

www.incesttraumacentar.org.rs

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

CENTAR ZA PROMOCIJU
ZDRAVLJA ŽENA

e-mail: centarpzz@gmail.com
www.centarzdravjezena.org.rs

EVROPSKA UNIJA

NACIONALNA STUDIJA O DRUŠTVENOM PROBLEMU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE U REPUBLICI SRBIJI

Nosilac, vlasnik i naručilac Nacionalne studije: Incest Trauma Centar – Beograd

Oktobar 2015. god.

Република Србија
ВЛАДА

КАНЦЕЛАРИЈА ЗА САРАДЊУ СА ОБИЛИЧНИМ ДРУШТВОМ

PRVA NACIONALNA STUDIJA O DRUŠTVENOM PROBLEMU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE U REPUBLICI SRBIJI - FINALNI IZVEŠTAJ -

Izdaje: Incest Trauma Centar – Beograd

Autorke: Dr Ljiljana Bogavac, Dr Stanislava Otašević,

Prof. dr Viktorija Cucić i Dušica Popadić

Dizajn i prelom: Svetlana Pavlović

Korektura: Stanislava Lazarević

Štampa: Intra Net Communication d.o.o.

Tiraž: 500 komada

Izveštaj se izdaje u štampanoj i elektronskoj formi.

*Publikacija je proizvedena uz finansijsku podršku Evropske Unije kroz
Program podrške civilnom društvu iz 2013. god.*

Kofinansirali Nacionalnu studiju, prateći kratki edukativni film

“Hajde da pričamo o seksualnom nasilju” i brošuru ***“I ja sam uz tebe!”***:

*Ambasada Australije u Beogradu, Rekonstrukcija Ženski fond i Vlada Republike
Srbije, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom.*

ISBN 978-86-911569-1-6

Foto: Igor Mandić

Članice Vršnjačkog tima Incest Trauma Centra - Beograd:
Violeta Đurić, Tea Nikolić, Violeta Mihajlovska i Sofija Buha

Sadržaj

Poglavlje 1: Ciljevi, osnovni rezultati i osvrt na kontekst	10
Poglavlje 2: O upotreboj vrednosti Nacionalne studije iz ugla praktičarki	14
Poglavlje 3: Izveštaj - Procena rasprostranjenosti seksualnog zlostavljanja dece i njegove karakteristike	31
Poglavlje 4: Izveštaj - Procena stavova roditelja i dece o seksualnom zlostavljanju dece	74
Poglavlje 5: Preporuke u sferi obrazovanja	115

Prilozi

1. Lanzarot Konvencija Saveta Evrope (2007. god.)	123
2. Misija i rezultati Incest Trauma Centra – Beograd (1994 -)	137
3. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 1994 -2009. god.	139
4. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 2009 -2014. god.	140
5. Radni materijal Incest Trauma Centra – Beograd u okviru uspešnog procesa lobiranja prema Parlamentu Republike Srbije za ukidanje zastarevanja seksualnih delikata nad decom u 2013. god.: Moj glas ZA oporavak deteta koje je preživelio seksualnu traumu.....	147
6. Prilog Incest Trauma Centra – Beograd u svojstvu članice Radne grupe Odbora za prava deteta Parlamenta Srbije za kontrolu sproveđenja Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici (2015. god.)	151
7. Prilog Incest Trauma Centra – Beograd na poziv Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije za Akcioni plan za rodnu ravnopravnost (2015. god.)	159

English

Summary: The National Study on Child Sexual Assault Issue in the Republic of Serbia (2015 © ITC) Introduction, Aims and Objectives, Review of the Basic Results and Context	161
Basic Information on the Results of the Incest Trauma Center – Belgrade	169

PRVA NACIONALNA STUDIJA O DRUŠVENOM PROBLEMU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE U REPUBLICI SRBIJI

Nosilac, vlasnik i naručilac Nacionalne studije: Incest Trauma Centar – Beograd

Partneri:

1. *Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Jedinica za prevenciju nasilja / Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije*
2. *Centar za promociju zdravlja žena iz Beograda*

Oktobar 2015. god.

UVOD

Pred vama je izveštaj prve Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji (u daljem tekstu: Nacionalna studija). Naša motivacija da uradimo Nacionalnu studiju se sastoji u tome da reč i iskustvo deteta koje je preživelo seksualno nasilje postane dokumentovana javna reč i potvrda da su deca i u našoj zemlji izložena seksualnom nasilju i očekuju da preduzmemos hitnu akciju. Snažno smo podstaknute dugogodišnjim praktičnim radom sa decom i ženama koje su preživele seksualno nasilje, na poseban način decom koja su nam učinila čast i poklonila nam svoje najbolnije tajne.

Incest Trauma Centar – Beograd je zvaničan nosilac, vlasnik i naručilac Nacionalne studije. Nacionalnu studiju finansira Evropska Unija kroz Program podrške civilnom društvu iz 2013. god. i realizovale smo je u partnerstvu sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Jedinicom za prevenciju nasilja / Grupom za zaštitu od nasilja i diskriminacije) i Centrom za promociju zdravlja žena iz Beograda. Dodatnu finansijsku podršku su obezbedili Ambasada Australije u Beogradu, Rekonstrukcija Ženski fond i i Vlada Republike Srbije, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom.

Incest Trauma Centar - Beograd (zvanično registrovan 1994. god.) je ženska nevladina organizacija, specijalizovana služba za društveni problem seksualnog nasilja. Imenovane smo, za Republiku Srbiju, za zvaničnog nosioca Kampanje Saveta Evrope, koja nosi naziv "1 OD 5". Reč je o potpisanim Sporazumu između Saveta Evrope u Strazburu i Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiče našeg vođenja Kampanje Saveta Evrope protiv seksualnog zlostavljanja dece, zasnovane na Lanzarot Konvenciji. Naziv Kampanje, "1 OD 5" ("JEDNO OD PETORO"), dat je u skladu sa zvaničnim podatkom Saveta Evrope da je jedno od petoro dece u Evropi preživelo seksualno nasilje. Incest Trauma Centar - Beograd, specijalizovana služba sa 21 godinom iskustva u radu – najstarija ove vrste u Srbiji - imenovana je za zvaničnog nosioca u punom trajanju Kampanje (2012.-2015. god.).

Kampanja "1 OD 5" ima svoje tri dimenzije: a) podizanje svesti javnosti o temi seksualnog nasilja nad decom b) uticaj na zakonodavstvo i obrazovanje i c) parlamentarna dimenzija. Nacionalnu studiju realizujemo u okviru dimenzije "Uticaj na zakonodavstvo i obrazovanje" i korisnost njenih rezultata povezujemo i jednako prenosimo u preostale dve.

Tim Nacionalne studije čine Incest Trauma Centar – Beograd, Centar za promociju zdravlja žena i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Jedinica za prevenciju nasilja / u daljem tekstu: Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije), zajedno sa Etičkim i Nadzornim odborom koji okupljaju istaknute stručnjakinje sa dugogodišnjim iskustvom u oblastima rada sa decom, mladima i u obrazovanju, a posebno su oformljeni u cilju realizacije Nacionalne studije. Tim je posvetio posebnu i punu pažnju etičkoj komponenti Nacionalne studije. *Institucija Zaštitnika građana Republike Srbije je ispratila proces izvođenja i pružila svoje pozitivno profesionalno mišljenje u vezi sa punim poštovanjem ljudskih prava deteta.*

Tim Nacionalne studije:

Dušica Popadić, direktorka Incest Trauma Centra – Beograd i supervizorka Nacionalne studije

Dr Ljiljana Bogavac, zamenica direktorke Incest Trauma Centra – Beograd i predsednica Etičkog odbora Nacionalne studije

Centar za promociju zdravlja žena:

Dr Stanislava Otašević, direktorka i rukovoditeljka Nacionalne studije

Prof. dr Viktorija Cucić, glavna istraživačica

Dr Loraine J. Bachuss, međunarodna konsultantkinja (redovno zaposlena u Centru za rodno nasilje i zdravlje Londonske škole za higijenu i tropsku medicinu (LSHTM, GVHC), u Londonu, Velikoj Britaniji)

Milan Gajić, glavni statističar tročlanog Statističkog tima (svi redovno zaposleni na Institutu za medicinsku statistiku i informatiku Medicinskog fakulteta u Beogradu)

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije):

Biljana Lajović, specijalista školske psihologije, koordinatorka Jedinice / Grupe i članica Etičkog odbora Nacionalne studije

Smiljana Grujić, psihološkinja

Gordana Medenica

Etički odbor (dve članice već navedene gore):

Milena Jerotijević, psihološkinja

Nadzorni odbor:

Snježana Mrše, Grupa „Most“ iz Beograda i predsednica Nadzornog odbora Nacionalne studije

Marija Krivačić, „Psihokod“ iz Beograda

Livia Joo Horti, direktorka Fondacije mentalne higijene „Exspecto“ iz Subotice

Anketarski tim: 61 obučena osoba (59 anketarica i 2 anketara). Deo ukupnog anketarskog tima su činile članice naših saradničkih organizacija: Centar za devojke iz Niša, „Femenergy“ iz Pirot, Fondacija mentalne higijene „Exspecto“ iz Subotice i „Impuls“ iz Tutina.

Incest Trauma Centar – Beograd se zahvaljuje članicama i članovima Tima Nacionalne studije za posvećenost i neprocenjivo poverenje u naš zajednički javni glas protiv seksualnog nasilja nad decom u Srbiji.

Dušica Popadić i Ljiljana Bogavac

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
5-2-300/14
Београд
НЈ

Заштитник грађана
Заštitnik građana

дел.бр. 22022 датум: 06.06.2015

ИНЦЕСТ ТРАУМА ЦЕНТАР

Инцест траума центар носилац је израде Националне студије о друштвеном проблему сексуалног злостављања деце у Републици Србији (у даљем тексту: Национална студија), коју финансира Европска унија.

Заштитник грађана констатује да Национална студија представља прво системско истраживање појаве сексуалног злостављања деце, које обухвата и испитивање ставова деце, младих и њихових родитеља о сексуалном насиљу над децом. Национална студија истовремено повећава информисаност јавности – пре свега деце и родитеља - о овој појави, с обзиром да је сексуално злостављање и искоришћавање деце још увек недовољно видљива тема, иако је реч о изузетно тешком облику насиља над децом које оставља или може да остави трајне и непоправљиве последице по дете.

Савет Европе је 2011. године започео кампању „Једно у пет“, за подизање свести јавности о раширености појаве сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце. Инцест траума центар је званични носилац кампање за Републику Србију.

Република Србија потврдила је Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног икоришћавања и сексуалног злостављања још 2010. Године. Једна од обавеза државе потписнице је и предузимање превентивних мера, укључујући и подизање свести јавности и лица која раде са децом.

Заштитник грађана указује да је од изузетног значаја подизати свест јавности о постојању сексуалног злостављања и сексуалног икоришћавања деце, појавним облицима овог насиља, механизмима заштите, превенције и сузбијања сексуалног злостављања и икоришћавања деце. То је и обавеза Републике Србије на основу одредби „Ланзарот“ конвенције, али и њен интерес, јер боље познавање ове појаве води и изграђивању делотворнијих средстава и механизама њеног благовременог спречавања и пуне заштите детета.

Заштитник грађана стога поздравља спровођење Националне студије, као и све друге активности које су усмерене ка превенцији сексуалног злостављања и икоришћавања деце, успостављању ефикасних механизама детета, дететовој рехабилитацији и опоравку и спречавању секундарне виктимизације.

Заштитник грађана посебно поздравља активности усмерене на борбу информисаност деце и њихових породица о начинима заштите деце од свих, а нарочито од сексуалног насиља, уз обезбеђивање пуне партиципације деце у овом процесу, у складу са развојним могућностима детета и његовим, односно њеним најбољим интересима.

ЗАМЕНИЦА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА
ЗА ПРАВА ДЕТЕТА

Гордана Стевановић

POGLAVLJE 1

CILJEVI, OSNOVNI REZULTATI I OSVRT NA KONTEKST

Opšti cilj Nacionalne studije se ticao procene stepena prisutnosti seksualnog nasilja nad decom i mladima u Srbiji kroz definisanje incidence i prevalence istog u ciljanoj grupaciji školske dece. Dakle, interesovalo nas je koliko dece u Srbiji tokom života preživi seksualno nasilje (prevalenca) i koliko je dece u Srbiji bilo izloženo seksualnom zlostavljanju u poslednjih godinu dana (incidencu).

Specifični ciljevi su se ticali:

A) Identifikacije:

- Faktora okoline i drugih faktora koji se mogu povezati sa rizikom za seksualno nasilje
- Najčešćih oblika i dužine trajanja seksualnog nasilja nad decom
- Ko su najčešći počinioци / počiniteljke seksualnog nasilja nad decom
- Učestalosti i vrste posledica seksualnog nasilja po dete, prema iskazu deteta
- Učestalosti traženja pomoći od strane deteta
- Broja dece koja su se obraćala nekome za pomoć u vezi sa seksualnim nasiljem
- Načina reagovanja osoba kojima se dete obratilo za pomoć
- Broja osoba koje su prijavile seksualno nasilje nakon obraćanja deteta
- Stepena informisanosti dece o problemu seksualnog nasilja
- Stavova roditelja i dece o seksualnom nasilju

B) Pružanja preporuka u oblasti prevencije i zaštite dece od seksualnog nasilja, posebno namenjenih sferi obrazovanja.

OSNOVNI REZULTATI – ŠTA JE POKAZALA NACIONALNA STUDIJA?

Nacionalna studija je urađena na reprezentativnom uzorku od 2053 dece uzrasta od 10 do 18 godina iz 97 škola, 61 osnovne i 36 srednjih škola iz 51 grada u Srbiji. Uzorak je izrađen uz korišćenje baze podataka Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (pogledati: *Metodologija u Poglavlju 3*). Korišćeno je ukupno 11 instrumenata rada u celokupnom procesu rada u cilju intervuisanja dece od četvrtog razreda osnovne škole zaključno sa trećim razredom srednje škole (npr. informacija o Nacionalnoj studiji, Obrazac informisane saglasnosti/ pristanka, Upitnik, Skala stavova, Zahvalnica). Pored osnovnog upitnika o iskustvu seksualnog nasilja (ličnom i drugih) - u osnovnim školama, doprinos ispitivanju stavova o temi seksualnog nasilja su pružili i roditelji čija su deca učestvovala u Nacionalnoj studiji, a u srednjim školama mladi koji su učestvovali i u osnovnom delu intervuisanja.

Osnovni upitnik za decu i mlade

Na uzrastu od 10 do 18 godina, u svakom školskom odeljenju u Srbiji postoje 4 deteta koja su preživela određeni vid seksualnog nasilja i još 4 deteta koja poznaju nekoga kome se to dogodilo. U ovom trenutku, 2 dece iz svakog školskog odeljenja izloženo je seksualnom nasilju. U osnovnoj školi, deca obelodanjuju najpre porodici, koja im po pravilu ne poveruje. Mladi u srednjim školama najčešće kažu drugarici ili drugu, koji su skloniji da im poveruju. Od 2/3 dece koja ispričaju šta im se dogodilo, više od polovine osoba kojima su se poverili ne preuzima ništa. Samo 7% njih prijavi slučaj nadležnim službama.

Neprocenjivo je važno da je Nacionalna studija kroz čitav niz rezultata jasno pokazala rodnu komponentu, odnosno na koji način seksualno nasilje pogađa devojčice, a na koji dečake, i da je jasno potvrđeno pravilno razumevanje seksualnog nasilja kao jednog od vidova rodno zasnovanog nasilja gde su devojčice češće mete. Od 5 dece koja su preživela seksualno zlostavljanje, 4 su devojčice i 1 je dečak.

Deca su preživela sledeće nasilne seksualne radnje - Odrasla osoba ili osoba koja je više od 2 godine starija od deteta, tražila je da dete učini jednu ili više nabrojanih radnji ili ga primoravala na to:

- Da je gleda razgolićenu odnosno njene polne organe;
- Da se dete skine i pokaže svoje polne organe;
- Zahtevala da dete dodiruje njene polne organe;
- Da je dete posmatra kako masturbira;
- Da je dete miluje po telu ili da ona miluje dete;
- Da dete stane golo pred fotoaparat, kameru ili mobilni telefon te osobe (ili za srednjoškolke/ce, da stane zajedno sa partnerkom/partnerom);
- Da zajedno sa njom gleda slike, filmove, časopise sa pornografskim sadržajem;
- Slala pisma, cedulje, poruke sa seksualnim sadržajem putem SMS-a, internetom (e-mail, Facebook i druge društvene mreže);
- Zahtevala ili prisilila dete da stavi prste ili predmet u polni organ deteta;
- Primenjivala pretnje, ucene i slično i primoravala dete na seksualni odnos tako što je došlo do kontakta dva polna organa;
- Primenom sile izvršila seksualni odnos nad detetom;
- Dala detetu alkohol i/ili drogu i tako ga primorala na seksualni odnos;
- Dala drugima alkohol i/ili drogu i podsticala ih na seksualni odnos sa detetom;
- Nudila detetu novac za seksualni odnos;
- Kupovala i davala detetu poklone za seksualni odnos sa njom ili nekim drugim osobama;
- Drugo;

Nalazi ukazuju da je, od svih pitanja, deci najteže bilo da saopšte ko je počinilac seksualnog nasilja. 62.1% dece koja su preživela nasilje odlučilo je da ne identificuje počinioца. Ovo nije neobično, obzirom na iskustvo Incest Trauma Centra - Beograd u praktičnom radu koje pokazuje snažno prisutna osećanja stida, straha, krivice i niskog samopoštovanja. Štaviše, deca su ovde „lakše“ saopštavala koje nasilne seksualne radnje su preživela. U polovini slučajeva, nasilje se ponavljalo.

Najčešće mesto gde se nasilje događa je kuća u 32%, a svakako stvaraju zabrinutost i društvene mreže sa 22% na kojima je dete primilo i bilo izloženo eksplicitnom seksualnom sadržaju. Podaci pokazuju da je akutno seksualno nasilje (nasilje sada traje) češće kod dece u osnovnim školama. Takođe, skreće pažnju podatak da je u srednjim školama, u 7.4% škola označena kao mesto događaja, čime nas mladi alarmiraju da razvijamo mere sprečavanja npr. silovanja na ljubavnom sastanku i drugih vidova seksualnog nasilja.

Prosečan uzrast kada se seksualno nasilje prijavljivalo je 14 godina i deca su se odvažila da u prosečnom periodu do 2 godine nakon zlostavljanja nama saopšte da su preživela traumu. Anketarski tim je tokom intervjuja i na samom kraju izrazio posebnu zahvalnost svakom detetu koji je obelodanilo svoje iskustvo ili iskustvo drugarice/druge.

Nacionalna studija snažno potvrđuje da deca itekako govore o preživljenom seksualnom nasilju i uporno tragaju za osobom od poverenja. S tim u vezi, visoka je zabrinutost da osoba kojoj se dete poveri – najčešće ne preuzme ništa da je zaštiti. Jednako upozorenje je u tome da članovi porodice nisu prva adresa od poverenja za dete koje uvek ima najbolju procenu kome može da kaže.

Važan podatak je i da deci nije lako da govore o efektima seksualnog nasilja, odnosno na koji način je nasilje ostavilo traga na njih. Jedna trećina se izjasnila da o tome ne bi ništa rekla. Od onih koji su pružili odgovore, mladi najčešće navode ljutnju i bes kao efekte (74.1%), a zatim i kod dece i mladih slede osećanja straha (69.3%), stida i krivice (55.8%).

Edukativni karakter Nacionalne studije se ogleda i u nalazu da je 49% dece prvi put o temi seksualnog nasilja razgovaralo tokom našeg intervjuja, a s druge strane ovaj podatak ukazuje na zabrinjavajuću praksu dugogodišnjeg čutanja i upornog čuvanja tabu teme tokom (može biti i celokupnog) odrastanja deteta. Oni koji čuvaju tabu, podaci pokazuju, su i roditelji (51.1% nije otvaralo ovu temu) i obrazovni sistem (10.2% škola je otvaralo temu). Za decu koja su o seksualnom nasilju razgovarala sa roditeljima, u skladu sa patrijarhalnim obrascem, majka se pojavljuje kao glavna osoba koja informiše dete (48.6%) i dalje nosi glavno breme odgovornosti o dobropitiju deteta.

Nakon majki, edukatorka su i bake i sestre – dakle, proširen je stari obrazac odgovornosti žena. Dete sa kojim su razgovarale, podaci pokazuju, naučilo je punu informaciju o tome da seksualno nasilje mogu vršiti i članovi porodice i porodični prijatelji i da, ako se nasilje dogodi, treba da obavezno obavesti osobu u koju ima najviše poverenja. Van porodice, najčešći sagovornici/e su drugovi i drugarice (30.2%), što iznova potvrđuje značaj edukovanosti učenika/ca i vršnjačke podrške.

U cilju odgovornog, preventivnog postupanja, kao deo redovne procedure izvođenja Nacionalne studije ustanovljen je mehanizam pomoći u vidu „osobe za vanredne situacije“ koji se aktivira u slučaju eventualne trenutne potrebe za pomoći detetu tokom ili nakon intervjuja. Ovaj mehanizam nije uopšte korišćen tokom celokupnog trajanja anketarskog rada u školama, jer se nije javila potreba.

Istovremeno, bez obzira da li bi neko dete zatražilo pomoći ili ne, deo redovne procedure Nacionalne studije je edukativni karakter informacija koje je anketarski tim pružio svakom detetu ponašob tokom intervjuja, bez obzira da li se izjasnilo da ima ili nema iskustvo nasilja. *U korpusu pruženih informacija je u osnovnom početnom predstavljanju dete saznalo koja je osnovna delatnost Incest Trauma Centra – Beograd, a na kraju razgovora je svako dete primilo Zahvalnicu sa našim kontakt podacima i ohrabrenje da uvek može da se javi i zbog sebe i/ili drugarice i druga koje poznaje, a zateknu se u situaciji nasilja.*

O stepenu ugodnosti dece i mlađih tokom intervjuisanja svedoče podaci da je 80.4% njih reklo da se tokom razgovora osećalo opušteno, 13.9% je bilo iznenadeno temom i 7.1% imalo nelagodnost. Zaključak je da, uz pravilan pristup koji je rezultat edukovanosti, tema seksualnog nasilja nije bauk i o njoj je sasvim moguće pričati sa decom u školskom kontekstu.

Skala stavova – roditelji i mlađi

Ukupno je 1039 mlađih u srednjim školama i 532 roditelja dece iz osnovnih škola popunilo Skalu stavova (pogledati Poglavlje 4).

Termin „pravilan stav“ (kasnije, istraživački termin „poželjan odgovor“) znači da kod osobe koja ga izražava postoji prepoznavanje specifičnosti egzistencije deteta koje je preživelo seksualno zlostavljanje i da stav odražava savezništvo u vidu razumevanja dinamike nasilja, ohrabrenja i preduzimanja akcije u cilju zaštite deteta.

Vrlo je važno naglasiti da su, među ukupno 23 ponuđena stava za izjašnjavanje, u većini stavova roditelji pružili poželjnije odgovore, odnosno imali nešto pravilnije stavove od mlađih. Međutim, *i mlađi i roditelji upadaju u zamku okrivljavanja deteta-žrtve, stigmatizuju devojčice i već ranjive društvene grupe dece koja žive u domu i na ulici, kao i decu sa smetnjama u razvoju.* Postoje odgovori i jednih i drugih da „Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete“, kao i „Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim“.

Mlađi jasnije od roditelja prepoznaju da su počinjeni seksualnog nasilja najčešće osobe muškog pola. Roditelji u značajnoj meri ne prepoznaju devojčice kao glavne mete počinilaca. Uočava se da postoji spremnost za prijavljivanje nadležnim službama u stavovima „Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljano, uvek treba prijaviti policiji“ (roditelji 91.6%; mlađi 83.4%) i „Osobe koje seksualno zlostavljuju decu treba da idu u zatvor“ (roditelji 91.1%; mlađi 90.8%); dok istovremeno, podsećamo (pogledati gore), glavni deo intervjuja putem upitnika za decu i mlađe neumitno opominje da je samo 7.1% osoba koje su saznale za seksualno nasilje nad detetom, krivično delo i prijavilo. Spremnost za prijavljivanje se javlja kao deklarativna.

Podaci pokazuju da roditelji manje veruju od mlađih da je oporavak deteta koje je preživelo seksualno nasilje moguć. U vrlo visokom procentu, i mlađi i roditelji se slažu da „O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se“.

OSVRT NA KONTEKST

Kontekst u kojem se odvijala Nacionalna studija je karakterisalo sledeće:

- Većina škola je zaposlenima, roditeljima i deci pravilno predstavila cilj, korisnost i proceduru sprovođenja Nacionalne studije, i proceduru u potpunosti ispratila.
- Unutar školskog sistema postoji potreba za dodatnim razvijanjem svesti o neophodnosti javnog govora o temi seksualnog nasilja nad decom i sprovođenja Nacionalne studije u Srbiji (44 škole su odbile učešće čime su prevashodno njihovi zaposleni onemogućili deci participaciju i izražavanje (17 u Vojvodini, 12 u Beogradu, 2 u Valjevu, 2 u Čačku, 2 u Kraljevu, 2 u Novom Pazaru; u 7 osnovnih škola je, po proceduri, održan uvodni roditeljski sastanak koji je imao rezultat 0 pristanaka roditelja ili do 5 što je za te školske sredine bilo nedovoljno)). Beležimo česta objašnjenja „da takvi slučajevi nisu zabeleženi u našoj sredini, tako da nema potrebe da se Nacionalna studija radi kod nas“, „imamo školsko takmičenje za mesec dana“, na samom kraju perioda anketiranja i „počinje nam testiranje prvaka“, i sl.). Važno je napomenuti da je maksimum zabeleženog vremena 6 radnih sati potrebnih da anketarski timovi od po 3 članice/a završe ukupno intervjuisanje jednog selektovanog odeljenja u svakoj pojedinačnoj školi.
- Složene okolnosti u društvenom smislu, npr. dugotrajan štrajk u školama, reakcije zaposlenih na nedavno smanjenje plata.
- U izvesnom broju škola koje su uzele učešće je bila prisutna nesigurnost kako predstaviti temu školskom kolektivu, roditeljima i deci. Incest Trauma Centar – Beograd i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije) su pružili asistenciju u sadržajnom smislu.
- U izvesnom broju škola je, i pored postignutog dogovora u skladu sa instruktažom za školske koordinator(k)e i pisanim pravilima, bilo teškoća u obezbeđivanju uslova za nesmetan rad (ulaženje u prostorije tokom trajanja intervjua, požurivanje učenika/ca i anketarskog tima, zahtev za premeštanje u drugu prostoriju dok anketiranje traje, i dr.). Pored toga, događalo se da je anketarski tim zaticao situaciju da je deci rečeno da će učestvovati u „testiranju“, „ispitivaće vas...“, „biće teško...“, „to je čudna tema“, do slike da je istraživanje bauk i dr.

U školama gde deca govore mađarski, intervjuisanje je sprovedeno na mađarskom jeziku.

POGLAVLJE 2

O UPOTREBNOJ VREDNOSTI NACIONALNE STUDIJE IZ UGLA PRAKTIČARKI

Nacionalna studija o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, čiji je nosilac Incest Trauma Centar – Beograd, prva je studija u našoj zemlji u ovoj oblasti.

Upotreba vrednosti Nacionalne studije je u naučno zasnovanoj argumentaciji za reagovanje u cilju prevencije i zaštite deteta od seksualnog nasilja, uz već punu usklađenost Preporuka sa relevantnim obavezujućim međunarodnim konvencijama i nacionalnim normativima.

Ovo poglavlje argumentuje potrebu za Nacionalnom studijom, njene rezultate i Preporuke, iz ugla praktičarki koje prethodnih 21 godinu pružaju psihološku asistenciju deci i odraslima koji su preživeli seksualno nasilje i osobama koje su im od podrške.

Sprečavanje seksualnog nasilja i obrazovni sistem

Pogled izbliza, neposredno, na osnovu prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece tokom niza godina, kada se uključujete „kada je već kasno“, odnosno nasilje se već dogodilo – uverio vas je da je ključno spriječiti seksualno nasilje. Zbog toga, iako smo u okviru Tima Nacionalne studije koncipirale instrumente istraživanja tako da pruže reprezentativne podatke za Republiku Srbiju i u vezi sa zaštitom za dete (intervencijom), mi iz Incest Trauma Centra – Beograd smo se odlučile da prioritetno izradimo Preporuke za sprečavanje seksualnog nasilja nad decom (prevenciju), primenljive u okviru obrazovno-vaspitnog sistema. Obrazovno-vaspitni sistem kao prioritetna oblast je ovde izabran zbog toga što je to jedino prirodno mesto u kojem se deca i mladi kreću, osim kuće, a vaspitno-obrazovna moć vrtića, osnovnih i srednjih škola je nesagledivo velika i formalno data od države. Država se direktno pita i kako se ova moć sprovodi u stvarnom životu dece i mladih. Sam sistem obuhvata svu decu jedne generacije na uzrastu do završetka osnovne škole, a veliki broj mladih ostaje u sistemu i tokom srednjoškolskog obrazovanja, te su lako dostupni za preventivni rad.

Nema efikasnije prevencije seksualnog zlostavljanja dece, i drugih vidova nasilja nad decom, od učenja o ovoj temi od vrtića do fakulteta. U tom smislu, kreatori politike i donosioci odluka su odgovorni da upotrebe svoju moć i formalizovani autoritet ZA dete i omoguće mu da, kao u mnogim zemljama Evropske unije i SAD, uči tokom redovnog školovanja kroz različite predmete o granicama, dodirima, privatnim / intimnim delovima tela, seksualnosti, nasilju, seksualnom nasilju. Neophodno je da učenje započne u vrtiću, jer su deca najmlađeg uzrasta najranjivija, a ujedno i najspremnija da usvajaju nova znanja i stavove. U susret stereotipu da „sa malom decom ne može da se govori o seksualnom nasilju“, Incest Trauma Centar – Beograd već deceniju iz svoje produkcije brižljivo kreira pisane, video i audio resurse kako za najmlađe, tako i za školar(i)ce, roditelje i druge odrasle koji brinu o detetu, kao i zaposleni u (pred)školstvu i drugim resorima u obrazovanju. Da se radi o urgentnoj potrebi, potvrđila je i Nacionalna studija rezultatom da je 49% ispitanika/ca prvi put o temi seksualnog zlostavljanja dece razgovaralo s nekim upravo u okviru same Studije.

Jer, ZLATNO PRAVILO PREVENCIJE je rad najpre sa (pred)školskim osobljem, zatim roditeljima, pa tek onda sa decom. Dakle, dok odrasli nisu uključeni u proces učenja o temi seksualnog nasilja, ne započinje se rad sa decom. Deca najlakše i najbrže uče i nauče, a onda ih mi, odrasli, ne razumemo, usporavamo ili osporavamo, jer lično nismo stekli ista znanja i informacije i ne posedujemo pravilne stavove u interesu deteta. Redosled je, zapravo, redosled odgovornosti i počinje od odraslih koji su prvi odgovorni da poznaju ovaj društveni problem i prenesu znanja deci, među kojima su stručna lica pa zatim, po redosledu, roditelji. Deca nikad nisu odgovorna za nasilje koje se vrši nad njima i ona uče o ovoj temi da bi se zaštitila.

Postoji još razloga zašto su zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama prvi u redu odgovornosti da uče. Pravilno realizovane preventivne aktivnosti uvek podstiču obelodanjivanje seksualnog nasilja, a to je trenutak kad zaposleni moraju biti spremni da pruže zaštitu detetu. Pravilno izvedena prevencija gradi bezbedno osećanje kod deteta da može da ispriča, ukoliko ima, svoje lično iskustvo ili poznaje nekoga ko je preživeo seksualno nasilje. Jedino kroz sistem obrazovanja, ono svakodnevno sreće stručna lica koja mogu da pomognu i to je prednost koju nosi školovanje. Zaposleni u vrtiću i školi su prva, „front“ linija da decu nauče da seksualno nasilje postoji, da prepoznaaju ukoliko se događa i zajedno sa detetom mu se suprotstave. Nema važnijih razloga zašto smo obrazovni sistem videle

kao glavnog pomagača za dete. Obrazovni sistem je glavni pomagač i za roditelje i druge odrasle osobe koje brinu o detetu.

Postoji još jedna neophodnost u Srbiji, i to hitna, a to je učenje kako raditi prevenciju seksualnog nasilja. To je još uvek nepoznanica, na više načina. Najpre, svi govore o prevenciji i njenom značaju, a zapravo nije prepoznata kao dovoljno ozbiljna. *Prevencija je takođe interventna mera, jedna od intervencija koje se preduzimaju da se dete zaštiti da mu se seksualno nasilje ne dogodi.* Preventivne mere zahtevaju dugoročni strateški pristup, to nije iskrivljeni kolokvijalni termin „kampanje“ koji u našoj zemlji označava nešto ad hoc ili „kampanjski“ ili „što može svako“. Naprotiv, osmišljavanje preventivnih mera nije jednostavno i zahteva znanja o klasičnoj intervenciji i zaštiti deteta, pravilno i dobro poznavanje seksualne traume, poznavanje sistema i konteksta u kojem živimo, kao i znanja i veštine vođenja kampanja velikog obima što znači dubinsko poznavanje svojih ciljnih grupa, marketinga i odnosa s javnošću. Sve su to neki elementi bez kojih prevencije u praksi nema na način koji je u interesu deteta.

Uticaj na zakonodavstvo i obrazovanje

Od 2007. godine, Incest Trauma Centar – Beograd vodi Nacionalnu kampanju protiv seksualnog nasilja nad decom u Republici Srbiji. Prvih 4.5 godine, nosila je naziv „Ja koju / kojeg нико не познаје“, a zatim, kao što smo već navele, od 2012. smo zvaničan nosilac Kampanje Saveta Evrope „1 OD 5“ za našu zemlju, imenovane od strane Saveta Evrope u Strazburu. Prethodno iskustvo čini realizacija kratkoročnih kampanja manjeg obima.

Beležimo niz značajnih rezultata tokom prethodnih 8 godina u okviru Nacionalne kampanje: *U aprilu 2013., Parlament Republike Srbije je usvojio Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd ZA ukidanje zastarevanja seksualnih delikata počinjenih nad decom, čime je, nakon Velike Britanije, Srbija postala druga zemlja u Evropi gde zakonodavac prepozna dugotrajne efekte seksualne traume* (za razliku od dotadašnje regulative koja je nametala da počinilac može biti procesuiran samo šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog nasilja nad detetom) i omogućava osobi koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu da onda kada ima psihičku snagu i društvenu moć za ravnopravnije učešće u krivičnom postupku – to i učini. Incest Trauma Centar – Beograd je podneo zvanično svoju Inicijativu Parlamentu Republike Srbije i intenzivnim radom doprineo ovoj istorijskoj promeni zakona.

Sama dimenzija Kampanje Saveta Evrope „1 OD 5“ pod nazivom „Uticaj / Reforme u zakonodavstvu i obrazovanju“ ukazuje da ova dva polja idu ruku pod ruku u okviru društvenog problema seksualnog zlostavljanja dece. Prateći je, ukazujemo na crvenu nit za dete koje je preživilo seksualno nasilje, a to je pristup pravdi i zalaganje za dete u okviru krivičnog i drugog sudskog postupka na njemu prijateljski način. Dakle, da su procedure i zakoni prijateljski okrenuti detetu. Zato se niz pitanja u okviru Nacionalne studije odnosilo na to šta se tačno događalo kada se dete u svom životu ohrabriло да обелодани seksualno nasilje. Rezultati su pokazali da smo kao društvo još daleko od putanje koja pruža bezbednost detetu i da je to predmet budućeg rada.

Jednako pokazuje direktni, praktičan rad Incest Trauma Centra – Beograd sa decom i odraslima koji su preživeli seksualno nasilje, po osnovu prijavljenih slučajeva našoj službi. *Na ovim dokazima bazirano, znale smo da se pojmu „child friendly justice“ mora posvetiti posebna pažnja u okviru Nacionalne studije.*

Koliko zatećeno stanje u Srbiji podržava postizanje pravde kroz sistem koji je prijateljski okrenut detetu, svedoči i podatak Nacionalne studije da je 7.1% osoba koje su saznale da je dete seksualno zlostavljanje izvršilo svoju zakonsku obavezu prijavljivanja čime je informacija o krivičnom delu tek stigla do nadležnih organa (ishod daljeg postupka nije poznat).

Prema Smernicama Saveta Evrope, pravda koja je prijateljski orijentisana ka detetu označava da se od profesionalnika i profesionalaca koji učestvuju u pravnom postupku očekuje da poštuju i zaštite prava deteta. Da bi u tome uspeli, moraju da obrate pažnju na specifične potrebe deteta i obezbede da je perspektiva deteta uzeta u obzir.

Smernice Saveta Evrope se odnose na svakoga mlađeg od 18 godina u slučaju da dođe u kontakt sa pravosudnim sistemom. To označava situacije, od kojih su neke, kada dete / maloletno lice dođe u sukob sa zakonom, kada se roditelji deteta razvode ili kad treba kazniti osobu koja je povredila dete. Smernice su izrađene da pomognu vladama država-članica da osiguraju da prava deteta budu zaštićena kad god se donose odluke koje se tiču deteta.

Smernice obrađuju sledeće kategorije: Informisanost deteta, zastupanje deteta i njegovo učešće; Zaštitu privatnosti; Bezbednost; Multidisciplinarni pristup; Da dete ima svog zastupnika ili zastupnicu pre, tokom i nakon postupka; Lišavanje slobode; Promocija i monitoring akcija koje su prijateljski okrenute detetu.

Ukratko, primera radi, jedna od kategorija je vrlo prepoznatljiva u svojoj primenljivosti u vaspitno-obrazovnim ustanovama u okviru programa prevencije, a to je *Promocija i monitoring akcija koje su prijateljski okrenute detetu. Savet Evrope nalaže da je potrebno da Vlada ustanovi jasne strukture informisanja za decu (ovde primenjeno na temu seksualnog nasilja) da deca mogu da prijave seksualno nasilje, da obezbedi da deca znaju kako i kome da se žale ako smatraju da se sa njima ne postupa adekvatno, da uči profesionalce/ke, roditelje i decu o pravima deteta, učini zakonodavstvo razumljivim za decu i redovno preduzima mere da to unapredi.*

Multidisciplinarni pristup, o kojem se u Srbiji dugo govorи и koji beležи različita iskustva u dosadašnjoj primeni, nalaže da profesionalke i profesionalci koji rade sa decom treba da rade zajedno u korist najboljeg interesa deteta. Potrebno je da kroz programe kontinuiranog stručnog usavršavanja nauče o pravima deteta, komunikaciji i potrebama deteta na različitim uzrastima, kako bi dete proveli bezbedno kroz procedure i svojim učešćem podstakli njihovo sprovođenje na pouzdan način za dete.

Principi na kojima su Smernice zasnovane su:

- Učešće deteta
- Najbolji interes deteta
- Briga i poštovanje deteta
- Jednak tretman – poštovanje različitosti
- Vladavina prava

Smernice počivaju, promovišu i podstiču primenu brojnih univerzalnih i evropskih standarda kao što su Konvencija UN-a o pravima deteta (1989. god.), Smernice UN-a koje se tiču pravde u slučajevima gde se deca pojavljuju kao žrtve i svedoci krivičnih dela (2005. god.), Evropska konvencija o ljudskim pravima i ovlašćenja Evropskog suda za ljudska prava čije su presude obavezujuće, i niza drugih instrumenata Saveta Evrope o pravima deteta.

Smernice Saveta Evrope o pravdi prijateljski usmerenoj ka detetu su temelj politike Saveta Evrope o integrisanim, odnosno usklađenim, nacionalnim strategijama za zaštitu dece od nasilja.

Posebno o tome kako funkcioniše praksa postizanja pravde za dete koje je preživelo seksualno nasilje, dostupno je u *Prilogu 6 (Prilog Incest Trauma Centra – Beograd u svojstvu članice Radne grupe Odbora za prava deteta Narodne skupštine Republike Srbije za kontrolu sprovođenja Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici; mart 2015. god.).*

NACIONALNA STUDIJA JE METODOLOŠKI BEZBEDAN OKVIR ZA DECU

Nacionalnu studiju odlikuje brižljiv i detaljan proces planiranja. *Zbog posebne odgovornosti što se prvi put izvodi za Republiku Srbiju, Incest Trauma Centar – Beograd je doneo odluku da posebno budu ojačani mehanizmi praćenja realizacije.* Standardni proces nalaže da Etički odbor i Nadzorni odbor pruže svoje mišljenje, svako iz svog domena, samo na početku realizacije, što znači po izradi instrumenata i ustanovljavanju Protokola istraživanja.

Naša odluka znači da smo predvidele aktivno učešće oba odbora u čak tri od četiri faze celokupnog toka. Dragocen je sastav oba odbora koji čine, na naš poziv, stručnjakinje iz oblasti rada sa decom, mladima i obrazovanja. Uz to, pozvale smo Kancelariju Zaštitnika građana Republike Srbije (Ombudsman) da s jednakom pažnjom isprati proces i pruži profesionalno mišljenje iz domena poštovanja prava deteta. Etički odbor, Nadzorni odbor i Kancelarija Zaštitnika građana Republike Srbije (Sektor za prava deteta) su dali svoje pozitivno mišljenje u vezi sa svim fazama rada: 1. Izrada 11 instrumenata Nacionalne studije 2. Preliminarni izveštaj 3. Finalni izveštaj. Četvrta faza se tiče sprovođenja rada (anketiranja) u školama. U kasnijem toku, članice svih tela su aktivne učesnice javnog predstavljanja i diseminacije rezultata.

Zatim, Anketarski tim (61 osoba, od toga 59 anketarica i 2 anketara, koji su u škole polazili iz 5 gradova u Srbiji) je bio sastavljen od značajnog broja mladih koji niz godina doprinose prevenciji seksualnog nasilja u okviru Volonterskog

timu Incest Trauma Centra – Beograd. Pored toga, anketiranje su vršile članice 4 saradničke nevladine organizacije sa prethodnim iskustvom u radu u oblasti ljudskih prava i rodno zasnovanog nasilja, ranije obučavane od strane naše službe u ovoj oblasti. Na kraju, Anketarski tim je upotpunjeno i studentkinjama različitih fakulteta (zajedničko im je to što su završile Ženske studije) koje su zajedno sa ostalima pristupile obuci za potrebe izvođenja Nacionalne studije.

Obuka je obuhvatala delom proces podizanja svesti o temi seksualnog zlostavljanja dece, proveru ličnih stavova, kao i detaljno učenje kako koristiti instrumente istraživanja u radu sa detetom u školi, sa naglaskom na tehnike razgovora. Obuka je vršena u odvojenim grupama i predstavljala istovremeno proces selekcije u cilju da dalji rad nastave samo najkvalitetnije osobe, a prema kriterijumu razumevanja interesa deteta u okviru Nacionalne studije. Radu u školama je pristupio Anketarski tim koji je u 85% bio uzrasta 19-30 godina čime su bili deci i mladima izvanredan uzor (role model).

Anketiranje je izvršeno u 97 škola, 61 osnovnoj i 36 srednjih, u 51 gradu Srbije, u periodu od 17. marta do 30. aprila 2015. god. Tokom anketiranja, Incest Trauma Centar – Beograd je obezbedio punu podršku svakoj pojedinačnoj članici i članu Anketarskog tima na dva nivoa. Prvi nivo je činila usmena razmena kao priprema za odlazak u školu i razmena nakon što je završen rad u svakoj pojedinačnoj školi, u cilju evaluacije kvaliteta rada. Svako ko je bio u direktnom kontaktu sa detetom, imao je individualnu pažnju našeg tima za sadržaj koji iz tog kontakta nosi. Drugi nivo se takođe odvijao na svakodnevnoj osnovi i činio pregled predate dokumentacije po završetku anketiranja u svakoj školi, a realizovan od strane Centra za promociju zdravlja žena. Ukoliko je postojala ma koja potreba za dopunskim pojašnjenjem ili sugestijom za anketar(ic)e, na dnevnoj osnovi su bili kontaktirani, nakon izvršene logičke kontrole ispravnosti predate dokumentacije. Ovim je Anketarski tim na oba nivoa imao povratnu informaciju o svom radu.

U školama, osim školskih koordinatorki i koordinatora, procedurom smo predvidele da svaka škola imenuje i „osobu za vanredne situacije“. Vanredna situacija se definiše kao situacija u kojoj je detetu potrebna dodatna pomoć tokom ili nakon intervjuja. To može biti ukoliko bi anketar(ica) uočila ma koju uznemirenost ili drugi odgovarajući znak upozorenja nastao usled razmenjenog sadržaja u okviru istraživanja ili direktnim iskazivanjem potrebe od strane deteta da se ovlašćena osoba uključi. Imenovanje školske koordinatorke i osobe za vanredne situacije, vršili su Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (Grupa za zaštitu od nasilja i diskriminacije) ili direktor(ka) Škole, prateći sugestiju Tima Nacionalne studije da je važno da to budu članice ili članovi Tima za zaštitu dece od nasilja Škole. *Rezultat je da tokom celokupnog anketiranja nismo zabeležile uključivanje osobe za vanredne situacije. Naš je zaključak da je ovaj rezultat postignut time što je Nacionalna studija bila metodološki bezbedan okvir za dete.*

Rezultat daje 80.4% dece i mladih navelo da se tokom intervjuja (i ispunjavanja Skale stavova) osećalo opušteno, predstavlja potvrdu da je o seksualnom nasilju nad decom moguće razgovarati sa decom u Srbiji, pokazati jasan stav prema temi i učiniti da se ispitanici/e bezbedno osećaju. Jednako potvrđuje i pravilnu obučenost Anketarskog tima. Pristup Incest Trauma Centra – Beograd je i u tome da je Anketarski tim prvi u nizu obavešten, na posebno organizovanom susretu, o rezultatima koji se tiču ugodnosti deteta tokom intervjuja i time dobio jedno od ogledala svog rada.

Procedurom realizacije Nacionalne studije, uključile smo Anketarski tim i u javno predstavljanje Preliminarnog izveštaja i Finalnog izveštaja. Uz to, organizovan je još jedan poseban susret radi zajedničke razmene sa školskim koordinatorkama/ima o rezultatima Nacionalne studije, ali u cilju prikupljanja sugestija za Nacionalnu strategiju o prevenciji seksualnog nasilja nad decom.

U promociju rezultata Nacionalne studije za decu i mlade, aktivno je uključen Vršnjački tim Incest Trauma Centra – Beograd protiv seksualnog nasilja, sastavljen prevashodno od učenica osnovnih i srednjih škola. Radi se o aktivističkom timu, dugotrajno obučavanom u oblasti ljudskih prava, različitosti i, posebno, temi seksualnog nasilja.

U poslednjem kvartalu 2015. god., promocija rezultata se vrši u ukupno 11 gradova u Srbiji. Namenjena je opštoj i stručnoj javnosti, a posebne sesije su organizovane za decu i mlade. *U okviru ukupno 13 sesija, uz predstavljanje rezultata, realizovana je i Javna rasprava u cilju izrade Nacionalne strategije za prevenciju seksualnog nasilja nad decom u Republici Srbiji, primenljivoj u sferi obrazovanja.*

Mnoga lica ličnih stavova i njihova promena u svrhu pravilne prevencije

Izveštaj Nacionalne studije je predstavljen u Poglavljima 3 (rezultati Upitnika) i 4 (rezultati Skale stavova), a ako zauzmem uzročno-posledični ugao promatranja, ova dva poglavlja su mogla da zamene mesto. Naime, lični stavovi, a zatim i iz toga stavovi koji preovladavaju u društvu – svakako utiču na iskaze, rezultate istraživanja. Stavovi

profesionalaca i profesionalnki, i stavovi roditelja, duboko su internalizovani i neposredno utiču na zatečeno stanje u oblasti seksualnog nasilja. Takođe, stavovi roditelja utiču (često, krucijalno) na stavove dece. *Stavovi su uzrok i osnova kasnijeg postupanja, ponašanja.*

Stavove smo ispitivale kako bismo ih identifikovale i na dokazima zasnovale potrebu da im se na državnom nivou ukaže hitna i posebna pažnja u vidu razvijanja i sistemske primene mehanizama kojima se mogu razbiti predrasude i uspostaviti novi sistem vrednosti. Nacionalna studija je u jednom svom delu ispitivala stavove kao vid preliminarne studije. Jedna od tri Preporuke koje smo pružile u Poglavlju 5 ukazuje da je neophodno započeti proces realizacije sveobuhvatne studije o stavovima o seksualnom nasilju nad decom.

Procenom stavova roditelja i dece koji su ispitivani u okviru Nacionalne studije dobijene su početne informacije za našu sredinu.

Rezultati su omogućili da se izdvoje stavovi koji su u interesu deteta koje je preživelo seksualno nasilje i stavovi koje je neophodno menjati - i kod roditelja i kod dece.

Izdvojeni stavovi čiji su rezultati u interesu deteta su sledeći: "Dete koje je seksualno zlostavljan samo je krivo za to" "Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete", "Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim", "U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo", "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su najčešće muškog pola", "Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka" i "O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se".

Stavovi čiji su rezultati identifikovani da nisu u interesu deteta i neophodno ih je menjati: "Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja", "Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete", „Najčešće seksualno zlostavljana deca su ona koja žive u domu ili na ulici”, "Dete sa smetnjama u razvoju/ dete sa invaliditetom нико не би зlostavljaо", „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu су mentalно zdrave” и „Oporevak deteta koje je seksualno zlostavljan je moguć”.

Rezultati su takođe ukazali na *podgrupe stavova, svrstane po kategorijama i u Poglavlju 4 u Diskusiji* nazvane: Efekti okrivljavanja deteta; Štetnost seksualnog nasilja po dete; Rodna komponenta; Rodna komponenta i okrivljavanje deteta; „To se dešava nekom trećem, daleko, ne meni”; Odgovornost počinioca; Učenje od vrtića do fakulteta;

„ZA“, „PROTIV“ I „DEKLARATIVNO ZA“ INTERES DETETA

Posebno grupu čine stavovi o prijavljivanju i procesuiranju seksualnog nasilja koji se, na osnovu statističkih rezultata, mogu podvesti pod stavove koji su u interesu deteta ("Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji" i „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor"). Međutim, rezultati dobijeni procenom stavova svrstavaju se u društveno poželjno izjašnjavanje koje ne prati akcija. Mogu se razumeti kao deklaratивni, nakon poređenja sa rezultatima dobijenim iz intervjua putem Upitnika i svedoče da postoji značajna diskrepanca između stavova i ponašanja.

Primera radi, tokom prethodne dve i po decenije, od kako su ženske nevladine organizacije u Srbiji prve započele posvećen rad u oblasti nasilja nad ženama i decom, složen socio-politički kontekst u korenu je nosio vremenom duboko internalizovane negativne stavove prema ovom angažmanu, od kojih su samo neki da se radi o temama „koje su uvezene sa Zapada”, i slično. Od strane većinskih profesionalnih krugova, još je prisutna atmosfera „ko govori”, umesto „šta govori” i u tome se i danas gubi dragoceno vreme za prevenciju i intervenciju. Umesto da se prigrle, tamo gde postoje, specijalizovana znanja - stavovi prema „onom ko govori” su važniji od interesa žene i/ili deteta koji su izloženi nasilju.

Do znanja i boljeg razumevanja društvenog problema otežano se stiže, jer izostaje i razumevanje veze između ličnih stavova većine profesionalne javnosti koja ima formalnu moć – prema, na primer, ozbiljnom i kontinuiranom sprovođenju prevencije seksualnog nasilja. Zato, promena ličnih stavova i proces podizanja svesti su neophodni da bi se primenile u praksi već preuzete međunarodne obaveze, ali i domaća zakonska regulativa.

U Poglavlju 4, veza između ličnih stavova i prevencije seksualnog nasilja nad decom je detaljnije opisana i potkrepljena uporednom analizom dostupne literature. Posebno je obrađen stav o učenju o temi seksualnog nasilja nad decom da bi se dete zaštитilo, koji je ispitivan u okviru Nacionalne studije. Učenje od vrtića do fakulteta tokom školovanja

rezultuje smanjenjem nasilja nad decom i ženama. I u Lanzarot Konvenciji se podvlači osnovna svrha da se deca, njihove porodice / staratelji i društvo u celini opreme znanjem i alatkama da spreče i prijave seksualno nasilje nad decom.

U praksi, na strani kreatora politike i donosioca odluka je još prisutno oklevanje da li *zaista* sprovoditi prevenciju seksualnog nasilja i da li kreirati i sprovoditi politike koje će *zaista* zaštititi dete. Deca su pod rizikom i za njih (pre)dugo traje polemika u Srbiji u vezi lažne dileme „da li uvesti poseban predmet“ (zdravstveno ili seksualno vaspitanje) ili učiti kroz postojeće predmete. Da ova tvrdnja nije proizvoljna ili „samo utisak“, pokazuju rezultati Nacionalne studije da postoji spremnost roditelja i dece da se organizovano uči o ovoj temi. Istovremeno, ne primenjuje se regulativa Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja kojom je još 2009. godine propisano učenje o temi nasilja nad decom u okviru bar 11 redovnih predmeta u osnovnim i srednjim školama. Podatak Nacionalne studije da se u 10% škola o temi razgovaralo sa decom, sada pomaže da se ovaj prostor ubuduće ispluni akcijom.

Kako naglašava i Lanzarot Konvencija, politike koje će zaista zaštititi dete uključuju pre svega ispunjavanje zakonske obaveze prijavljivanja sumnje ili saznanja o seksualnom nasilju nad decom, jer se radi o krivičnom delu. Podatak iz druge sveobuhvatne studije, navedene u Poglavlju 4, glasi da je u 24 zemlje sveta sprovedeno učenje o temi seksualnog zlostavljanja dece u okviru redovnog školovanja, što je dovelo do 14% više obelodanjivanja ličnih iskustava dece. To znači da rad na prevenciji zahteva spremnost da se pruži pravilna intervencija od strane vaspitno-obrazovne ustanove i zbrine dete koje se odvažilo da se poveri.

POLITIČKA VOLJA I PODIZANJE SVESTI O ZAKONSKOJ OBAVEZI PRIJAVLJIVANJA

Nacionalna studija je pokazala da prijavljivanje seksualnog zlostavljanja dece nije u direktnoj vezi sa stepenom osnovnog obrazovanja roditelja. Dete uči od roditelja i drugih odraslih koji brinu o njemu, među kojima je i nastavno osoblje, i poruke koje dobija od njih određuju da li se oseća ohrabreno da obelodani nasilje, šta i na koji način će saopštiti.

U osnovi, na ispunjavanje zakonske obaveze prijavljivanja utiče organizovani, sistematski proces podizanja svesti u društvu i politička volja, odnosno spremnost da se iskreno i kontinuirano ohrabruje prijavljivanje. Radi postizanja ovog cilja, u procesu podizanja svesti jednako zastupljena ciljna grupa su i kreatori politike i donosioci odluka čiji je deo odgovornosti i sprovođenje zakonom već utvrđenih sankcija za nečinjenje.

Dakle, sva regulativa već postoji. Da ne bi ostala neprijavljeni sumnja i/ili saznanje o krivičnom delu, neophodno je sprovođenje članova zakona koji se tiču obaveze prijavljivanja krivičnih dela i sankcije za neprijavljinje krivičnih dela – aktiviranje člana 263, stav 3. Porodičnog zakona („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 18/059“), Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 46/06, 49/07) u članu 253 i **Neprijavljinje krivičnog dela i učinjocu (član 332.)**

Što se tiče prijavljivanja seksualnog nasilja, vrtići, osnovne i srednje škole u Srbiji su sredina u kojoj se beleži oklevanje prema prijavljivanju. Dugogodišnje iskustvo u radu Incest Trauma Centra – Beograd pokazuje da se radi o sredini, sličnoj drugim ustanovama, gde su deca poverena na brigu i staranje, koja suočena sa obelodanjivanjem ili otkrivanjem seksualnog zlostavljanja dece, ima tendenciju zatvaranja odnosno „povlačenja u sebe“. U tome, dinamički se značajno ne razlikuje od porodice u kojoj postoji nasilje i koja kao imperativ vidi čuvanje (loše) tajne. Tada izostaje zaustavljanje nasilja i zaštita deteta. Bez prijavljivanja policiji i tužilaštvu nema zaustavljanja krivičnog dela.

U mnogim zemljama postoji raskorak između stava „ništa ne bi moglo da me spriči da prijavim“ i stvarnog prijavljivanja. Ruku pod ruku se sreću 1. briga o većoj šteti za dete neretko uzrokovana procenom poverenja u nadležne institucije i 2. patrijarhalni koncept čuvanja porodice na okupu po svaku cenu. Uz to, zakonska obaveza prijavljivanja nosi odgovornost pojavljinjanja na sudu u cilju svedočenja o dostupnim informacijama i saznanjima. U praksi se pokazuje da je neizlaženje odraslih iz lične zone komfora često ispred zaštite deteta.

TAČKA NA ČUVANJE „PROFESIONALNE TAJNE“ NA ŠTETU DETETA

Posebnu pažnju je važno posvetiti ispunjavanju Člana 12. Lanzarot Konvencije koji potpuno razrešava lažne dileme većine stručne javnosti u Srbiji u vezi sa čuvanjem poverljivosti odnosno profesionalne tajne. Kroz direktni rad sa decom i odraslim osobama koje su preživele seksualno nasilje, Incest Trauma Centar – Beograd je naučio da je otvaranje pitanja poverljivosti u slučajevima nasilja nad decom i ženama najčešće skrivanje članica i članova profesionalne javnosti od odgovornosti za zakonsko prijavljivanje ovih krivičnih dela i njegovo izbegavanje. Pravilo poverljivosti se krši kad postoji rizik da će se dogoditi ubistvo, suicid i kad je dete seksualno zlostavljan. Prijavljivanje svakako znači istovremeno ispunjavanje svih bezbednosnih mera za dete, i osnovno, informisanje i pripremu deteta za svaki korak koji se tiče procesuiranja, kao i pojavljivanje svih svedoka na sudu (ovde akcenat na zaposlenima u obrazovanju kao aktivnim učesnicima/ama u interesu deteta).

Lanzarot Konvencija Saveta Evrope, Poglavlje II – Preventivne mere

Član 12.

1. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske ili druge mere kako bi se obezbedilo da pravila tajnosti, nametnuta internim zakonom na određena profesionalna lica koja su pozvana da rade u kontaktu sa decom, ne predstavljaju prepreku za mogućnost da ti profesionalci podnose izveštaje službama odgovornim za zaštitu dece o svakoj situaciji kada imaju osnove da veruju da je dete žrtva seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe

MEDIJI, U SRBIJI DRUGI PO REDU GLAVNI EDUKATORI JAVNOSTI

O rezultatima Nacionalne studije i Nacionalnoj strategiji prevencije seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji kao sledećem neophodnom koraku, ne može se govoriti bez javnog govora o ulozi medija. U aktuelnom trenutku, uloga medija u ovoj oblasti mora biti pod kritičkom lupom i mora zauzeti mesto u Nacionalnoj strategiji prevencije seksualnog zlostavljanja dece.

Etičko izveštavanje pojedinih medijskih kuća se može pohvaliti. Nedostaje edukovanost medija o temi, često i dobromernost, i izostaju odgovarajuće mere državnih organa u slučajevima neetičkog izveštavanja. Sprovođenje svakog od ovih kriterijuma procenjuje se prema tome koliko se dete oseća bezbedno da saopšti da je preživelo seksualno nasilje.

Brojni su primeri izostanka zaštite za dete: od otkrivanja identiteta deteta do senzacionalističkog prenošenja vesti da je, na primer, došlo do hapšenja počinioца – a zatim izostanak povratne informacije za javnost da li je uopšte ikada došlo do osuđujuće (zatvorske) presude ili izostanak povratne informacije kako zaduženi državni organi prate počinioce seksualnog nasilja nakon izlaska iz zatvora (na primer, sprovođenje nadzora, da li posećuju dečija igrališta ili na drugi način ostvaruju direktni kontakt sa decom; ili kako državna baza podataka obezbeđuje da za lice zaposленo u obrazovnoj ustanovi za koje je postojala sumnja ili saznanje da je počinilo seksualno nasilje nad detetom, onemogući zapošljavanje u drugoj ustanovi za rad sa decom, bilo u obrazovanju ili u socijalnoj zaštiti ili u drugoj sferi).

Etičko izveštavanje o svakoj od navedenih mera je u skladu sa tzv. „Marijinim zakonom“ donetim 2013. godine u Srbiji, a svako suprotno delovanje predstavlja raskorak i nepreuzimanje neprocenjivo važne uloge medija u prevenciji seksualnog nasilja.

Uz vaspitno-obrazovne ustanove, mediji su u Srbiji glavni edukatori javnosti. Mediji su sredstvo za obrazovanje dece, mladih, roditelja, stručne i opšte javnosti. Unapređenje njihovog pozitivnog uticaja u ovoj oblasti je važno da se kreće kroz sadržaje i programe koji vode sticanju znanja za sve uzraste o temi seksualnog nasilja i njenim karakteristikama, o ljudskim pravima i različitostima, za decu i mlade o kritičkom mišljenju, aktivnom slušanju, dijalogu i komunikaciji, samostalnom, nezavisnom donošenju odluka, kao i značaju i jačanju vršnjačke podrške.

FAKTORI KOJI POVEĆAVAJU RIZIK DA DETE POSTANE META SEKSUALNOG NASILJA

Faktori koji povećavaju rizik da dete preživi seksualno nasilje su POL, UZRAST I RAZLICITOSTI.

RODNA KOMPONENTA

Seksualno zlostavljanje dece, kao vid rodno zasnovanog nasilja, nastaje zbog neravnopravnosti moći između polova, nejednakosti moći između žena i muškaraca, tako što muškarci imaju veću moć i, podaci pokazuju da je često zloupotrebjavaju, a u skladu sa međunarodnim dokumentima, to se prati u sledećim oblastima (nasilje, odlučivanje, ekonomija, obrazovanje, zdravlje, mediji).

Utvrđena je precizna transverzala da dok se od strane države i u društvu ne govori otvoreno o seksualnom nasilju, ne može se govoriti ni o postizanju rodne ravnopravnosti.

Govoriti o rodno zasnovanom nasilju znači prepoznati povezanost između nasilja u partnerskim odnosima, nasilja u adolescentnim partnerskim odnosima, seksualnog nasilja i nasilja prema homoseksualnim osobama i premlaćivanja - i da se ta veza zasniva na duboko ukorenjenim stereotipima i očekivanjima od rodnih uloga. Zato, nasilje nad ženama i devojkama nije izolovan čin koji je počinio neki određen muškarac, već treba analizirati povezanost tog čina, čina nasilja, sa sistemskim tolerisanjem određenih vidova nasilja i upotrebotom nasilja kako bi se ostvarila društvena očekivanja vezana za rodne uloge.

Ljudi se rađaju kao muško ili žensko, ali uče da budu dečaci i devojčice koji će odrastati i postati muškarci i žene, zatim koja su za njih prihvatljiva ponašanja i stavovi, uloge i aktivnosti, te kako da se odnose jedni prema drugima. To naučeno ponašanje je ono što čini rodni identitet i uslovjava rodne uloge.

Prema definiciji Saveta Evrope, "ROD je društveno konstruisana definicija žene i muškarca. To je društveno oblikovanje biološkog pola, određeno shvatanjem zadataka, delovanja i uloga pripisanih ženama i muškarcima u društvu u javnom i privatnom životu. Rod nije samo društveno konstruisana definicija žena i muškaraca, vec i društveno konstruisana definicija odnosa među polovima. Konstrukcija sadrži NEJEDNAK ODNOS MOĆI s muškom dominacijom i ženskom subordinacijom u većini sfera života. Muškarci i njihovi zadaci, uloge i vrednosti koje im se pripisuju, u mnogim su aspektima vrednovani više nego žene i ono što se uz njih vezuje. Muška uloga je preuzeta kao norma za društvo kao celinu, a što se reflektuje u politici i strukturama. One često nemerno reprodukuju rodnu nejednakost, ali je potrebno konstatovati da se onda za to mora snositi odgovornost koja se ogleda u dekonstrukciji takvog shvatanja i ponašanja".

Nejednaki odnosi moći između muškaraca i žena oblikovani su i ugrađeni u društvene institucije kao što su porodica, pravni sistem, religija i uverenja i ta patrijarhalnost društva je osnova muškog nasilja nad ženama. Ono ima za cilj uspostavljanje i zadržavanje kontrole nad partnerkom. Seksualno nasilje nad detetom je samo jedno sredstvo kojim najčešće odrasla osoba muškog pola upravlja životom deteta. Druga sredstva kojim se nasilnik služi su emocionalno i fizičko nasilje nad detetom. Samo nasilje nije po sebi cilj. Cilj je uspostavljanje potpune moći i kontrole nad životom deteta što znači nad njegovim mislima, osećanjima i ponašanjem. Posledice nasilja su ozbiljan društveni problem, jer remete i narušavaju sve sfere i aspekte života.

Rodne uloge su različite ideje, očekivanja i norme vezane za stavove, izgled i ponašanje koje pojedino društvo ili kulture propisuje i zahteva od osoba ženskog ili muškog pola. One se nameću i uče kroz odrastanje i to od roditelja, grupe vršnjak(inj)a, školskog sistema, medija, zakona tržišta, religije, umetnosti.

UZRAST (GODINE STAROSTI)

U Poglavlјima 3 i 4, govori se o uzrastu deteta (godinama starosti) kao jednom od faktora koji povećavaju verovatnoću da dete bude meta seksualnog zlostavljanja. Posebnu napomenu smo stavile da **davanje specijalne težine samo određenim faktorima može uzrokovati da mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja dece ne budu detektovani (na primer, kod kojih ti faktori nisu prisutni).**

Obzirom da je Nacionalna studija pokazala da je među decom koja su učestvovala u istraživanju, uzrasta od 10 do 18 godina, najčešće saopšteno da se seksualno zlostavljanje događalo na uzrastu od 14 godina, vrlo je važno

pravilno razumeti ovaj podatak. **Najpre, uvek se računa da je uzrast na kojem se nasilje stvarno događa niži od prijavljenog (bilo u okviru istraživanja ili u praksi direktnog rada sa decom i odraslima koji su preživeli seksualno nasilje).**

Zatim, neophodno je uzeti u obzir:

- *Daje ovo prva Nacionalna studija u Republici Srbiji* (nije razvijena praksa bezbednog obelodanjivanja seksualnog nasilja nad decom kao u drugim zemljama gde je ustaljena istraživačka praksa o ovoj temi).
- *49% dece i mladih je prvi put ikada u životu u okviru intervjua Nacionalne studije razgovaralo sa nekim o temi seksualnog nasilja nad decom.*
- *Podatak da je veći broj akutnog dešavanja seksualnog nasilja u mlađoj grupi (deca od 10 do 14 godina su češće saopštavala da im se seksualno nasilje sada dešava).*
- *Podatak da je sa porastom uzrasta češće obelodanjivano seksualno nasilje ne znači da rizik da dete preživi seksualno nasilje raste sa godinama starosti. Znači da su starija deca imala veći kapacitet da prekinu tajnost i obelodane svoje iskustvo.*
- *Finkelhor i Baron (1986. god.)* navode da je najranjivija dob od sedme do trinaeste godine, a da se seksualno zlostavljanje događa u svakom uzrastu. Rasprostranjenost seksualnog nasilja koje su preživela deca mlađa od 6 godina je potcenjena. Deca ovog uzrasta se teže otvaraju, manje im se veruje i za njih je složeno da eksplicitno saopštite. U starijem uzrastu, često ne mogu sa sigurnošću da se sete šta se dogodilo i tada kao godinu prvog incidenta prijavljuju onu za koju imaju i jasnije sećanje, a i reči da opišu seksualno zlostavljanje. Najviše prijava se beleži u adolescentnom i pubertetskom periodu, jer dete razvija nezavisnost i hrabrost da se otvorí (Jones & McCurdy, 1992. god.; Vander Mey, 1988. god.). Zato, veći broj prijava starije dece nije dokaz da je starija dob ranjivija, pa se „tipična žrtva“ seksualnog zlostavljanja ne može opisati kroz dob.
- Pri upoređenju rezultata studija u svetu, postoje metodološke razlike među studijama.

RAZLIČITOSTI

Značajno je uočiti da roditelji i deca vide pogrešne rizike da se seksualno zlostavljanje dece dogodi, a to ih onda udaljava od prepoznavanja znakova upozorenja. Na delu je društvena opresija, odnosno u okviru diskriminativnih praksi biranje „žrtvenog jarca“ od strane većine. U Srbiji i u drugim zemljama gde je potrebno podizanje svesti opšte i stručne javnosti, često su meta diskriminacije već marginalizovane društvene grupe (romska nacionalna manjina, LGBT osobe, izbeglice, žena, deca, i dr.), zatim se vrši „profilisanje“ po osnovu različitih demografskih obeležja ili geografskog područja. Nacionalna studija je pokazala da se radi o stereotipizaciji koja ne reflektuje stvarni život.

Promena stava zahteva celoživotno učenje za sve. Jedna od marginalizovanih društvenih grupa su deca sa smetnjama u razvoju / invaliditetom. Različite studije u svetu pokazuju da je rizik da ova ranjiva društvena grupe bude izložena seksualnom nasilju 3-10 puta veći nego deca koja nemaju smetnje / invaliditet (u SAD, na primer, 1.7 puta veći rizik za sve vidove zlostavljanja, a 4-10 puta da se dogodi seksualno nasilje). Naročita pažnja se posvećuje deci sa oštećenjem sluha zbog uočenog zabrinjavajućeg nivoa seksualnog nasilja.

Podaci zavise od toga da li su istraživanja rađena tako da su ispitanici/e bile odrasle osobe ili deca i posebno treba uzeti u obzir specifičnosti sprovođenja istraživanja zavisno od smetnje / invaliditeta. *Ključni problem je što odrasli izražavaju dodatno nepoverenje u iskaz deteta sa smetnjama u razvoju.* To je jedan od razloga i što ovi slučajevi retko dospevaju na sud.

Društveni stav prema detetu sa smetnjama u razvoju / invaliditetom može:

- A) Sprečiti dete da učestvuje u istraživanju, a treba uzeti u obzir i činjenicu da može biti potrebno da roditelj pruži pristanak u njegovo/njeno ime
- B) Sprečiti dete da obelodani seksualno nasilje
- C) Sprečiti dete da potraži pomoć
- D) Sprečiti dete da sa jednakom šansom učestvuje u krivičnom postupku.

Obelodanjivanje je otežano:

- Činjenicom da li se nasilje dogodilo kod kuće, od strane člana porodice ili druge osobe koja brine o detetu, ili u instituciji.
- Nedovoljnom edukovanosti profesionalaca/ki koji su u direktnom kontaktu sa detetom, jer odgovarajuće službe često nisu uključene u edukativne programe i informisanje o temi seksualnog nasilja nad decom.

Seksualni delikt je zločin iz mržnje, zločin prema ljudskom biću zbog nekog njenog / njegovog ličnog svojstva iz oblasti različitosti (*pol, rasa, klasa, godine starosti, religija, etnička / nacionalna pripadnost, seksualna orientacija, fizička i intelektualna sposobnost, izgled*). Zločin iz mržnje je u pravnom okviru Srbije ustanoven 2012. godine u okviru Krivičnog zakonika.

Član 54a KRIVIČNOG ZAKONIKA REPUBLIKE SRBIJE (2012.god.)

„Uvodi se **ZLOČIN IZ MRŽNJE** kao posebna, otežavajuća okolnost u odmeravanju kazne za dela učinjena iz mržnje na osnovu rase, veroispovesti, nacionalne i etničke pripadnosti, pola, seksualne orientacije i rodnog identiteta.“

ODGOVORNOST POČINIOCA / POČINITELJKE

Segment Nacionalne studije o nasilniku svakako se, na izvestan način, može videti i kao preliminaran i u narednim istraživanjima više dubinski obraditi. U središtu Nacionalne studije i njen fokus je bilo dete. Incest Trauma Centar – Beograd je specijalizovana služba za decu i odrasle osobe koje su preživele seksualnu traumu i odatle ovaj fokus. Rezultati ukazuju je da je za decu bilo najteže da obelodane identitet počinioca, čime ovaj istraživački kontekst u potpunosti korespondira sa drugim različitim setinzima u stvarnom životu gde je izdaja lojalnosti prema počiniocu, „odavanje tajne“ odnosno identiteta počinioca – jedan od najtežih zadataka za dete.

Iako predstavljaju drugu vrstu statističkih podataka, ovde navodimo kratak podsetnik na podatke o počiniocima seksualnog nasilja nad decom na osnovu prijavljenih slučajeva Incest Trauma Centru – Beograd. U većini, počinilac je detetu poznata osoba, što vidimo kao iskazano poverenje klijentkinja i klijenata u našu službu.

U periodu 1994-2009. god. (Uvršteni u Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije u junu 2011. god.): Polna struktura počinilaca seksualnog zlostavljanja dece: u 91.84% u pitanju su osobe muškog pola i 8.16% ženskog pola. U 39.79% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac (najčešći vid incesta je otac-kćerka), dok je u 53.07% počinilac figura oca (zbirno, redosledom učestalosti: otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 17.52% počinilac je osoba van porodice poznata detetu (porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor), dok su 6.83% činili maloletni počiniovi seksualnog nasilja (prevashodno zlostavljanje unutar porodice a zatim unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju). U periodu 1994-2004., u 1.75% počinilac je bio N.N. osoba (nepoznata detetu), a u periodu 2005-2009., 100% počinilaca su bile osobe poznate detetu.

U periodu 2009-2014. god.: Polna struktura počinilaca seksualnog zlostavljanja dece: u 90.19% u pitanju su osobe muškog pola i 9.81% ženskog pola. U 42.15% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac (najčešći vid incesta je otac-kćerka), dok je u 50.64% počinilac figura oca (zbirno, redosledom učestalosti: otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 21.61% počinilac je osoba van porodice poznata detetu (porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor), dok su 10.02% činili maloletni počiniovi seksualnog nasilja (prevashodno vršili zlostavljanje unutar vršnjakačke grupe, zatim unutar porodice i unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju). U periodu 2009-2014., 100% počinilaca su bile osobe poznate detetu.

U okviru Nacionalne studije, pažnju skreće podatak da stariji drug (16.4%) i starija drugarica (8.1%) čine četvrtinu počinilaca (24.52%). Kako u cilju prevencije, tako i intervencije, maloletni počiniovi seksualnog nasilja su predmet rada. Na to Incest Trauma Centar – Beograd aktivno ukazuje od 2005. god. u okviru svojih edukativnih ciklusa tokom niza godina za zaposlene u kazneno-popravnim ustanovama za maloletna lica u Srbiji, u Valjevu i Kruševcu.

Iz iskustva naše službe, adolescentni počiniovi nad decom mlađeg uzrasta (od svog), tokom zlostavljanja najčešće koriste blagu prisilu i nasilje vrše samostalno. Za razliku od toga, nad starijom decom i svojim vršnjakinjama i vršnjacima koriste fizičku silu i radi se o seksualnom zlostavljanju najčešće počinjenom u grupi (grupno silovanje).

NAJNIŽI POŽELJAN SKOR: U delu Nacionalne studije u kojem su ispitivani stavovi roditelja i dece, u vezi sa stavom „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave“ zabeležen je najniži poželjan skor. Važno je razlučiti društvene norme od činjenica koje se tiču psihopatologije. Dakle, da biste se diferencirali od vršenja seksualnog nasilja, uobičajeno je pozvati se na društvenu normu i reći „to nije normalno“, dakle, to nije (zakonom) dozvoljen način ponašanja. Međutim, stav u Nacionalnoj studiji koji beleži najniži skor od ukupno 23 stava, oslikava ogroman prostor za učenje o tome da je nasilnik/ca, od ukupnog broja počinilaca, u jednacifrenom procentu psihijatrijski upadljiva osoba i da se ne radi o bolesti, već o „grešci u tkanju“ (V. Brzev Ćurčić; Video resurs Incest Trauma Centra – Beograd namenjen medijskoj stručnoj javnosti; 2010. god.). Naime, izuzetno je važno edukovati javnost da ne postoji „profil“ nasilnika/ce, da seksualne počinioce / počiniteljke neće „prepoznati“, i da među psihijatrijskim pacijentima i pacijentkinjama ima proporcionalno seksualnih počinilaca koliko i među opštom populacijom. Svako drugo tumačenje ne odražava činjenice i predstavlja dodatnu stigmatizaciju i diskriminaciju psihijatrijskih pacijenata i pacijentkinja.

Ono što je ključno, praktikovanjem stava iz Nacionalne studije realna je opasnost da seksualni počinioci / počiniteljke ostaju zaštićeni, jer im se time „što nisu mentalno zdravi“ odriče svaka odgovornost u odnosu na vršenje krivičnog dela, implicira bolest, odnosno potrebno lečenje („potrebna mu je pomoć“ umesto zatvorske kazne), a bez prijavljivanja i procesuiranja ovog krivičnog dela sa pozitivnim ishodom na sudu, dete ne dobija podsticaj u oporavku.

Napomena: Prethodno objašnjenje ne isključuje stav Incest Trauma Centra – Beograd da država treba da organizuje terapijske programe za počinioce seksualnog nasilja, jer, uprkos njihovoj nevelikoj uspešnosti u praksi više zemalja Evropske unije i SAD – naše iskustvo u radu, kao praktičarki koje su u službi dece, pokazuje da je jedno dete manje koje je seksualno zlostavljanu kao rezultat terapijskog rada sa počiniocem – uspeh.

EFEKTI SEKSUALNOG NASILJA – OPORAVAK JE MOGUĆ

Podaci iz literature u svetu će u kasnijim poglavljima ukazati na različitu procenu efekata seksualnog nasilja u odnosu na druge vidove nasilja nad decom kao što su emocionalno i fizičko. Incest Trauma Centar – Beograd, u okviru svog Trening Centra, beleži dugu praksu podizanja svesti i učenja polaznica/ka različitih profila da je *gradiranje nasilnih seksualnih radnji, odnosno vidova nasilja – zamka, odnosno deo ličnog stava kojim neko preuzima moć da procenjuje i vrednuje iskustvo druge osobe koja je preživela nasilje*. Iz svog identiteta Kriznog centra i prijavljenih slučajeva, naučile smo od dece da efekti različitih vidova nasilja mogu biti različiti i različito se ispoljavati, da je izuzetno važan lični kapacitet deteta, i da praćenje deteta u oporavku zahteva rad na sopstvenim predrasudama.

U tom smislu, podsećamo na neprocenjivo značajan „**Pepeljugin zakon**“. U Velikoj Britaniji, koja se smatra jednim od uzora kvalitetne zaštite deteta od nasilja, u junu 2014. godine, u okviru tradicionalnog Kraljičinog govora javnosti je predstavljen „Pepeljugin zakon“. Iz toga, jasno vidimo koji se značaj daje sprečavanju i kažnjavanju emocionalnog zlostavljanja dece.

„Pepeljugin zakon“ (Cinderella law) definiše da roditeljima u Velikoj Britaniji koji namerno lišavaju ljubavi svoju decu, preti kazna do 10 godina zatvora. Trauma se nikako ne sme meriti svojim „učitavanjem“, jer će dete znati da ga ne razumemo. Britanski „Pepeljugin zakon“ upravo to potcrtava time što se emocionalna surovost izjednačava sa postojećim zločinima fizičkog i seksualnog nasilja nad detetom. Do ovog koraka su došli na osnovu prijavljenih slučajeva Nacionalnoj asocijaciji za prevenciju surovosti nad decom (NSPCC, UK).

Još jedno pitanje zahteva učenje u cilju formiranja pravilnog stava u interesu deteta, a to je razumevanje i poverenje da je oporavak deteta koje je seksualno zlostavljanu moguć. *Iz svog iskustva praktičarki koje direktno rade sa osobama koje su preživele seksualno nasilje, mi iz Incest Trauma Centra – Beograd, videle smo da je oporavak moguć.* Rezultati Nacionalne studije pokazuju da mlađi više veruju u oporavak vršnjaka(inj)a od roditelja. Izostanak poverenja od strane drugih pospešuje već nisko samopoštovanje i samopouzdanje deteta. Ono predstavlja diskriminaciju, jer dete na dugi rok biva stigmatizovano zbog jednog svog životnog iskustva i ne daje mu se jednakā šansa kao drugoj deci.

Neophodno je da u oporavak imaju poverenje svi koji su u kontaktu s detetom. To direktno utiče na to koliko će sigurno i brzo koračati kroz proces. Vršnjačka podrška je ogroman adut. Da bi svi koji su u okruženju deteta mogli da imaju saveznički stav, potrebno je da svi, počev od deteta, uče i upoznaju se sa primerima oporavka. To znači ohrabrvanje da dete i drugi unutar vršnjačke grupe steknu iskustva ličnog upoznavanja sa drugim osobama koje su preživele (seksualnu) traumu, kao i ohrabrvanje pristupanja grupama samopomoći / podrške gde se, između ostalog, uči „da ne postoji jedan put do oporavka i da svako ima sopstveni“.

EFEKTI SEKSUALNOG Nasilja, REČIMA DETETA

Za decu koja su odgovorila potvrđno na istraživačko pitanje Nacionalne studije: "Kada sada razgovaramo o svim situacijama kroz koje si prošao/la ili prolaziš i dalje, da li misliš da je to sve ostavilo na tebe traga i da i sada utiče na tebe", slede njihove izjave na naredno istraživačko pitanje u kojem su zamoljena da navedu šta ona misle na koji način seksualno nasilje sada utiče na njihov život.

„Često razmišljam o tome“, „Da budem oprezna u budućnosti“, „Da ne treba da verujem svima, da razmislim s kim se družim“, „Dosta mi je svega što se desilo i drugim devojčicama, osećam strah“, „Drugacije gledam na seksualnost“, „Družim se samo sa proverenim ljudima“, „Godinu dana sam imao noćne more“, „Izaziva gađenje prema takvim ljudima“, „Javlja se strah, krivica i nepoverenje prema drugim osobama“, „Kad vidim tu osobu, osećam strah i gađenje“, „Mislimo da nema šanse da se desi nama“, „Naučila sam dosta toga“, „Ne verujem nikome, drugacije se ophodim prema ljudima“, „Ne mogu da se setim“, „Ne mogu da zaboravim šta se desilo“, „Ne verujem više svakome, ne bih išla kod nepoznatih u stan“, „Naučila sam da se branim i odreagujem na pravi način“, „Ne želim da navedem“, „Nekako se više plašim ljudi nego inače“, „Ne verujem nijednom muškarcu od tada“, „Obraćam pažnju na ponašanje ljudi oko sebe“, „Odražava se na trenutni odnos sa dečkom“, „On se ponaša kao da se nije ništa desilo, plašim ga se“, „Osećam bespomoćnost, zato što nemam zaštitu“, „Osećaj nesigurnosti i strah zbog nedostatka privatnosti“, „Osećam se besno i ljuto“, „Osećam se prevareno“, „Osećam se snažnije“, „Ostavilo je posledice na mene, biću pažljivija“, „Pazim gde idem i kada“, „Plašim se da idem sama, gledam emisije o nasilju“, „Plašim se drugova i drugarica, ne izlazim često, sramota me“, „Plašim se da uđem u autobus, ulazim na prva vrata, izbegavam stanice gde je on ušao“, „Plašim se kada je neko iza mene ili je ispred moje zgrade“, „Plašim se nepoznatih ljudi, uvek idem sa sestrom“, „Pitam se ko je to? Ko mu je dao podatke o meni?“, „Plašim se svih starijih ljudi i nikad ne ostajem sama“, „Plašljiva sam, kada sam sama u kući, ne smem da silazim dole“, „Postala sam jača, opreznija sam“, „Potpuno mi se promenio način života, tj. ponašanje“, „Promenila sam ponašanje, postala sam zrelija i shvatam neke stvari“, „Promenio sam način mišljenja“, „Razmišljam šta bi se desilo nekom mlađem od mene“, „Sad sam opreznija“, „Sad znam da razmislim bolje, mislim, naučila sam“, „Sada mi nije svejedno da idem u selo, tamo je on“, „Sada nosim skakavac sa sobom“, „Sada sam drugacija prema svima, ne verujem nikome“, „Sanjam kako mi pričaju svašta, pijem lekove“, „Setim se nekad i stalno mi je teško, trudim se da sakrijem“, „Sklanjam se od nepoznatih ljudi“, „Sramota što ima takvih ljudi“, „Strah da mi se ne desi slično, ne vozim se više taksijem“, „Strah, stalno ga viđam, jer živi na istom spratu“, „Svaku osobu vidim kao pretnju“, „Dva dana sam bio tužan i ljut, ali više nisam“, „Više sam obazriva prema muškarcima“, „Zapostavljen sam, osećam usamljenost“, „Zbunjeno“, „Ne želim da razgovaram o tome“, itd.

Kad je u pitanju iskustvo seksualnog nasilja putem interneta ili sms poruka: "Da ne pričam sa nepoznatima na Fb i da ih ne prihvatom za prijatelje", „Drugacije razmišljam, na Fb ne prihvatom koga ne znam“, „Ne prihvatom svakoga na društvenim mrežama i pazim sa kim ulazim u kontakt“, „Nemam više poverenja u internet“, „Ostaće mi u sećanju, jer nije sitnica iako je bilo preko sms-a“, „Promenio sam nalog na internetu“, „Sad sam još opreznija na fejsu“, „Više ne prihvatom lude na Fb i ne idem u kupaćem do bazena“, „Zaštitila sam Fb bolje“, itd.

IZ DNEVNOG IZVEŠTAJA ANKETAR(IC)A

Dnevni izveštaj anketar(ic)a je jedan od korišćenih instrumenata u okviru Nacionalne studije i on predstavlja bogat resurs informacija o detetu, o procesu koji se tiče organizacije rada u školama i o anketarskom radu.

Slede samo neki izvodi, kao ilustracije:

„Jedna devojčica je krenula, pa se vratila, jer se setila da je njena drugarica doživila jedan vid seksualnog nasilja.“

„Dete je htelo da kaže o starijem profesoru matematike kod koga je išla na privatne časove. Vratila se sa drugaricom i zajedno su ispričale o slučaju seksualnog zlostavljanja.“

„Dete je reklo da „poznaće drugaricu koja je doživila preko Fb da dobija svakakve poruke, a onda je jednog dana posle škole očuh dočekao i puštao filmove pornografskog sadržaja i na kraju se ispostavilo da je očuh slao i poruke preko Fb.“

„Dete kaže: „Znate kako je to ovde kod nas, svi znaju da se desilo, ali niko o tome ne govori. O tim stvarima se ne priča.““

„Dete kaže: „Elektronsko nasilje je sad rasprostranjeno, a za psihičko znam koliko hoćete primera.““

„Dete kaže: „Ne znam nikog ko je preživeo neki oblik nasilja, glupo je ići oko i žaliti se. Probleme treba rešavati sam.““

„Dete kaže: „Danas je bilo lepo da podelim sa vama ove informacije koje će puno značiti deci da znaju šta je dobro u

životu, a šta nije.”“

„Dete kaže: „Jel’ bilo onih koji su odbili da učestvuju, to se dešava, i vi ih ništa ne pitate, jel’ tako?” Potvrdila sam.“

O informisanosti dece o temi seksualnog nasilja:

„Jednom smo pričali u školi o ovoj temi, onda je došao razredni i rekao da je ružno da se o tome priča. Zato niko i ne priča o tome, ružno je.“

„Ne smatram da treba da me bude sramota da pričam o tome, jer je to nešto što se ljudima događa i o tome treba pričati.“

„Dete kaže: „Roditelji o tome ne razgovaraju sa mnom i sestrom, ali ja sam zreo i shvatam da deca treba da se obrate u centar za socijalni rad ako im se nešto desi, a ne mogu da se obrate svojim roditeljima.““

„Moji roditelji se ponašaju kao da još uvek imam 7 godina. Nikad mi nisu rekli nešto o tom seksualnom nasilju, jer misle da to ne može meni da se desi.“

„Kad sam bio mali, roditelji su mi rekli da se ponašam normalno i da se to više ne dešava.“

„Ne, mislim da nije bilo potrebe za tim.“

„Puno dece ima koja ne znaju šta je to masturbacija. Svakome objasnim, i onima koji kažu da znaju, za svaki slučaj.“

„Dete kaže da nije nikada razgovaralo sa roditeljima ili nekim drugim o temi seksualnog nasilja, ali je samoinicijativno tražilo po internetu sve vezano za tu temu.“

O pripremljenosti dece i škole za anketiranje:

„Uzbuđenje, oduševljenje zbog učešća. Postavljanje potpitanja. Bilo im je dragoo da su sami pročitali o čemu je istraživanje i koja su sve prava deteta.“

„Deca deluju zbunjeno i ne razumeju o čemu se radi dok im se ne objasni.“

„Deca su bila veoma radoznala.“

„Ozbiljnost čitave organizacije u školi.“

„Deca su bila informisana o istraživanju, ali su s pažnjom pročitala tekst o čemu se radi.“

„Deca su već imala informacije od roditelja o istraživanju, ali su s pažnjom pročitala tekst i dala svoj pristanak. Velika znatiželjnost dece za istraživanje.“

„Jedan dečak je rekao da je bio unapred jako informisan o svim oblicima nasilja.“

„Dete je odlučilo da prekine sa upitnikom kako bi se pripremilo za propitivanje na času geografije.“

„Školski koordinator je doveo ukupno osmoro dece. U toku istraživanja, dok je dete bilo u prostoriji zajedno sa mnom, kucnula je neka osoba na vrata, odmah ušla i rekla da u toj prostoriji treba da drži čas. Ja sam je uputila na koordinatora, međutim njen odgovor je bio da nju to ne zanima, tako da sam ja intervenisala i pozvala koordinatora koji je ovu situaciju brzo rešio.“

„Dve saglasnosti su doneli roditelji na lice mesta.“

„Po planu, trebalo je da dođe šest učenika/ca. Od toga, jedno dete nije došlo u školu, dok je drugo otišlo na takmičenje iz srpskog jezika.“

„Nije bilo teškoća sa davanjem saglasnosti.“

Predrasude – „To se dešava nekom trećem“ i okrivljavanje žrtve:

„Dete kaže: „Ne krećem se u takvim krugovima, ne poznajem nikog ko je preživeo nasilje.““

„Jedna anketirana devojčica je ispričala situaciju o drugarici koja je preživela grupno silovanje na žurci i koja je to prijavila godinu dana kasnije. Završila je rečenicom „verovatno je to prijavila zbog para, trebaju joj pare zato što živi sama sa bakom.“

„Dete kaže: „Devojčice idu gole u grad, nekada su i same krive što ih napadaju.““

„Dete kaže: „Logično je da o tome pričaju devojčicama, da paze kuda idu i da ne pričaju sa nepoznatima.“

Osećanje deteta tokom i nakon intervjuja (i ispunjavanja Skale stavova):

„Mislim da treba da postoje ovakva istraživanja, jer se to dešava u školi.“

„Poučno, zanimljivo.“

„Iznenađen sam, jer ovu temu niko ne spominje inače.“

„Mnogo mi se sviđa ovo i drago mi je da učestvujem.“

„Malo je bljak.“

„Brzo je prošlo vreme.“

„Bilo mi je opušteno i baš mi je drago što se ovo radi kod nas.“

„Zar već završismo?“

„Ovo mi znači.“

ISKUSTVO DETETA TOKOM INTERVJUA I ISPUNJAVANJA SKALE STAVOVA

Iskustvo deteta u okviru Nacionalne studije se može opisati u dve celine:

1. Edukativni karakter Nacionalne studije

- Svako dete je informisano čemu služi Nacionalna studija.
- Dete je naučilo šta je seksualno zlostavljanje dece i koje su njegove osnovne karakteristike (npr. da su počinjenici najčešće detetu bliske osobe, iz porodice).
- U kontaktu sa anketari(ima) koji su imali ulogu uzora (role modela zbog svog pristupa, stava, jezika), deca su ih upoznala i pružila svoje poverenje:
 - A) Dete je naučilo da se o seksualnom nasilju može razgovarati na nepreteći način
 - B) Da nije sramota razgovarati o temi seksualnog nasilja
 - C) Da nije sramota razgovarati informativno ili obelodaniti lično iskustvo
- Etička komponenta Nacionalne studije je obezbedila jasno informisanje deteta o njegovim pravima na samom početku, tokom trajanja i na kraju intervjuja i ispunjavanja Skale stavova. Prava se prevashodno odnose na zaštitu ličnih granica i samostalno odlučivanje o učešću i načinu učešća.
- Pri uručenju Zahvalnice, deca su bila ponosna što su učestvovala u prvoj Nacionalnoj studiji i doprinela promeni (zabeleženo u Dnevnim izveštajima anketar(ic)a).
- Anketarski tim je u svojstvu „role modela“ predstavljaо podsticaj za budući aktivizam dece u oblasti društveno angažovanih tema.

2. Dostupna specijalizovana pomoć odmah

- Svako dete je informisano o delatnosti Incest Trauma Centra – Beograd i jednostavnoj dostupnosti naše službe.
- Svako dete je primilo Zahvalnicu na kojoj je kontakt Incest Trauma Centra – Beograd.
- Svako dete je ohrabreno da kontaktira Incest Trauma Centar – Beograd u svrhu prijave sumnje ili saznanja o seksualnom nasilju, bilo da je u pitanju lično iskustvo ili poznaje nekoga.
- Deca koja su učestvovala u Nacionalnoj studiji su zvala telefonom Incest Trauma Centar – Beograd za pomoć i ovi slučajevi su zabeleženi u bazi podataka službe.
- Svako dete je ohrabreno da kontaktira Incest Trauma Centar – Beograd u vezi sa ma kojim pitanjem ili dilemom, a u okviru delatnosti naše službe.

www.ijasamuztebe.org.rs – I JA SAM UZ TEBE!

Jedan od načina promocije rezultata Nacionalne studije na visoko vidljiv način je otvaranje novog domena Incest Trauma Centar - Beograd, posebno dizajniranog za decu i mlade u 3D tehnologiji, koji nosi naziv I JA SAM UZ TEBE (www.ijasamuztebe.org.rs). Predstavlja bogat resurs novih edukativnih video sadržaja, kviza u cilju provere i promene ličnih stavova, i dr. Komplementaran je sa postojećom oficijelnom internet stranicom naše službe www.incesttraumacentar.org.rs. Ima za cilj da je lako dostupan tačan izvor informacija i znanja za decu i mlade o temi seksualnog nasilja. Koncipiran je tako da ga roditelji i druge odrasle osobe koje brinu o deci mogu koristiti i konsultovati, kao i za praktičnu primenu od strane školskog osoblja u redovnoj nastavi.

ZAKLJUČAK

Upotrebljena vrednost Nacionalne studije je u naučno zasnovanoj argumentaciji za reagovanje u cilju prevencije i zaštite deteta od seksualnog nasilja, uz već punu usklađenost Preporuka sa relevantnim obavezujućim međunarodnim konvencijama i nacionalnim normativima.

Literatura

1. UN Convention on the Rights of the Child (1989)
2. UN Guidelines on Justice in matters involving Child Victims and Witnesses of Crime (2005)
3. Lanzarote Convention – Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (2007)
4. EU Guidelines on the Right of the Child (Updated in 2008)
5. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012-2015)
6. Council of Europe Guidelines on Child-friendly Justice (2010)
7. Republika Srbija 2014 izveštaj o napretku
8. EU Guidelines on Child-friendly Justice (2012-2015)
9. EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child (2007)
10. EU Guidelines on Violence against Women and Girls (2008)
11. Council of Europe Convention on Cybercrime (2004)
12. European Convention on the Exercise of Children's Rights (1996)
13. European Social Charter (Revised in 1996)
14. European Rules for Juvenile Offenders subject to sanctions or measures (2009)
15. Council of Europe Child Participation Assessment Tool (2013)
16. Council of Europe (2006). Reccomendation Rec2006(5) on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015.
17. Zakon o posebnim merama za sprečavanje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnicima; "Marijin zakon"; (2013)
18. Finkelhor, D. & Baron L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. *Journal of interpersonal violence* (1):43-71;
19. Jones, E.D. & McCurdy, K. (1992). The links between maltreatment and demographic characteristics of children. *Child Abuse Negl.* (16):201-215;
20. Vander Mey, B.J. (1988). The sexual victimization of male children: A review of precious research. *Child Abuse Negl.* (12):61-72;
21. Kvam, M. H. (2004). Sexual abuse of deaf children. A retrospective analysis of the prevalence and characteristics of childhood sexual abuse among deaf adults in Norway. *Child Abuse Negl.* (28):241–251;
22. NSPCC, UK (2014). Protecting disabled children from abuse "We have the right to be safe". National Society for the Prevention of Cruelty to Children www.nspcc.org.uk;
23. NCCAN, USA (National Centre for Child Abuse and Neglect), Washington, DC.
24. Council of Europe (2010). Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach. www.coe.int/children;
25. www.coe.int/oneinfive;
26. Krivični zakonik Republike Srbije (2012)
27. Zločin iz mržnje: Brošura za građane; YUCOM, Komitet pravnika za ljudska prava (2013);
28. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 1994-2009. god. www.incesttraumacentar.org.rs/Statistika;
29. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 2009-2014. god. www.incesttraumacentar.org.rs/Statistika;
30. Brzev Ćurčić, V. (2010). Video resurs Incest Trauma Centra – Beograd namenjen medijskoj stručnoj javnosti. www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Videoteka;
31. Zakon o sprečavanju i kažnjavanju emocionalnog zlostavljanja dece; "Pepeljugin zakon" ("Cinderella's Law"); Velika Britanija (2014);
32. National Center for Prosecution of Child Abuse (2000); APRI (American Prosecutors Research Institute) Update 13(5,6,10,11);
33. National Center for Prosecution of Child Abuse (2001); APRI (American Prosecutors Research Institute) Update 14(4);
34. Popadić, D. & Bogavac, Lj. (2003). Tehnike intervjuisanja dece i žena koje su preživele seksualno nasilje (sa osvrtom na tehnike intervjuisanja izvršilaca seksualnog zlostavljanja): Praktičan priručnik za pripadnike/ce policije i pravosuđa. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd;

35. Popadić, D. & Bogavac, Lj. (2005). *Praktični priručnik za trenerice i trenere: Nasilje zasnovano na rodnoj pripadnosti iz perspektive preživelih*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
36. Bogavac, Lj. (2007). *Moja tajna kao strah, kao sramota, kao bol... Studije slučajeva Incest Trauma Centra – Beograd*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
37. Popadić, D. (2007, 2012). *Nasilje nad ženama - Prvo poglavlje Priručnika za praksu u zdravstvenim ustanovama: Nasilje nad ženama, moja profesionalna odgovornost*; Izdavač: Centar za promociju zdravlja žena; www.centarzdravljezena.org.rs;
38. Bogavac, Lj. (2010). *Pojavljivanje u krivičnom postupku u ulozi svedoka-eksperta za slučajeve seksualnog zlostavljanja dece: Iskustvo Incest Trauma Centra – Beograd*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
39. Popadić, D. & Bogavac, Lj. (2009). *Seksualno nasilje u školskom kontekstu – prijavitelj*; Monografija Simpozijuma "Destruktivnost i autodestruktivnost mladih" Bolnice za psihijatriju Kliničko-bolničkog centra "Dr Dragiša Mišović – Dedinje", Beograd;
40. Popadić, D. & Bogavac, Lj. (2009). *24-časovna krizna telefonska služba protiv seksualnog nasilja (Preporuke bazirane na praktičnom iskustvu Incest Trauma Centra – Beograd) - Priručnik za borbu protiv trgovine ljudima*; Izdavač: NVO Astra;
41. Bogavac, Lj. & Popadić, D. (2010). *Program prevencije nasilja Incest Trauma Centra – Beograd "Zdravi izbori za decu"*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
42. Bogavac, Lj. (2011, 2013). *Izloženi ste nasilju u partnerskom odnosu i tražite zaštitu od lekara, socijalnog radnika, policajca, tužioca i sudske? Informišite se ovde.*; Izdavač: Centar za promociju zdravlja žena (originalno i dopunjeno izdanje); www.centarzdravljezena.org.rs;
43. (2012, 2013, 2014, 2015). *"YES I AM" Prvi stručni časopis u Srbiji za prevenciju seksualnog nasilja*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
44. Popadić, D. & Bogavac, Lj. (2013). *Moj glas ZA oporavak deteta koje je preživelo seksualnu traumu: Inicijativa Incest Trauma Centra – Beograd za ukidanje zastarevanja seksualnih delikata nad decom (Parlamentarna dimenzija kampanje Saveta Evrope "1 OD 5" u Srbiji.)* Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
45. Priredile: Bogavac, Lj. & Popadić, D. (2013) „TAGGED“ Priručnik za zaštitu dece i mladih od sajber nasilja za primenu u redovnoj nastavi; Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
46. Bogavac, Lj. & Popadić, D. (2014). *Kako da spričate nasilje u adolescentnoj ljubavnoj vezi? Vodič za tinejdžerke i tinejdžere i odrasle koji o njima brinu: Priručnik za primenu u redovnoj nastavi*. Izdavač: Incest Trauma Centar – Beograd; www.incesttraumacentar.org.rs/Produkcija/Publikacije;
47. www.incesttraumacentar.org.rs;
48. www.ijasamuztebe.org.rs;

POGLAVLJE 3

IZVEŠTAJ: PROCENA RASPROSTRANJENOSTI SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE I NJEGOVE KARAKTERISTIKE

Ciljevi Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece realizovani su na dva nivoa:

I. Istraživački koji je usmeren na:

- Procenu rasprostranjenosti pojave seksualnog nasilja nad decom (u daljem tekstu SN) u Srbiji
- Opis karakteristika SN nad decom
- Procenu broja dece koja su preživela SN, koja su se obraćala nekome za pomoć, kao i procenu reagovanja na traženje pomoći od strane deteta
- Procenu informisanosti dece u Srbiji o SN
- Procenu stavova roditelja dece mlađe od 15 godina kao i same dece starosti od 15 – 18 godina o SN nad decom

II. Interventni, koji dolazi nakon istraživačkog i koji se, na osnovu rezultata istraživanja kao i drugog akumuliranog znanja i iskustva Incest Trauma Centra – Beograd, usmerava na definisanje preporuka za delovanje kao i na definisanje konkretnih akcija.

Neki od primera su:

- Razvoj posebnih strategija za prevenciju SN, kao i za zaštitu dece žrtava nasilja
- Integrисаnje tematskih sadržaja SN u kurikulumu redovnog školskog sistema (vrtića, osnovnih i srednjih škola)
- Razvijanje mehanizama za rano otkrivanje SN
- Promovisanje i uspostavljanje programa primarne prevencije SN, uz uticaj na promene stavova, navika, ponašanja i postojećih stereotipa.

Istraživački deo sadrži:

- A. Osnovna teorijska uporišta Nacionalne studije
- B. Faze Nacionalne studije
- C. Metodologiju Nacionalne studije
- D. Etičke principe Nacionalne studije
- E. Najznačajnije rezultate Nacionalne studije

Napomena: Posebno su prikazani rezultati na osnovu analize upitnika, a posebno procena stavova.

A: OSNOVNA TEORIJSKA UPORIŠTA NACIONALNE STUDIJE (za deo tematskog okvira obuhvaćenog Upitnikom)

Danas se značajan broj naučnih oblasti i disciplina bavi proučavanjem SN nad decom i traga se za profesionalnim koncenzusom o različitim pitanjima.

To sa jedne strane rezultira u složenosti poređenja rezultata različitih istraživanja, a sa druge otvara slobodan prostor za istraživač(ic)e da tragaju za vlastitim rešenjima.

Taj prostor je iskoristila i Nacionalna studija.

1. DEFINICIJA SEKSUALNOG NASILJA NAD DECOM I NJENA OPERACIONALIZACIJA U NACIONALNOJ STUDIJI

U literaturi postoji niz definicija SN nad decom, koje se, iako različite, ravnopravno koriste u istraživanjima.

U Nacionalnoj studiji korišćena je definicija Saveta Evrope¹ koja pod SN nad decom podrazumeva sledeće:

- a) seksualni odnos sa detetom koje prema relevantnoj regulativi ili državnom zakonu nije dostiglo zakonsku dob za seksualnu aktivnost;
- b) stupanje u seksualne odnose sa detetom je urađeno: pod prisilom, korišćenjem sile ili pretnje; ili je zloupotreba učinjena od strane lica kojem dete veruje, autoriteta ili koje ima uticaj nad detetom, uključujući i one unutar porodice; zloupotreba je izvršena nad detetom koje se nalazi u posebno osetljivoj situaciji, s posebnim naglaskom na mentalne i fizičke nesposobnosti ili zavisnu poziciju.
- c) dečju prostituciju i dečju pornografiju kao npr: upošljavanje deteta u prostituciju ili uzrokovanje dečije prostitucije; prisiljavanje deteta na prostituciju ili sticanje dobiti ili na drugi način iskorištavanje deteta za takve svrhe; primanje naknade od dečije prostitucije; izradu dečije pornografije; nuđenje ili činjenje dostupnom dečije pornografije; distribucija ili prenošenje dečije pornografije; nabavljanje dečije pornografije za sebe ili za drugo lice; posedovanje dečije pornografije; svestan pristup putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija dečijoj pornografiji.

Pored opšte definicije, za istraživanje je posebno značajna njena **operacionalizacija**, odnosno izdvajanje i definisanje onih obeležja koja opisuju pojavu i čine je onim što jeste, te se kao takva, posebno istražuju i prate.^{2,3}

Postoje mišljenja da je definiciju SN vrlo teško operacionalizovati, zbog društvene stigme i sa tim povezane činjenice da se odigrava u „nedostupnom prostoru“ (privatnost porodične ili druge zajednice u koje se ne može ući bez saglasnosti članica i članova, izuzev u zakonom definisanim situacijama).⁴

Operacionalizacija SN nad decom vrlo je različita u literaturi i najčešće se istražuje jedan ili više sledećih oblika nasilja:^{5,6}

- Bez seksualnog kontakta (upućivanje komplimenata i zahteva seksualne sadržine, izlaganje, pokazivanje, gledanje privatnih / intimnih delova tela i polnih organa, itd.)
- Sa seksualnim kontaktom (dodirivanje, milovanje, ljubljenje i drugo)
- Nasilan seksualni odnos (oralni, analni, vaginalni)
- Kombinovano seksualno nasilje

Sa ciljem da obuhvati sve oblike SN nad decom, Nacionalna studija operacionalizovala je SN izborom većeg broja obeležja i definisala da prisustvo svakog pojedinačnog od njih predstavlja SN.

Navodimo neka od tih obeležja:

- Zahtev da se dete pokaže nago, odnosno da izloži polne organe
- Zahtev da dete gleda nasilnika nagog
- Zahtev da nasilnik dodiruje polne organe deteta i da dete to čini nasilniku
- Milovanje i masturbacija
- Fotografisanje nagog deteta
- Zajedničko gledanje filmova / slika sa pornografskim sadržajem
- Slanje pisama, SMS poruka i dr.
- Stavljanje prsta ili predmeta u polni organ deteta
- Primena sile u izvršenju seksualnog odnosa
- Primena pretnje, ucene i sl. da bi se izvršio seksualni odnos
- Opijanje deteta u cilju izvršenja seksualnog odnosa
- Opijanje drugih osoba u cilju podsticanja na izvršenje seksualnog odnosa nad detetom
- Davanje novca, poklona i sl. u cilju nagovaranja na seksualni odnos
- Drugi oblici seksualnog nasilja

2. PROCENA RASPROSTRANJENOSTI SEKSUALNOG NASILJA NAD DECOM

Počeci interesovanja za rasprostranjenost SN nad decom datiraju iz 1970. godine, a najveći ideo u početnim saznanjima imali su radovi Finkelhora i saradnika/ca, publikovani sredinom osamdesetih godina.^{1,2}

Te prve studije bazirale su se na sećanjima odraslih vezanih za SN preživljeno u detinjstvu. Vrednost ovih studija kasnije je osporavana, a raslo je interesovanje za studije populacionog karaktera koje su bazirane na iskazima same dece i mlađih.³

Kompleksne za realizaciju, zahtevne i skupe populacione studije, ili studije u zajednici i danas nisu brojne u literaturi, iako su veoma značajne, posebno za procenu rasprostranjenosti.⁴

Na osnovu dosadašnjeg iskustva, ističe se da ne postoji nijedna studija koja je uspela da definiše stvarnu prevalencu pojave i time stvorila uslove da se koristi kao baza za informaciju o rasprostranjenosti SN nad decom.^{5,6}

Pritom se posebno napominje da je stvarna prevalenca pojave sigurno veća od onoga što studije otkriju.⁷

No, vrlo je značajno naglasiti da čak i gruba procena rasprostranjenosti može biti dovoljna informacija za planiranje aktivnosti u oblasti prevencije i intervencije.⁸

Postoje i značajne teškoće u upoređivanju rezultata koji se dobijaju iz populacionih i drugih studija.

Upoređivanje je posebno složeno kada se radi o rasprostranjenosti.^{14,9,10,11,12} Teškoće proizilaze iz niza razlika vezanih za:

- Korišćenje različitih metodologija za prikupljanje podataka
- Veličinu i tip uzorka
- Izbor ciljnih grupa za istraživanje
- Definiciju SN
- Karakteristike upitnika i način administriranja
- Sociokulturalne i druge kontekstualne faktore
- Spremnost deteta da obelodani SN

Navodimo neke rezultate iz najznačajnijih revijskih radova publikovanih u različitim vremenskim periodima:

Devedesetih godina prošlog veka, prevalenca se kretala u 19 zemalja od 7% do 36% za devojčice i od 3% do 29% za dečake.¹³

Krajem 2000. godine, meta-analiza 65 studija iz 22 zemlje, navodi prosečnu prevalencu do navršenih 18 godina od 19.7% za devojčice i 7.9% za dečake.

Poljska je tada imala prosečnu ukupnu prevalencu od 7%, BIH 17%, Hrvatska 27% a Engleska 28%. Prosečna evropska prevalenca u tom periodu iznosila je 9.2%.¹³

Stoltenborgova studija iz 2011. godine¹⁷, kao i Barth-ova iz 2013.⁶ su među poslednjim revijskim člancima koji se bave procenom rasprostranjenosti SN.

Stoltenborgova studija donosi meta-analizu 217 studija prevalence, baziranih na obelodanju ili prijavljivanju od strane deteta.

Globalna, svetska prevalenca, na osnovu ove studije iznosi 12.7-18% za devojčice i 7.6% za dečake. Po regionima izgleda ovako:

Region	Prevalenca devojčice %	Prevalenca dečaci %
Afrika	20.2	19.3
Azija	11.3	4.1
Australija	21.5	7.5
Evropa	13.5	7.6
Južna Amerika	13.4	13.8
SAD	20.8	8.0

Ukupna prevalenca za Evropu iznosi 10.5%, a u svim regionima (izuzev Južne Amerike) prevalenca je značajno viša kod devojčica.

Barth-ova analiza uključila je 55 studija iz 24 zemlje, publikovanih u periodu od 2002. do 2009. godine, i to samo one studije gde su uzorci bili veći od 1000 dece uzrasta do 18 godina .

U toj analizi ukupna prevalenca se kreće od 18 do 20% za devojčice i 8% za dečake.

Autori/ke ističu da se u radovima koji revijski prikazuju prevalence po zemljama, ona kreće od 2% do 60% i da je to rezultat već pomenutih faktora koji otežavaju poređenje i utiču na razlike.

Istraživanja u Hrvatskoj na uzrastu od 11, 13 i 16 godina zabeležila su ukupnu prevalencu od 10.8%, a incidencu od 7.7%.²⁰

Neki autori/ke kažu da ne postoje dokazi koji bi potvrđili da je došlo do porasta prevalence SN nad decom za nove generacije.¹⁹

Nacionalna studija realizovana je na reprezentativnom uzorku i usmerila se ka definisanju incidence i prevalence SN.

To podrazumeva da su prevalencu činili svi slučajevi SN koje je dete prijavilo i koji su se javljali u periodu od kada dopiru detetova sećanja pa sve do navršene 18. godine, a incidencu su činili svi novi slučajevi koji su se javljali tokom protekle godine.

Incidenca, samostalno prikazana, svedoči i o nastavku / kontinuitetu SN nad detetom / decom.

3. FAKTORI KOJI POVEĆAVAJU VEROVATNOĆU DA DETE PREŽIVI SEKSUALNO NASILJE (faktori rizika)

**Napomena: Davanje specijalne težine samo određenim faktorima može uzrokovati da mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja dece ne budu detektovani (na primer, kod kojih ti faktori nisu prisutni).*

Istraživanja, kao i analize slučajeva, pokazuju da kada je SN u pitanju ne postoji „imunitet“.

Deca oba pola, različitih godina starosti, etniciteta, socijalnog porekla i stanja, kao i porodične strukture, mogu postati žrtve.²¹

No, može se govoriti o faktorima rizika, kao o karakteristikama koje povećavaju verovatnoću da dete preživi SN. Već u ranim radovima, pažnja je skrenuta na nekoliko faktora koji pokazuju konstantnu povezanost sa višim rizikom za dete.⁸

Značaj tih faktora i danas je aktuelna i oni se sa visokom konzistencijom javljaju u nizu epidemioloških studija. To su sledeći:

- Dete koje živi bez jednog biološkog roditelja
- Nedostatak majke
- Prisustvo očuha

- Kasnije se ovim faktorima dodaju i oni koji opisuju porodičnu situaciju kao:
- Bez porodice
- Neodgovarajuća, konfliktna

Uz to, navode autori/ke, *to ne isključuje mogućnost da iskustvo preživljenog nasilja postoji i u drugačoj porodici od navedenih.*^{19, 21}

Najčešće konstatovani rizici su: pol deteta, godine starosti i prisustvo smetnji u razvoju / invaliditeta.

Takođe, postoje autori/ke koji različito procenjuju uticaj svakog od pojedinačnih rizika.^{5, 6, 13, 19, 21}

Pol

Procenjuje se da je rizik za devojčice 2-3 puta veći nego za dečake, a prema nekim autorima/kama i do 5 puta .

Ove razlike bi sigurno bile manje, smatraju neki autori/ke, kada bi studije jednako obuhvatile iskustvo preživljenog nasilja devojčica i dečaka. U patrijarhalnom društvu, to svakako nije slučaj zbog rodnih stereotipa koji deci i mladima otežavaju obelodanjivanje zlostavljanja. U okviru nametnute rodne uloge, od dečaka se posebno očekuje da budu jaki, snažni, da se ne žale, da samostalno izlaze na kraj sa osećanjima povređenosti, stida i bola. Takođe, kada seksualno nasilje vrši osoba muškog pola, zbog straha da ne budu „prozvani” da su homoseksualci, dečaci ređe pristaju da u istraživanju obelodane svoje iskustvo preživljenog SN.^{13, 22}

Godine starosti

Iako rizik za preživljavanje SN postoji kod deteta u svakoj godini njegovog života, vrh vulnerabilnosti je između 7 i 13 godina starosti za oba pola, a srednja godina starosti je 9.¹⁹

Smatra se da SN pre 6. godine života deteta najčešće prolazi neobelodanjenzo zbog toga što starije dete, kada je u situaciji da kasnije bude učesnik/ca istraživanja, ne želi o tome da govori ili se ne seća.²³

Takođe, više stope sa iskazima o preživljenom nasilju kod starije dece mogu se tumačiti njihovom nezavisnošću i stečenom hrabrošću da o tome govore.

Smetnje u razvoju / Invaliditet

Za decu sa fizičkim, emocionalnim ili intelektualnim smetnjama, brojne studije ukazuju da je *rizik minimum 3 puta veći nego kod druge dece.*³ *Podaci zavise od toga da li su istraživanja rađena tako da su ispitanici/e bile odrasle osobe ili deca i posebno treba uzeti u obzir specifičnosti sproveđenja istraživanja zavisno od smetnje / invaliditeta.*

4. OBELODANJIVANJE SEKSUALNOG NASILJA I REAGOVANJE

SN nad detetom je prikrivena pojava, po mnogim karakteristikama značajno različita od onog gde je žrtva odrasla osoba, te je njeno otkrivanje vrlo kompleksno i teško. Potrebni su znanje i specifične veštine pomagač(ica) da bi dete steklo poverenje da saopšti svoje iskustvo.²⁴

Zbog toga se posebna pažnja posvećuje načinu na koji će dete koje je preživelo SN biti spremno da to podeli sa drugom osobom (u istraživanjima sa anketarom/icom) i time omogući uvid u rasprostranjenost SN i njegove karakteristike.¹¹

To nas dovodi do objašnjenja koncepta obelodanjivanja koji je izuzetno značajan za izučavanje SN.

Postoje različite definicije pojma obelodanjivanja, ali se on generalno odnosi na način na koji dete (mlada osoba i odrasla) dopušta (omogućava) da druge osobe saznaju da ono ima iskustvo SN.

Termin se koristi da opiše situaciju u kojoj dete u razgovoru sa nekom osobom (roditelj, član porodice, priatelj/ica, službeno lice) ili tokom intervjua po prvi put govori o svom iskustvu preživljenog SN.¹¹

Koliki je broj dece koji obelodanjuje?

U studijama se navode različiti podaci i oni se kreću od 24% do 96%.¹¹ Istiće se da devojčice obelodanjuju svoje iskustvo SN u 81%, a dečaci u 69%.

Kod starije dece, stopa obelodanjivanja je viša.²⁵

Na drugoj strani su istraživači/ce koji smatraju da ogroman broj dece nikada ne obelodani SN, naročito ako je nasilnik osoba bliska detetu ili krvni srodnik/ca.

Sam proces obelodanjivanja vrlo je težak za dete i ono se tada sreće sa nizom anticipiranih barijera koje treba da savlada.²⁶

Među najčešćim su:

- Osećanje da ne postoji nijedna osoba kojoj bi moglo da pokloni poverenje
- Strah da ga osoba kojoj obelodanjuje SN neće shvatiti ozbiljno
- Sumnja da obelodanjivanje neće dovesti da prestanka SN
- Strah od kazne zato što je odalo lošu tajnu
- Strah od pogoršanja situacije

Proces obelodanjivanja

Obelodanjivanje je pre proces nego kratkoročna radnja i može se odvijati na nekoliko različitih načina kao što su: direktno obelodanjivanje, brzo obelodanjivanje, delimično, neverbalno i parcijalno. Npr. parcijalno karakteriše anksioznost, dete želi da saopšti, ali se plaši šta to nosi; može minimizirati i saopštiti „blažu verziju“ od one koja se dogodila; može govoriti da je neko drugo dete zlostavljan, bez spominjanja da deli isto iskustvo; umesto ličnog iskustva seksualnog nasilja, obelodanjuje da se radi o fizičkom nasilju; plaši se repeticije dinamike u porodici ako saopšti; osećanje stida i krivice sprečavaju puno obelodanjivanje.²⁷

Posebno značajno je parcijalno obelodanjivanje koje podrazumeva minimizaciju nasilja ili, još važnije, iznošenje iskustva „neke druge osobe“ sa nizom specifičnih detalja koji u stvari govore o vlastitom iskustvu.

Ovaj pristup se koristi u istraživanjima i korišćen je u Nacionalnoj studiji kroz odgovor „Nije se meni dogodilo, već osobi koju poznam.“

O tome ko su osobe kojima dete obelodanjuje preživljeno SN ima malo literature.

Najčešće se pominju roditelji ili vršnjaci/vršnjakinje.²⁸

U jednoj od poslednjih studija, navodi se da dete u 55% obelodanjuje unutar vršnjačke grupe, 29% majci ili mačehi, 10% stručnim licima različitog profila i u 11% drugim osobama.¹²

Takođe se navodi da se neretko događa da jedno od prvih obelodanjivanja bude upravo tokom istraživanja o rasprostranjenosti SN.²⁹

Reagovanje

Značajan broj studija bavi se reagovanjem osoba kojima se dete poverilo^{11,23} i ukazuje na dve vrste njihovih reakcija: one koje pružaju podršku detetu i one koje to ne čine.

Verovati detetu, pohvaliti ga što je saopštio, zahvaliti mu što je izabralo Vas kao osobu od poverenja, saslušati,

pružiti emocionalnu podršku i ne okrivljavati dete su ključni primeri pružanja podrške.

Puna podrška iskazu deteta je poverenje u iskaz i podnošenje prijave policiji, tužilaštву i centru za socijalni rad.

Negativne reakcije uključuju nepoverenje u iskaz deteta, optuživanje deteta, izbegavanje daljeg razgovora i dr. Posledice takvog reagovanja su brojne, ali nedovoljno proučene.

5. O NASILNIKU/CI

Da je pitanje počinilaca seksualnog nasilja nad decom složeno, multidimenzionalno i određeno nizom determinanti, slaže se značajan broj istraživača/ica.

Najveći broj saznanja o nasilniku/ci dolazi iz kliničkih studija, te se postavlja pitanje generalizacije tih rezultata.

Za potrebe Nacionalne studije izdvojene su one karakteristike nasilnika/ce za koje postoji konsenzus većeg broja autora/ki.^{13, 9, 24, 30, 31}

Karakteristike su:

- Najveći broj počinilaca seksualnog nasilja nad decom su osobe muškog pola. Procenti se razlikuju od istraživanja do istraživanja, ali se procenjuje da heteroseksualne osobe muškog pola čine i do 90% od ukupnog broja nasilnika/ca. U 14%-20% slučajeva kada su žrtve dečaci i 5%-6 % kada su to devojčice, radi se o osobi ženskog pola koja vrši nasilje.
- Mali broj muškaraca nasilnika ima kriminalni dosije (oko 5%)
- Oko 20%-30% su nasilnici ispod 18 godina („stariji drug / drugarica“)
- Od 70% do 90% nasilnik/ca je osoba koju dete poznaje (80% kod devojčica i 60% kod dečaka)
- U više od 30% slučajeva kod devojčica i 10%-20% kod dečaka nasilnik je član porodice
- 14%-27% slučajeva SN nad decom izvršila je nepoznata osoba – „potpuni neznanac“

*Pogledati *O nasilniku/ci i u Diskusiji, šta pokazuju podaci Incest Trauma Centra – Beograd o prijavljenim slučajevima sa područja Republike Srbije.*

6. EFEKTI SEKSUALNOG NASILJA NAD DECOM

Interesovanje za proučavanje SN naglo je poraslo poslednjih godina, ali i dalje postoje mišljenja da se o tome zna vrlo malo.³²

Posebno se ističu metodološke poteškoće da se efekti proučavaju, kao što su problemi definicija, stepenovanje težine, nepostojanje instrumenata za merenje i dr.

Najveći deo studija koje obuhvataju efekte, kliničkog su karaktera.

Prema postojećim saznanjima, javljanje i trajanje efekata zavisi od niza faktora.^{33, 34, 35}

Najznačajniji su :

- Revictimizacija (prethodno iskustvo seksualnog nasilja)
- Karakteristike aktuelnog iskustva SN
- Reakcija odraslih na obelodanivanje SN od strane deteta
- Godine starosti deteta
- Pol deteta

Kada je o efektima reč, Nacionalna studija je ostavila detetu da napravi izbor među efektima koje su deca i mladi - koji su se tokom 21 godine rada Incest Trauma Centra – Beograd obraćali našoj službi za psihološku pomoć - identifikovali kao najčešće u ličnom traumatskom iskustvu. U okviru Nacionalne studije, dete je imalo mogućnost da izabere jedan ili više navedenih efekata, da doda neki koji nije naveden ili da odbije da o tome govori.

Kao dugoročni efekti, u radu Incest Trauma Centra – Beograd prepoznaju se: nepoverenje, gubitak kontrole, osećanje krivice, stida, straha, nisko samopoštovanje, nisko samopouzdanje, kontinuirana anksioznost, loše zdravstveno stanje, osećanje nemoći, bespomoćnosti, depresija, promene raspoloženja, poremećaji sna, napadi panike, flešbekovi, nesanice, noćne more, teškoće u uspostavljanju i građenju odnosa, izolovanost, povlačenje u sebe i dr.

U Nacionalnoj studiji, pitanje o dugoročnim efektima SN je jedino pitanje otvorenog tipa, tako da je detetu ostavljena mogućnost da kroz razgovor sa anketar(k)om navede one efekte koje prepoznaže.

7. INFORMISANOST O SEKSUALNOM NASILJU

„Ojačati dete da zaštititi sebe od seksualnog nasilja je prioritetna odgovornost odraslih i za takvu obavezu nema alternative.“^{36, 37}

Neophodno je raditi na razvoju svesti deteta i naučiti ga kako da se zaštititi.⁸

Odgovornost odraslih je da:

- Pripreme dete za svakodnevni život
- Nauče dete koje su potencijalno opasne situacije i kako da odgovori na njih
- Nauče dete da prepozna seksualno nasilje i koji su znaci upozorenja
- Ukažu na važnost obelodanjivanja seksualnog nasilja i ohrabre dete da potraži pomoć

Prirodna vulnerabilnost dece, njihova privremena bespomoćnost (sve manja sa odrastanjem), zavisnost od odraslih osoba, kao i nedostatak određenih znanja, može se prevazići razgovorima u porodici i bliskoj okolini i posebnom edukacijom ili programima u školama i u drugim institucijama koje brinu o deci ili u kojima deca borave.

Istraživanja jasno pokazuju da deca koja su dobila informaciju, sa kojima se razgovaralo u porodici ili školi, koja su bila uključena u edukativne programe o SN pokazuju veću spremnost da se susretnu sa pretećim situacijama SN i da se zaštite.³⁸

Nacionalna studija postavila je bateriju pitanja koja treba da pruže odgovore o broju dece koja su dobila informacije o SN i o sadržaju istih.

8. NEKE OD PREPORUKA IZ LITERATURE KOJE SU DIREKTNO INTEGRISANE U DIZAJN I REALIZACIJU NACIONALNE STUDIJE

Najveći broj istraživača/ica ističe da je za realizaciju ciljeva istraživanja u oblasti SN od primarnog značaja da se dete oseća dobro, opušteno i motivisano za razgovor, a posebno za obelodanjivanje SN.

Jedan od preduslova da se to postigne je da se istraživanje obavlja u prostoru koji dete dobro poznaje i doživljava kao svoju prirodnu sredinu. To, takođe, mora biti prostor koji obezbeđuje privatnost.²⁹

Takov prostor, uz dobru organizaciju i pripremu, može biti školska sredina.⁴ U okviru Nacionalne studije, sačinjen je dogovor sa školama da osiguraju ove uslove.

Istraživač/ce zagovaraju da se istraživanje obavlja „licem u lice“, a ne samopopunjavanjem, jer se tako detetu obezbeđuje emocionalna podrška, sigurnost i pomoć ukoliko je potrebna.^{11, 14}

Nacionalna studija je realizovana u skladu sa gore navedenim smernicama.

Preporuke koje se tiču upitnika i koje su integrisane u njegov dizajn su:

- Pitanja sa višestrukim izborom koja omogućavaju detetu da se lakše izrazi¹⁴
- Pitanja koja omogućavaju parcijalno obelodanjivanje¹¹

B. FAZE NACIONALNE STUDIJE - KLJUČNE TAČKE

Nacionalna studija je realizovana kroz 6 faza:

1. Pripremna faza koja je uključivala: Formiranje timova; Razvoj instrumenata i Protokola; Formiranje Etičkog i Nadzornog odbora; Izbor konsultantkinje; Uzorkovanje; Organizaciju rada u školama i izbor školskih koordinatora/ki i osoba za vanredne situacije; Selekciiju anketarki/anketara; Verifikaciju urađenog od strane Etičkog i Nadzornog obora; Edukaciju za rad na terenu; Trodnevnu obuku za anketar(k)e i jednodnevnu instruktažu za školske koordinator(k)e.
2. Rad na terenu: sprovođenje ankete u izabranim školama
3. Obrada i analiza podataka (deskripcija i selekcija za detaljnije analize)
4. Pisanje preliminarnog izveštaja
5. Prezentacija rezultata
6. Pisanje, publikovanje i diseminacija finalnog izveštaja

Sve faze Nacionalne studije odvijale su se u skladu sa programom i planom aktivnosti.

C. METODOLOGIJA TERENSKOG ISTRAŽIVANJA

Istraživački deo realizovan je kroz epidemiološku studiju populacionog karaktera, usmerenu ka proceni incidence i prevalence SN kod dece u Srbiji, kao i ka utvrđivanju karakteristika SN.

Ciljanu populaciju činila su :

- Deca uzrasta 10-18 godina koja su na redovnom školovanju u osnovnim i srednjim školama Srbije
- Roditelji dece koja su na redovnom školovanju u osnovnim školama (uzrast 10-14)

Uzorak je stratifikovan po tipu.

Dva faktora koja su se ukrstila u stratifikaciji su:

- Školska uprava (16 kategorija)
- Uzrast (2 kategorije – osnovna i srednja škola)

Time je dobijeno ukupno 32 stratuma na osnovu kojih je kreiran uzorak.

Odabir škola u svakom stratumu vršen je na osnovu generatora slučajnih brojeva, a ukoliko je postojala nemogućnost da se Nacionalna studija sprovede u datoј školi, birana je rezervna škola, takođe na osnovu generatora slučajnih brojeva, ali u okviru istog stratuma.

Instrumenti istraživanja sadržali su sledeće kategorije:

- a. Osnovni upitnik
- b. Skala stavova
- c. Pisma učesnici/ku sa informacijama neophodnim za saglasnost / pristanak
- d. Formulari za davanje saglasnosti / pristanka
- e. Dnevni izveštaj anketarke / anketara

Realizacija

Nacionalna studija je realizovana u 51 gradu Srbije, odnosno u 97 škola u tim gradovima (61 osnovna i 36 srednjih). Na osnovu centralno pravljenog rasporeda i stalne koordinacije, anketarke / anketari su adekvatno relizovali svoj zadatak.

Ukupno je obuhvaćeno 2053 ispitanika/ca.

D. ETIČKI PRINCIPI NACIONALNE STUDIJE

U planiranju i realizaciji Nacionalne studije, etički principi bili su od prioritetnog značaja i to kako oni opšti (opravdanost, korisnost, neškodljivost, anonimnost) tako posebno oni koji se primenjuju u direktnom kontaktu sa decom (privatnost i poverljivost, dobrovoljnost i autonomija, pristanak, saglasnost, prava tokom istraživanja i dr.).

Deo edukacije na obukama za anketare/ke kao i za školske koordinator/ke bio je posvećen ovim pitanjima.

Zbog posvećenosti etičkoj komponenti, tokom istraživanja nije zabeležen nijedan ozbiljan etički nesporazum ili kršenje principa. Organizovan monitoring rada anketarskog tima je, između ostalog, omogućio i uspešno rešavanje pojedinih nedoumica tokom odvijanja terenskog rada.

Etički principi nisu ostali samo na teorijskom nivou. Prema rezultatima Nacionalne studije i izveštajima anketara/ki, deca su tokom istraživanja koristila svoja prava na dobrovoljnost i autonomiju (pogledati Rezultate).

E. REZULTATI NACIONALNE STUDIJE

I Rezultati koji proizilaze iz upitnika (deskripcija i testiranje)

1. Obuhvat i stope odgovora

Uzorak za istraživanje činila je 121 škola koja se nalazi na teritoriji 16 školskih uprava Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Pritom su, takođe, izabrane i 32 rezervne škole (osnovne i srednje), sa ciljem da posluže kao zamena školama koje nisu prihvatile učešće u Nacionalnoj studiji.

Distribucija školskih uprava koje su ušle u Nacionalnu studiju i broj učenika/ca u svakoj od njih prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1. Školska uprava i broj učenika/ca

Školska uprava	N	%
Beograd	462	22.5%
Valjevo	125	6.1%
Zaječar	55	2.7%
Zrenjanin	98	4.8%
Jagodina	70	3.4%
Kragujevac	149	7.3%
Kraljevo	46	2.2%
Kruševac	70	3.4%
Leskovac	191	9.3%
Niš	171	8.3%
Novi Pazar	59	2.9%
Novi Sad	242	11.8%
Požarevac	117	5.7%
Sombor	86	4.2%
Užice	52	2.5%
Čačak	60	2.9%

Istraživanje je sprovedeno u 97 škola, dok su 44 škole odbile učešće, uključujući i određeni broj „rezervnih“ škola.

Stopa odgovora za škole iznosi 80% i smatra se visokom.

Anketnim istraživanjem obuhvaćeno je 2053 učenika/ca osnovnih i srednjih škola.

Kao što je i planirano u istraživanju, najveća učestalost ispitanika/ca bila je u najvećim školskim upravama, odnosno gradovima u kojima živi i ide u školu najveći broj učenika/ca.

Stopa odgovora među učenicima iznosila je 96.60% .

Razlozi za 3.6% neodgovora su sledeći:

- 25 dece od 15-18 godina odbilo je da potpiše pristanak za učešće u intervjuu
- 39 dece od 10-14 godina odbilo je da potpiše saglasnost za učešće u intervjuu, iako su roditelji dali svoj pristanak
- 8 dece odustalo je tokom intervjuja

2. Sociodemografske karakteristike ispitanica/ka

Kako Tabela 2. pokazuje, dobijeni uzorak se karakteriše dobro izbalansiranom starosnom struktrom, nešto naglašenijim učešćem devojčica, ravnomernim rasporedom grupacija po uzrastu, izuzev rubnih godina.

Tabela 2. Sociodemografske karakteristike

		N	%
Dobna grupa	Ispitanici/e OŠ	1014	49.4%
	Ispitanici/e SŠ	1039	50.6%
Pol	Muški	931	45.3%
	Ženski	1122	54.7%
Uzrast	10	11	0.5%
	11	223	10.9%
	12	297	14.5%
	13	248	12.1%
	14	209	10.2%
	15	415	20.2%
	16	283	13.8%
	17	298	14.5%
	18	69	3.4%
Rođen/a si kao	Prvo (najstarije) dete	787	38.3%
	Srednje dete	206	10.0%
	Poslednje (najmlađe) dete	790	38.5%
	Jedino dete	270	13.2%
Jedino sam dete svojih roditelja i nemam rođenih braće i sestara	Da	296	14.4%
	Ne	1757	85.6%
Da li sada živiš sa oba roditelja	Da	1688	82.2%
	Ne	365	17.8%
Ako ne živiš sa oba roditelja navedi razloge za to	Majka umrla	14	3.9%
	Otac umro	47	13.1%
	Jedan od roditelja u inostranstvu	11	3,1%
	Roditelji razvedeni	245	68.1%
	Roditelji nepoznati	1	0.3%
	Drugo	42	11.7%

Najmanji procenat dece je jedino dete u porodici ili srednje dete, dok je većina, sa gotovo identičnim procentom, ili prvo ili poslednje dete. Većina živi sa oba roditelja, a ukoliko ne živi sa oba roditelja, u najvećem procentu razlog je razvod roditelja.

Iz Tabele 3. se vidi da najveći broj ima jednog/u rođenog brata/sestru, dok je procenat polubraće i polusestara daleko manji.

Tabela 3. Broj rođene braće/sestara, polubraće/polusestara

Broj		N	%
Rođene braće/sestara	0	296	14.4%
	1	1205	58.7%
	2	441	21.5%
	3+	111	5.4%
Rođene braće	0	1022	49.8%
	1	886	43.2%
	2	129	6.3%
	3+	16	0.8%
Rođenih sestara	0	1035	50.4%
	1	810	39.5%
	2	178	8.7%
	3+	30	1.5%
Polubraće	0	1963	95.6%
	1	71	3.5%
	2+	19	0.9%
Polusestara	0	1948	94.9%
	1	82	4.0%
	2+	23	1.1%

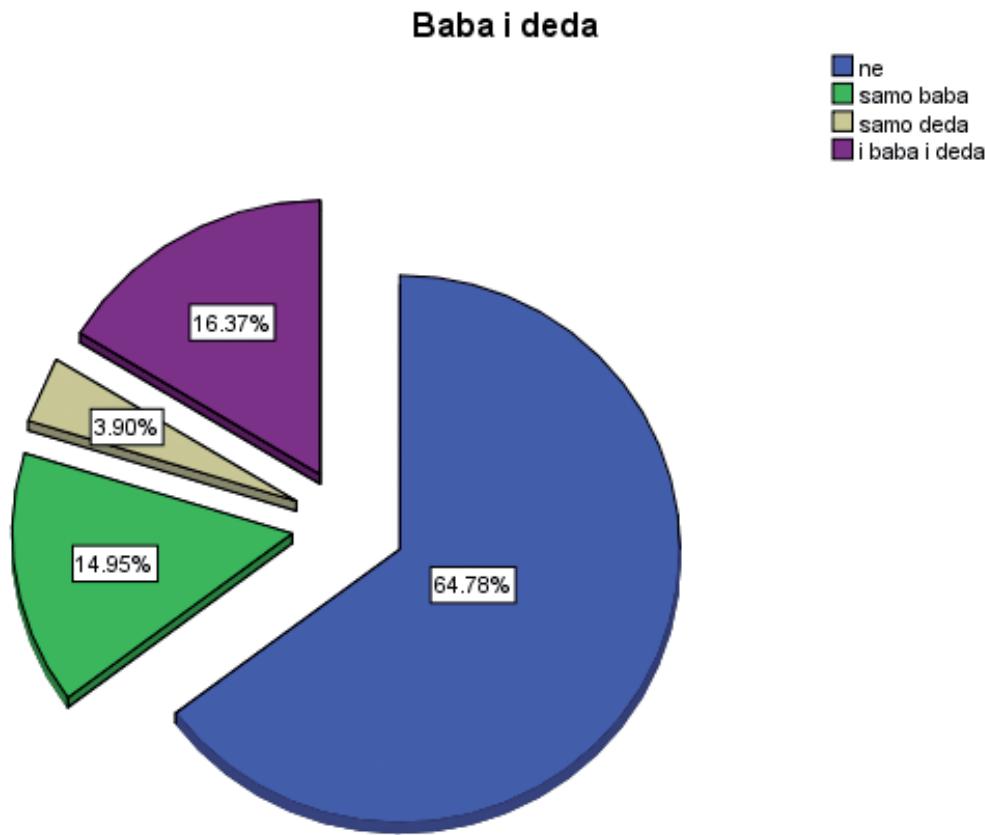
Broj ukućana/ki koji žive sa ispitanikom/com je prikazan u Tabeli 4., iz koje se vidi da je mali broj dece koja su samo deca mačehe ili samo deca očuha, a da u hraniteljskim porodicama nije bilo druge dece.

Tabela 4. Broj ukućana/ki koji žive sa ispitanicom/kom (ne računajući roditelje)

Broj ukućana/ki koji žive sa ispitanicom/kom (ne računajući roditelje)	0	1	2	3	4	5	6	7
Sestre koje žive sa tobom	N	1092	781	153	24	1	1	1
	%	53.2%	38.0%	7.5%	1.2%	0.0%	0.0%	0.0%
Braća koja žive sa tobom	N	1087	835	119	9	2	1	0
	%	52.9%	40.7%	5.8%	0.4%	0.1%	0.0%	0.0%
Polusestre koje žive sa tobom	N	2028	25	0	0	0	0	0
	%	98.8%	1.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Polubraća koja žive sa tobom	N	2026	23	4	0	0	0	0
	%	98.7%	1.1%	0.2%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Kćerke očuha, mačehe... koje žive sa tobom	N	2052	1	0	0	0	0	0
	%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Sinovi očuha, mačehe... koji žive sa tobom	N	2049	1	2	0	1	0	0
	%	99.8%	0.0%	0.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Rođake koje žive sa tobom	N	1985	45	13	10	0	0	0
	%	96.7%	2.2%	0.6%	0.5%	0.0%	0.0%	0.0%
Rođaci koji žive sa tobom	N	1982	52	13	4	2	0	0
	%	96.5%	2.5%	0.6%	0.2%	0.1%	0.0%	0.0%
Druga ženska deca u hran. ili usvoj. porodici	N	2053	0	0	0	0	0	0
	%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Druga muška deca u hran. ili usvoj. porodici	N	2053	0	0	0	0	0	0
	%	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%

Grafikon 1. Struktura ispitanika/ca prema tome da li žive u istom domaćinstvu sa babom i dedom

Najveći broj dece živi u dvogeneracijskoj porodici, a tamo gde je trogeneracijska, u najvećem procentu se radi o babi.

Iz Tabele 5. se vidi da srednju stručnu spremu ima najveći broj/procenat roditelja, a da zatim sledi fakultetsko obrazovanje.

Tabela 5. Školska sprema majke i oca

Stručna sprema	Školska sprema majke		Školska sprema oca	
	N	%	N	%
bez škole	2	0.1%	1	0.1%
nezavršena OŠ	11	0.6%	3	0.2%
OŠ	160	8.0%	121	6.6%
srednja stručna škola	957	48.1%	945	51.5%
srednja škola/gimnazija	221	11.1%	174	9.5%
viša škola	143	7.2%	136	7.4%
fakultet	358	18.0%	295	16.1%
poslediplomske studije	18	0.9%	17	0.9%
drugo	0	0.0%	4	0.2%
ne znam	118	5.9%	140	7.6%

Radi bolje preglednosti, a i zbog malog broja staratelja, kreirana je varijabla školska sprema majke/starateljke i oca/staratelja, a stručna spremu je kategorizovana u četiri kategorije. Distribucija je prikazana u Tabeli 6.

Tabela 6. Školska spremna majke/starateljke i oca/staratelja

		N	%
Školska spremna majke/starateljke	bez škole/osnovna škola	176	8.8%
	srednja škola	1181	59.1%
	viša/visoka/postdipl.	520	26.0%
	drugo/ne zna	120	6.0%
Školska spremna oca/staratelja	bez škole/osnovna škola	129	6.9%
	srednja škola	1130	60.8%
	viša/visoka/postdipl.	451	24.2%
	drugo/ne zna	150	8.1%

Najveći procenat u oba slučaja je srednja stručna spremna.

3. Nasilje (svi oblici) – ispitanici/e govore o iskustvima svojih drugova/drugarica

Podaci prikazani u ovom poglavlju rezultat su odgovora dece na pitanje o tome da li dete poznaje nekog druga ili drugaricu koji je preživeo/la neki oblik nasilja, kao i na pitanje o vrsti preživljenog nasilja.

Tabela 7. Dete poznaje nekoga ko je preživeo/la nasilje

Druga ili drugaricu koji su preživeli neki oblik nasilja		N	%
u poslednjih godinu dana	da	669	32.6%
	ne	1384	67.4%
u toku života	da	809	39.4%
	ne	1244	60.6%
ili u poslednjih godinu dana ili u toku života	da	1036	50.5%
	ne	1017	49.5%

Nova varijabla "ili u poslednjih godinu dana ili u toku života" odnosi se na pitanje da li se nasilje desilo bilo kad u toku života, odnosno i u poslednjih godinu dana i pre toga. Polovina ispitanika/ca je odgovorilo da poznaje nekoga ko je preživeo/la neki oblik nasilja.

Trećina je preživela nasilje u prethodnih godinu dana, dok je procenat onih koji su ga preživeli tokom života nešto veći (Tabela 7.).

Distribucija ispitanika/ca prema obliku nasilja je prikazana u Tabeli 8.

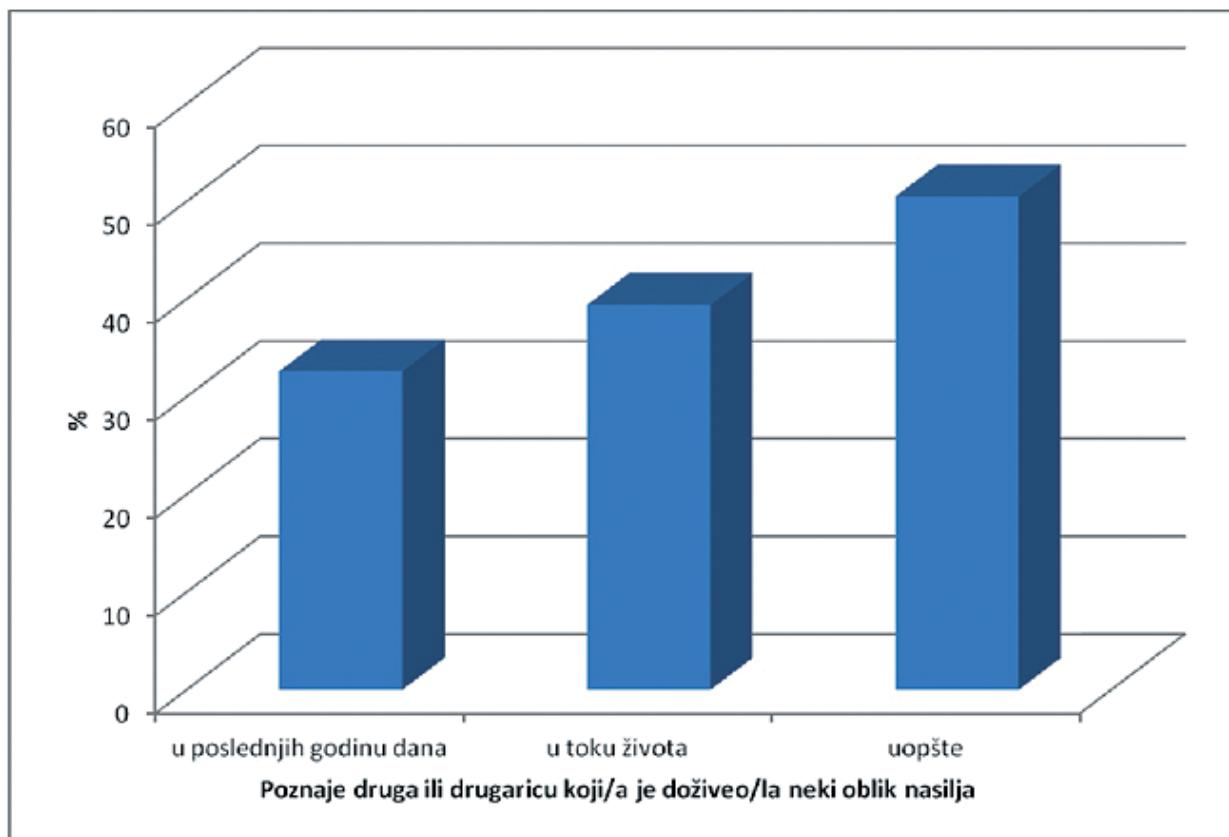
Tabela 8. Oblik nasilja

		N	%
Emocionalno/psihičko nasilje	ne	1719	83.7%
	da	334	16.3%
Fizičko nasilje	ne	1677	81.7%
	da	376	18.3%
Elektronsko nasilje	ne	1813	88.3%
	da	240	11.7%
Seksualno nasilje	ne	1858	90.5%
	da	195	9.5%
Socijalno nasilje	ne	1779	86.7%
	da	274	13.3%
Višestruko nasilje	ne	1839	89.6%
	da	214	10.4%

U strukturi preživljenog nasilja druga ili drugarice koje deca poznaju dominira fizičko nasilje, a zatim sledi emocionalno/ psihičko nasilje.

Seksualno nasilje preživelo je 9.5% drugova ili drugarica.

Grafikon 2. Poznaje druga ili drugaricu koji je preživeo/la nasilje

Od ukupno 195 (154+24+4+3+10) dece koja su izjavila da poznaju bar jednu osobu (druga/drugaricu) koja je preživeo/la seksualno nasilje, 154 (79%) navelo je da poznaje samo jednu osobu, 24 (12.3%) poznaje dve osobe, 4 (2.1%) je navelo da poznaje 3 osobe, 3 (1.5%) je navelo da poznaje 4 osobe i desetoro dece (5.1%) je navelo da poznaje 5 ili više osoba koje su preživele seksualno nasilje.

Tabela 9. Broj osoba koje su preživele neki oblik nasilja

Broj osoba koje su preživele	1	2	3	4	5+	
Emocionalno/psihičko nasilje	N	204	59	29	14	28
	%	61.1%	17.7%	8.7%	4.2%	8.4%
Fizičko nasilje	N	235	74	36	14	17
	%	62.5%	19.7%	9.6%	3.7%	4.5%
Elektronsko nasilje	N	165	27	22	11	15
	%	68.8%	11.2%	9.2%	4.6%	6.2%
Seksualno nasilje	N	154	24	4	3	10
	%	79.0%	12.3%	2.1%	1.5%	5.1%
Socijalno nasilje	N	186	45	24	5	14
	%	67.9%	16.4%	8.8%	1.8%	5.1%
Višestruko nasilje	N	150	24	18	6	16
	%	70.1%	11.2%	8.4%	2.8%	7.5%

Distribucija osoba za koje ispitnik/ca zna da su preživeli neki vid nasilja pokazuje značajne razlike po polu. Seksualno nasilje višestruko je zastupljenije kod devojčica, a slična je situacija i sa elektronskim nasiljem sa seksualnim

sadržajem, dok je kod dečaka dominantno fizičko nasilje (Tabela 10.).

Tabela 10. Polna struktura dece koja su preživela neki oblik nasilja, koju ispitanici/e navode da poznaju

Pol osobe koja je preživela nasilje		N	-	%
Emocionalno nasilje	ženski	347		64.9%
	muški	188		35.1%
Fizičko nasilje	ženski	212		36.3%
	muški	372		63.7%
Elektronsko nasilje	ženski	307		84.6%
	muški	56		15.4%
Seksualno nasilje	ženski	224		88.5%
	muški	29		11.5%
Socijalno nasilje	ženski	225		55.1%
	muški	183		44.9%
Višestruko nasilje	ženski	176		55.9%
	muški	139		44.1%

Kada je o godinama starosti reč, svi oblici nasilja su obelodanjeni, u proseku, u uzrastu od oko 14 godina (Tabela 11.).

Tabela 11. Starosna struktura dece koja su preživela neki oblik nasilja, koju ispitanici/e navode da poznaju

Godine starosti osobe koja je preživela nasilje	N	Aritmetička sredina	SD	Medijana	Minimum	Maksimum
Emocionalno nasilje	530	13.85	2.533	14.00	5	18
Fizičko nasilje	580	14.04	2.568	14.00	5	18
Elektronsko nasilje	362	14.23	2.132	14.00	7	18
Seksualno nasilje	248	13.84	2.525	14.00	4	18
Socijalno nasilje	408	13.31	2.695	14.00	1	18
Višestruko nasilje	314	13.73	2.610	14.00	7	18

Napomena: Uz Tabele 10. i 11., jedinica posmatranja je dete koje je preživilo nasilje, a ne ispitanik/ca.

4. Seksualno nasilje - lično iskustvo

U ovom poglavlju prikazana je distribucija ispitanika/ca prema ličnom iskustvu preživljavanja različitih oblika nasilnih seksualnih radnji.

U skladu sa operacionalizovanom definicijom SN, u Nacionalnoj studiji, za iskaz o preživljenom seksualnom nasilju dovoljan je pozitivan odgovor na jedan ili više modaliteta navedenih u Tabeli 12.

Tabela 12., takođe, daje mogućnost za beleženje oblika nasilnih seksualnih radnji koje su se dogodile nekom drugom, kao i za „izlaznu strategiju“ – „ne želim o tome da govorim“.

Tabela 12. Lično iskustvo seksualnog nasilja

Da li ti se ikada desilo da je neka odrasla osoba ili osoba koja je više od dve godine starija od tebe tražila	da	ne	ne želim da govorim o tome	nije meni, ali poznajem nekog kome se to dogodilo	
da je gledaš razgoličenu odnosno njene polne organe	N %	17 0.8%	2013 98.1%	1 0.0%	22 1.1%
da se ti skineš i pokažeš tvoje polne organe	N %	24 1.2%	2010 97.9%	3 0.1%	16 0.8%
da dodiruje tvoje polne organe	N %	32 1.6%	1990 96.9%	7 0.3%	24 1.2%
zahtevala da ti dodiruješ njene polne organe	N %	26 1.3%	2000 97.4%	7 0.3%	20 1.0%
da posmatraš tu osobu kako masturbira	N %	18 0.9%	2016 98.2%	5 0.2%	14 0.7%
da je miluješ po telu	N %	30 1.5%	1998 97.3%	4 0.2%	21 1.0%
da ona tebe miluje po telu	N %	43 2.1%	1982 96.5%	3 0.1%	25 1.2%
staneš go/la pred njen fotoaparat ili mobilni telefon	N %	10 0.5%	2012 98.0%	0 0.0%	31 1.5%
da zajedno sa njom gledaš slike, filmove sa pornograf. sadržajem	N %	27 1.3%	2009 97.9%	1 0.0%	16 0.8%
slala pisma, poruke sa seksualnim sadržajem putem SMS, interneta...	N %	135 6.6%	1818 88.6%	1 0.0%	99 4.8%
zahtevala da stavi prste ili predmet u tvoj polni organ	N %	13 0.6%	2034 99.1%	2 0.1%	4 0.2%
primenjivala pretnje, ucene i sl. i primorala te da na seksualni odnos tako što je došlo do kontakta dva polna organa	N %	13 0.6%	2008 97.8%	0 0.0%	32 1.6%
primenom sile ostvarila seksualni odnos nad tobom	N %	6 0.3%	2002 97.5%	1 0.0%	44 2.1%
dala ti alkohol ili drogu i tako te primorala na seksualni odnos	N %	12 0.6%	2007 97.8%	0 0.0%	34 1.7%
dala drugima alkohol ili drogu i podsticala ih na seksualni odnos sa tobom	N %	10 0.5%	2021 98.4%	0 0.0%	22 1.1%
nudila novac za seksualni odnos sa tobom	N %	8 0.4%	2022 98.5%	0 0.0%	23 1.1%
kupovala i davala poklone za seksualni odnos sa njom ili nekim drugim osobama	N %	7 0.3%	2025 98.6%	0 0.0%	21 1.0%
da li ti se ikada desilo nešto drugo	N %	35 1.7%	1998 97.3%	1 0.0%	19 0.9%

Sumiranje rezultata (Tabela 13.) ukazuje da je 10.8% ispitanika/ca preživelo seksualno nasilje.

Tabela 13. Lično iskustvo seksualnog nasilja (skraćena varijanta)

		N	%
Seksualno nasilje	ne	1832	89.2%
	da	221	10.8%
Ne želi da govori o događajima vezanim za seksualno nasilje	ne	2040	99.4%
	da	13	0.6%
Nasilje se nije dogodilo meni već nekome koga poznajem	ne	1836	89.4%
	da	217	10.6%

Odgovor "Nije se dogodilo meni već nekom drugom koga poznajem", zastupljen je sa 10.6% i predstavlja, sa velikom verovatnoćom, indirektni iskaz o vlastitom iskustvu.

Preživljeno seksualno nasilje u protekloj godini, a odnosi se samo na one koji su ga u protekloj godini preživeli prvi put, iznosi 7.5 %.

Na osnovu direktnog iskaza ispitanika/ca:

- Prevalenca seksualnog nasilja iznosi 10.8%
- Incidenca iznosi 7.5%
- Ne postoje značajne statističke razlike u visini prevalence i incidence seksualnog nasilja u odnosu na teritorije (regione)

Iako pozitivan odgovor na svaki pojedinačni oblik seksualnog nasilja označava SN, potrebno je istaći je da je 4.5 % ispitanika/ca tokom svakog događaja preživljavalo ne samo jedan, već više oblika seksualnog nasilja.

Jedan mali deo ispitanika/ca (0.5) ne želi da razgovara o preživljenim pojedinačnim oblicima SN (Tabela 14.).

Tabela 14. Broj modaliteta preživljenog seksualnog nasilja

		N	%
Broj modaliteta seksualnog nasilja koje je ispitanik/ca preživeo/la	0	1832	89.2%
	1	128	6.2%
	2-4	72	3.5%
	5+	21	1.0%
Broj modaliteta seksualnog nasilja o kojima ne želi da govori	0	2040	99.4%
	1	6	0.3%
	2-4	4	0.2%
	5+	3	0.1%
Broj modaliteta gde zna da se seksualno nasilje dogodilo nekom drugom	0	1774	86.4%
	1	190	9.3%
	2-4	70	3.4%
	5+	19	0.9%

Kako Tabela 15. pokazuje, preživljeno seksualno nasilje se značajno razlikuje u odnosu na pol.

Tabela 15. Polna struktura prema preživljenom seksualnom nasilju

		Pol				p vrednost	
		muški		ženski			
		N	%	N	%		
Seksualno nasilje	ne	851	91.4%	981	87.4%	0.004	
	da	80	8.6%	141	12.6%		
Ne želi da govori o događajima vezanim za seksualno nasilje	ne	926	99.5%	1114	99.3%	0.617	
	da	5	0.5%	8	0.7%		
Nasilje se dogodilo nekome koga poznaje	ne	847	91.0%	927	82.6%	< 0.001	
	da	84	9.0%	195	17.4%		
Broj modaliteta seksualnog nasilja koje je ispitanik/ca preživeo/la	0	851	91.4%	981	87.4%	0.013	
	1	45	4.8%	83	7.4%		
	2-4	27	2.9%	45	4.0%		
	5+	8	0.9%	13	1.2%		
Broj modaliteta seksualnog nasilja o kojima ne želi da govori	0	926	99.5%	1114	99.3%	0.674	
	1	0	0.0%	6	0.5%		
	2-4	3	0.3%	1	0.1%		
	5+	2	0.2%	1	0.1%		
Broj modaliteta gde zna da se seksualno nasilje dogodilo nekom drugom	0	847	91.0%	927	82.6%	< 0.001	
	1	55	5.9%	135	12.0%		
	2-4	26	2.8%	44	3.9%		
	5+	3	0.3%	16	1.4%		

Tako devojčice:

- Imaju veću stopu preživljenog SN (12.6%)
- Prijavljaju znatno veći broj osoba koje poznaju sa iskustvom preživljenog SN (17.4%)
- Same su preživele veći broj modaliteta SN
- Navode veći broj modaliteta SN koje je neko drugi preživeo

Pored polne, postoji i razlika u odnosu na dobnu grupu (Tabela 16.).

Tabela 16. Razlike u preživljavanju seksualnog nasilja u odnosu na dobnu grupu

	Dobna grupa					p vrednost	
	ispitanici/e OŠ		ispitanici/e SŠ				
	N	%	N	%			
Seksualno nasilje	ne	950	93.7%	882	84.9%	< 0.001	
	da	64	6.3%	157	15.1%		
Ne želi da govori o događajima vezanim za seksualno nasilje	ne	1009	99.5%	1031	99.2%	0.429	
	da	5	0.5%	8	0.8%		
Nasilje se dogodilo nekome koga poznaje	ne	918	90.5%	856	82.4%	< 0.001	
	da	96	9.5%	183	17.6%		
Broj modaliteta seksualnog nasilja koje je ispitanik/ca preživeo/la	0	950	93.7%	882	84.9%	< 0.001	
	1	43	4.2%	85	8.2%		
	2-4	17	1.7%	55	5.3%		
	5+	4	0.4%	17	1.6%		
Broj modaliteta seksualnog nasilja o kojima ne želi da govori	0	1009	99.5%	1031	99.2%	0.398	
	1	2	0.2%	4	0.4%		
	2-4	3	0.3%	1	0.1%		
	5+	0	0.0%	3	0.3%		
Broj modaliteta gde zna da se seksualno nasilje dogodilo nekom drugom	0	918	90.5%	856	82.4%	< 0.001	
	1	71	7.0%	119	11.5%		
	2-4	19	1.9%	51	4.9%		
	5+	6	0.6%	13	1.3%		

Tako stariji ispitanici/e :

- Imaju značajno veću stopu preživljenog SN (15.1%)
- Prijavljuju znatno veću stopu preživljenog nasilja kod nekoga koga poznaju (17.6%)
- Prijavljuju veći broj modaliteta SN, kako ličnog tako i kod nekoga koga poznaju

5. Detaljnije karakteristike modaliteta čijom pojavom je definisano seksualno nasilje u Nacionalnoj studiji

U ovom delu obrađuju se sledeće karakteristike :

- Distribucija situacija seksualnog nasilja
- Učestalost događanja seksualnog nasilja
- Mesto događanja seksualnog nasilja
- Uticaj polne strukture na karakteristike seksualnog nasilja
- Uticaj dobne strukture na karakteristike seksualnog nasilja
- Dalje karakteristike dobne strukture

Tabela 17. Distribucija različitih modaliteta (situacija) vezanih za seksualno nasilje

Da li ti se ikada desilo da je neka odrasla osoba ili osoba koja je više od dve godine starija od tebe tražila	N	%	
(12.1) da je gledaš razgoličenu odnosno njene polne organe	15	3.6%	
(12.2) da se ti skineš i pokažeš tvoje polne organe	20	4.9%	
(12.3) da dodiruje tvoje polne organe	30	7.3%	
(12.4) zahtevala da ti dodiruješ njene polne organe	21	5.1%	
(12.5) da posmatraš tu osobu kako masturbira	16	3.9%	
(12.6) da je miluješ po telu	29	7.1%	
(12.7) da ona tebe miluje po telu	41	10.0%	
(12.8) staneš go/la pred njen fotoaparat ili mobilni	9	2.2%	
(12.9) da zajedno sa njom gledaš slike, filmove sa pornograf. sadržajem	19	4.6%	
(12.10) slala pisma, poruke sa seksualnim sadržajem putem SMS, interneta...	129	31.4%	
(12.11) zahtevala da stavi prste ili predmet u tvoj polni organ	10	2.4%	
(12.12) primenjivala pretnje, ucene i sl. i primorala te na seksualni odnos tako što je došlo do kontakta dva polna organa	5	1.2%	
(12.13) primenom sile ostvarila seksualni odnos nad tobom	7	1.7%	
(12.14) dala ti alkohol ili drogu i tako te primorala na seksualni odnos	10	2.4%	
(12.15) dala drugima alkohol ili drogu i podsticala ih na seksualni odnos sa tobom	10	2.4%	
(12.16) nudila novac za seksualni odnos sa tobom	4	1.0%	
(12.17) kupovala i davala poklone za seksualni odnos sa njom ili nekim drugim osobama	3	0.7%	
(12.18) Da li ti se ikada desilo nešto drugo	33	8.0%	
Događaj se desio samo jednom	da	211	51.3%
	ne	200	48.7%
Događaj se ponavlja	da	193	47.0%
	ne	218	53.0%
Događaj se dešava i sada	da	37	9.0%
	ne	374	91.0%
Mesto događaja	Kuća, stan	117	32.2%
	Škola	27	7.4%
	Auto	23	6.3%
	Park, priroda,...	50	13.8%
	SMS poruka	35	9.6%
	Društvene mreže	80	22.0%
	Klub, kafić	31	8.5%
Ne želim da govorim o tome	da	8	12.7%
	ne	55	87.3%

Napomena: Za Tabelu 17., jedinica posmatranja je situacija, a ne ispitanik/ca.

Ako se, shodno literaturi, izvrši grupisanje modaliteta (situacija) iz Tabele 17. dobija se sledeća slika:

- Seksualno nasilje, bez seksualnog dodira: 34.3%
- Slanje pisama, poruka sa seksualnim sadržajem putem SMS, interneta i slično: 31.4%
- Seksualno nasilje sa seksualnim dodirom, ali bez seksualnog odnosa: 19.1
- Nasilan seksualni odnos: 6.5 % seksualni odnos primenom sile, alkohola ili droge: 2.4%
- Navođenje na seksualni odnos „kupovinom usluge“ 1.7 %
- Drugo, nespecificirano 6.9%

Kod polovine ispitanika/ca preživljeni događaj desio se jednom, a u 9.5% slučajeva događaj se dešavao i u periodu istraživanja, odnosno postoji akutna situacija seksualnog nasilja – dete je seksualno zlostavljano sada.

Najčešće fizičko mesto događaja su kuća/ stan u 32.2% i parkovi/priroda sa 13.8 %, dok su društvene mreže mesto događaja u 22%.

Značajno je istaći da se u 7.4% odgovora škola navodi kao mesto događaja.

Tabela 18. ukazuje na polne razlike u karakteristikama događaja.

Tako se kod devojčica :

- Događaj ponavlja češće nego kod dečaka (50%)
- Akutna situacija seksualnog nasilja je češća kod devojčica (9.5%)

Tabela 18. Polna struktura u odnosu na situacije i karakteristike situacija

		Pol			
		muški		ženski	
		N	%	N	%
Događaj se desio jednom	da	85	57.0%	126	48.1%
	ne	64	43.0%	136	51.9%
Događaj se ponavljao	da	62	41.6%	131	50.0%
	ne	87	58.4%	131	50.0%
Događaj se dešava i sada	da	12	8.1%	25	9.5%
	ne	137	91.9%	237	90.5%
Mesto događaja	Kuća, stan	53	41.7%	64	27.1%
	Škola	7	5.5%	20	8.5%
	Auto	3	2.4%	20	8.5%
	Park, priroda,...	24	18.9%	26	11.0%
	SMS poruka	7	5.5%	28	11.9%
	Društvene mreže	26	20.5%	54	22.9%
	Klub, kafić	7	5.5%	24	10.2%

Napomena: Za Tabelu 18., jedinica posmatranja je situacija, a ne ispitanik/ca.

Kako Tabela 19. pokazuje, razlike u dobnim grupama u odnosu na dešavanje postoje:

- Veći je broj aktuelnog / akutnog dešavanja seksualnog nasilja u mlađoj grupi – deca od 10 do 14 godina
- Školska sredina je više zastupljena kao mesto seksualnog nasilja kod dece uzrasta od 15 do 18 godina

Tabela 19. Razlika po dobnim grupama

		Dobna grupa			
		ispitanici/e OŠ		ispitanici/e SŠ	
		N	%	N	%
Događaj se desio jednom	da	53	51.0%	158	51.5%
	ne	51	49.0%	149	48.5%
Događaj se ponavlja	da	49	47.1%	144	46.9%
	ne	55	52.9%	163	53.1%
Događaj se dešava i sada	da	14	13.5%	23	7.5%
	ne	90	86.5%	284	92.5%
Mesto događaja	Kuća, stan	28	30.1%	89	33.0%
	Škola	14	15.1%	13	4.8%
	Auto	0	0.0%	23	8.5%
	Park, priroda,...	15	16.1%	35	13.0%
	SMS poruka	10	10.8%	25	9.3%
	Društvene mreže	24	25.8%	56	20.7%
	Klub, kafić	2	2.2%	29	10.7%

Kada se izdvoji svaka situacija seksualnog nasilja posebno, dobija se sledeća starosna struktura u vreme događaja, pre koliko vremena se dogodilo seksualno nasilje i koliko sada ispitanik/ca ima godina (Tabela 20).

Tabela 20. Starost ispitanika/ca sada

Situacija iz pitanja 12 koja ti se desila	Uzrast			Koliko si godina imao/la tada			Pre koliko meseci se dogodilo poslednji put		
	N	χ	SD	N	χ	SD	N	χ	SD
12.1	15	15.47	1.64	15	13.20	2.14	13	24.00	27.23
12.2	20	15.35	2.01	20	14.15	2.64	19	10.63	15.72
12.3	30	15.63	1.69	30	13.27	3.13	26	21.69	27.95
12.4	21	15.71	1.01	20	14.85	1.27	16	8.87	6.82
12.5	16	15.25	2.26	16	13.31	3.07	15	17.60	20.83
12.6	29	15.79	1.84	28	14.61	2.67	24	11.96	14.54
12.7	41	15.71	1.60	40	14.45	2.21	31	17.48	20.46
12.8	9	15.22	2.28	8	13.75	2.25	8	10.00	10.90
12.9	19	14.11	2.05	17	12.65	2.06	18	19.72	17.87
12.10	129	15.33	1.76	129	14.09	1.89	114	11.63	13.92
12.11	10	15.20	2.48	9	14.11	3.41	6	18.33	32.41
12.12	5	15.80	1.09	5	15.00	1.58	4	12.50	11.67
12.13	7	14.14	2.03	4	14.00	2.94	5	6.20	4.32
12.14	10	16.00	1.83	9	15.22	2.11	10	5.00	4.27
12.15	10	15.70	1.95	10	14.50	2.22	10	13.60	17.77
12.16	4	16.00	.82	4	15.50	1.00	4	4.50	5.19
12.17	3	15.33	1.53	3	15.33	1.53	3	5.67	.57
12.18	33	14.21	1.92	32	12.97	2.38	26	11.58	11.89
Ukupno	221	15.31	1.76	211	13.98	2.23	221	13.60	15.89

Napomena: Za Tabelu 20., jedinica posmatranja je ispitanik/ca, a ne situacija.

Prosečna sadašnja starost ispitanika/ca za svaki događaj seksualnog nasilja je u rasponu od 14-16 godina.

Prosečna starost u vreme obelodanjivanja svakog događaja seksualnog nasilja je u rasponu između 14-15.5 godina.

Prosečno vreme proteklo od poslednjeg događaja seksualnog nasilja kreće se od 4.5 meseci do 24 meseca.

6. Razgovor sa drugom osobom o preživljenom seksualnom nasilju

Kako Tabela 21. pokazuje, 66.2 % dece podelilo je svoje iskustvo preživljenog SN sa drugom osobom.

Drug/drugarica bili su osobe kojima se dete najčešće poveravalo (37.9%), a zatim sledi porodica (27.4%).

Tabela 21. Razgovor sa drugom osobom i reakcija osobe kojoj se dete poverilo

		N	%
Da li si sa nekim razgovarao/la o tome što ti se desilo	Ne, nisam	63	28.8%
	Da, sa drugom/drugaricom	83	37.9%
	Da, sa članom porodice sa kojim delim tajne	60	27.4%
	Da, sa nekim van porodice kome verujem	2	0.9%
	Drugo	11	5.0%
Kako je reagovala osoba sa kojom si razgovarao/la	Osoba mi je verovala, ali nije ništa preduzela	81	52.3%
	Osoba mi nije verovala	9	5.8%
	Osoba je podnела prijavu policiji, tužilaštву ili centru za socijalni rad	12	7.7%
	Drugo	50	32.3%
	Ne želim da govorim o tome	3	1.9%

Od ukupnog broja osoba kojima se dete poverilo, 58.1 % nije preduzelo ništa i to bilo da je poverovalo detetu ili ne. Samo 7.7 % podnelo je prijavu, dakle, reagovalo.

Ako se posmatra polna struktura u odnosu na razgovor sa drugom osobom i reakcija te osobe (Tabela 22.), zapažaju se značajne razlike.

Tako su devojčice:

- Značajno više nego dečaci razgovarale sa nekim (77.3% devojčice; 66.3% dečaci)
- Značajno više nego kod dečaka, osoba za razgovor bila je član porodice (37.6 %. devojčice; 9% dečaci)

Na drugoj strani, kada je o dečacima reč:

- Nije postojala nijedna reakcija koja bi uključivala prijavljivanje događaja nadležnim službama

Tabela 22. Polna struktura u odnosu na razgovor i reakciju osobe kojoj se dete poverilo

		Pol				p vrednost	
		muški		ženski			
		N	%	N	%		
Da li si sa nekim razgovarao/la o tome što ti se desilo	Ne, nisam	31	39.7%	32	22.7%	< 0.001	
	Da, sa drugom/drugaricom	37	47.4%	46	32.6%		
	Da, sa članom porodice sa kojim delim tajne	7	9.0%	53	37.6%		
	Da, sa nekim van porodice kome verujem	0	0.0%	2	1.4%		
	Drugo	3	3.8%	8	5.7%		
	Ne želim da govorim o tome	0	0.0%	0	0.0%		
Kako je reagovala osoba sa kojom si razgovarao/la	Osoba mi je verovala, ali nije ništa preduzela	32	66.7%	49	45.8%	0.034	
	Osoba mi nije verovala	3	6.2%	6	5.6%		
	Osoba je podnела prijavu policiji, tužilaštvu ili centru za socijalni rad	0	0.0%	12	11.2%		
	Drugo	13	27.1%	37	34.6%		
	Ne želim da govorim o tome	0	0.0%	3	2.8%		

Tabela 23. pokazuje da je razgovor deteta o iskustvu seksualnog nasilja i reagovanje okoline nakon razgovora povezano sa uzrastom deteta.

Tabela 23. Razgovor i reakcija osobe s kojom je dete razgovaralo, u odnosu na dobnu grupu ispitanika/ca

		Dobna grupa				p vrednost	
		ispitanici/e OŠ		ispitanici/e SŠ			
		N	%	N	%		
Da li si sa nekim razgovarao/la o tome što ti se desilo	Ne, nisam	21	31.8%	42	27.5%	0.007	
	Da, sa drugom/drugaricom	15	22.7%	68	44.4%		
	Da, sa članom porodice sa kojim delim tajne	22	33.3%	38	24.8%		
	Da, sa nekim van porodice kome verujem	1	1.5%	1	0.7%		
	Drugo	7	10.6%	4	2.6%		
	Ne želim da govorim o tome	0	0.0%	0	0.0%		
Kako je reagovala osoba sa kojom si razgovarao/la	Osoba mi je verovala, ali nije ništa preduzela	17	37.8%	64	58.2%	0.069	
	Osoba mi nije verovala	4	8.9%	5	4.5%		
	Osoba je podnела prijavu policiji, tužilaštvu ili centru za socijalni rad	2	4.4%	10	9.1%		
	Drugo	21	46.7%	29	26.4%		
	Ne želim da govorim o tome	1	2.2%	2	1.8%		

U osnovnoj školi, deca obelodanjuju najpre porodicu, koja im po pravilu ne poveruje. Mladi u srednjim školama najčešće kažu drugarici ili drugu, koji su skloniji da im poveruju. Trećina nikada nikome ne obelodani.

Ispitanici/e uzrasta od 15-18 godina

- Generalno više nego mlađi (10-14 godina) pokazuju spremnost da o preživljenom nasilju razgovaraju sa drugima

- Za razliku od mlađih, značajnije više biraju svoje drugove /drugarice da sa njima razgovaraju o preživljenom seksualnom nasilju
- Imaju iskustvo sa znatno većim brojem osoba sa kojima su razgovarali o preživljenom seksualnom nasilju i koje nisu ništa preduzele iako su poverovale detetu
- Takođe, imaju iskustvo da je veći broj osoba sa kojima su razgovarali (9.1%), nego mlađi (4.4%), podnelo prijavu policiji.

7. Podaci o nasilniku/ci

Tabela 24. pokazuje, da su, sa malom učestalošću, zastupljeni vrlo različiti nasilnici/e.

Tabela 24. Ko je nasilnik/ca i učešće u događaju seksualnog nasilja

		N	%
Nasilnik/ca	Otac	2	0.7%
	Majka	1	0.4%
	Očuh	3	1.1%
	Brat	2	0.7%
	Usvojitelj	1	0.4%
	Rođak koji živi u kući	1	0.4%
	Rođak koji ne živi u kući	5	1.8%
	Rođaka koja ne živi u kući	2	0.7%
	Komšija	7	2.6%
	Komšinica	1	0.4%
	Nastavnik	5	1.8%
	Kućni prijatelj	3	1.1%
	Kućna prijateljica	1	0.4%
	Privatni nastavnik	2	0.7%
	Sportski trener/ica	1	0.4%
Nasilnik/ca učestvovao u jednom događaju bilo kad u životu	Stariji drug	44	16.1%
	Starija drugarica	23	8.4%
	Potpuno nepoznata osoba	132	48.2%
	Druga osoba	38	13.9%
	Da	140	59.6%
Nasilnik/ca učestvovao u ponovljenom događaju	Ne	95	40.4%
	Da	111	47.2%
Nasilnik/ca učestvovao u događaju koji se desio prošle godine	Ne	124	52.8%
	Da	126	51.9%
Ne želim da govorim o tome	Ne	117	48.1%
	Da	10	18.9%
	Ne	43	81.1%

Napomena: Za Tabelu 24., jedinica posmatranja je nasilnik/ca, a ne ispitanik/ca.

Veliki procenat nasilnika/ca grupisan je u podgrupu „neidentifikovanih“ ili onih o kojima se ne govori. To su „potpuno nepoznata osoba“ ili „druga osoba“, sa 62.1% odgovora.

U grupi preostalih, najčešće su stariji drug (16.1%) ili drugarica (8.4%), pa zatim komšija, rođak, nastavnik, očuh i drugi.

Skoro jedna polovina nasilnika/ca učestvovala je u ponovljenom događaju (47.2%).

Posebno je značajno naglasiti da je procenat onih koji ne žele da govore o nasilniku/ci visok (18.9%)

Ako se grupa nasilnika koji su identifikovani u smislu toga ko su (njih 111), posmatraju kao 100% onda se konstataje da:

- 68.4% pripada muškom polu
- 14.4% su članovi detetove uže ili šire porodice
- 78.3% su osobe koje dete poznaje i nalaze se u njegovom bliskom okruženju

Ako se struktura nasilnika/ca posmatra u odnosu na pol (Tabela 25.) dobija se sledeća slika:

Tabela 25. Struktura nasilnika/ca u odnosu na pol

		Pol			
		muški		ženski	
		N	%	N	%
Nasilnik/ca	Otac	1	1.0%	1	0.6%
	Majka	0	0.0%	1	0.6%
	Očuh	0	0.0%	3	1.7%
	Brat	1	1.0%	1	0.6%
	Usvojitelj	0	0.0%	1	0.6%
	Rođak koji živi u kući	0	0.0%	1	0.6%
	Rođak koji ne živi u kući	2	2.0%	3	1.7%
	Rođaka koja ne živi u kući	1	1.0%	1	0.6%
	Komšija	2	2.0%	5	2.9%
	Komšinica	1	1.0%	0	0.0%
	Nastavnik	0	0.0%	5	2.9%
	Kućni prijatelj	0	0.0%	3	1.7%
	Kućna prijateljica	1	1.0%	0	0.0%
	Privatni nastavnik	0	0.0%	2	1.1%
	Sportski trener	0	0.0%	1	0.6%
	Stariji drug	13	13.1%	31	17.7%
	Starija drugarica	23	23.2%	0	0.0%
	Potpuno nepoznata osoba	40	40.4%	92	52.6%
	Druga osoba	14	14.1%	24	13.7%
Nasilnik/ca učestvovao/la u jednom događaju bilo kad u životu	da	58	66.7%	82	55.4%
	ne	29	33.3%	66	44.6%
Nasilnik/ca učestvovao/la u ponovljenom događaju	da	36	41.4%	75	50.7%
	ne	51	58.6%	73	49.3%
Nasilnik/ca učestvovao u događaju koji se desio prošle godine	da	51	56.0%	75	49.3%
	ne	40	44.0%	77	50.7%
Ne želim da govorim o tome	da	7	28.0%	3	10.7%
	ne	18	72.0%	25	89.3%

Samo su devojčice obelodanile sledeće nasilnike: nastavnik - školski i privatni, sportski trener i kućni prijatelj.

Dečaci, u većem broju od devojčica, ne žele da govore o nasilniku (dečaci 28.0%; 10.7% devojčice)

Tabela 26. ukazuje na razlike u strukturi nasilnika/ca u odnosu na dob ispitanika/ca

Tabela 26. Karakteristike nasilnika/ca u odnosu na dob ispitanika/ca

		Dobna grupa			
		Ispitanici oš		ispitanici sš	
		N	%	N	%
Nasilnik/ca	Otac	1	1.2%	1	0.5%
	Majka	1	1.2%	0	0.0%
	Očuh	3	3.8%	0	0.0%
	Brat	1	1.2%	1	0.5%
	Usvojitelj	0	0.0%	1	0.5%
	Rođak koji živi u kući	0	0.0%	1	0.5%
	Rođak koji ne živi u kući	4	5.0%	1	0.5%
	Rođaka koja ne živi u kući	1	1.2%	1	0.5%
	Komšija	3	3.8%	4	2.1%
	Komšinica	1	1.2%	0	0.0%
	Nastavnik	3	3.8%	2	1.0%
	Kućni prijatelj	0	0.0%	3	1.5%
	Kućna prijateljica	0	0.0%	1	0.5%
	Privatni nastavnik	2	2.5%	0	0.0%
	Sportski trener	0	0.0%	1	0.5%
	Stariji drug	11	13.8%	33	17.0%
	Starija drugarica	2	2.5%	21	10.8%
	Potpuno nepoznata osoba	36	45.0%	96	49.5%
	Druga osoba	11	13.8%	27	13.9%
Nasilnik/ca učestvovao/la u jednom događaju bilo kad u životu	da	47	66.2%	93	56.7%
	ne	24	33.8%	71	43.3%
Nasilnik/ca učestvovao/la u ponovljenom događaju	da	31	43.7%	80	48.8%
	ne	40	56.3%	84	51.2%
Nasilnik/ca učestvovao u događaju koji se desio prošle godine	da	40	55.6%	86	50.3%
	ne	32	44.4%	85	49.7%
Ne želim da govorim o tome	da	2	10.5%	8	23.5%
	ne	17	89.5%	26	76.5%

Kod mlađih ispitanika/ca, od 10 do 14 godina, učestalije se javlja rođak koji ne živi u istoj kući, komšija, nastavnik i privatni nastavnik. Stariji ispitanici/e - deca od 15 do 18 godina, u većem broju nego mlađi – deca od 10 do 14 godina, ne žele da govore o nasilniku.

8. Efekti seksualnog nasilja

Distribucija efekata nasilja prikazana je u Tabeli 27.

Tabela 27. Efekti seksualnog nasilja

		N	%
Fizička povreda	Da	13	9.9%
	Ne	118	90.1%
Strah	Da	158	69.3%
	Ne	70	30.7%
Bez snage da se odbranim	Da	47	33.1%
	Ne	95	66.9%
Stid, krivica	Da	106	55.8%
	Ne	84	44.2%
Prevarenost, izdaja	Da	36	27.7%
	Ne	94	72.3%
Samoća, izolovanost od sveta	Da	28	21.5%
	Ne	102	78.5%
Ljutnja, bes	Da	169	74.1%
	Ne	59	25.9%
Drugo	Da	143	73.7%
	Ne	51	26.3%
Ne želim da govorim tome	Da	25	31.2%
	Ne	55	68.8%

Napomena: Za Tabelu 27., jedinica posmatranja je efekat nasilja, a ne ispitanik/ka, osim u poslednjem redu.

Ono što je karakteristično za ukupni uzorak je visok procenat ispitanika/ka koji o efektima nasilja ne žele da govore (31.2%).

Ljutnja i bes su najfrekventniji pojedinačni efekti (74.1%), a zatim slede strah (69.3%) i osećanje stida i krivice (55.8%).

Posmatrani po polu ispitanika/ka, efekti pokazuju značajne statističke razlike (Tabela 28.)

Tabela 28. Efekti nasilja u odnosu na pol ispitanika/ca

		Pol				p vrednost	
		muški		ženski			
		N	%	N	%		
Fizička povreda	da	4	6.0%	9	14.1%	0.121	
	ne	63	94.0%	55	85.9%		
Strah	da	26	37.1%	132	83.5%	< 0.001	
	ne	44	62.9%	26	16.5%		
Bez snage da se odbranim	da	12	20.0%	35	42.7%	0.005	
	ne	48	80.0%	47	57.3%		
Stid, krivica	da	33	44.0%	73	63.5%	0.008	
	ne	42	56.0%	42	36.5%		
Prevarenost, izdaja	da	11	19.6%	25	33.8%	0.074	
	ne	45	80.4%	49	66.2%		
Samoća, izolovanost od sveta	da	4	7.4%	24	31.6%	0.001	
	ne	50	92.6%	52	68.4%		
Ljutnja, bes	da	45	59.2%	124	81.6%	< 0.001	
	ne	31	40.8%	28	18.4%		
Drugo	da	51	76.1%	92	72.4%	0.580	
	ne	16	23.9%	35	27.6%		
Ne želim da govorim tome	da	15	44.1%	10	21.7%	0.033	
	ne	19	55.9%	36	78.3%		

Postoje statistički visoko značajne razlike kada se radi o efektima nasilja u odnosu na pol.

Tako su kod devojčica statistički visoko, značajno više nego kod dečaka, prisutni:

- Strah
- Nedostatak snage da se odbrani
- Osećanje stida, krivice
- Osećanje samoće, izolovanosti od sveta
- Osećanje ljutnje, besa
- Izbegavanje da se navedu drugi efekti

Dečaci se, pak, značajno više nego devojčice opredeljuju za varijantu „ne želim o tome da govorim“.

Dečake karakteriše visok procenat onih koji o efektima seksualnog nasilja ne žele da govore.

Za razliku od pola, uzrasne grupe se ne razlikuju značajno po efektima nasilja u većini slučajeva (Tabela 29.)

Tabela 29. Efekti nasilja u odnosu na dob ispitanika/ca

		Dobna grupa				p vrednost	
		ispitanici/e OŠ		ispitanici/e SŠ			
		N	%	N	%		
Fizička povreda	da	8	21.1%	5	5.4%	0.006	
	ne	30	78.9%	88	94.6%		
Strah	da	41	68.3%	117	69.6%	0.850	
	ne	19	31.7%	51	30.4%		
Bez snage da se odbranim	da	7	19.4%	40	37.7%	0.044	
	ne	29	80.6%	66	62.3%		
Stid, krivica	da	22	44.9%	84	59.6%	0.075	
	ne	27	55.1%	57	40.4%		
Prevarenost, izdaja	da	9	25.7%	27	28.4%	0.760	
	ne	26	74.3%	68	71.6%		
Samoća, izolovanost od sveta	da	5	14.3%	23	24.2%	0.222	
	ne	30	85.7%	72	75.8%		
Ljutnja, bes	da	37	67.3%	132	76.3%	0.183	
	ne	18	32.7%	41	23.7%		
Drugo	da	42	72.4%	101	74.3%	0.789	
	ne	16	27.6%	35	25.7%		
Ne želim da govorim tome	da	8	25.8%	17	34.7%	0.403	
	ne	23	74.2%	32	65.3%		

Karakteristično je da stariji (15-18 godina) navode ljutnju i bes više nego mlađi (10-14 godina), kao i da imaju manji broj fizičkih povreda od mlađih, a veći broj njih ne želi da govori o efektima seksualnog nasilja.

Kada je o dugoročnim efektima reč, jedna trećina smatra da je nasilje ostavilo na njih trag i da i sada utiče na njih (Tabela 30.).

Tabela 30. Dugoročni efekti

		N	%
Kada sada razgovaramo o svim situacijama kroz koje si prošao/la ili prolaziš i dalje, da li misliš da je to sve ostavilo na tebe traga i da i sada utiče na tebe	Da	76	29.3%
	Ne	180	69.5%
	Ne želim da govorim o tome	3	1.2%

Struktura dugoročnih efekata se može grupisati na sledeći način:

- 32.8% promenjen stav prema ljudima oko sebe, otežane komunikacije, više nepoverenja, opreza - „ne verujem više nijednom muškarcu“
- 17.1% strah, noćne more koje dugo traju - „stalno mislim na to“, „ne mogu da zaboravim“
- 7.8% emocionalni problemi različite prirode - osećanje gađenja, „prema takvim ljudima“, bespomoćnost, nezaštićenost, nesigurnost i dr.
- 5.2 % izmenjen / lošiji odnos sa partner(k)om
- 13.1% razvijanje strategija samozaštite - „sazrela sam“, „sad znam da se to događa i drugom“, „razmišljam o mlađima od sebe u toj situaciji“
- Jedan mali broj saopštava da dugoročni efekti postoje, ali ne žele da govore o njima. Na primer, „sve sam htela da zaboravim.“

9 . Razgovor o seksualnom nasilju

Pored razgovora o preživljenom nasilju, o kome je već bilo reči, ovde se govori i o razgovorima edukativnog karaktera koji imaju za cilj prevenciju pojave.

Tabela 31. Razgovor o seksualnom nasilju sa članovima / članicama porodice

Da li su tvoji roditelji ikada razgovarali sa tobom o temi seksualnog nasilja nad decom	Da	949	46.3%
	Ne	1048	51.1%
	Ne sećam se	48	2.3%
	Ne želim da govorim o tome	4	0.2%
Ako je odgovor na pitanje 22 „DA“, koji roditelj?	Majka	459	48.6%
	Otac	100	10.6%
	Oba roditelja	384	40.6%
	Druga osoba	2	0.2%
Da li su drugi članovi/ice porodice razgovarali sa tobom o temi seksualnog nasilja nad decom	Da	373	18.6%
	Ne	1606	79.9%
	Ne sećam se	26	1.3%
	Ne želim da govorim o tome	4	0.2%
Ako je odgovor na pitanje 24 „DA“, Ko?	Baba	100	27.5%
	Deda	15	4.1%
	Sestra	89	24.5%
	Brat	60	16.5%
	Drugi	99	27.3%
Da li ti je objašnjeno da dete može biti seksualno zlostavljano i od porodičnih prijatelja i članova porodice	Da	829	77.9%
	Ne	221	20.8%
	Ne sećam se	14	1.3%
Da li su ti rekli da o tome obavezno obavestiš osobu u koju imaš najviše poverenja	Da	933	88.7%
	Ne	105	10.0%
	Ne sećam se	14	1.3%

Više od polovine roditelja nije nikada razgovaralo sa svojom decom o seksualnom nasilju.

Tamo gde jeste, tu ulogu preuzela je majka, pa tek zatim oba roditelja.

Drugi članovi / članice porodice su se znatno manje bavili razgovorom o seksualnom nasilju, a tamo gde jesu, tu ulogu je preuzela baba, zatim sestra.

U porodicama gde su razgovori vođeni, u dosta visokom procentu prenete su značajne poruke o mogućem nasilniku/ci i potrebi prijavljivanja seksualnog nasilja.

Tabela 32. Razgovor o seksualnom nasilju van porodice

		N	%
Osim u porodici (ako je na 22 i 24 „DA“), s kim si još razgovarala/o o temi seksualnog nasilja nad decom	U široj familiji sa rođacima	54	3.3%
	Sa drugaricama/drugovima	501	30.2%
	Sa bliskom osobom sa kojom o svemu pričam	62	3.7%
	U školi (učitelj/ica; nastavnik/ca; psiholog/škinja)	169	10.2%
	Na privatnim časovima	1	0.1%
	U sportskom klubu, na treningu	19	1.1%
	Kod lekara/ke ili psihologa/škinje u domu zdravlja	8	0.5%
	Sa vaspitačem/icom u internatu	7	0.4%
	Nigde, prvi put ovde, sa vama	812	49.0%
	Drugo	25	1.5%

Za razgovore van šire porodice karakteristično je visoko učešće drugova i drugarica (30.2%), kao i malo učešće škole (10.2%). Skoro polovina ispitanika/ca (49.0%) o seksualnom nasilju nad decom čulo je prvi put tokom intervjuja.

10. Faktori koji povećavaju verovatnoću da dete preživi seksualno nasilje (faktori rizika)

*Napomena: Davanje specijalne težine samo određenim faktorima može uzrokovati da mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja dece ne budu detektovani (na primer, kod kojih ti faktori nisu prisutni).

Kao značajni, pokazali su se:

- Pol (Tabele 15. i 18.)
- Godine starosti (Tabele 16., 19. i 20.)

Ovde je posmatrana i porodična situacija.

Prvo je urađena univarijantna analiza, a zatim multivarijantna logistička regresiona analiza
Zadatak ove analize je da utvrdi međuzavisnost između dve ili više pojava.

Tabela 33. Multivarijantna logistička regresiona analiza

			95% IP za OR	
	p vrednost	OR	Donji	Gornji
Srednja škola			1.991	3.959
Ženski pol	.055	1.360	.993	1.862
Prvo dete	.259		1	
Srednje dete	.544	1.161	.716	1.883
Poslednje dete	.115	.754	.530	1.072
Jedino dete	.451	.813	.475	1.391
Ne živi sa oba roditelja	.313	1.322	.768	2.274
Majka – bez škole/osnovna	.041			
Majka – srednja škola	.017	.530	.316	.891
Majka – viša/visoka/posledipl.	.042	.527	.285	.976
Majka – drugo/ne zna	.706	1.224	.429	3.494
Otac – bez škole/osnovna	.383			
Otac – srednja škola	.844	.941	.511	1.731
Otac – viša/visoka/posledipl.	.706	1.143	.571	2.290
Otac – drugo/ne zna	.199	.477	.154	1.477

Iz Tabele 34. se vidi da su jedino dob, pol i obrazovanje majke statistički značajni prediktori u multivarijantnoj analizi.

Faktori koji doprinose mogućem seksualnom nasilju su dob i ženski pol, dok je više obrazovanje majke protektivan faktor.

Faktori koji doprinose mogućem seksualnom nasilju su dob i ženski pol (**1,36 puta su u većem riziku devojčice od dečaka**), dok je više obrazovanje majke protektivan faktor. Više obrazovanje majke smanjuje rizik od eventualnog seksualnog nasilja. Deca čije majke su završile srednju školu imaju $1/0.53=1.8$ puta manji rizik u odnosu na majke bez škole ili sa osnovnom školom, slično kao i majke sa višom ili visokom školom ($1/0.527=1.9$ puta manji rizik u odnosu na majke bez obrazovanja ili sa osnovnom školom). Obrazovanje oca nije statistički značajno. Dete koje ne živi sa oba roditelja ima 1.3 puta veći rizik da bude seksualno zlostavljan. Ukoliko se radi o jedincu/jedinici, rizik za seksualno zlostavljanje je 1,3 puta manji nego kada se radi o prvom detetu ($1/0,813=1,3$).

11. Kako su ispitanice/ispitanici doživeli intervju

Poslednje pitanje odnosi se na to šta je ispitanik/ca osećao/la tokom razgovora.

Tabela 34. Kako sam se osećao/la tokom intervjeta

		N	%
Dok smo vodili ovaj razgovor osećao/la sam se iznenadeno, nikada o tome nisam razgovarao/la	da	286	13.9%
	ne	1767	86.1%
Dok smo vodili ovaj razgovor bilo mi je nelagodno da uopšte pričam o takvima stvarima	da	145	7.1%
	ne	1908	92.9%
Dok smo vodili ovaj razgovor osećao/la sam se uplašeno, nisam znao/la šta da kažem, to su intimne stvari, o tome se ne govoriti	da	77	3.8%
	ne	1976	96.2%
Dok smo vodili ovaj razgovor osećao/la sam se opušteno, bez problema	da	1650	80.4%
	ne	403	19.6%
Dok smo vodili ovaj razgovor bilo mi je zamorno i dugačko	da	31	1.5%
	ne	2022	98.5%
Dok smo vodili ovaj razgovor osećao/la sam nešto drugo od navedenog	da	231	11.3%
		1822	88.7%

80.4% ispitanika/ca osećalo se tokom intervjeta opušteno i bez problema, jedan deo ispitanika/ca bio je iznenaden temom intervjeta, a 7.0% osećalo je nelagodnost da razgovara o „takvima stvarima”.

12. Diskusija

Diskusija omogućava detaljnije upoznavanje sa najznačajnijim rezultatima Nacionalne studije, kao i njihovo poređenje sa relevantnim podacima iz literature.

Procena rasprostranjenosti seksualnog nasilja

Za procenu rasprostranjenosti SN nad decom, u Nacionalnoj studiji, informacije su dobijene na dva načina:

- Indirektno, što podrazumeva iskaz deteta o broju osoba koje poznaje, a koje su preživele SN
- Direktno, što podrazumeva iskaz deteta o ličnom iskustvu preživljenog SN

U indirektnom iskazu 9.5% ispitanika/ca navelo je da poznaje osobe koje su preživele SN, a u nekim situacijama i više osoba koje imaju ovo iskustvo.

Ukupno su navedene 253 osobe koje su, prema iskazu dece, preživele SN, što daje stopu od 12.4%. U direktnom iskazu stopa iznosi 10.8 %.

Konzistentnost ova dva izvora informacija postoji i kod je reč o polnoj i starosnoj strukturi osoba koje su preživele nasilje.

Iz oba izvora, devojčice su znatno češće žrtve nasilja, a prosečne godine starosti kada je seksualno zlostavljanje obelodanjeno za oba pola iznosi 14 godina.

Na osnovu tvrdnje u literaturi da je stvarnu prevalencu SN teško odrediti i da je ona sigurno veća od one koja se dobija populacionim studijama, čak i na velikom uzorku^{13, 14}, može se reći da se prevalenca SN nad decom kreće u rasponu od 11% do 13%.

Uzimajući u obzir sva ograničenja koja postoje u literaturi, a tiču se poređenja rezultata iz različitih studija, može se ipak istaći da je stopa prevalence u Nacionalnoj studiji bliska evropskom proseku^{15, 16, 17, 18}.

Takođe, stope dobijene u Nacionalnoj studiji u potpunosti se podudaraju sa onima objavljenim u Stoltenborgovoj velikoj meta-analizi iz 2011. godine¹⁷.

Faktori koji povećavaju verovatnoću da dete preživi seksualno nasilje (faktori rizika)

*Napomena: Davanje specijalne težine samo određenim faktorima može uzrokovati da mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja dece ne budu detektovani (na primer, kod kojih ti faktori nisu prisutni).

Svako dete – zato što je dete - može da bude žrtva seksualnog nasilja. Pored toga, određene karakteristike i faktori povećavaju verovatnoću da dete postane meta seksualnog napada²¹.

Kako se navodi u literaturi, najkonzistentniji faktori su pol i godine starosti i to se jasno potvrđuje u Nacionalnoj studiji^{5, 6, 13, 19}.

Takođe se potvrđuje da dete, bez obzira na porodičnu strukturu iz koje potiče, može postati žrtva SN^{19, 21}.

Pol

Kao značajan faktor rizika u svim studijama prevalence, pol se potvrdio i u Nacionalnoj studiji, iako ne sa višestruko većim vrednostima^{13, 19, 21}.

Stopa prevalence u Nacionalnoj studiji kod devojčica veća je za 4% od stope kod dečaka. Rizik ženskog pola jasno je vidljiv u primeni strategije "parcijalnog obelodanjivanja"²⁷.

Naime, dva puta više nego dečaci, devojčice govore o nasilju koje se dogodilo nekome koga one poznaju, a ne njima. Devojčice su preživele veći broj modaliteta SN.

Takođe je kod devojčica:

- SN češće ponavljano (50% devojčica, 41% dečaka)
- Prisutno akutno nasilje (9.5% devojčice, 8.1% dečaci)
- Školska sredina znatno više zastupljena kao mesto događanja (8.5% devojčice i 5.3% dečaci)
- Znatno zastupljenije ugrožavanje primljenim SMS porukama sa seksualnim sadržajem i elektronskim nasiljem.

Godine starosti

1. Rezultati Nacionalne studije ukazuju:

Stope SN više su dva puta kod starije dece (stariji 15.1%; mlađi 6.1%).

Pored toga, kod starije dece:

- Značajno je veća stopa parcijalnog obelodanjivanja „nasilje se dogodilo nekom koga poznajem“ (stariji 19.6%; mlađi 9.5%)
- Značajno je veći broj onih koji su preživeli multiple modalitete seksualnog nasilja (stariji 15.1%; mlađi 6.3%)

2. Različite studije ukazuju da je vrh ranjivosti za oba pola u periodu od 7 do 13 godine¹⁹.

U Nacionalnoj studiji, prosečna sadašnja starost za svaki događaj SN je u rasponu od 14 do 16 godina, a prosečna starost u vreme obelodanjivanja svakog događaja SN je u rasponu 14 – 15.5 godina.

U poređenju rezultata moraju se uzeti u obzir:

- Da je ovo prva Nacionalna studija u Republici Srbiji (nije razvijena praksa bezbednog obelodanjivanja SN kao u drugim zemljama gde je ustaljena istraživačka praksa o ovoj temi).
- 49% dece i mlađih je prvi put ikada u životu u okviru intervjua Nacionalne studije razgovaralo o temi SN sa nekim.
- Podatak da je veći broj akutnog dešavanja SN u mlađoj grupi (deca od 10 do 14 godina su češće saopštavala da im se SN sada dešava).
- Podatak da je sa porastom uzrasta češće obelodanjivano SN ne znači da rizik da dete prezivi SN raste sa godinama starosti. Znači da su starija deca imala veći kapacitet da prekinu tajnost i obelodane SN.
- Finkelhor i Baron (1986. god.) navode da je najranjivija dob od sedme do trinaeste godine, ali se seksualno zlostavljanje događa u svakom uzrastu. Rasprostranjenost seksualnog nasilja koje su preživela deca mlađa od 6 godina je potcenjena. Deca ovog uzrasta se teže otvaraju, manje im se veruje i za njih je složeno da eksplicitno saopšte. U starijem uzrastu, često ne mogu sa sigurnošću da se sete šta se dogodilo ili tada kao godinu prvog incidenta prijavljuju onu za koju imaju i jasnije sećanje, a i reči da opišu seksualno zlostavljanje. Najviše prijava se beleži u adolescentnom i pubertetskom periodu, jer dete razvija nezavisnost i hrabrost da se otvori (Jones & McCurdy, 1992. god.; Vander Mey, 1988. god.). Zato, veći broj prijava starije dece nije dokaz da je starija dob ranjivija, pa se „tipična žrtva“ seksualnog zlostavljanja ne može opisati kroz dob.
- Metodološke razlike među studijama, o čemu je već bilo reči.

Obelodanjivanje seksualnog nasilja

U Nacionalnoj studiji, 66.2% dece podelilo je svoje iskustvo preživljenog SN sa nekom osobom. Podaci u literaturi pokazuju da se procenat kreće od 24% do 96%¹¹.

Nacionalna studija prati ovaj okvir u odnosu na polne, kao i razlike po godinama.

Devojčice češće obelodanjuju svoje iskustvo od dečaka, a to isto čine i starija deca oba pola²⁶.

U strukturi osoba kojima se deca poveravaju pojavljuju se prvenstveno drugarice i drugovi i članovi i članice porodice. Redosled se menja sa uzrastom, ali to su prva dva mesta, kako u literaturi, tako i u Nacionalnoj studiji (28).

Okolina različito reaguje na detetovo obelodanjivanje preživljenog SN^{11,23}.

Najčešća podela reagovanja je na dve grupe:

- Reagovanja koja pružaju podršku detetu
- Ona koja to ne čine

Reagovanja koja pružaju podršku detetu su ona u kojima osoba kojoj se dete obrati, pažljivo sasluša, a zatim pruži emocionalnu podršku i odmah podnese prijavu istovremeno policiji, tužilaštvu i centru za socijalni rad.

Kako rezultati Nacionalne studije pokazuju, od ukupnog broja osoba kojima se dete poverilo 58.1% nije preduzelo ništa, a samo 7.1 % je podnело prijavu.

Efekti seksualnog nasilja

Kada se o efektima SN govori, u literaturi dominiraju dve tvrdnje.

Jedna od njih je da se o efektima SN malo zna, izuzev onih saznanja koja dolaze iz kliničkih studija³².

Druga ističe da je značaj poznavanja efekata SN vrlo veliki, kako za praktičar(k)e koje rade na pružanju direktnе pomoći deci, tako i za one koji kreiraju preventivne strategije i akcije u ovoj oblasti³⁵.

Najčešće navođeni efekti kod ispitanika oba pola, u Nacionalnoj studiji, bili su ljutnja i bes sa 74.1% odgovora.

Literatura navodi (34) da je ljutnja deteta koje je preživelo SN usmerena u nekoliko pravaca :

- Na unutrašnje faktore / razloge koji su zapravo reafirmacija detetovog osećanja manje vrednosti ("to je zato što sam ja...")
- Na neke osobe za koje dete smatra da je trebalo da ga zaštite ili upozore
- Na neke "spoljne" faktore / razloge za dešavanje

Skoro nikada ljutnja i bes nisu usmereni na nasilnika/cu, posebno kad se radi o bliskoj osobi.

Strah je drugi efekat po učestalosti, i to najčešće izazvan pretnjama nasilnika/ce detetu ili strahom deteta od reakcije okoline.

Postoje vrlo značajne razlike po polu kada se radi o redosledu ova dva efekta.

Za devojčice je karakterističan visok udeo straha u 83.5%, pa tek onda sledi ljutnja i bes.

Takođe, kod devojčica je osećanje stida i krivice znatno češće nego kod dečaka.

Osećanje „Bez snage da se odbranim“ je dva puta češće kod devojčica.

Iako se efekti nasilja ne razlikuju značajno po godinama starosti ispitanika/ca, ostaje nekoliko razlika koje zahtevaju

dublje ispitivanje.

U grupi starije dece, zastupljenija su osećanja „Bez snage da se odbranim”, stida i krivice, samoće i izolovanosti, kao i odbijanje da se o efektima govori. Treba napomenuti da na ovom uzrastu deca lakše prepoznaju i imenuju osećanja i manje se plaše reakcija ako ih saopšte.

Pored ovih, niz drugih efekata SN u Nacionalnoj studiji ostaje u zoni nedovoljno otkrivenih. Dete je dalo odgovore „Drugo” i „Ne želim da o tome govorim.”

Na pitanje „Kada sada razgovaramo o svim situacijama kroz koje si prošao/la ili prolaziš i dalje, da li misliš da je to sve ostavilo na tebe traga i da i sada utiče na tebe?”, trajniji uticaj na dete koje je preživilo SN prepoznalo je 29.3% ispitanika/ca, dok je veoma mali broj bio spremna da objasni šta to podrazumeva.

Tamo gde ta spremnost postoji, efekti su konzistentni sa onima koji se navode u literaturi,^{33, 34, 35} kao što su: nepoverenje, teškoće u uspostavljanju i građenju odnosa, razvijanje strategija samozaštite i dr.

O nasilniku/ce

Na istraživačko pitanje “Ko je nasilnik/ka”, 62.1% dece je odgovorilo da je nasinik “potpuno nepoznata osoba” ili “neka druga osoba” (van dugačke liste mogućih modaliteta).

Nije neobično da dete sakrije identitet nasilnika/ce i to je prepoznato u literaturi.

Stoga se kliničke studije, koje nastaju kao rezultat dužeg perioda rada i kontakta sa detetom koje je preživilo SN, smatraju znatno pogodnijim za dobijanje ovih informacija^{9, 13, 24}.

Praksa direktnog rada sa decom koja su preživela seksualno nasilje pokazuje da razlozi za njihov izostanak u Nacionalnoj studiji leže u želji deteta da iz svojih, različitih razloga, ne obelodani ko je nasilnik/ka. Istovremeno, etički pristup Nacionalne studije je nalagao iznad svega neophodno poštovanje prava deteta da na istraživačka pitanja odgovori koliko i kako želi, bez insistiranja.

Dalja analiza raspoloživih informacija ukazuje da je učešće vršnjak(inj)a od 24.52% („starijeg druga“ u 16.1% i „starije drugarice“ u 8.4%) među nasilnicima/a u skladu sa procentima koji se nalaze u literaturi i kreću se u rasponu od 20% do 30%^{9, 13, 24}.

Prema reprezentativnim podacima Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece sa područja Srbije u periodu 2009-2014. god., a u cilju dobijanja psihološke asistencije službe - u 42.15% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac, dok je zbirno u 50.64% počinilac figura oca (redosledom učestalosti: biološki otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 21.61%, počinilac je osoba van porodice poznata detetu: porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor, i dr. U 10.02% čine maloletni počinioци seksualnog nasilja gde se pre svega zlostavljanje odvija unutar porodice, a zatim unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju.

Informisanost o seksualnom nasilju

Nacionalna studija je bila usmerena i na prikupljanje podataka o stepenu informisanosti deteta o pojavi SN. Jer, bez dobre informisanosti i uticaja na razvoj svesti deteta o riziku za SN, kao i učenja i savladavanja veština samozaštite, nema adekvatne prevencije^{30, 37, 38}.

Učenje deteta „veštinama za život“ obaveza je svih odraslih koji imaju odgovornost za pravilan rast i razvoj deteta.

To su, pre svega, porodica, vrtić i škola, a zatim i svi drugi akteri u sistemu prevencije i zaštite za dete^{36, 37}.

Rezultati Nacionalne studije ukazuju da se značajno zatajilo u realizaciji ove obaveze.

Primarna odgovornost je na roditeljima, međutim 51.1 % dece nije razgovaralo sa svojim roditeljima o ovoj temi.

80% dece nije o tome razgovaralo ni sa drugim članovima porodice, a samo 3.5% rođaka posvetilo je pažnju temi SN.

Škola, zdravstvene ustanove, druge odrasle osobe sa vaspitnim ulogama, pružilo je informaciju za 12.3% dece.

Sa drugaricama i drugovima, deca su razgovarala o temi SN u 34% slučajeva, ali to ne podrazumeva automatski edukativni karakter ovih razgovora.

Tako dolazimo do podatka da je skoro polovina dece, njih 49%, prvi put razgovaralo o temi SN tokom učešća u Nacionalnoj studiji.

Ovaj podatak je dovoljno ilustrativan i istovremeno zabrinjavajući.

13. Zaključci

I Rasprostranjenost SN

- Prevalenca seksualnog nasilja u Nacionalnoj studiji iznosi 10.8%, a incidenca 7.5%
- Postoje statistički visoko značajne razlike u visini stope prevalence u odnosu na pol
- Stopa je značajno viša kod devojčica, 12.6% (dečaci, 8.6%)
- Postoje statistički visoko značajne razlike u odnosu na godine starosti
- Stopa je više kod starije dece (15.1 %), s posebnim naglaskom na kontekst i napomene na str. 63
- Ne postoje statistički značajne teritorijalne (regionalne) razlike u visini stope prevalence

II Najznačajniji podaci

1. Realizacija i obuhvat

- Nacionalna studija realizovana je u 97 škola iz 51 grada Republike Srbije
- Stopa odgovora škola iznosila je 80%
- Obuhvaćeno je 2053 dece oba pola, uzrasta od 10 do 18 godina
- Stopa odgovora među decom iznosila je 96.6%

2. Sociodemografske karakteristike

- 82% dece živi sa oba roditelja
- 14.4% dece su jedino dete svojih roditelja
- Srednja stručna spremna dominantna je kod oba roditelja, zatim sledi visoko obrazovanje

3. Nasilje generalno - iskustva drugih

- 50.5 % dece poznaje nekog ko je preživeo neki oblik nasilja (jedan ili više)
- Ako se taj broj posmatra kao 100%, 83.7% preživelo je emocionalno nasilje, 81.0 % fizičko i 9.5% seksualno;
- 9.5 % (195) ispitanika/ca poznaju jednu ili više osoba koje su preživele seksualno nasilje. Ako se ovaj broj uzme kao 100%, 79% navelo je da poznaje jednu osobu, 12.3% poznaje dve osobe, 2.1% je navelo da poznaje 3 osobe, 1.5% je navelo da poznaje 4 osobe i 5.1% je navelo da poznaje 5 ili više osoba koje su preživele seksualno nasilje
- Svi oblici nasilja obelodanjeni su najčešće u prosečnom uzrastu od 14 godina

4. Seksualno nasilje – lično iskustvo

- 10.8 % ispitanika/ca preživelo je SN
- 10.6% ispitanika/ca poznaje nekoga ko je preživeo SN
- 7.4 % izjavljuje da se SN desilo prošle godine prvi put
- 4.5 % preživelo je više od jednog modaliteta SN
- Kod više od polovine ispitanika/ca SN se desilo jednom

- 9.5% ispitanika/ca izjavljuje da im se SN trenutno dešava
- Prosečna starost u vreme obelodanjivanja SN je u rasponu od 14-15.5 god.
- Prosečno vreme od poslednjeg akta SN je u rasponu od 4.5 - 24 meseca
- Mesto dešavanja: stan, kuća 32.58%, park/priroda 13.6%, škola 7.4 %, društvene mreže: 22.0%

5. Seksualno nasilje - značajne polne i uzrasne razlike

Značajne statističke razlike ukazuju na rasprostranjenost SN nad devojčicama.

Rezultati dokumentuju:

- Veću stopu preživljenog seksualnog nasilja (12.6 %)
- Preživljavanje većeg broja modaliteta SN
- Češće preživljavanje ponovljenog SN
- Veći broj devojčica kojima se SN dešava u aktuelnom periodu
- Poznavanje znatno većeg broja osoba koje su preživele SN
- Znatno više saopštavaju nekome o preživljenom SN
- Kao nasilnik jedino se kod njih javlja nastavnik (školski i privatni), sportski trener, kućni prijatelj.

6. Faktori koji povećavaju verovatnoću da dete preživi SN

**Napomena: Davanje specijalne težine samo određenim faktorima može uzrokovati da mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja dece ne budu detektovani (na primer, kod kojih ti faktori nisu prisutni).*

- Rezultati Nacionalne studije dokumentuju da, kada je SN u pitanju, nema „imuniteta“, postoje samo određene karakteristike/rizik koji povećava ili smanjuje verovatnoću pojave SN
- Prema rezultatima faktorske analize, pol i godine starosti deteta javljaju se kao najznačajniji rizici u Nacionalnoj studiji, a obrazovanje majke izdvaja se kao jedini protektivni faktor (prepostavka je da smanjuje verovatnoću)
- **Pol:** Devojčice su 1.36 puta pod većim rizikom da im se dogodi SN nego dečaci
- **U vezi sa godinama starosti, mora se uzeti u obzir:**
 - Da je ovo prva Nacionalna studija u Republici Srbiji (nije razvijena praksa bezbednog obelodanjivanja SN kao u drugim zemljama gde je ustaljena istraživačka praksa o ovoj temi).
 - 49% dece i mladih je prvi put ikada u životu u okviru intervjua Nacionalne studije razgovaralo sa nekim o temi SN.
 - Podatak da je veći broj akutnog dešavanja SN u mlađoj grupi (deca od 10 do 14 godina su češće saopštavala da im se SN sada dešava).
 - Podatak da je sa porastom uzrasta češće obelodanjivano SN ne znači da rizik da dete preživi SN raste sa godinama starosti. Znači da su starija deca imala veći kapacitet da prekinu tajnost i obelodane SN.
 - Finkelhor i Baron (1986. god.) navode da je najranjivija dob od sedme do trinaeste godine, ali se seksualno zlostavljanje događa u svakom uzrastu. Rasprostranjenost seksualnog nasilja koje su preživela deca mlađa od 6 godina je potcenjena. Deca ovog uzrasta se teže otvaraju, manje im se veruje i za njih je složeno da eksplisitno saopštite. U starijem uzrastu, često ne mogu sa sigurnošću da se sete što se dogodilo ili tada kao godinu prvog incidenta prijavljuju onu za koju imaju i jasnije sećanje, a i reči da opisu seksualno zlostavljanje. Najviše prijava se beleži u adolescentnom i pubertetskom periodu, jer dete razvija nezavisnost i hrabrost da se otvoriti (Jones & Mc Curdy, 1992. god.; Vandermey, 1988. god.). Zato, veći broj prijava starije dece nije dokaz da je starija dob ranjivija, pa se „tipična žrtva“ seksualnog zlostavljanja ne može opisati kroz dob.
- **Obrazovanje majke:** deca čije majke imaju završenu srednju školu imaju 1.8 puta manji rizik da im se dogodi SN od dece čije majke imaju niže obrazovanje

7. Razgovor sa drugim osobama o preživljenom SN

- 66% podelilo je iskustvo preživljenog SN sa drugim osobama.
 - Od toga:
 - 37.1% sa drug(aric)om
 - 27.4% sa nekim od članova / članica porodice
- 58% od onih sa kojima su ispitanici/e razgovarali/e nije preduzelo ništa
- 7% osoba sa kojima je dete razgovaralo je podnело prijavu policiji, tužilaštvu ili centru za socijalni rad

8. Nasilnik/ca

- 62.1% dece opredelilo se da zaokruži da je nasilnik/ca bio „potpuno nepoznata osoba“ ili „druga osoba“
- 24.5% dece zaokružilo je kao nasilnike/ce starije drugove (16.1%) i drugarice (8.4%)

9. Efekti SN

- Jedan broj efekata ostaje neotkriven, jer 34.7% dece o njima ne želi da govori
- **Među efektima najzastupljeniji su ljutnja i bes (74.1%), uz značajne polne razlike. Kod devojčica su prisutna osećanja straha, stida, „bez snage da se odbranim“ i fizička povreda.**
- 29.3% ispitanika/ca prepoznaje da je SN ostavilo traga na njihov život i da i sada utiče, ali mali broj želi da o efektima detaljnije razgovara. Navedeni su nepoverenje, teškoće u uspostavljanju i građenju odnosa, razvijanje strategija samozaštite.

10. Edukativni razgovori o SN

- 49.0 % ispitanika/ca prvi put je čulo o ovoj temi za vreme intervjeta u Nacionalnoj studiji
- 51.1 % roditelja nije razgovaralo sa svojom decom o SN
- Tamo gde su roditelji razgovarali, to je činila u visokom procentu majka, a u široj porodici baba , a zatim baba i sestra
- Van porodice, deca su razgovarala u 30.2% sa drug(aric)om, a njih svega 10% su o SN čuli u školi od nastavnika/ca

III. Kako su ispitanici/e doživeli razgovor sa anketar(k)om

- 80.4% osećalo se opušteno, bez ikakvih problema
- 13.9% bilo je iznenađeno, nikad o tome nisu razgovarali
- 7.1% osećalo se nelagodno da uopšte priča o temi
- Nije bilo nijedne primedbe na rad i ponašanje anketarki i anketara
- Nije bilo nijedne vanredne situacije uzrokovane uznemirenošću deteta tokom ili nakon intervjeta, a koja bi zahtevala bilo koju dodatnu intervenciju

IV. Rezultati Nacionalne studije i podudarnost sa aktuelnom literaturom

U nizu značajnih rezultata, posebno prevalence, Nacionalna studija se u potpunosti podudara sa aktuelnom literaturom .

V. Postignuti ciljevi

Nacionalna studija realizovala je ciljeve koje je postavila i time stvorila značajnu osnovu za dalja strateška opredeljenja Republike Srbije i akciono delovanje zasnovano na dokazima.

Nacionalna studija je naznačila niz pitanja koja bi trebalo dalje istraživati.

Literatura

1. Council of Europe / Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Abuse. www.coe.int;
2. CIOMS (2002). International ethical guidelines for biomedical research involving human subjects. www.cioms.ch;
3. Putman, F.W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 42(3):269;
4. Lalor, K. & McElvaney, R. (2010). Overview of the nature and extent of sexual abuse in Europe. www.coe.int;
5. Andrews, G. et al. (2004). Chapter 23 Child sexual abuse. WHO; www.who.int;
6. Barth, J. et al. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *Int J Public Health* 50(3):469-483;
7. Bolen, R. M. (2007). Child sexual abuse: Its scope and our failure. www.klueronline.com;
8. Finkelhor, D. & Baron L. (1986). Risk factors for child sexual abuse. *Journal of interpersonal violence* 1:43-71;
9. Stone, A. (1999). The science of self-report: Implication for research and practice. Teylokom France e-library;
10. MacMillan, H.L. et al. (1997). Prevalence of child physical and sexual abuse in the community. Results from the Ontario Health Supplement; *JAMA* 278(2):131-5;
11. Esposito, C. (2015). Literature review: Child sexual abuse and disclosure. What does the research tell us? www.nsw.gov.au;
12. Carlstedt, A. (2012). Child sexual abuse: crimes, victims, offender characteristics, and recidivism. www.gupea.ub.gu.se;
13. Pereda, N. et al. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinic Psychol Rev.* 29(4):328-338;
14. Wyatt, G.E. & Peters S.D. (1986). Methodological considerations in research on the prevalence of child sexual abuse. *Child Abuse Negl.* 10(2):241/51;
15. Townsend, C. & Rheingold, A. (2013). Estimating a child sexual abuse prevalence rate for practitioners: A review of child sexual abuse prevalence studies. www.d21.org;
16. (2012) Balkan Epidemiological study on child abuse and neglect. www.becan.eu;
17. Stoltenborgh, M. et al. (2011). A global perspective on child sexual abuse: A meta-analysis on prevalence around the world. *World child maltreatment* 16(2):79-101;
18. Child sexual abuse facts - The Children's Assessment Center Houston, Texas US; www.cachouston.org;
19. Finkelhor, D. (1994). Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *Future child* 4(2):31-53;
20. Ajdukovic, M. et al. (2013). Gender and age difference in prevalence and incidence of child sexual abuse in Croatia. *Croatian medical journal* 54(5):469-79;
21. The Children's Assessment Center Houston, Texas, UK; www.cachouston.org;
22. Goldman, J. & Padayachi, U. (2000). Some methodological problems on estimating incidence and prevalence in child sexual abuse research. *Journal of sex research* 37(4):305-314;
23. Smith, D.W. et al. (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child Abuse Negl.* 24(2):273-287;
24. Priebe, G. & Svedin, C.G. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society. An epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse Negl.* 22(10):1095-108;
25. Ballantine, M. & Soine, L. (2012). Sibling sexual abuse – Uncovering the secret. *Social Work Today* 12(6);
26. Allnock, D. (2010). Children and young people disclosing sexual abuse. www.ncpcc.org.uk;
27. Allnock, D. & Miller, P. (2013). No one noticed, no one heard. A study of disclosures of childhood abuse. www.ncpcc.org.uk;
28. Kogan, S.M. (2004). Disclosing unwanted sexual experiences: Results from a national sample of adolescent women. *Child Abuse Negl.* 28(2):147-65;
29. Moors, R. & Webber, R. (2012). The dance of disclosure: Online self-disclosure of sexual assault. *Qualitative social work* 11(6):719-818;
30. The National Center for Victims of Crime - Statistics on perpetrators of child sexual abuse. www.victimsofcime.org;
31. Sanderson, C. (2004). *The Seduction of Children: empowering parents and teachers to protect children from child sexual abuse*. Jessica Kingsley Publishers, London UK; www.jkp.com;
32. Green, A.H. (1993). Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 32(5):890-902;
33. Browne, A. & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin* 99(1):66-77;
34. WCSAP - Effects of child sexual abuse; www.wcsap.org;

35. Hitrec, G. (2014). *Teaching children to protect themselves from sexual abuse in "Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach"*. Council of Europe; www.coe.int;
36. Gordon, P. (2014). *Sexuality education and the prevention of sexual violence in "Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach"* Council of Europe; www.coe.int;
37. Topping, J. & Barron, G. (2009). *School-based child sexual abuse prevention programs: A review of effectiveness*. Review of educational research 79(1):431-463;
38. Walsh, K. et al. (2015). *School-based programmes for the prevention of child sexual abuse*. www.cochrane.org;

POGLAVLJE 4

IZVEŠTAJ: PROCENA STAVOVA RODITELJA I DECE O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU DECE

Procena stavova roditelja dece starosti od 10 do 14 godina i stavova dece starosti od 15 do 18 godina sastavni je deo Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji.

Ovaj segment Nacionalne studije rađen je kao preliminarno istraživanje sa ciljem da se:

- a. Prikupe podaci o stavovima roditelja i dece da bi se, sa jedne strane, definisale preporuke i konkretne aktivnosti za razvoj posebnih strategija za prevenciju i zaštitu dece koja su preživela seksualno nasilje, kao i za integrisanje tematskih sadržaja o seksualnom nasilju u kurikulumu redovnog obrazovnog sistema.
- b. Započne proces pripreme sveobuhvatne Studije o stavovima prema SN nad decom.

A. Osnovna teorijska uporišta Nacionalne studije (za deo tematskog okvira obuhvaćenog Skalom stavova)

ŠTA SU TO STAVOVI I NJIHOV ZNAČAJ ZA PROUČAVANJE

Interesovanje istraživača/ica za stavove o seksualnom nasilju nad decom se pojavilo u poslednje dve decenije. Uslovljeno je saznanjima o njegovoj rasprostranjenosti i efektima, zbog čega je seksualno zlostavljanje dece neminovno počelo da se razume kao društveni problem. Deca funkcionišu u više društvenih sredina kao što su porodica, škola, sa vršnjakinjama i vršnjacima i u opštem okruženju. Sve su to razlozi zbog kojih seksualno nasilje nad decom, njegovi uzroci i posledice, ne dotiču isključivo dete, već imaju interaktivni odnos u užem i širem društvenom kontekstu. Istraživanja su primarno usmerena da se ovaj društveni problem suzbije, zatim i da se suštinski osvetle njegovi različiti aspekti, među kojima je i pitanje stavova koji vladaju u društvu o seksualnom zlostavljanju dece.

Važno je saznati:

- Koji stavovi o seksualnom nasilju nad decom postoje
- Vezu između stavova i seksualnog zlostavljanja dece
- Do koje mere promena stavova može da umanji efekte po dete.

Stavovi su, u najširem kontekstu, definisani kao socijalizacijom stečeni mentalni preduslovi da se misli, oseća i postupa za i protiv nečega.¹ Oni su brojni i formiraju se u odnosu na osobe, predmete, događaje, pojave, aktivnosti i/ili ideje.² Socijalni stavovi se definišu kao uverenja i mišljenja od opšteg društvenog značaja, kao i ponašanja prema mnogim društvenim pojавama. Njihov značaj je u tome što pružaju relativno širok prostor za proučavanje socijalnog ponašanja ljudi. U tome, rezultati sprovedenih istraživanja obezbeduju osnovu i građu za identifikaciju stavova u cilju razumevanja sredine u kojoj je potrebno unaprediti razvoj profesionalne, društvene i državne politike i prakse. Pošto se stavovi formiraju na osnovu iskustva, informisanosti, obrazovanja, osobina ličnosti i društvene grupe kojoj osoba pripada, potrebno je poznavati ih i stvoriti uslove za njihovu promenu.³

U raspoloživoj literaturi nalazi se relativno veliki broj izvora koji daju podatke o stavovima o seksualnom zlostavljanju dece. Stavovi o ovom problemu su najčešće istraživani po metodološki različitim pristupima, koji uključuju i neujednačenosti definicije seksualnog zlostavljanja dece i njene operacionalizacije, tako da rezultate različitih studija u najvećem broju nije moguće upoređivati. Pored toga, istraživanja stavova o seksualnom nasilju nad decom su najbrojnija u okviru studija koje nisu bile isključivo usmerene na seksualno zlostavljanje, već su stavovi iz ove oblasti procenjivani objedinjeno sa stavovima o ostalim vrstama zlostavljanja i zanemarivanja dece i na osnovu varijabli postavljenih za konkretnu studiju, a ne za sveobuhvatno sagledavanje pojave seksualnog nasilja posebno. Pored toga, ispitanici/e u ovim istraživanjima su bile uglavnom odrasle osobe, a seksualno nasilje u detinjstvu proučavano je najčešće da bi se ispitalo kako ono utiče na različite aspekte njihovog života u oblasti psiholoških i zdravstvenih posledica, kao i na uticaj na ponašanje u odrasloj dobi.

Autori/ke preporučuju da se istraživanja o stavovima o seksualnom zlostavljanju dece usmere na neposredno

izloženu populaciju – a to su sama deca, ali i na one koji su društveno i profesionalno zaduženi i odgovorni za rešavanje problema, kao što su roditelji, nastavnici/e, lekari/ke, pružaoci/teljke ostalih usluga, sudstvo, uključujući kreatore politika i donosioce odluka. To bi omogućilo da se stavovi i mišljenja o seksualnom zlostavljanju dece stave u funkciju pozitivnih promena koje doprinose uspešnoj prevenciji i zaštiti dece. Među ostalim, pravilni stavovi u ovoj oblasti se tiču pola deteta koje je preživelo seksualno nasilje, pola nasilnika/ce, odnosa deteta koje je preživelo seksualno nasilje i nasilnika/ce, preživljenih nasilnih seksualnih radnji i ozbiljnosti efekata.¹ U literaturi se navodi da je u daljim istraživanjima neophodno proceniti percepciju ispitanika/ca o različitim aspektima seksualnog zlostavljanja, a pre svega o stavovima vezanim za efekte zlostavljanja i interakcijama između ispitivanih varijabli, kao i njihovu korelaciju u odnosu na ostale parametre seksualnog zlostavljanja. Praktično, to znači da stavove o seksualnom zlostavljanju dece treba proučavati sveobuhvatno, jer je to suštinski važno za prevenciju i intervenciju u ovoj oblasti.²

Stav, predrasuda i stereotip

Seksualno zlostavljanje dece obiluje različitim stavovima i predrasudama o samom preživljenom činu seksualnog nasilja, detetu koje je preživelo seksualno nasilje, nasilniku/ci koji nasilje vrši i situaciji u kojoj se odigrava.³

Samo na Google-ovom pretraživaču može se naći 119 sajtova o predrasudama koje se odnose na seksualno nasilje nad decom. Stereotip predstavlja struktuiranu predrasudu. Svi navedeni stereotipi potpomažu relativizaciju i održavanje predrasuda u odnosu na ovaj društveni problem. I pojedinačno i zbirno, oni odmažu promenu stavova i aktivnosti koje su usmerene ka objektivizaciji problema. Navedeni revijalni prikaz daje pouzdane podatke o prevalenci stavova i predrasuda o seksualnom nasilju nad decom. To istraživač(i)ma omogućava da izbegnu zamke tumačenja u iskazanim stavovima ciljane populacije. Predrasude koje su čvrsto povezane sa tradicionalnim načinom života sastavni su deo ponašanja i reagovanja sredine u kojoj se vrši njihova procena.

Iako je za sve stavove, a posebno za predrasude, karakteristična relativna trajnost, stavovi se ipak mogu menjati. Isti faktori koji utiču na formiranje stavova, utiču i na njihovo menjanje - jer menjanje stavova znači i uspostavljanje novih. Stavovi su podložni promenama, čak i sami po sebi, tako da se delovanje na njihovim promenama, nesumnjivo odražava na individualno i društveno ponašanje. Poznavanje stavova i korelacija između ispitivanih varijabli omogućava identifikovanje onih stavova koji su u interesu deteta koje je preživelo seksualno nasilje i one koje bi trebalo menjati.

Stavovi su veoma važan indikator o nivou opšteg znanja o seksualnom zlostavljanju dece i spremnosti da se na ovu pojavu reaguje da bi se ona sprečila. Većina istraživač(ic)a naglašava da su stavovi o seksualnom zlostavljanju dece veoma važni za prevenciju ovog društvenog problema, a ništa manje i za efikasnu zaštitu dece koja su preživela seksualno nasilje.⁴ **Sredstva u suzbijanju predrasuda su: donošenje zakonskih propisa, neposredni kontakt sa društvenim grupama prema kojima postoje predrasude, sistematsko informisanje o neopravdanosti i štetnosti predrasuda, sistematsko vaspitanje roditelja, dece i stručnih lica od strane kvalifikovanih osoba.**

Seksualno nasilje nad decom povezano je sa brojnim stavovima, bilo da se radi o stavu prema detetu koje obelodanjuje da je preživelo seksualno nasilje, nasilniku/ci koji vrši seksualno nasilje i/ili o stavu o efektima nasilja u zavisnosti od pola, godina, nacionalne pripadnosti i kapaciteta deteta, odnosno uobičajenom negiranju traume deteta od strane nasilnika/ce.

STAVOVI O DETETU KOJE JE PREŽIVELO SEKSUALNO NASILJE

Okriviljavanje deteta – stav nasilnika i mnogih drugih koji se s njim slažu

Autori/ke su se bavili ispitivanjem stavova o okriviljavanju dece koja su preživela seksualno nasilje. Deca koja su okriviljavana da su odgovorna za seksualno nasilje, internalizuju ovo osećanje i počinju da veruju da su zaslужila da budu seksualno zlostavljana.⁸ To uspostavlja razarajući ciklični obrazac zlostavljanja, što zatim uvećava uslove za revictimizaciju.⁹ Kriviti dete za preživljeno seksualno nasilje je sastavni deo patrijarhalnog kulturološkog obrasca, zasnovanog na moći ili „ko ima moć, taj je u pravu“. Pošto nasilnik/ca ima moć, on/ona okriviljava dete za to što se seksualno nasilje dešava, što omogućava privid i normalizaciju, odnosno verovanje da promena stava nije potrebna. U većini postojećih studija podaci o stavovima o okriviljavanju deteta govore da su devojčice češće okriviljavane od dečaka za preživljeno seksualno nasilje.¹⁰

Stav o rodnoj dimenziji seksualnog nasilja nad decom

Podaci iz literature nedvosmisleno ukazuju na rodnu dimenziju seksualnog nasilja nad decom. **Rezultati istraživanja govore da žene imaju daleko razvijenije stavove u interesu deteta, o seksualnom nasilju kao pojavi, o deci koja su preživela seksualno nasilje i o nasilniku/ci.** Autori/ke ove rezultate, tumače u okviru iskustva socijalizacije žena i muškaraca u društvu, a posebno koncepta maskuliniteta kao dominantno priznatog u patrijarhatu prema kojem je dečak/muškarac učen da bude agresivan, moćan i dominantan (na račun ženskog pola). To praktično znači da su žene i devojčice značajno češće bile seksualno zlostavljanje od strane muškaraca, čak i kada je izloženost potencijalnom nasilju bila podjednaka i/ili slična za oba pola. Podaci iz više zemalja o tome ko je nasilnik, potvrđuju da je i nad devojčicama i nad dečacima, u pitanju predominantno muška osoba.^{20,21,22}

Stav o nasilnim seksualnim radnjama / modalitetima seksualnog zlostavljanja dece

Pored toga, autori/ke naglašavaju da stavovi o svim modalitetima seksualnog zlostavljanja dece mogu da utiču i na podatke koji se dobijaju o prevalenci i efektima seksualnog nasilja nad decom. Mnogi autori/ke navode da očekivane razlike stavova zavise od društvenih, kulturoloških i ličnih faktora, tako da ih treba osvetliti i iz pozicije postojećeg znanja o seksualnom nasilju nad decom. Ovako postavljena istraživanja mogu da budu vodič za definisanje preventivnih aktivnosti.^{10,15}

Stav o efektima – štetnost seksualnog nasilja i trag koji ostavlja

Stavovi o efektima seksualnog nasilja nad decom znatno variraju, od zemlje do zemlje u kojoj su istraživanja sprovedena. Većina autora/ki se slaže da seksualno zlostavljanje ima posttraumatske efekte, kako neposredno po preživljenoj traumi, tako i u docnjem životu. Istraživanja u nekim delovima sveta otvara niz različitih opcija.^{9,10} Tako, na primer, studija sprovedena na opštoj populaciji u Norveškoj 2006. god., uzrokovala je značajnu zabrinutost kad su ispitanici/e izrazili stav da nisu sigurni da li seksualni kontakt sa odrasлом osobom ima štetnog uticaja na dete ili ne.¹¹ Isto je bilo i u Nigeriji 2014. god., gde su istraživanja ukazala da 61% roditelja veruje da seksualno zlostavljanje može da ima ozbiljne zdravstvene efekte samo ako se radi o seksualnom odnosu koji uključuje penetraciju.¹²

STAV DRŽAVE DA LI ZAISTA HOĆE DA ZAŠTITI DETE

Stav da li zaista sprovoditi prevenciju seksualnog zlostavljanja dece

Istraživanja u vezi efikasnosti i koristi od edukativnih programa koji su namenjeni školskom osoblju, roditeljima, deci i odgovarajućim profesionalcima/kama o prepoznavanju znakova upozorenja, obelodanjivanju, zaštiti i odgovornosti nasilnika/ce i osoba u bliskom okruženju deteta i u zajednici - mogu i treba da naglase neophodnost uvođenja

edukativnih programa u praksu. Učenje je u funkciji uvođenja maksimalnih preventivnih mera u cilju smanjenja negativnih posttraumatskih efekata seksualnog nasilja nad decom.¹³

Primer predstavljuju podaci iz 24 istraživanja o rezultatima sprovedenih edukativnih programa o temi seksualnog zlostavljanja u koje je bilo uključeno 6000 dece širom sveta. Pokazali su da se procenat obelodanjivanja seksualnog nasilja povećao u proseku za 14% na 1000 dece posle sveobuhvatne i kontinuirane edukacije u toku samo jedne godine. Takođe, edukacijom su ova deca bila bolje pripremljena od ostale dece, da se suprostave nasilniku/ci.

Stav da li treba kreirati politiku koja će zaista zaštитiti dete

Međutim, u literaturi postoje rezultati koji ukazuju na vezu da je važno istraživati stavove upravo zato što oni utiču na planiranje i donošenje efikasnih i efektivnih mera u prevenciji i zaštiti dece od seksualnog nasilja.¹⁴ Iako se prevencija seksualnog nasilja nad decom, na osnovu postojeće situacije može činiti nedostiznim ciljem, istraživanja i iskustvo profesionalaca/ki potvrđuju da je moguće da sistemska prevencija postane realnost. Postiže se kroz kvalitetno - na dokazima zasnovano - planiranje, kroz saradnju i edukaciju školskog osoblja, roditelja, dece, profesionalaca/ki različitih profila i donosioca politika i odluka. Autori/ke upravo i ističu da su stavovi o seksualnom nasilju nad decom ključni za preduzimanje ovih aktivnosti.¹⁴

Stav o spremnosti za prijavljivanje i procesuiranje seksualnih delikata nad decom

U odnosu na znanje i prepoznavanje seksualnog zlostavljanja dece, studije ukazuju na izvesna poboljšanja. Međutim isti istraživači/ce navode da većina profesionalaca/ki nema dovoljno znanja, kao ni podržavajuće stavove u vezi sa temom seksualnog nasilja nad decom.¹⁶ Isti zaključci su i u pogledu prijavljivanja slučajeva seksualnog nasilja, iako se radi o krivičnim delima. Rasprava u vezi sa ovim pitanjem kreće se u smeru nedovoljne dodiplomske i postdiplomske edukacije profesionalaca/ki i njihovog stava da prijavljivanje nasilja ne spada u delokrug njihove nadležnosti.

Što se tiče roditelja i njihovih stavova o ovom pitanju, istraživanja pokazuju da njihovo znanje i prepoznavanje seksualnog nasilja nad decom, kao i spremnost za prijavljivanje, nemaju direktnе veze sa stepenom njihovog osnovnog obrazovanja.¹⁷

Studija sprovedena u SAD 2011. godine, pokazuje da ispitanici/e smatraju da je prijavljivanje seksualnog nasilja veoma nisko i 80% ispitanika/ca se slaže sa ovim stavom. Dalje u studiji se navodi da bi 65% ispitanika/ca seksualno nasilje nad detetom prijavilo policiji ili lokalnoj službi za zaštitu dece, dok je 59% njih izjavilo da ništa ne bi moglo da ih spreči da prijave. 24% je izrazilo zabrinutost da bi prijavljivanje moglo da nanese veću štetu detetu od samog nasilnog događaja, a 10.2% da bi prijavljivanje moglo da dovede do raspada porodice.¹⁸

USKLAĐENOST MEĐUNARODNIH I DOMAĆIH NORMATIVNIH OKVIRA, CILJEVA NACIONALNE STUDIJE I SKALE STAVOVA KAO INSTRUMENTA

U literaturi se mogu naći različiti načini i skale koji se mogu upotrebiti u ispitivanju stavova.²⁰ Njihovo merenje nije jednostavno, pošto se smatra proizvoljnim, a to znači da osobe daju iskaz o stavu na skali gde su stavovi prikazani kao konačni. Stavovi se mogu istraživati direktnim ili indirektnim merenjem. Oslanjajući se na ove činjenice u proceni stavova o seksualnom zlostavljanju dece, Tim Nacionalne studije se opredelio da istraživanje bazira na Skali stavova prema Likertu, kao najpogodnijoj skali za potrebe realizacije Nacionalne studije o problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, a kojom se dobijaju diferencirani i statistički informativni podaci.²³

Prilikom postavljanja ciljeva Nacionalne studije i razvijanja odgovarajućih instrumenata, a posebno radi ostvarenja cilja koji se tiče sistemske prevencije, Tim Nacionalne studije je uzeo u obzir postojeće normativne okvire. Svaki od njih je Republika Srbija ratifikovala, potpisala, samostalno donela i obavezala se na sprovođenje.

Sledeći međunarodni i nacionalni dokumenti obezbeđuju uporište:

1. Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja - Lanzarot Konvencija (2007. god.), Republika Srbija je ratifikovala 2010. godine i obavezala se na njeno sprovođenje.

Poglavlje II – Preventivne mere

Član 4. – Načela; Članice potpisnice će preduzeti potrebne zakonske i druge mere za sprečavanje svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe dece i zaštite dece.

Član 6. – Obrazovanje za decu; Članice potpisnice će preduzeti potrebne zakonske i druge mere kako bi se obezbedilo da deca, tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe, kao i o sredstvima kako da se zaštite, prilagođenim njihovom uzrastu.

(*Council of Europe / Convention on Protection of Children Against Sexual Exploitation and Abuse*)

2. Konvencija UN o pravima deteta (1989. god.)

U Članu 19., Tačka1., strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i **obrazovne mere** za zaštitu deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploracije, uključujući **seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja, zakonskih zastupnika ili bilo koje druge osobe koja se brine o detetu.**

U Članu 34., strane ugovornice obavezuju se da štite decu od svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja. U te svrhe, strane ugovornice će naročito preduzimati sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mere za sprečavanje: a) navođenja ili prisiljavanja deteta na

učešće u ma kojoj nezakonitoj seksualnoj aktivnosti; b) iskorišćavanja dece za prostituciju ili druge nezakonite seksualne radnje; c) iskorišćavanja dece u pornografskim predstavama i materijalima.
(UN Convention on the Rights of the Child)

3. Vodič Evropske Unije za zagovaranje i pomoć promociji i zaštiti prava deteta (2007. god.), daje smernice za razvoj nacionalnih strategija, akcionih planova i politike vezanih za nasilje nad decom. Ovaj vodič je razvijen na osnovu Konvencije o pravima deteta, čiji je zadatak da promoviše, između ostalog, nenasilne vrednosti i edukaciju, a prevencija koja uzima u obzir rodnu dimenziju nasilja nad decom u tome ima prioritetno mesto. Vodič daje i preporuke za obezbeđivanje svih potrebnih resursa da bi se ovo područje unapredilo.

(EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child)

4. Vodič Evropske Unije o nasilju nad ženama i devojčicama i borbi protiv svih oblika diskriminacije (2008. god.)

Tačka 3.2.7.2. - Prevencija nasilja

Neophodnost edukacije kao osnovnom pravu žena i devojčica u njihovom ojačavanju u cilju fokusiranja na postizanje rodne ravnopravnosti i eliminacije rodnih stereotipa, kao načinu velikog doprinosa u prevenciji nasilja.

(EU guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them)

5. Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2010-2015. god.)

Poglavlje 5. Prevencija i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite žrtava

Aktivnosti:

5.4.2.1 Uvesti obaveznu edukaciju o nedopustivosti nasilja i kurseve za nenasilnu komunikaciju u formalni obrazovni sistem, kroz sve nivoe školovanja, radi pravilnog formiranja stavova kod dece i mlađih

5.4.2.2 Uvesti programe o ljudskim pravima, pravima dece i ravnopravnosti polova u sve nivoe vaspitno-obrazovnog rada, kao i specifične informacije o osobama i institucijama koje pružaju pomoć u slučajevima nasilja.

(Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2010. do 2015)

6. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije (ZOSOV) donet 2013. god.

7. Pravilnik Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (2010. god.).

8. Poseban protokol Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2007.).

Navedeni nacionalni dokumenti definišu preventivne aktivnosti, procedure u zaštiti dece od nasilja i uloge svih koji su uključeni u rad obrazovno-vaspitne ustanove.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije (donet 2013. god.), Poseban protokol Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije (2007. god.), Priručnik za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2009. god.) i Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (2010. god.) su usklađena zakonski obavezujuća nacionalna dokumenta u ovoj oblasti. U Priručniku za primenu posebnog protokola, taksativno je navedeno 11 predmeta koji postoje u redovnoj nastavi za koje je predviđeno da se koriste za prevenciju nasilja.

(Poseban protokol Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u vaspitno-obrazovnim ustanovama; Priručnik za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama; Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje;)

B. Metodologija terenskog istraživanja

Istraživački deo realizovan je kroz epidemiološku studiju populacionog karaktera, usmerenu ka proceni stavova roditelja i dece o seksualnom zlostavljanju dece u Republici Srbiji.

Ciljana populacija:

1. Roditelji dece koja su na redovnom školovanju uzrasta od 10 do 14 godina, koji su dali svoj usmeni pristanak
2. Deca uzrasta od 15 do 18 godina koja su na redovnom školovanju u srednjim školama, a dala su svoj pisani pristanak.

Instrument istraživanja

Kao instrument procene stavova korišćena je Skala stavova u kojoj su iskazi formulisani po tipu Likertove petostepene skale stavova (apsolutno se slažem, delimično se slažem, ne mogu da se opredelim, delimično se ne slažem i absolutno se ne slažem). Instrument u ovom obliku se ne može smatrati finalnom skalom, iako nosi taj naziv. Skala stavova za roditelje i decu sadržala je 23 identična pitanja.

Ispitivane su razlike u stavovima roditelja i dece koje su testirane HI-kvadrat testom.

Ispitivana je i poželjnost stava, koja je definisana sistemom bodovanja od 1 do 5.

1 - označava absolutno nepoželjan stav, 2 - nepoželjan stav, 3 - neopredeljen, 4 – poželjan stav i 5 – absolutno poželjan stav.

Bodovanje je definisao Tim Nacionalne studije.

Razlike u prosečnim skorovima poželjnosti stavova o seksualnom zlostavljanju između dece i roditelja testirane su Man-Vitnijevim U testom.

Uzorak

U Nacionalnu studiju su uključeni roditelji koji su dali svoj usmeni pristanak da popune Skalu stavova i deca starosti 15-18 godina koja su dala svoj pisani pristanak za ulazak u studiju. Za njihovo uključenje korišćen je prigodan uzorak.

Realizacija

Procena stavova roditelja i dece o seksualnom nasilju je sproveden u 58 osnovnih škola i u 36 srednjih škola u 51 gradu Srbije u svih 16 školskih uprava. Podaci su prikupljeni u periodu od 16.03. do 30.04.2015. godine , u identičnom vremenskom okviru kada su prikupljeni i podaci iz osnovnog upitnika.

Roditelji su popunjavali Skalu stavova na roditeljskom sastanku koji je bio zakazan od strane odgovornog lica u školi u ovu svrhu.

Deca uzrasta 15–18 godina su popunjavala Skalu stavova odmah nakon obavljenog struktuiranog intervjeta sa anketarima/cama (rezultati struktuiranog intervjeta su predstavljeni u Poglavlju 3).

Popunjene formulare Skale stavova prikupljale su obučene anketarice/anketari, koji su na osnovu centralno pravljeno rasporeda i stalne koordinacije uspešno obavili svoj zadatak.

Ukupno je obuhvaćen 1571 ispitanik/ca i to 1039 dece i 532 roditelja.

C. Rezultati procene stavova roditelja i dece o seksualnom nasilju

Prikaz distribucije ispitanika/ca po školskim upravama i dobnim grupama dat je u Tabeli 1.

Tabela 1. Distribucija ispitanika/ca po školskim upravama i dobnim grupama

Školska uprava	Dobna grupa					
	Deca		Roditelji		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Beograd	271	26.1%	121	22.7%	392	25.0%
Valjevo	52	5.0%	29	5.5%	81	5.2%
Zaječar	28	2.7%	18	3.4%	46	2.9%
Zrenjanin	52	5.0%	19	3.6%	71	4.5%
Jagodina	25	2.4%	38	7.1%	63	4.0%
Kragujevac	80	7.7%	21	3.9%	101	6.4%
Kraljevo	0	0.0%	40	7.5%	40	2.5%
Kruševac	19	1.8%	18	3.4%	37	2.4%
Leskovac	128	12.3%	49	9.2%	177	11.3%
Niš	57	5.5%	64	12.0%	121	7.7%
Novi Pazar	30	2.9%	30	5.6%	60	3.8%
Novi Sad	107	10.3%	20	3.8%	127	8.1%
Požarevac	30	2.9%	29	5.5%	59	3.8%
Sombor	74	7.1%	33	6.2%	107	6.8%
Užice	56	5.4%	3	0.6%	59	3.8%
Čačak	30	2.9%	0	0.0%	30	1.9%
Svega	1039	100.0%	532	100.0%	1571	100.0%

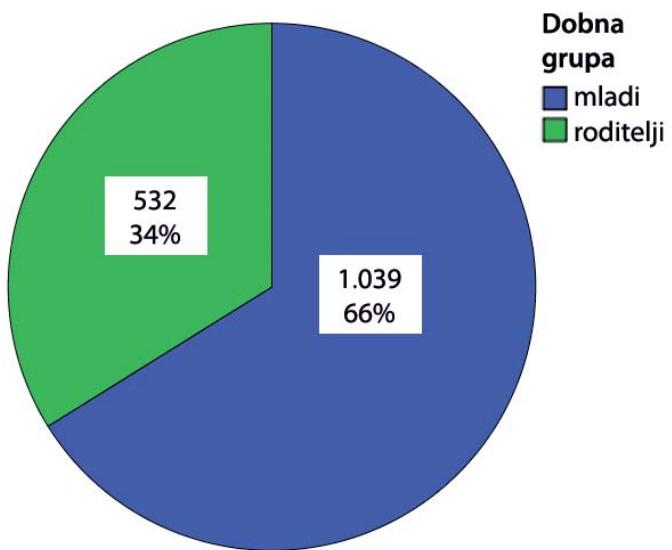
Skalu stavova je popunio najveći broj roditelja u osnovnim školama koje pripadaju školskoj upravi Beograd (22.7%), dok je Skalu stavova popunilo najmanje roditelja u osnovnim školama školske uprave Užice (0.6%).

U školskoj upravi Beograd je, takođe, Skalu stavova popunio najveći broj dece u srednjim školama (26.1%), a najmanje ih je popunilo u srednjim školama školske uprave Jagodina (2.4%).

U Tabeli 2. prikazan je broj roditelja i dece koja su popunila Skalu stavova.

Tabela 2. Broj roditelja i dece koji su popunili Skalu stavova

	N	%
Deca	1039	66.1
Roditelji	532	33.9
Ukupno	1571	100.0

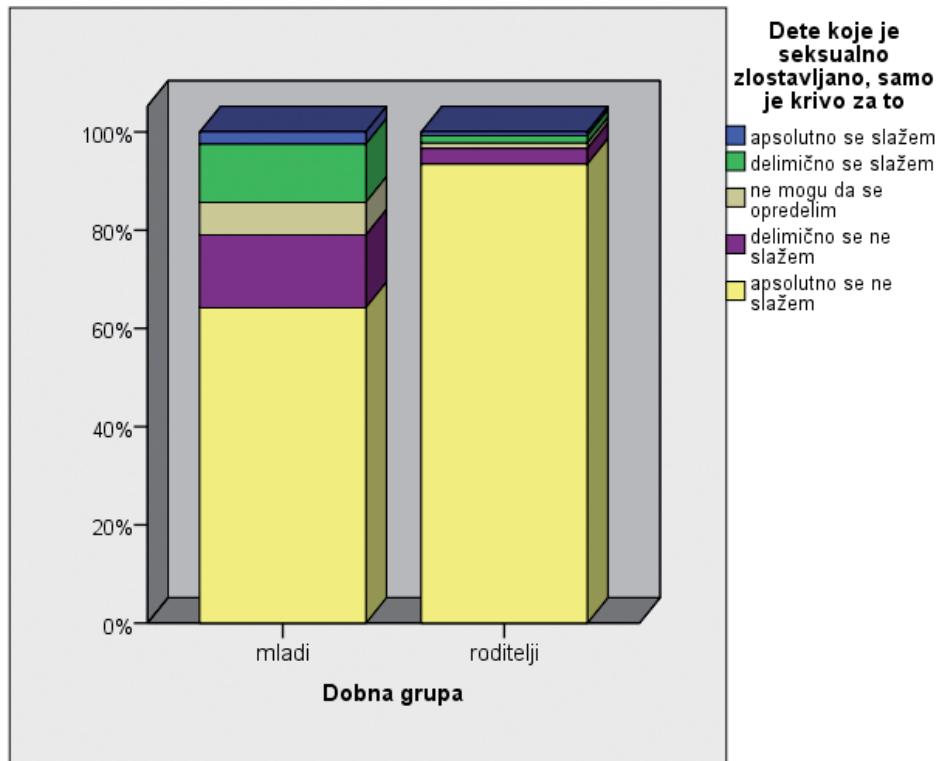
Ukupno je Skalu stavova popunio 1571 roditelj i dete. Od toga, roditelji su popunili 532 (33.9%), dok su deca popunila 1039 (66.1%) anketne forme Skale stavova.

1. Rezultati procene stavova dece i roditelja prema iskazima o svakom stavu navedenom u Skali stavova

Tabela 3. Distribucija ispitanika/ca po stavovima o seksualnom zlostavljanju dece i dobnim grupama za iskaze od 1-6

Stavovi o seksualnom zlostavljanju dece 1 – 6	Dobna grupa				Značajnost razlike	
	Deca		Roditelji			
	N	%	N	%		
Dete koje je seksualno zlostavljano, samo je krivo za to	Apsolutno se slažem	26	2.5%	4	0.8%	p < 0.001
	Delimično se slažem	123	11.8%	8	1.5%	
	Ne mogu da se opredelim	69	6.6%	6	1.1%	
	Delimično se ne slažem	154	14.8%	17	3.2%	
	Apsolutno se ne slažem	667	64.2%	497	93.4%	
	Ukupno	1039	100.0%	532	100.0%	
Mladi koji rano stupaju u seksualne odnose, najčešće su žrtve seksualnog nasilja	Apsolutno seslažem	94	9.0%	27	5.1%	p < 0.001
	Delimično seslažem	274	26.4%	71	13.5%	
	Ne mogu da se opredelim	239	23.0%	87	16.5%	
	Delimično se neslažem	243	23.4%	119	22.6%	
	Apsolutno se neslažem	189	18.2%	222	42.2%	
	Ukupno	1039	100.0%	526	100.0%	
Pornografska literatura i filmovi su dobar način da deca nauče nešto o seksu	Apsolutno seslažem	62	6.0%	26	4.9%	p < 0.001
	Delimično seslažem	158	15.3%	48	9.1%	
	Ne mogu da se opredelim	195	18.8%	19	3.6%	
	Delimično se neslažem	202	19.5%	70	13.3%	
	Apsolutno se neslažem	419	40.4%	365	69.1%	
	Ukupno	1036	100.0%	528	100.0%	
Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja	Apsolutno seslažem	273	26.3%	47	8.9%	p < 0.001
	Delimično seslažem	422	40.7%	187	35.3%	
	Ne mogu da se opredelim	110	10.6%	69	13.0%	
	Delimično se neslažem	139	13.4%	116	21.9%	
	Apsolutno se neslažem	93	9.0%	110	20.8%	
	Ukupno	1037	100.0%	529	100.0%	
Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete	Apsolutno seslažem	45	4.4%	20	3.8%	p < 0.001
	Delimično seslažem	27	2.6%	8	1.5%	
	Ne mogu da se opredelim	67	6.5%	3	0.6%	
	Delimično se neslažem	104	10.1%	11	2.1%	
	Apsolutno se neslažem	791	76.5%	485	92.0%	
	Ukupno	1034	100.0%	527	100.0%	
O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se	Apsolutno seslažem	550	52.9%	361	68.4%	p < 0.001
	Delimično seslažem	294	28.3%	109	20.6%	
	Ne mogu da se opredelim	81	7.8%	10	1.9%	
	Delimično se neslažem	72	6.9%	27	5.1%	
	Apsolutno se neslažem	42	4.0%	21	4.0%	
	Ukupno	1039	100.0%	528	100.0%	

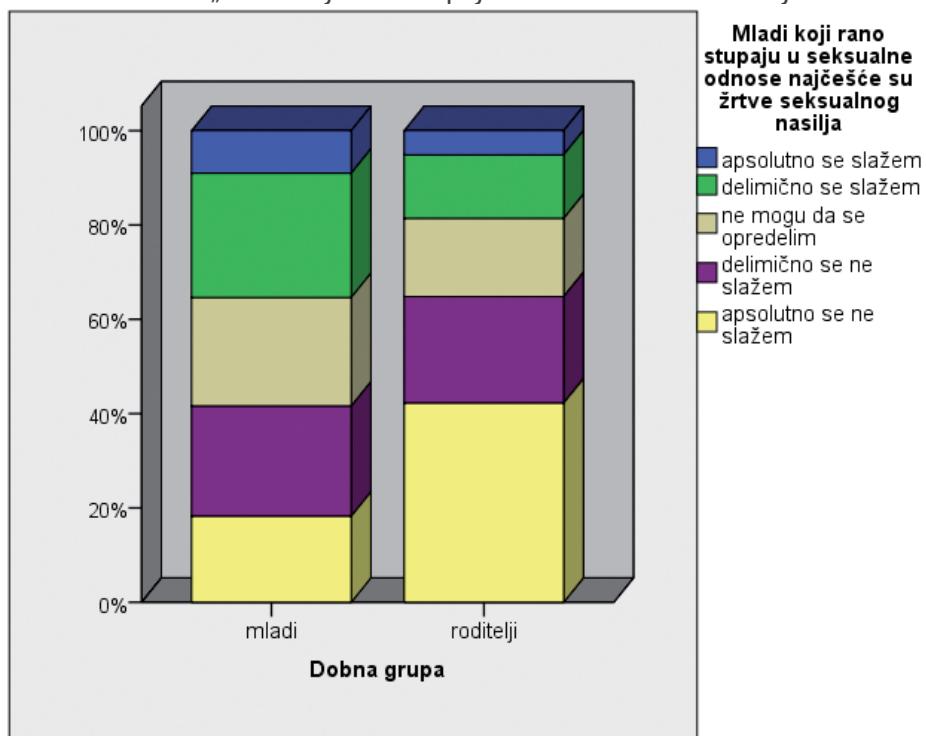
Grafikon 1. Stav: „Dete koje je seksualno zlostavljan samo je krivo za to“

Struktura ispitanika/ca koji su dali odgovore po ovom iskazu pokazuje da se 93.4% roditelja i 64.2% dece absolutno ne slaže da je dete koje je seksualno zlostavljan samo krivo za to, dok 2.5% dece i 0.8% roditelja misli da je dete krivo. Delimično se slaže 11.8% dece i 1.5% roditelja, a delimično se ne slaže 14.8% dece i 3.2% roditelja, dok 6.6% dece i 1.1% roditelja ne može da se opredeli.

U roditeljskoj grupi ovaj iskaz je vrlo blizak maksimalnom skoru poželjnog odgovora i iznosi 4,87 (od 5).

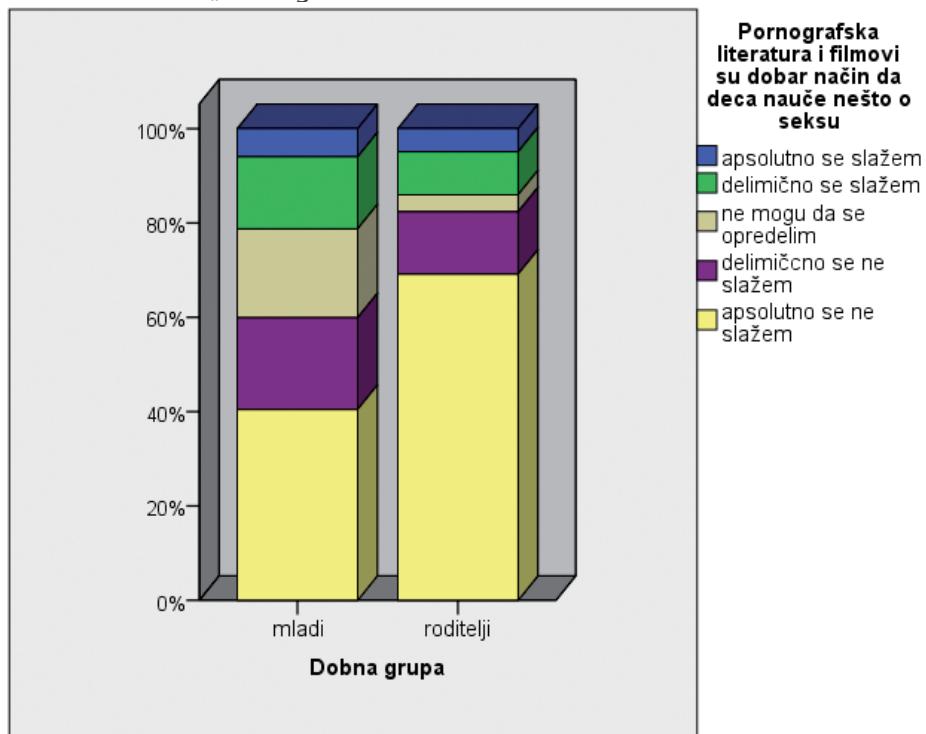
Grafikon 2. Stav: „Mladi koji rano stupaju u seksualne odnose najčešće su žrtve seksualnog nasilja“

Sa ovim iskazom 42.2% roditelja i 18.2 dece se absolutno ne slaže, dok se 5.1% roditelja i 9% dece absolutno slaže. Najveći broj ispitanika/ca 26.4% odgovorilo je da se delimično slaže da mladi koji rano stupaju u seksualne odnose su najčešće žrtve seksualnog nasilja, što misli i 13.5% roditelja. Delimično se ne slaže sa ovim stavom 23.4% dece i 16.5% roditelja, a ne može da se opredeli 23% dece i 22.6% roditelja.

Prosečni skor na skali poželjnosti odgovora za ovaj stav u grupi dece je 3.15, a u grupi roditelja 1.25.

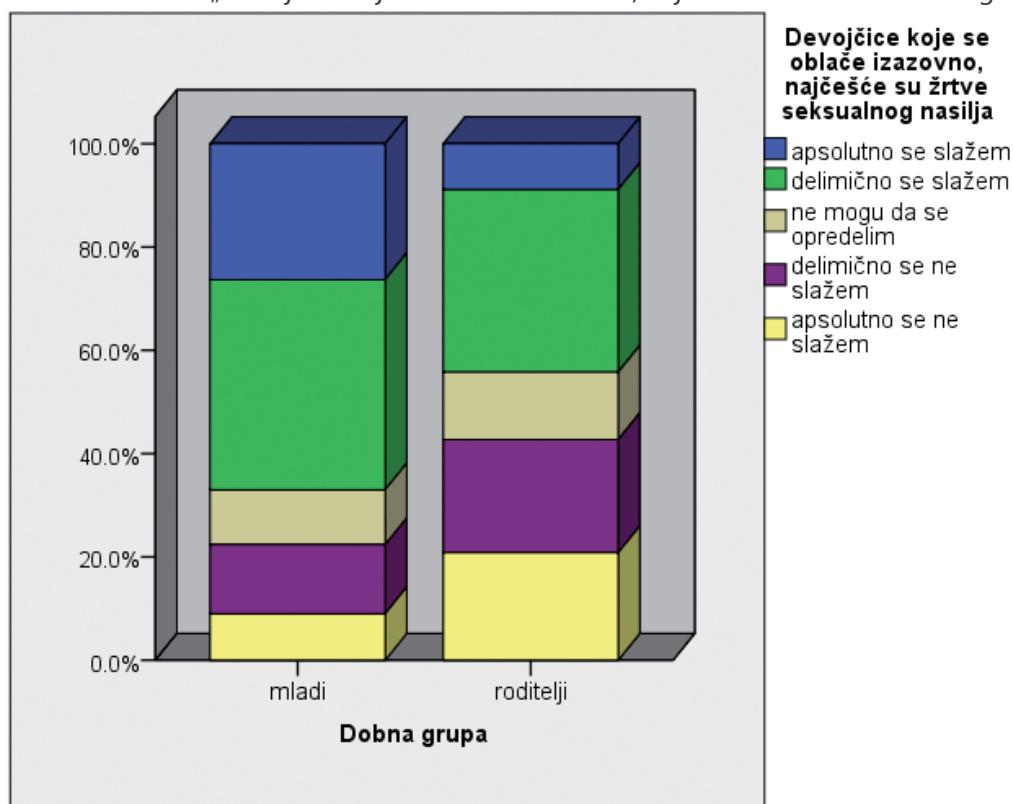
Grafikon 3. Stav: „Pornografska literatura i filmovi su dobar način da deca nauče nešto o seksu“

Sa ovim iskazom se absolutno ne slaže 69.1% roditelja i 40.4% dece. 4.9% roditelja i 6% dece slaže se sa ovim iskazom. Delimično se ne slaže 19.5% dece i 13.3% roditelja, dok se delimično slaže 15.3% dece i 9.1% roditelja. 18.8% dece i 3.6% roditelja ne može da se opredeli.

Prosečni skor na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja iznosi 4.33, a u grupi dece 3.73.

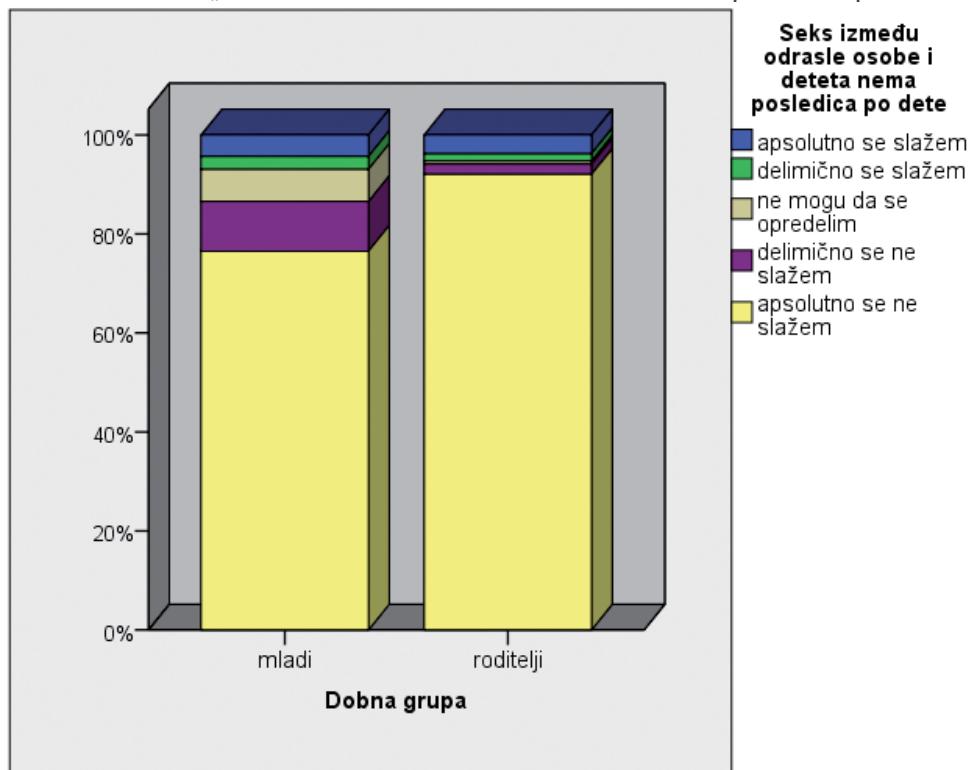
Grafikon 4. Stav: „Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja“

Sa iskazom „Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja“ absolutno se ne slaže 20.8% roditelja i 9% dece. Apsolutno se slaže 26.3% dece i 8.9% roditelja. Najveći procenat dece, 40.7% i 35.3% roditelja se delimično slaže, a ne može da se opredeli 10.6% dece i 13% roditelja.

Na skali poželjnosti odgovora prosečni skorovi za grupu dece iznosi 2.38, a za grupu roditelja 3.10.

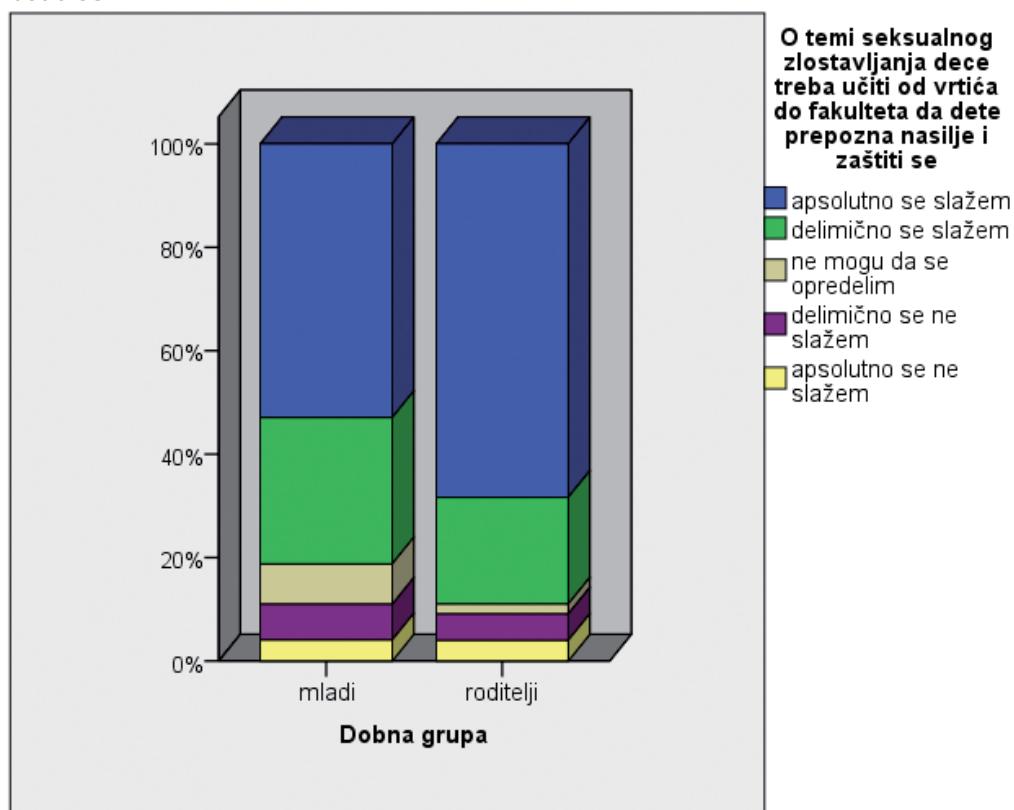
Grafikon 5. Stav: „Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete“

Sa ovim iskazom 92% roditelja i 76.5% dece se apsolutno ne slaže, a samo 4.4% dece i 3.8% roditelja se apsolutno slaže. Delimično se slaže 2.6% dece i 1.5% roditelja, dok se delimično ne slaže 10.1% dece i 2.1% roditelja. Neopredeljeno je 6.5% dece i 0.6% roditelja.

Prosečni skorovi na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja iznosi 4.77, a u grupi dece 4.52.

Grafikon 6. Stav: „O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštititi se“

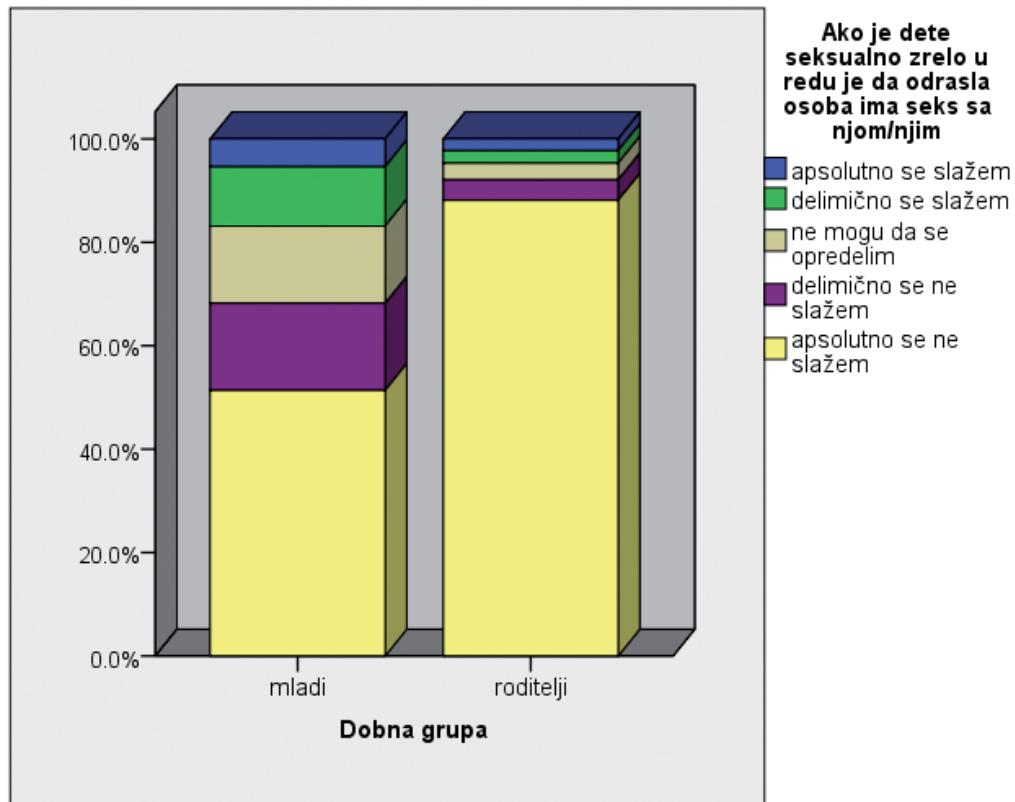
Struktura ispitanika/ca po ovom stavu pokazuje da 68.4% roditelja i 52.9% dece se apsolutno slaže, dok se 20.6% roditelja i 28.3% dece delimično slaže, 6.9% dece se delimično slaže, kao i 5.1% roditelja. Neopredeljeno je 7.8% dece i 1.9% roditelja. Procenat i dece i roditelja koji se apsolutno ne slažu je podjednak i iznosi 4%.

U okviru ovog stava prosečni skor poželjnosti odgovora za decu iznosi 4.19, dok za grupu roditelja iznosi 4.44.

Tabela 4. Distribucija ispitanika/ca po stavovima o seksualnom zlostavljanju dece i dobnim grupama za iskaze od 7-12

Stavovi o seksualnom zlostavljanju dece 7 – 12	Dobna grupa				Značajnost razlike	
	Deca		Roditelji			
	N	%	N	%		
Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim	Apsolutno se slažem	56	5.4%	12	2.3%	p < 0.001
	Delimično se slažem	119	11.5%	13	2.5%	
	Ne mogu da se opredelim	155	14.9%	17	3.2%	
	Delimično se ne slažem	175	16.9%	21	4.0%	
	Apsolutno se ne slažem	533	51.3%	467	88.1%	
	Ukupno	1038	100.0%	530	100.0%	
Najčešće seksualno zlostavljava deca su ona koja žive u domu ili na ulici	Apsolutno se slažem	128	12.3%	56	10.6%	p < 0.001
	Delimično se slažem	329	31.7%	177	33.7%	
	Ne mogu da se opredelim	271	26.1%	82	15.6%	
	Delimično se ne slažem	160	15.4%	81	15.4%	
	Apsolutno se ne slažem	150	14.5%	130	24.7%	
	Ukupno	1038	100.0%	526	100.0%	
Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor	Apsolutno se slažem	942	90.8%	484	91.1%	p = 0.008
	Delimično se slažem	36	3.5%	9	1.7%	
	Ne mogu da se opredelim	11	1.1%	1	0.2%	
	Delimično se ne slažem	6	0.6%	1	0.2%	
	Apsolutno se ne slažem	42	4.1%	36	6.8%	
	Ukupno	1037	100.0%	531	100.0%	
Seksualno zlostavljanje dece je češće nego što ljudi misle ili znaju	Apsolutno se slažem	614	59.2%	380	72.1%	p < 0.001
	Delimično se slažem	277	26.7%	92	17.5%	
	Ne mogu da se opredelim	113	10.9%	31	5.9%	
	Delimično se ne slažem	13	1.3%	8	1.5%	
	Apsolutno se ne slažem	21	2.0%	16	3.0%	
	Ukupno	1038	100.0%	527	100.0%	
Kad dete govori da je seksualno zlostavljano, treba mu verovati	Apsolutno se slažem	605	58.2%	357	67.4%	p < 0.001
	Delimično se slažem	330	31.8%	126	23.8%	
	Ne mogu da se opredelim	68	6.5%	11	2.1%	
	Delimično se ne slažem	19	1.8%	21	4.0%	
	Apsolutno se ne slažem	17	1.6%	15	2.8%	
	Ukupno	1039	100.0%	530	100.0%	
Postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odraslim osobom	Apsolutno se slažem	314	30.2%	30	5.6%	p < 0.001
	Delimično se slažem	356	34.3%	130	24.4%	
	Ne mogu da se opredelim	206	19.8%	75	14.1%	
	Delimično se ne slažem	75	7.2%	60	11.3%	
	Apsolutno se ne slažem	88	8.5%	237	44.5%	
	Ukupno	1039	100.0%	532	100.0%	

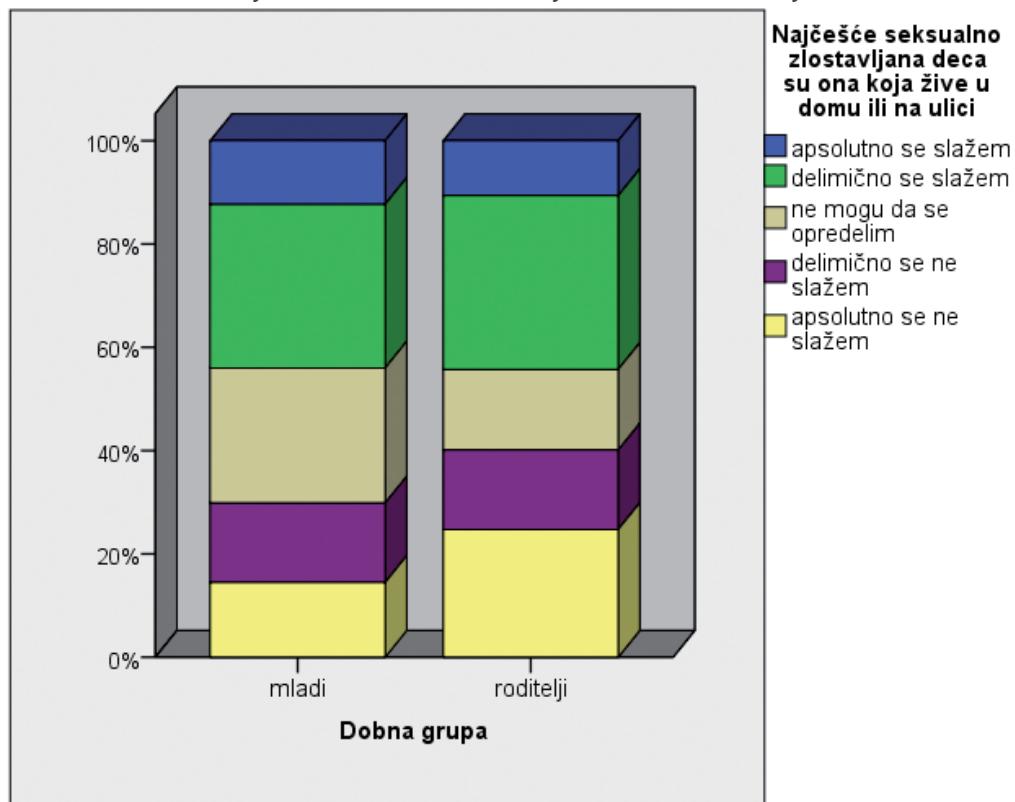
Grafikon 7. Stav: „Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim“

Analiza strukture ispitanika/ca po stavu o ovom iskazu pokazala je da se 88.1% roditelja i 51.3% dece potpuno ne slaže. Samo 2.3% roditelja i 5.4% dece se slaže da je u redu da odrasla osoba ima seks sa detetom ako je ono seksualno zrelo. Delimično se slaže 11.5% dece i 2.5% roditelja. 16.9% dece i 4.0% roditelja se delimično ne slaže, dok je 14.9% dece i 3.2% roditelja neopredeljeno u odnosu na ovaj stav.

U grupi roditelja prosečan skor poželjnosti odgovora je visok i iznosi 4.77, dok je u grupi dece 3.97.

Grafikon 8. Stav: „Najčešće seksualno zlostavljava deca su ona koja žive u domu ili na ulici“

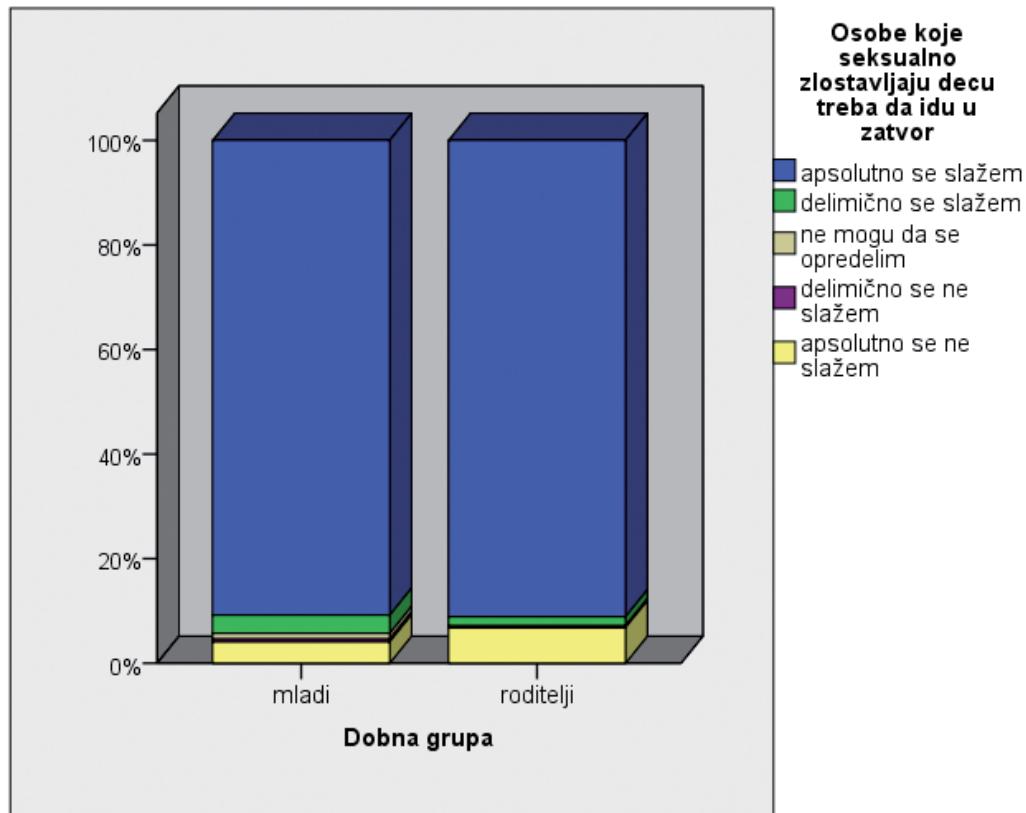
Najveći procenat roditelja 33.7% se delimično slaže sa ovim iskazom, dok se 24.7% absolutno ne slaže. Najveći procenat dece 31.7% se takođe delimično slaže, a 26.1% ne može da se opredeli. Podjednak procenat dece i roditelja

se delimično ne slaže, odnosno 15.4% iz obe grupe. Apsolutno se sa ovim iskazom ne slaže 24.7% roditelja i 14.5% dece.

Iz ovog rezultata proizilazi da stavovi roditelja ukazuju na veću verovatnoću da će deca koja žive u domu ili na ulici biti seksualno zlostavljana.

Po ovom stavu roditelji imaju jedan od najnižih prosečnih skorova u grupi roditelja (3.10), kao i deca čiji je skor poželjnosti odgovora 1.24.

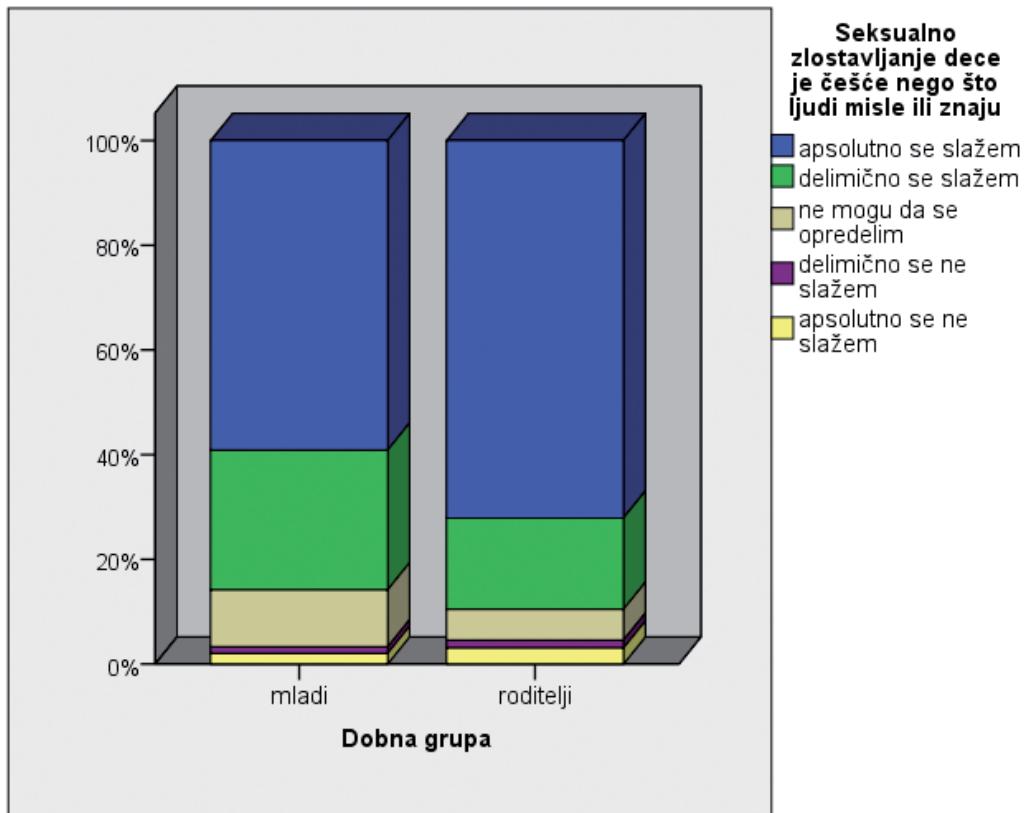
Grafikon 9. Stav: „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor“

Stav da se apsolutno slažu sa ovim iskazom ima 91.1% roditelja i 90.8% dece, dok se 4.1% dece i 6.8% roditelja apsolutno se ne slaže da osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor. Procenat i roditelja i dece koji se delimično slaže sa ovim stavom je nizak i iznosi 0.6% za decu i 0.2% za roditelje, kao i procenat roditelja (0.2%) i dece (1.1%) koji ne mogu da se opredeli.

I deca (4.76) i roditelji (4.70) imaju visok skor poželjnosti odgovora u okviru ovog stava, što ukazuje da i jedni i drugi smatraju da osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor.

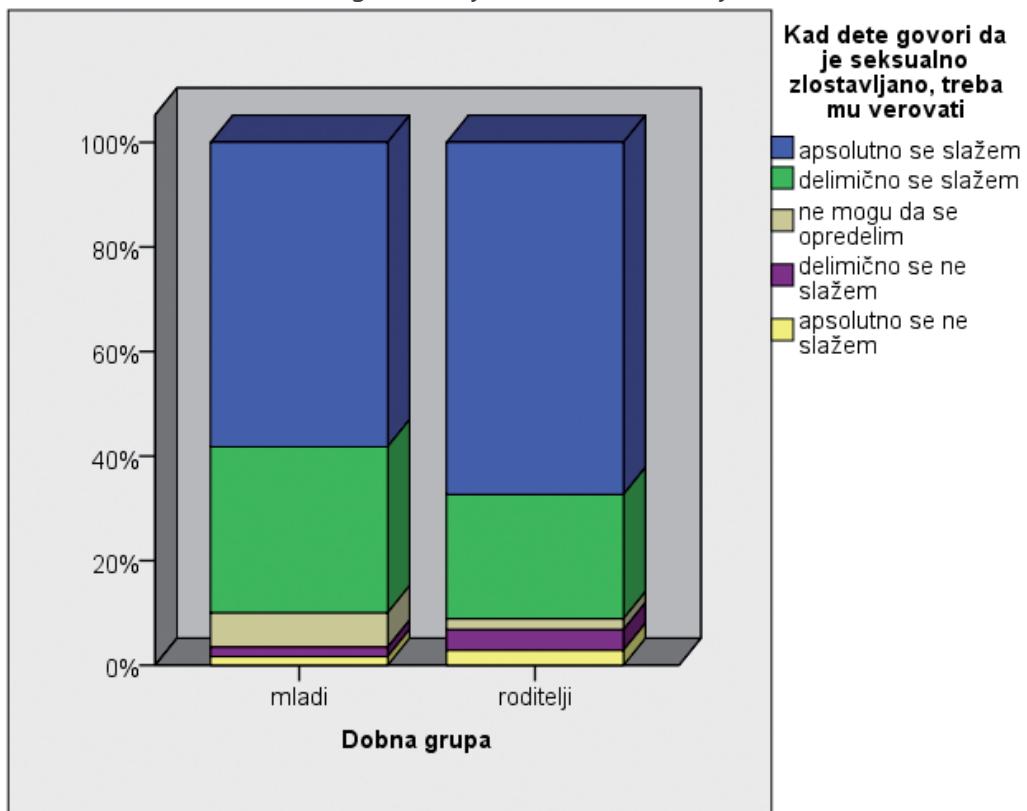
Grafikon 10. Stav: „Seksualno zlostavljanje dece je češće nego što ljudi misle ili znaju“

Sa ovim iskazom apsolutno se slaže 72.1% roditelja i 59.2% dece, relativno je visok procenat dece koja su dala odgovor delimično se slažem (26.7%), dok se sa istim stavom složilo 17.5% roditelja. 10.9% dece i 5.9% roditelja nije moglo da se opredeli, a 1.3% dece i 1.5% delimično se ne slažu sa ovim stavom. Apsolutno se sa navedenim stavom ne slaže 3% roditelja i 2% dece.

Prosečan skor u grupi roditelja je 4.54, a u grupi dece 4.40.

Grafikon 11. Stav: „Kad dete govori da je seksualno zlostavljano, treba mu verovati“

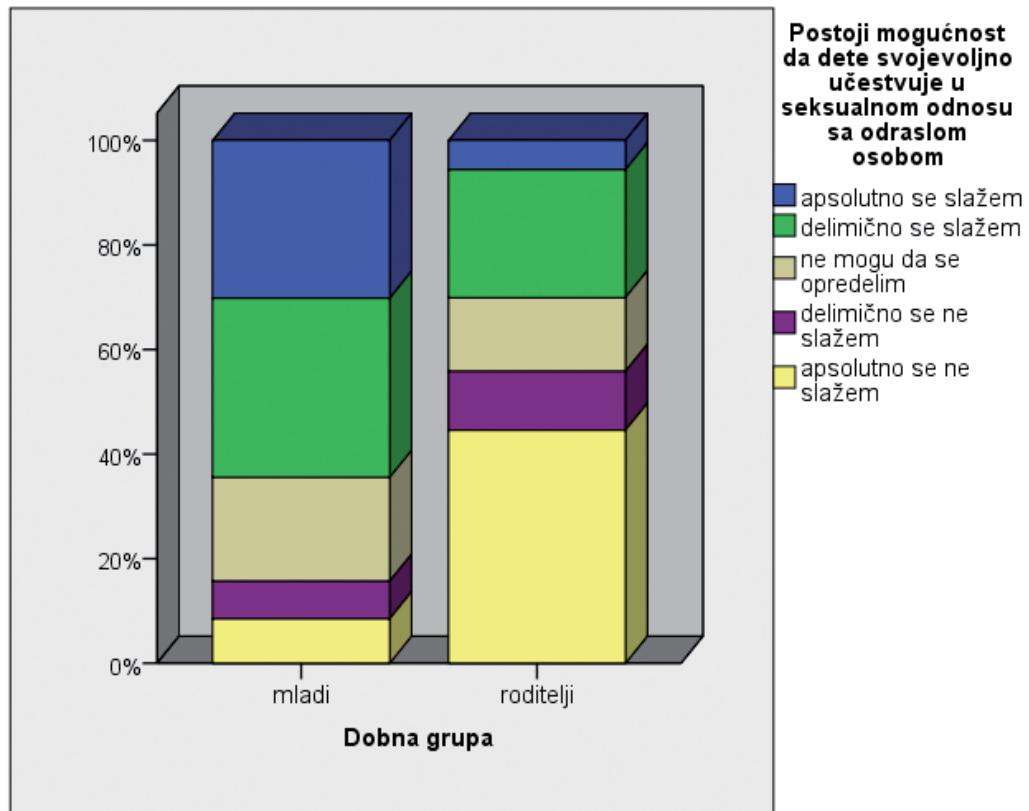

Stav roditelja, u 67.4%, je da detetu treba verovati i 58.2% dece se takođe slaže. Roditelji u 23.8% i 31.8% dece

delimično se slažu sa stavom da deci treba verovati, dok isti stav ima 31.8% dece. 2.8% roditelja i 1.6% dece se apsolutno ne slažu.. 6.5% dece i 2.1% roditelja nije moglo da se opredeli, dok se 1.8% dece i 4% roditelja delimično ne slaže.

Prosečan skor u okviru ovog stava za roditelje je 4.49, a za decu 4.43.

Grafikon 12. Stav: „Postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odrasлом osobom“

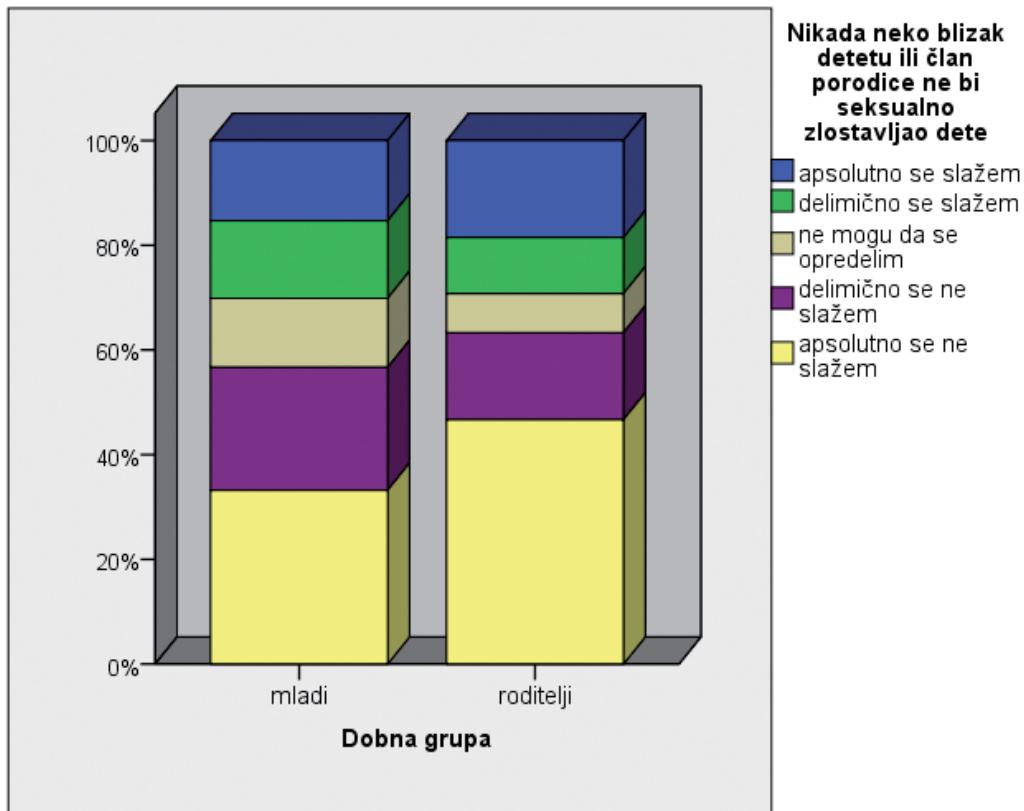
Stav roditelja je u 44.5% da se apsolutno ne slažu da postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odrasлом osobom, dok njihov stav deli samo 8.5% dece. 34.3% dece se delimično slaže, kao i 24.2% roditelja, dok se 7.2% dece i 11.3% roditelja delimično ne slaže. 30.2% dece i 5.6% roditelja se apsolutno slaže sa ovim stavom.

Skor poželjnosti odgovora za decu iznosi 2.29, a za roditelje 3.65.

Tabela 5. Distribucija ispitanika/ca po stavovima o seksualnom zlostavljanju dece i dobnim grupama za iskaze od 13-18

Stavovi o seksualnom zlostavljanju dece 13 – 18	Dobna grupa				Značajnost razlike	
	Deca		Roditelji			
	N	%	N	%		
Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete	Apsolutno se slažem	157	15.3%	97	18.5%	p < 0.001
	Delimično se slažem	152	14.8%	56	10.7%	
	Ne mogu da se opredelim	135	13.2%	39	7.5%	
	Delimično se ne slažem	241	23.5%	87	16.6%	
	Apsolutno se ne slažem	340	33.2%	244	46.7%	
	Ukupno	1025	100.0%	523	100.0%	
Dete sa smetnjama u razvoju / dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljao	Apsolutno se slažem	163	15.9%	87	16.7%	p < 0.001
	Delimično se slažem	136	13.3%	43	8.2%	
	Ne mogu da se opredelim	227	22.2%	41	7.9%	
	Delimično se ne slažem	233	22.8%	59	11.3%	
	Apsolutno se ne slažem	265	25.9%	292	55.9%	
	Ukupno	1024	100.0%	522	100.0%	
Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka	Apsolutno se slažem	584	57.1%	153	29.2%	p < 0.001
	Delimično se slažem	309	30.2%	176	33.6%	
	Ne mogu da se opredelim	61	6.0%	71	13.5%	
	Delimično se ne slažem	41	4.0%	59	11.3%	
	Apsolutno se ne slažem	28	2.7%	65	12.4%	
	Ukupno	1023	100.0%	524	100.0%	
Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljanje moguć	Apsolutno se slažem	213	20.8%	58	11.2%	p < 0.001
	Delimično se slažem	452	44.1%	205	39.4%	
	Ne mogu da se opredelim	155	15.1%	71	13.7%	
	Delimično se ne slažem	125	12.2%	73	14.0%	
	Apsolutno se ne slažem	80	7.8%	113	21.7%	
	Ukupno	1025	100.0%	520	100.0%	
Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave	Apsolutno se slažem	33	3.2%	22	4.2%	p = 0.003
	Delimično se slažem	56	5.5%	46	8.8%	
	Ne mogu da se opredelim	87	8.5%	31	5.9%	
	Delimično se ne slažem	117	11.4%	38	7.3%	
	Apsolutno se ne slažem	731	71.4%	386	73.8%	
	Ukupno	1024	100.0%	523	100.0%	
Kad je dete seksualno zlostavljanje od člana porodice, porodica treba da ostane na okupu	Apsolutno se slažem	84	8.2%	36	6.9%	p < 0.001
	Delimično se slažem	32	3.1%	16	3.1%	
	Ne mogu da se opredelim	134	13.1%	39	7.5%	
	Delimično se ne slažem	121	11.9%	31	5.9%	
	Apsolutno se ne slažem	650	63.7%	400	76.6%	
	Ukupno	1021	100.0%	522	100.0%	

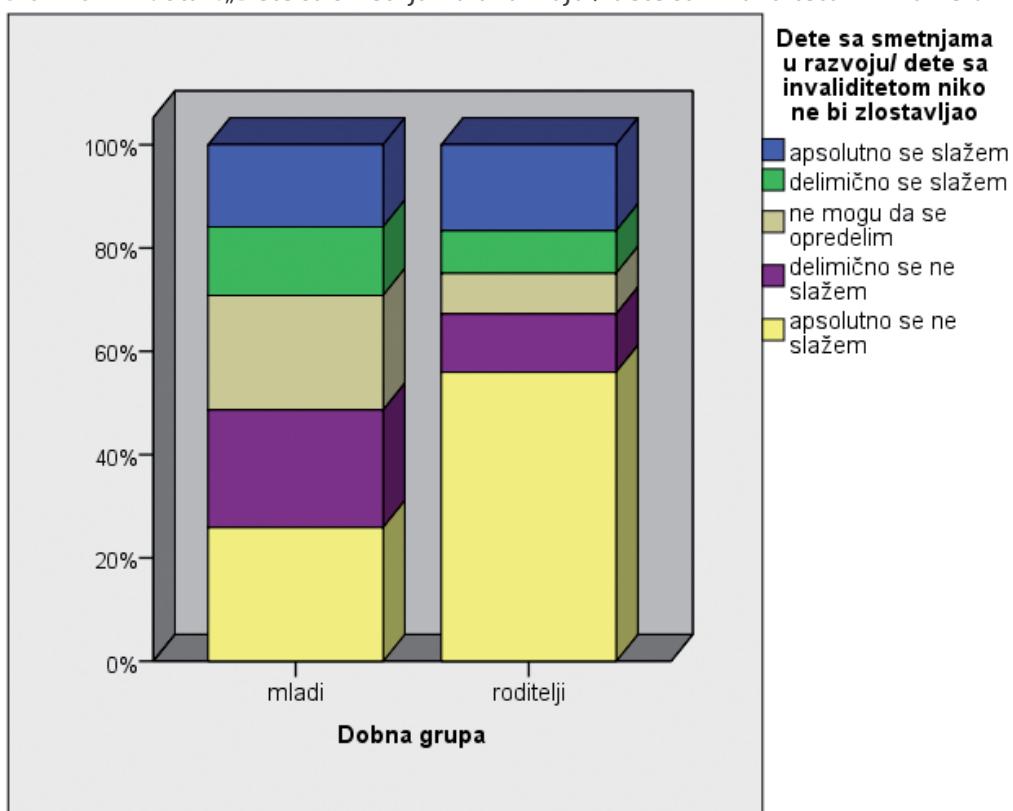
Grafikon 13. Stav: „Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete“

Sa ovim stavom se absolutno ne slaže 46.7% roditelje i 33.2% dece, a absolutno se slaže 18.5% roditelja i 15.3% dece. 14.8% dece i 10.7 roditelja se delimično slaže, dok se 23.5% dece i 16.6% roditelja se delimično ne slaže. Procenat dece koja nisu mogla da se opredеле je 13.2%, a za roditelje taj procenat iznosi 7.5%.

Skor poželjnosti odgovora za decu je nizak i iznosi 3.44 (manji od 3.5), a za roditelje 3.62.

Grafikon 14. Stav: „Dete sa smetnjama u razvoju / dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljao“

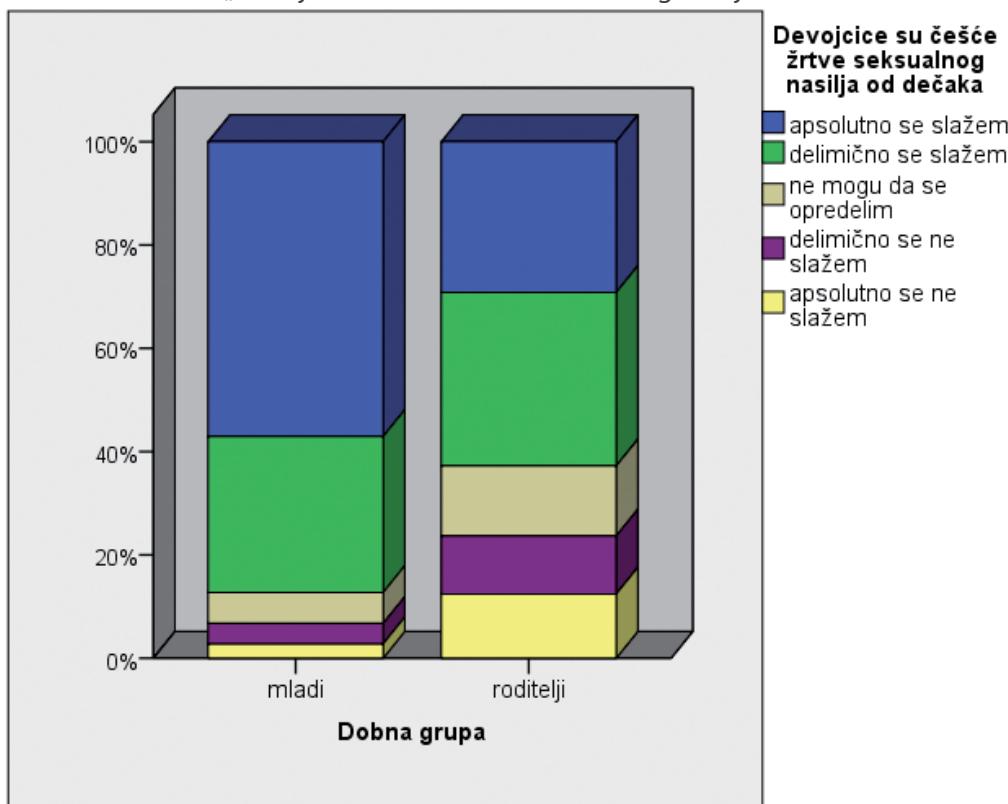

Stav roditelja 55.9% i 25.9% dece je da se absolutno ne slažu da dete sa smetnjama u razvoju i invaliditetom niko ne bi zlostavlja. 22.2% dece ne mogu da se opredele, što je odgovorilo i 7.9% roditelja. Deca u 22.8% i roditelji u 11.3%

delimično se slažu. Apsolutno se slaže 16.7% roditelja i 15.9% dece. 13.3% dece i 8.2% roditelja se delimično slaže.

Skor poželjnosti odgovora u grupi dece je nizak i iznosi 3.29 (manji od 3.5), dok je za roditelje 3.89.

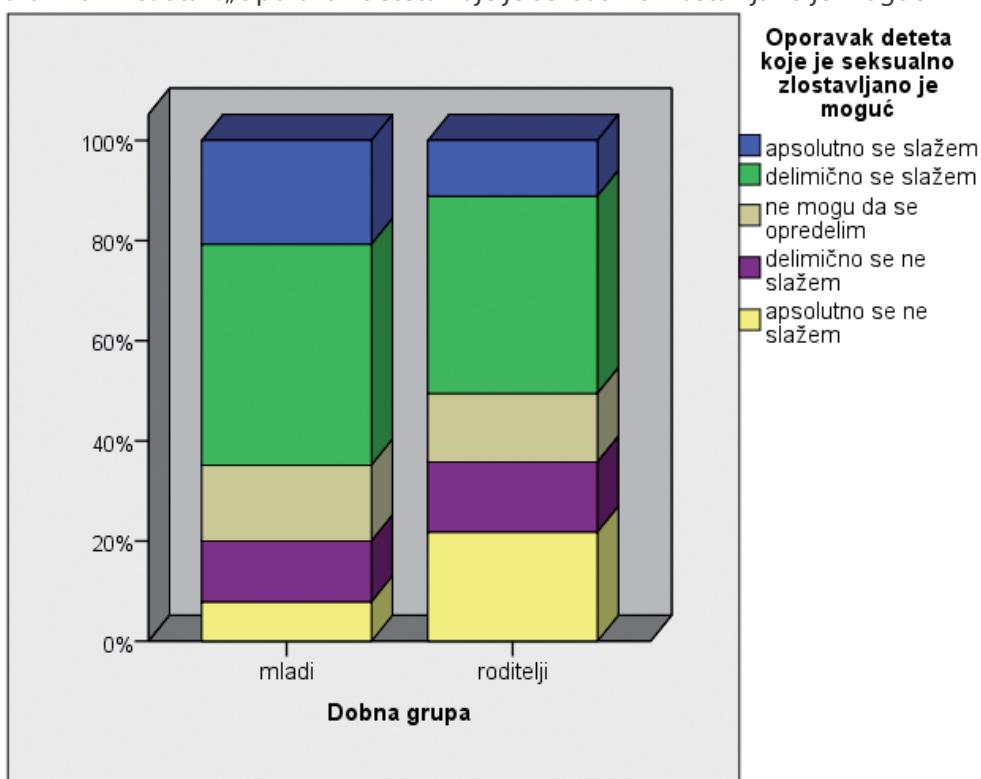
Grafikon 15. Stav: „Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka“

Stav da devojčice češće preživljavaju seksualno nasilje ima 29.2% roditelja i 57.1% dece koji izjavljuju da se absolutno slažu. Apsolutno se ne slaže 12.4% roditelja i 2.7% dece. 33.6% roditelja i 30.2% dece delimično se slaže sa ovim stavom. Delimično se ne slaže 11.3% roditelja i 4% dece. Neopredeljeno je 13.5% roditelja i 6% dece.

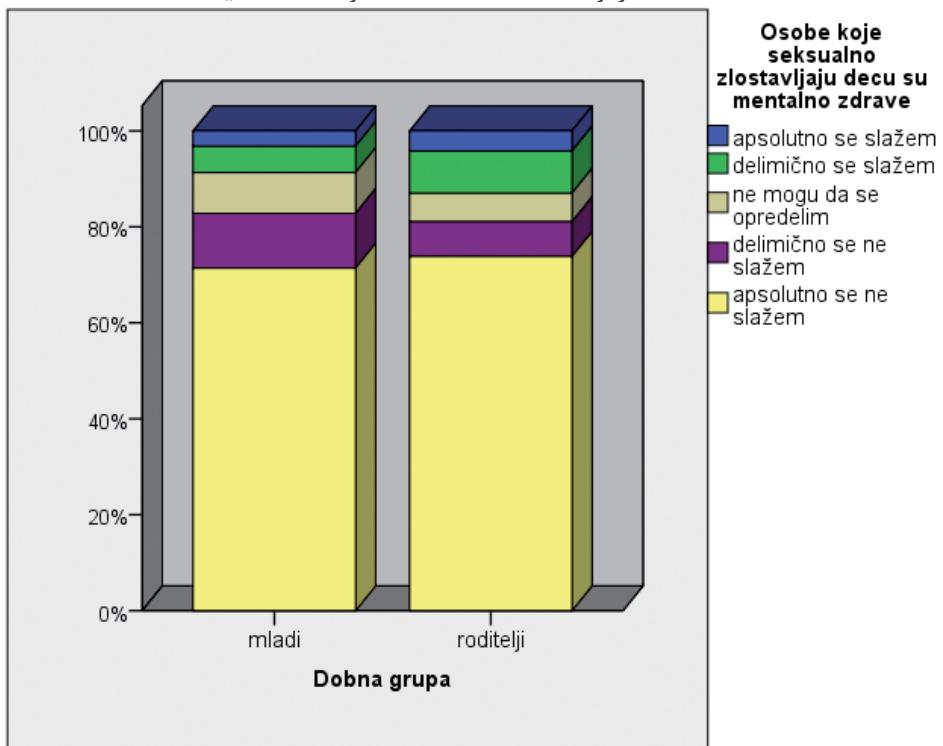
Deca su imala veći prosečan skor poželjnosti (4.35) od roditelja (3.56) za ovaj stav i razlika je visoko statistički značajna.

Grafikon 16. Stav: „Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljanje moguć“

Sa ovim stavom se absolutno ne slaže 21.7% roditelja i 7.8% dece, dok se absolutno slaže i smatra da je oporavak seksualno zlostavljanog deteta moguć, 20.8% dece i 11.2% roditelja. Delimično se sa ovim stavom slaže 39.4% roditelja i 44.1% dece. Nije moglo da se opredeli 15.1% dece i 13.7% roditelja.

Grafikon 17. Stav: „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave“

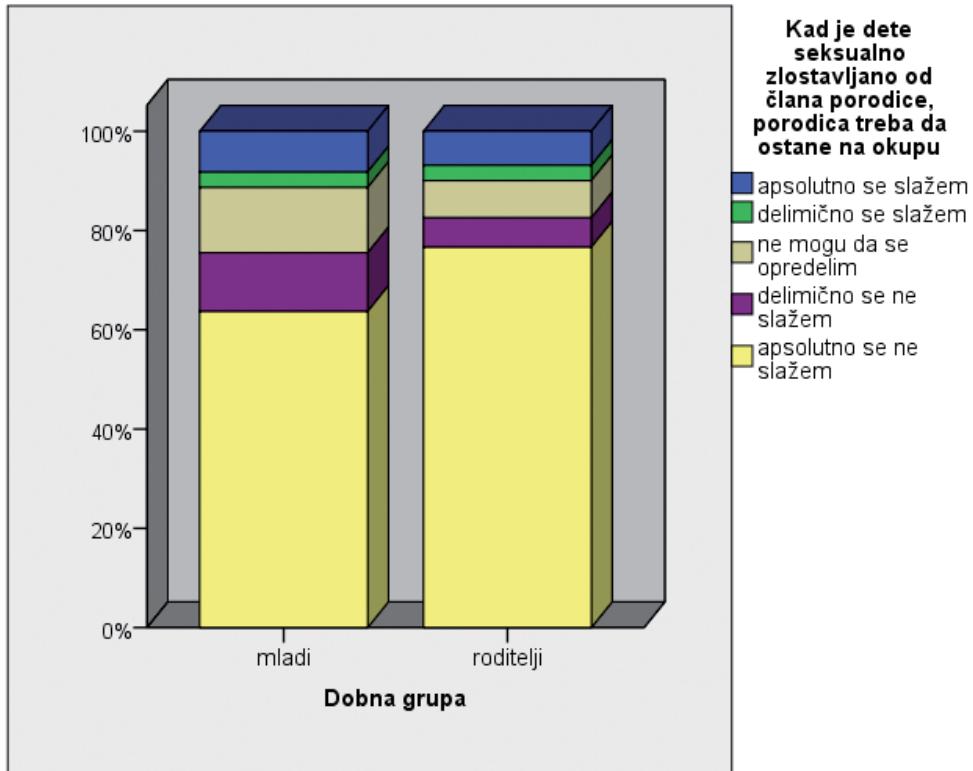

Da je osoba koja seksualno zlostavlja dete zdrava, absolutno se ne slaže 73.8% roditelja i 71.4% dece, a absolutno se slaže 4.2% roditelja i 3.2% dece. Delimično se slaže 5.5% dece i 8.8% roditelja, dok se delimično ne slaže 7.3% roditelja i 11.4% dece. Nije moglo da se opredeli 8.5% dece i 5.9% roditelja.

Ovaj stav ima najniži prosečan skor (1.62) na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja. Nije dobijena statistički značajna razlika u prosečnim skorovima na skali poželjnosti stavova roditelja i dece.

Skor poželjnosti odgovora u grupi dece je nizak i iznosi 3.29 (manji od 3.5), dok je za roditelje 3.89.

Grafikon 18. Stav: „Kad je dete seksualno zlostavljan od člana porodice, porodica treba da ostane na okupu“

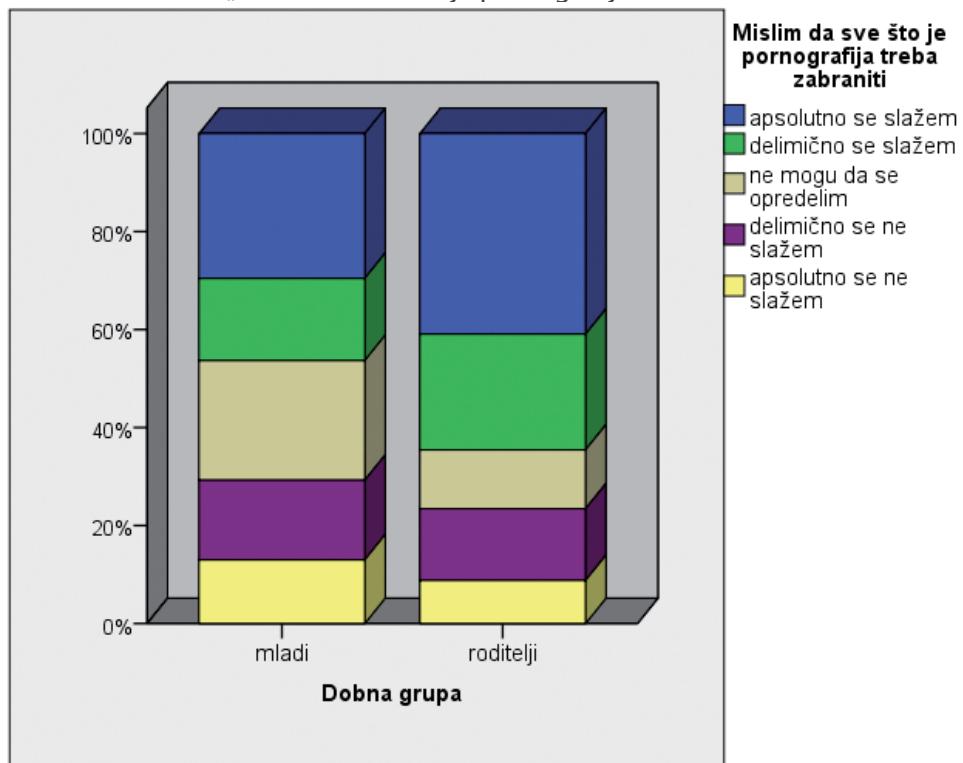
Sa ovim stavom se absolutno ne slaže 76.6% roditelja i 63.7% dece, dok se absolutno slaže 8.2% dece i 6.9% roditelja. Delimično se ne slaže 11.9% dece i 5.9% roditelja, dok se delimično slaže 3.1% i roditelja i dece. Neopredeljeno je 13.1% dece i 7.5% roditelja.

Skorovi poželjnosti odgovora su visoki i za decu iznose 4.20, a za roditelje 4.42.

Tabela 6. Distribucija ispitanika/ca po stavovima o seksualnom zlostavljanju dece i dobnim grupama za iskaze od 19 - 23

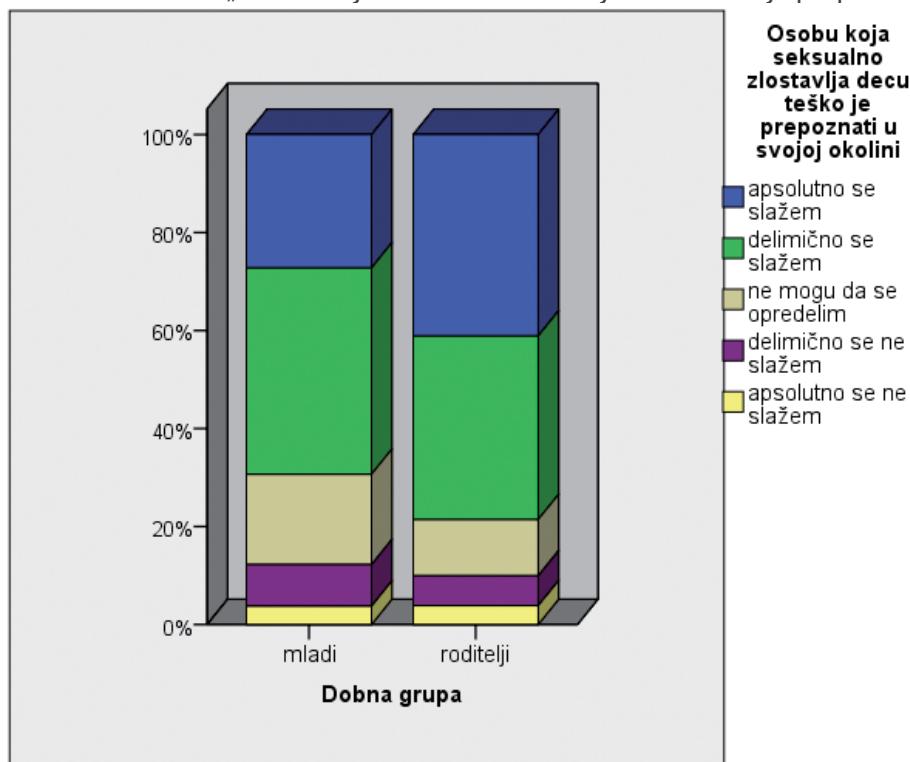
Stavovi o seksualnom zlostavljanju dece 19 - 23	Dobna grupa				Značajnost razlike	
	Deca		Roditelji			
	N	%	N	%		
Mislim da sve što je pornografija treba zabraniti	Apsolutno se slažem	303	29.6%	215	41.0%	p < 0.001
	Delimično se slažem	172	16.8%	124	23.6%	
	Ne mogu da se opredelim	250	24.4%	63	12.0%	
	Delimično se ne slažem	167	16.3%	77	14.7%	
	Apsolutno se ne slažem	133	13.0%	46	8.8%	
	Ukupno	1025	100.0%	525	100.0%	
Osobu koja seksualno zlostavlja decu teško je prepoznati u svojoj okolini	Apsolutno se slažem	278	27.2%	215	41.1%	p < 0.001
	Delimično se slažem	430	42.1%	196	37.5%	
	Ne mogu da se opredelim	188	18.4%	60	11.5%	
	Delimično se ne slažem	87	8.5%	32	6.1%	
	Apsolutno se ne slažem	38	3.7%	20	3.8%	
	Ukupno	1021	100.0%	523	100.0%	
Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljano, uvek treba prijaviti policiji	Apsolutno se slažem	854	83.4%	481	91.6%	p < 0.001
	Delimično se slažem	119	11.6%	20	3.8%	
	Ne mogu da se opredelim	27	2.6%	9	1.7%	
	Delimično se ne slažem	12	1.2%	4	0.8%	
	Apsolutno se ne slažem	12	1.2%	11	2.1%	
	Ukupno	1024	100.0%	525	100.0%	
U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo	Apsolutno se slažem	333	32.5%	383	72.8%	p < 0.001
	Delimično se slažem	360	35.2%	87	16.5%	
	Ne mogu da se opredelim	146	14.3%	23	4.4%	
	Delimično se ne slažem	142	13.9%	11	2.1%	
	Apsolutno se ne slažem	43	4.2%	22	4.2%	
	Ukupno	1024	100.0%	526	100.0%	
Osobe koje zlostavljaju decu su najčešće muškog pola	Apsolutno se slažem	453	44.2%	156	29.7%	p < 0.001
	Delimično se slažem	422	41.2%	219	41.6%	
	Ne mogu da se opredelim	75	7.3%	64	12.2%	
	Delimično se ne slažem	49	4.8%	48	9.1%	
	Apsolutno se ne slažem	25	2.4%	39	7.4%	
	Ukupno	1024	100.0%	526	100.0%	

Grafikon 19. Stav: „Mislim da sve što je pornografija treba zabraniti”

Stav roditelja u 41% i dece u 29.6% je da se absolutno slažu, dok se 37.5% roditelja i 42.1% dece delimično slaže. Apsolutno se ne slaže 8.8% roditelja i 13% dece. Delimično se slaže 16.8% dece i 23.6% roditelja. 24.4% dece i 12% roditelja ne može da se opredeli, dok se 16.3% dece i 14.7% roditelja delimično ne slaže.

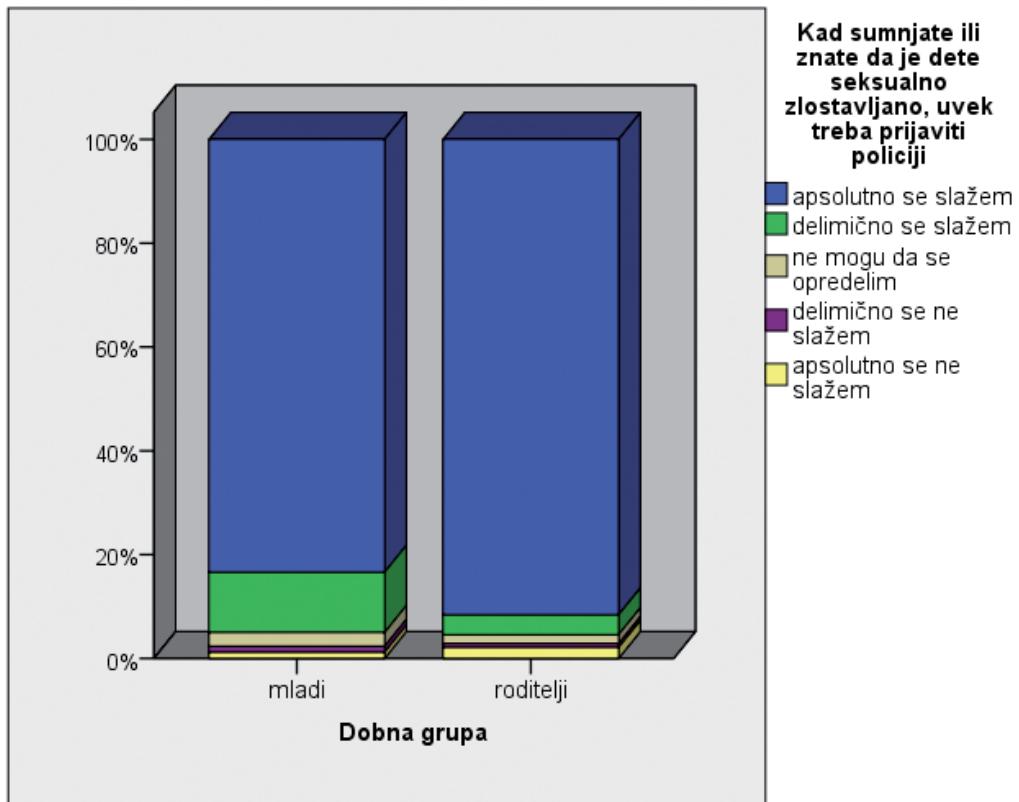
Grafikon 20. Stav: „Osobu koja seksualno zlostavlja decu teško je prepoznati u svojoj okolini”.

Sa stavom da je osobu koja seksualno zlostavlja decu teško prepoznati absolutno se slaže 41.1% i 27.2%, a absolutno se ne slaže 3.8% roditelja i 3.7% dece, dok se 37.5% roditelja i 42.1% dece delimično slaže. Sa ovim stavom delimično se ne slaže 8.5% dece i 6.1% roditelja, a 18.4% dece i 11.5% roditelja nije moglo da se opredeli.

Skorovi poželjnosti odgovora iznose 4.06 za roditelje i 3.81 za decu.

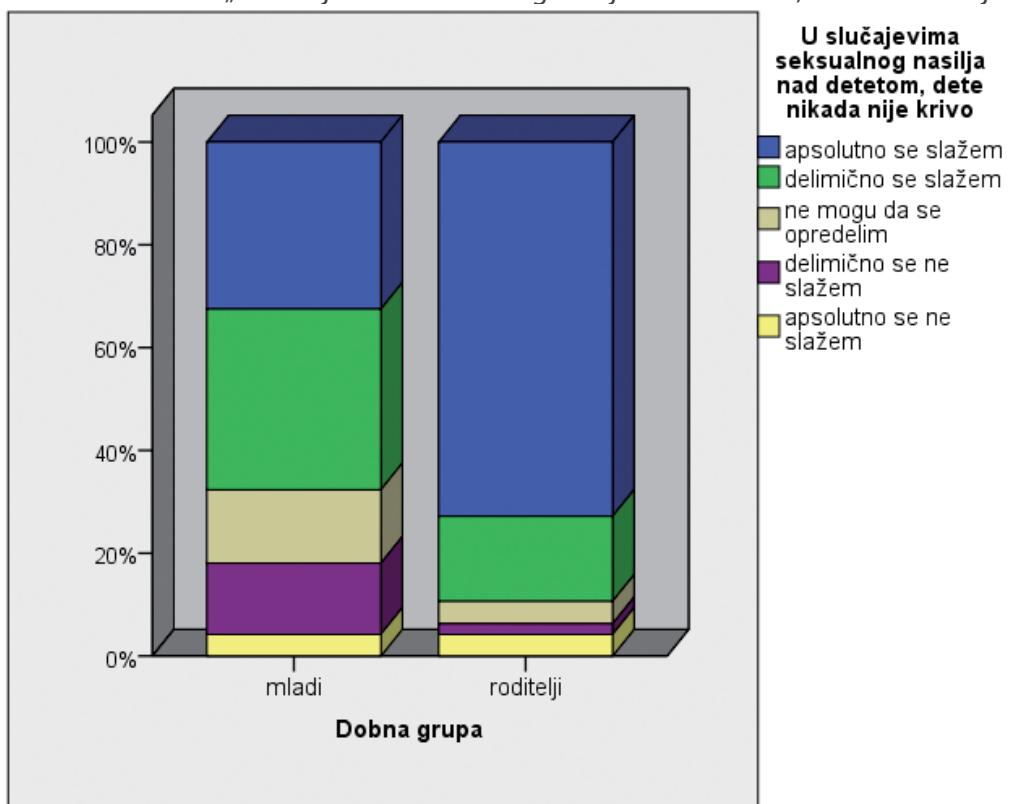
Grafikon 21. Stav: „Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji“

Kad se sumnja ili zna da je dete seksualno zlostavljan, 91.6% roditelja i 83.4% apsolutno se slaže da slučaj treba prijaviti policiji. Apsolutno se ne slaže 2.1% roditelja i 1.2% dece. Procenti za ostali izbor stavova su niski, tako 2.6% dece i 1.7% roditelja su neopredeljeni, delimično se ne slaže 1.2% dece i 0.8% roditelja.

Prosečan skor po ovom stavu u grupi dece iznosi 4.75, a u grupi roditelja je 4.82.

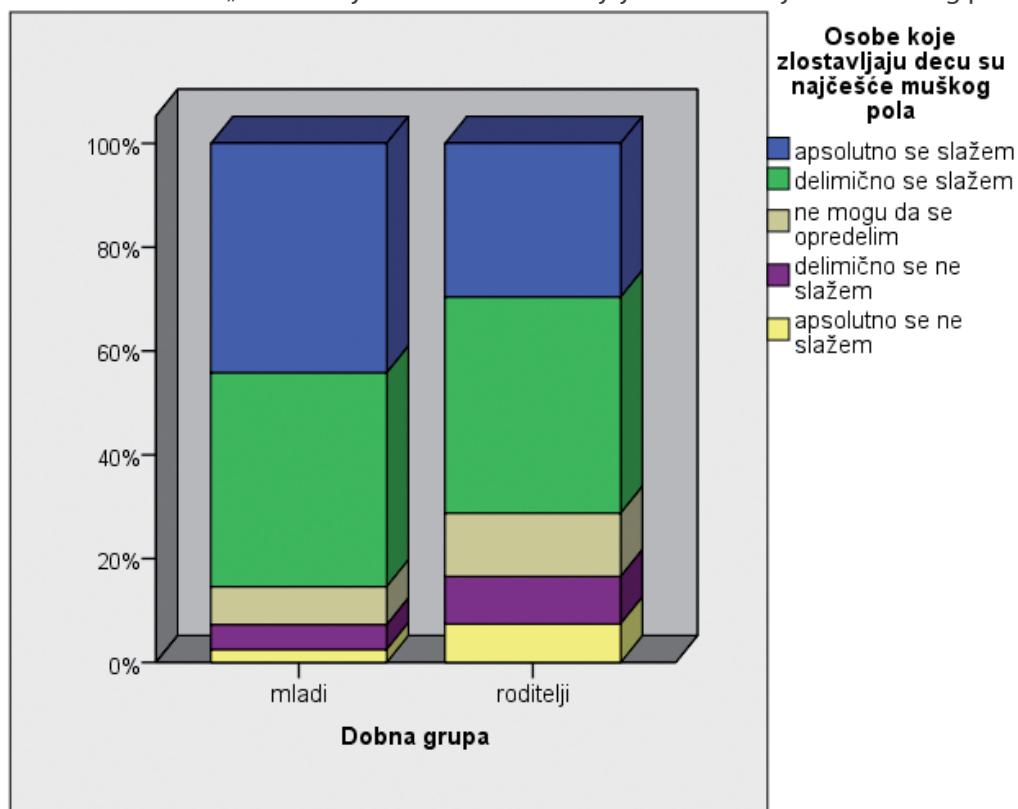
Grafikon 22. Stav: „U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo“

Apsolutno se sa ovim stavom slaže 72.8% roditelja i 32.5%, dok se sa ovim stavom apsolutno ne slaže 4.2% roditelja i isti procenat dece (4.2%). 35.2% dece se delimično slaže, a njihov stav deli 16.5% roditelja. Neopredeljeno je 14.4% dece i 4.4% roditelja, dok se delimično ne slaže 13.9% dece i 2.1% roditelja.

Prosečni skor poželjnosti odgovora u okviru ovog stava za decu je 4.20, a za roditelje 3.77.

Grafikon 23. Stav: „Osobe koje seksualno zlostavljuju decu su najčešće muškog pola“

Sa navedenim stavom apsolutno se slaže 29.78% roditelja i 44.2% dece. 41.6% roditelja i 41.2% dece se delimično slaže. Apsolutno se ne slaže 7.4% roditelja i 2.4% dece. 12.2% roditelja i 7.3% dece je neopredeljeno, a delimično se ne slaže 4.8% dece i 9.1% roditelja.

Dece su imala veći prosečan skor poželjnosti od roditelja za ovaj izraz (4.2), dok je prosečan skor za roditelje bio 3.77.

2. Rezultati procene stavova dece i roditelja prema prosečnim skorovima na skali poželjnosti stavova o seksualnom zlostavljanju dece

Na osnovu stavova o seksualnom zlostavljanju dece iskazanih u Skali stavova, napravljena je skala poželjnosti stavova od 1 do 5, gde 1 označava apsolutno nepoželjan stav, 2 - nepoželjan stav, 3 - neopredeljen, 4 – poželjan stav i 5 – apsolutno poželjan stav.

Prosečni skorovi u grupi dece i u grupi roditelja prikazani su u Tabeli 7. i Grafikonu 24.

Razlike u prosečnim skorovima dece i roditelja na skali poželjnosti stavova o seksualnom zlostavljanju dece testirane su Man-Vitnijevim U testom i značajnost razlike prikazana je u Tabeli 7.

Tabela 7. Prosečni skorovi na skali poželjnosti stavova (1 – 23)

	Dobna grupa						P	
	Deca			Roditelji				
	N		SD	N		SD		
Dete koje je seksualno zlostavljan, samo je krivo za to (s1)	1039	4.26	1.16	532	4.87	0.56	p < 0.001	
Mladi koji rano stupaju u seksualne odnose najčešće su žrtve seksualnog nasilja (s2)	1039	3.15	1.25	526	3.83	1.25	p < 0.001	
Pornografska literatura i filmovi su dobar način da deca nauče nesto o seksu (s3)	1036	3.73	1.29	528	4.33	1.20	p < 0.001	
Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja (s4)	1037	2.38	1.25	529	3.10	1.32	p < 0.001	
Seks izmedju odrasle osobe i deteta nema posledica po dete (s5)	1034	4.52	1.03	527	4.77	0.86	p < 0.001	
O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se (s6)	1039	4.19	1.10	528	4.44	1.03	p < 0.001	
Ako je dete seksualno zrelo u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim (s7)	1038	3.97	1.27	530	4.73	0.82	p < 0.001	
Najčešće seksualno zlostavljanja deca su ona koja žive u domu ili na ulici (s8)	1038	2.88	1.24	526	3.10	1.38	p = 0.008	
Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor (s9)	1037	4.76	0.85	531	4.70	1.02	p = 0.968	
Seksualno zlostavljanje dece je češće nego što ljudi misle ili znaju (s10)	1038	4.40	0.88	527	4.54	0.91	p < 0.001	
Kad dete govori da je seksualno zlostavljan, treba mu verovati (s11)	1039	4.43	0.83	530	4.49	0.93	p = 0.002	
Postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odraslim osobom (s12)	1039	2.29	1.21	532	3.65	1.40	p < 0.001	
Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete (s13)	1025	3.44	1.46	523	3.62	1.58	p = 0.002	
Dete sa smetnjama u razvoju / dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljaо (s14)	1024	3.29	1.40	522	3.82	1.56	p < 0.001	
Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka (s15)	1023	4.35	0.96	524	3.56	1.34	p < 0.001	
Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljan je moguć (s16)	1025	3.58	1.17	520	3.04	1.36	p < 0.001	
Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)	1024	1.58	1.06	523	1.62	1.18	p = 0.692	
Kad je dete seksualno zlostavljan od člana porodice, porodica treba da ostane na okupu (s18)	1021	4.20	1.26	522	4.42	1.19	p < 0.001	
Mislim da sve što je pornografija treba zabraniti (s19)	1025	3.34	1.39	525	3.73	1.36	p < 0.001	

	Dobna grupa						P	
	Deca			Roditelji				
	N		SD	N		SD		
Osobu koja seksualno zlostavlja decu teško je prepoznati u svojoj okolini (s20)	1021	3.81	1.05	523	4.06	1.06	p < 0.001	
Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji (s21)	1024	4.75	0.67	525	4.82	0.69	p < 0.001	
U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo (s22)	1024	3.78	1.16	526	4.52	0.98	p < 0.001	
Osobe koje zlostavljaju decu su najčešće muškog pola (s23)	1024	4.20	0.94	526	3.77	1.18	p < 0.001	
Prosečna ocena svih stavova	1039	3.71	0.32	532	3.98	0.33	p < 0.001	

a) Prosečni skorovi poželjnosti odgovora o seksualnom zlostavljanju dece - Roditelji

Najveći prosečan skor (4.87) na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja dobijen je za iskaz "Dete koje je seksualno zlostavljan, samo je krivo za to (s1)".

Najniži prosečan skor (1.62) u grupi roditelja dobijen je za iskaz "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)".

Prosečan skor veći od 4.5 u grupi roditelja dobijen je i za iskaze "Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji (s21)", "Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete (s5)", "Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim (s7)", "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor (s9)", "Seksualno zlostavljanje dece je češće nego što ljudi misle ili znaju (s10)", i "U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo (s22)".

Najniži prosečni skorovi u grupi roditelja (manji od 3.5) dobijeni su za iskaze "Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja (s4)", "Najčešće seksualno zlostavljana deca su ona koja žive u domu ili na ulici (s8)", "Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljan je moguć (s16)" i već navedeni "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)".

b) Prosečni skorovi poželjnosti odgovora o seksualnom zlostavljanju – Deca

U grupi dece, najveći prosečan skor (4.76) na skali poželjnosti stavova dobijen je za iskaz "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor (s9)".

Najniži prosečan skor (1.58) u grupi dece dobijen je za iskaz "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)".

Prosečan skor veći od 4.5 u grupi dece dobijen je i za iskaze "Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji (s21)" i "Seks izmedju odrasle osobe i deteta nema posledica po dete (s5)".

Najniži prosečni skorovi u grupi dece (manji od 3.5) dobijeni su za iskaze "Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete (s13)", "Mislim da sve što je pornografija treba zabraniti (s19)", "Dete sa smetnjama u razvoju / dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljaо (s14)", "Mladi koji rano stupaju u seksualne odnose najčešće su žrtve seksualnog nasilja (s2)", "Najčešće seksualno zlostavljana deca su ona koja žive u domu ili na ulici (s8)", "Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja (s4)", "Postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odrasлом osobom (s12)" i već navedeni "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)".

Upoređenje prosečnih skorova na skali poželjnosti stavova roditelja i dece

Dobijena je visoko statistički značajna razlika u prosečnom skoru svih stavova između grupe roditelja (3.98) i grupe dece (3.71). Za većinu iskaza dobijena je visoko statistički značajna razlika u korist roditelja.

Nije dobijena statistički značajna razlika u prosečnim skorovima na skali poželjnosti stavova za iskaze "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave (s17)" i "Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor (s9)".

Deca su imala veći prosečan skor od roditelja za iskaze "Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka (s15)", "Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljanje moguć (s16)" i "Osobe koje zlostavljaju decu su najčešće muškog pola (s23)". U sva tri iskaza razlika je visoko statistički značajna.

Grafikon 24. Prosečni skorovi na skali poželjnosti stavova o seksualnom zlostavljanju dece

DISKUSIJA

Upotrebljena vrednost rezultata o stavovima o seksualnom zlostavljanju dece

U okviru prve Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, procena stavova o seksualnom nasilju nad decom po prvi put se sprovodi u zemlji. Cilj je da se definišu preporuke i konkretnе aktivnosti za razvoj dugoročne, Nacionalne strategije prevencije seksualnog zlostavljanja dece (prevashodno u sferi obrazovanja), kao i posebne smernice za druge resore odgovorne za zaštitu dece koja su preživela seksualno nasilje.

Nacionalna studija ima za **specifičan cilj** da ispita opravdanost potrebe za integriranjem tematskih sadržaja o seksualnom nasilju u nastavne programe redovnog obrazovnog sistema na svim nivoima. **Drugi specifičan cilj** - obzirom da su seksualni delicti nad decom krivična dela - tiče se ispitivanja koliko zatećeno stanje u Republici Srbiji podržava **postizanje pravde za dete kroz sistem koji je prijateljski okrenut detetu (child friendly justice)**.

Iskazi uključeni u Skalu stavova kao instrument korišćen u ovom delu istraživanja, odgovaraju ovim potrebama.

Rezultati Nacionalne studije su konkretni i precizni i daju realnu osnovu za buduće kreiranje državne politike. Posvećenost Incest Trauma Centra – Beograd je i u svojstvu, za Republiku Srbiju, zvaničnog nosioca Kampanje Saveta Evrope „1 OD 5“ koja predstavlja implementaciju Lanzarot Konvencije Saveta Evrope – ovde u okviru dimenzije Kampanje pod nazivom „Uticaj / Reforme u obrazovanju i zakonodavstvu“.

Cilj ovog dela Nacionalne studije koji se tiče ispitivanja stavova je i da se ukaže na potrebu započinjanja procesa realizacije sveobuhvatne studije o stavovima o seksualnom nasilju nad decom.

Pošle smo od prepostavke da je potrebno formulisati šta je tačno problem u praksi, osvetliti protivrečne nalaze u literaturi, a kroz rezultate naročito prikazati i šta su praznine u znanju kako dece, tako i odraslih.

Indirektno, prikupljene su informacije o funkcionalnosti sistema i praktičnoj primeni dosadašnjih resursa koji su na raspolaganju, na primer, školskom osoblju. **Nacionalna studija posebno pruža pregršt značajnih informacija donosiocima odluka i politika.**

Potvrđeno je da poznavanje podataka iz literature i rezultata istraživanja stavova roditelja i dece ima veliki operativni značaj za prevenciju i zaštitu dece. Posebna dobit su dragocene informacije u vezi sa razvijanjem mehanizama za rano otkrivanje seksualnog nasilja, uspostavljanjem i promocijom programa primarne prevencije.

Pored toga, dobijeni rezultati o stavovima jasno su pokazali koji od iskazanih stavova su u interesu deteta, a u odnosu na koje stavove je važno uticati na njihove promene u cilju promene prakse, ponašanja i postojećih stereotipa, što Incest Trauma Centar - Beograd smatra jednim od prioritetnih zadataka, posebno u sektoru obrazovanja. U tom pogledu, ispitivanje stavova u okviru Nacionalne studije je pružilo odgovor na to kako koncipirati tematske sadržaje o seksualnom nasilju u kurikulum redovnog sistema (vrtića, osnovnih i srednjih škola).

Diskusija rezultata

Procena stavova roditelja i dece je sprovedena je, na velikom uzorku – 1571 ispitanik/ca, u 58 osnovnih škola i u 36 srednjih škola u 51 gradu Srbije, tako da rezultati, iako preliminarni, predstavljaju osnovu koja doprinosi započinjanju neposrednih aktivnosti za unapređenje stanja u ovoj oblasti.

Rezultati obrade dobijenih podataka prikupljenih pomoću Skale stavova, sa 23 identična iskaza za roditelje i decu, dobijena je visoko statistički značajna razlika u distribuciji ispitanika/ca po stavovima u okviru 21 iskaza, dok samo u dva statistički značajna razlika nije dobijena (stav 2 i stav 17). Isti rezultati su dobijeni i obradom poželjnosti stavova sistemom bodovanja od 1 do 5.

Preliminarno, među 23 iskaza se mogu izdvojiti stavovi koji su u interesu deteta i stavovi koji nisu u interesu deteta i koje treba menjati u interesu deteta koje je preživelo seksualno nasilje. Svakako, ispitivane stavove treba i dalje pratiti i preispitati kako bi se mogli analizirati protektivni faktori i rizici u planiranju prevencije i zaštite dece od seksualnog nasilja.

Efekti okrivljavanja deteta

Krivity dete za preživljeno seksualno nasilje je sastavni deo društvenih stereotipa. Podaci iz literature o okrivljavanju deteta za preživljeno seksualno nasilje potvrđuju da osobe iz bliske okoline (roditelji, članovi porodice, i dr.) ili dalje okoline (nastavnici/e, profesionalci/ke iz drugih pomagačkih delatnosti), u manjem ili većem obimu iskazuju stav da je dete krivo za nasilni događaj, ako ne potpuno, onda bar u izvesnoj meri.

Činjenica da dete ima manju moć, a nasilnik/ca veću moć, omogućava održivost stava da se dete potpuno ili delimično okrivljava za činjenicu da je seksualno zlostavljan. Krivity dete, posebno devojčice, za preživljeno seksualno nasilje je sastavni deo rodnih stereotipa. Longitudinalne studije, koje izveštavaju o proceni stavova o odgovornosti deteta za preživljeno seksualno nasilje, iskazano od strane roditelja i dece, mogu da doprinesu razjašnjavanju viktimizacije deteta, odnosno da pridružena krivica za preživljeno seksualno nasilje dovodi do brojnih neželjenih psiholoških efekata po dete.^{20, 21, 22, 23}

U Nacionalnoj studiji, okrivljavanje deteta za seksualno zlostavljanje ispitivano je u okviru dva stava. U vezi stava „*Dete koje je seksualno zlostavljan, samo je krivo za to*”, roditelji su u visokom procentu (93.4%) iskazali da dete nije odgovorno za nasilni događaj. Iskazi dece, iako, statistički značajno različiti od iskaza roditelja, ipak u relativno visokom procentu (64.2%) pokazuju da deca smatraju da dete nije krivo za preživljeno seksualno nasilje. U pogledu poželjnosti odgovora na ovaj stav roditelji imaju najveći skor i on iznosi 4.87. Slični podaci su dobijeni i u vezi sa stavom: „*U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo*”. Prosečni skor poželjnosti odgovora u okviru ovog stava za decu je 4.20, a za roditelje 3.77. Rezultati dobijeni u okviru ova dva stava pokazuju da, ipak, deca ostavljaju mogućnost da dete može biti krivo za seksualno nasilje koje je preživilo.

„Dete je nešto pogrešilo“ i MIT O UZAJAMNOSTI

Podaci iz literature ne ukazuju na vezu između ranog stupanja u seksualne odnose i povećanje rizika da dete preživi seksualno zlostavljanje. Većina dece koja su preživela seksualno nasilje nisu imala bilo kakve seksualne odnose pre nasilnog događaja. Takođe, rano, dobrovoljno, seksualno iskustvo nema uticaja na kasnije preživljeno seksualno nasilje.⁴³ Rezultati istraživanja su pokazali da roditelji, uglavnom, imaju stav da rano seksualno iskustvo nema uticaja na preživljeno seksualno nasilje. Deca, s druge strane, dovode u vezu rano stupanje u seksualne odnose sa češćim iskustvom seksualnog nasilja.

MIT O UZAJAMNOSTI: Stav o dobrovoljnosti seksualnog odnosa između deteta i odrasle osobe u literaturi nije dovoljno opisan. Podaci se sreću u radovima koji se odnose na tzv. „maloletničke“ brakove. „Dobrovoljnost“ odnosa deteta sa odrasлом osobom maskirana je nizom okolnosti u vezi sa ponašanjem deteta, koje mogu da daju sliku da je dete pristalo na seksualni odnos. U to se ubrajaju sledeća ponašanja deteta koje je preživilo seksualno nasilje: dete ne vrišti, ne suprostavlja se, ne pruža aktivan otpor, ne obelodanjuje seksualni čin neposredno pošto se dogodio, u bliskoj vezi je sa nasilnikom/com, nema forenzičkih dokaza o seksualnom odnosu i ne može da se seti detalja događaja. Međutim, treba imati u vidu da sva ova ponašanja deteta nikako ne znače i pristanak, već samo reakciju na postojeću situaciju, mehanizam odbrane i izlaženja na kraj sa situacijom u kojoj nema moć. Dete je žrtva.

Stav roditelja je, prema podacima iz Nacionalne studije, da u 44.5% smatraju da ne postoji mogućnost da dete svojevoljno učestvuje u seksualnom odnosu sa odrasлом osobom, dok njihov stav deli samo 8.5% dece.^{1,2}

Štetnost seksualnog nasilja po dete

Stavovi o seksualnom odnosu između odrasle osobe i deteta, prema kliničkim istraživanjima, veoma se razlikuju.⁶ Međutim, mnogi respektabilni istraživači/ce, smatraju ga izrazito štetnim za dete, navodeći kao jedan od osnovnih razloga činjenicu da deca nisu u situaciji da daju svoj pristanak za odnos sa odrasлом osobom i da odluku o tome

upravo donosi odrasla osoba. Naglašavaju da ovakav odnos uvek predstavlja seksualno zlostavljanje i da nosi sva obeležja koja su štetna po dete.¹³ Autori/ke ističu da su dugoročni efekti seksualnog zlostavljanja često udruženi sa čitavim nizom negativnih sociopsiholoških efekata koji imaju direktni uticaj u odrasloj dobi.²⁴

Eksperimentalna istraživanja su, takođe, otkrila **rodne razlike** prema ovom stavu. **Stav žena je daleko negativniji od stava muškaraca u odnosu na seksualni odnos između odrasle osobe i deteta.**¹⁹ U okviru stava "Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete" 92% roditelja i 76% dece absolutno se ne slaže, a prosečni skorovi na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja iznosi 4.77, a u grupi dece 4.52, na osnovu rezultata se može doneti zaključak da i jedni i drugi smatraju da je ovakav stav nepoželjan po dete.

Samom definicijom seksualnog nasilja nad decom Saveta Evrope dat je okvir koje radnje, situacije i dob deteta se prema zakonskoj regulativi smatraju seksualnim nasiljem nad decom.¹ Seksualni odnos sa detetom koje nije dostiglo zakonsku dob, pitanje je koje povlači i krivičnu odgovornost počinioца.² Podaci iz postojeće literature ukazuju da se podrazumeva da deca nisu u stanju da daju pristanak na seksualni odnos sa odraslim osobom i da ne poseduju seksualnu zrelost za takav odnos. Sa druge strane, autori/ke navode da se deca koja su u adolescentnom dobu često od strane odraslih posmatraju kao "skoro odrasla" i sposobna da razumeju seksualna značenja i učestvuju u seksualnoj aktivnosti dobrovoljno.

Zasnovano na postojećoj literaturi, autori/ke se slažu, da svaki seksualni odnos između deteta i odrasle osobe ostavlja brojne posledice na dete. Iako deca mogu da dožive brojna traumatična iskustva u toku odrastanja, ni jedno od tih iskustava nije u takvoj meri praćeno posledično negativnim tragovima kao što je iskustvo seksualnog zlostavljanja.³

Rezultati procene stavova u Nacionalnoj studiji, konkretno za stav „Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim“ ukazuje da je stav roditelja u vezi sa ovim pitanjem blizak maksimalnom skoru poželjnog odgovora i iznosi 4.73, što upućuje da se roditelji ne slažu sa ovim stavom. Samo jedna trećina dece (32.5%) smatra da nije u redu da bez obzira na „zrelost“ dete ima seksualni odnos sa odraslim osobom.

Pornografija vs. Nacionalni školski kurikulum + obučavanje zaposlenih + uključivanje roditelja + ostali resursi u cilju sticanja znanja

Tokom poslednje dve decenije, pornografija kao način učenja o seksualnosti, kao i stav o pornografiji uopšte, bude veliku pažnju kako opšte javnosti, tako i istaživač(ic)a i profesionalaca/ki u obrazovnom sistemu. Što se tiče opšteg i edukativnog značaja pornografskih sadržaja dostupnih preko interneta, filmova, časopisa i ostalih medijskih sredstava, postoje diskusije i istraživanja o njenom uticaju, pozitivnom ili negativnom, u seksualnom obrazovanju dece.

Rezultati kanadske studije kažu da 47% mladih prati pornografske sadržaje putem interneta, filmova i časopisa. Od toga, 40% su dečaci, a 7% su devojčice.⁴⁶ Istraživanja se sprovode sa ciljem da se pomogne mladima da razviju kritički stav i mišljenje o informacijama sa pornografskim sadržajem koje dobijaju putem različitih medija.

Stav stručnih lica je da pornografija ne može da bude zamena za seksualno obrazovanje. Oni izražavaju brigu da pornografski sadržaji mogu da daju pogrešnu sliku mladima o seksualnosti i seksu, kao i da utiču na formiranje nepoželjnih stavova, vrednosti i ponašanja. Slažu se da je neophodno da mladi dobiju potrebna znanja da razumeju smisao materijala sa erotskim sadržajem kako bi mogli da formiraju pravilan odnos prema seksualnosti.

Brojni autori/ke zastupaju stav da je seksualno obrazovanje zajednička odgovornost roditelja, škole i društva i dobar način zaštite dece od negativnog uticaja pornografije.⁴⁷ Istraživanje sprovedeno u Hrvatskoj o načinu na koji mlađi uče o seksu, pokazalo je da se preko interneta edukuje 66.36% dece, u školama 3.18%, kroz razgovor sa vršnjacima/kinjama 21.36% i roditeljima 1.82%, a preko TV i časopisa 7.27%.⁴⁸

Rezultati Nacionalne studije su u skladu sa podacima iz literature. Roditelji su dali poželjniji odgovor, dok deca smatraju u visokom procentu da pornografski sadržaji jesu prihvatljiv način edukovanja o seksualnosti. Kada se govori o stavu da sve što je pornografija treba zabraniti, skor poželjnosti odgovora za roditelje je 3.73, a za decu 3.34.

Rodna komponenta

Rezultati Nacionalne studije ukazuju da deca jasnije od roditelja prepoznaju da su počinioci seksualnog nasilja najčešće osobe muškog pola. Sa stavom "Osobe koje zlostavljaju decu su najčešće muškog pola", apsolutno se slaže 29.78% roditelja i 44.2% dece, dok su skorovi poželjnosti odgovora 3.77 – roditelji i 4.20 – deca.

Podaci koji potiču iz istraživanja, u više zemalja^{20, 21, 22}, takođe potvrđuju da je nasilnik/ca, i kod devojčica i kod dečaka, predominantno muška osoba. Rezultati studija nedvosmisleno ukazuju da su u slučaju seksualnog nasilja nad devojčicama u više od 90% počinioci muškarci, dok taj procenat, ako su u pitanju dečaci, iznosi između 63 – 86%.²³

Zvanične statistike u Americi navode da je procenat žena počiniteljki seksualnog nasilja nad decom iznosi 8.3%, dok zvanični izvori u Australiji navode 7.9%. Prema reprezentativnim podacima Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece sa područja Srbije u periodu 2009-2014. god., a u cilju dobijanja psihološke assistencije naše službe, polna struktura počinilaca / počiniteljki je sledeća: 90.19% su u pitanju osobe muškog pola i 9.81% ženskog pola.⁴⁰

Učenje od vrtića do fakulteta

Uvođenje u svakodnevnu praksu programa edukacije namenjenih deci, roditeljima, nastavnicima i relevantnim profesionalcima/kama su odluka sistemskog rešavanja zaštite i prevencije od seksualnog zlostavljanja.

Stavovi u okviru iskaza "O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se" 68.4% roditelja i 52.9% dece se apsolutno slaže, skor poželjnog odgovora je visok i za roditelje – 4.44 i za decu – 4.19. Ovaj stav ohrabruje zato što i roditelji i deca prepoznaju potrebu uvođenja učenja o seksualnom nasilju u redovne nastavne programe, i za predškolske i školske ustanove.

Rodna komponenta i okrivljavanje

U većini postojećih studija podaci o stavovima o okrivljavanju deteta govore da se devojčice više okrivljavaju od dečaka za preživljeno seksualno nasilje. Tako, na primer, statistički izveštaj UNICEF-a iz 2014. godine, daje podatke da 77% ispitanika/ca ima stav da način na koji se devojčice oblače seksualno privlači pažnju muškaraca.²⁵

I ostali literaturni podaci ukazuju da se devojčice mnogo češće okrivljavaju od dečaka bez obzira koji vid nasilja je u pitanju i isto važi za seksualno nasilje. Tumači se postojećim rodnim stereotipima koji potpomažu sliku da devojčice koje su preživele seksualno zlostavljanje „svojim provokativnim oblačenjem i ponašanjem“ podstiču da budu seksualno zlostavljane.^{26, 27, 28, 29}

Međutim, navodi iz literature pokazuju da je 71% svih seksualnih napada planiran, što pobija tezu da je seksualno nasilje posledica nekontrolisanog, impulsivnog čina.³⁰ Govori se o tome da **stereotipi** koji definišu tzv. „normalnu“ žrtvu, odnosno dete sa kojim se saoseća, ipak sadrže i deo koji nameće delimičnu odgovornost za seksualno zlostavljanje, jer dete nije ništa učinilo da ga spreči.

Sa iskazom "Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja" apsolutno se ne slaže 20.8% roditelja i 9% dece. Apsolutno se slaže 26.3% dece i 8.9% roditelja. Najveći procenat dece (40.7%) i 35.3% roditelja se delimično slaže, a neopredeljeno je 10.6% dece i 13% roditelja. Na skali poželjnosti odgovora, prosečni skorovi za grupu dece iznosi 2.38, a za grupu roditelja 3.10. Ovakav stav uklapa se u rodni stereotip da devojčice snose krivicu i odgovornost za čin seksualnog nasilja, jer se ne pridržavaju rodnih uloga koje su im društveno dodeljene.

Rezultati Nacionalne studije pokazuju da roditelji (29.2%) u značajnoj meri ne prepoznaju da su devojčice u većem riziku od dečaka da prežive seksualno zlostavljanje, dok deca u 57.1% navode da su devojčice više od dečaka izložene seksualnom zlostavljanju. **Statistički, devojčice su 1.5 – 3 puta češće meta seksualnog zlostavljanja od dečaka.**¹⁵ **Devojčice, a posebno adolescentkinje, su mnogo češće žrtve seksualnog zlostavljanja nego odrasli, rezultati su većeg broja istraživanja. Seksualno zlostavljanje adolescentkinja čini jednu trećinu svih slučajeva seksualnog nasilja.**²¹

„To se dešava nekom trećem, daleko, ne meni“

Stav "Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljao dete" je široko rasprostranjen i na njega se u literaturi može naići vrlo često. Zasnovan je na patrijarhalnoj osnovi i porodici kao sredini koja može biti samo poželjna, a nikako preteća za dete.²²

Prema reprezentativnim podacima Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece sa područja Srbije u periodu 2009-2014. god., a u cilju dobijanja psihološke assistencije naše službe - u 42.15% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac, dok je zbirno u 50.64% počinilac figura oca (redosledom učestalosti: biološki otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 21.61%, počinilac je osoba van porodice poznata detetu: porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor, i dr. U 10.02% čine maloletni počinoci seksualnog nasilja gde se pre svega zlostavljanje odvija unutar porodice, a zatim unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju.⁴⁰

S tim u vezi, značajan je stav "Kad je dete seksualno zlostavljanje od člana porodice, porodica treba da ostane na okupu", kojim se smatra da porodica ne treba da se održi ako je osoba koja seksualno zlostavlja dete član/ica porodice. Prosečan skor poželjnosti odgovora za roditelje je 4.42, a za decu 4.20. Ovo može biti jedan od stavova čiji se odgovor može interpretirati kao **deklarativan**.

U vezi sa stavom „Najčešće seksualno zlostavljana deca su ona koja žive u domu ili na ulici“, rezultati Nacionalne studije pokazuju da roditelji imaju jedan od najnižih prosečnih skorova (3.10), kao i deca čiji je skor poželjnosti odgovora 1.24.

Stav da je seksualno zlostavljanje dece problem koji je vezan samo za određene porodice i/ili za loš ekonomski položaj ili nizak stepen obrazovanja, za decu koja žive u nekompletnim porodicama, u domu ili na ulici, veoma je rasprostranjen stereotip.

Seksualno nasilje prevazilazi sve socioekonomiske, obrazovne, rasne, klasne i ostale barijere. Seksualno zlostavljanje se događa svuda, u velikim i malim porodicama, u gradu i selu, u bogatim i siromašnim uslovima. Ono se događa najčešće u kući deteta, školi, ustanovama za smeštaj dece, crkvi ili bilo kojem okruženju.

Podaci koji se navode u literaturi, a ističu suštinu, govore o određenom posebnom mestu odnosno „životu u domu ili na ulici“ samo sa pozicije mogućeg povećanog rizika po dete.

Rezultati istraživanja u svetu ukazuju da deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom preživljavaju iste oblike nasilja kao sva druga deca koja su zlostavljana, ali su u daleko većem riziku od ostalih.³⁴ Literaturni podaci, kojih ima malo, govore da su deca sa invaliditetom visoko vulnerabilna na seksualno nasilje. Teško je prepostaviti kolika je prevalenca seksualnog nasilja nad decom u ovoj grupi.³⁵ **Smatra se da su devojčice sa smetnjama u razvoju 1.5 puta više izložene seksualnom zlostavljanju od devojčica u opštoj populaciji, a dečaci 2 puta (36).** Skor poželjnosti odgovora prema stavu "Dete sa smetnjama u razvoju/ dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavlja" u grupi dece je nizak i iznosi 3.29, dok je za roditelje 3.89.

Odgovornost počinjoca

Što se tiče stava „Osobe koje seksualno zlostavlju decu su mentalno zdrave”, 73.8% roditelja i 71.4% dece smatra da su počinjoci/počiniteljke mentalno bolesne osobe. Da su mentalno zdrave, smatra samo 4.2% roditelja i 3.2% dece. Ovaj stav ima najniži prosečan skor 1.62 na skali poželjnosti stavova u grupi roditelja i dece 1.58. Nije dobijena statistički značajna razlika u prosečnim skorovima na skali poželjnosti stavova roditelja i dece.

Statistike pokazuju da je procenat psihički poremećenih nasilnika/ca jednak centru psihički poremećenih u opštoj populaciji (10%). Stav da je nasilnik/ca mentalno bolesna osoba, njega/nju oslobađa odgovornosti za počinjeno krivično delo.^{37, 22}

Stav „Kada se sumnja ili zna da je dete seksualno zlostavljan, uvek treba prijaviti policiji“ ima 91.6% roditelja i 83.4% dece. Prosečan skor po ovom stavu u grupi dece iznosi 4.75, a u grupi roditelja je 4.82. S tim u vezi sledi i stav „Osobe koje seksualno zlostavlju decu treba da idu u zatvor“, gde u istraživanju ne postoji statistički visoko značajna razlika između stava roditelja i dece. 91.1% roditelja i 90.8% dece se slaže da nasilnik/ca treba da ode u zatvor.

U okviru ova dva stava, neposredno ili posredno, uočava se spremnost za prijavljivanje. Međutim, ukoliko se pogledaju rezultati prijavljivanja u okviru intervjua putem upitnika, zapaža se da je samo 7.1% osoba koje su saznale za seksualno nasilje nad detetom, krivično delo i prijavilo. Tako, može se zaključiti da se spremnost za prijavljivanje pojavljuje kao **deklarativna**.

Da situacija nije bolja ni u drugim sredinama ukazuje studija iz SAD³⁸ koja je pokazala da bi 65% ispitanika/ca prijavilo seksualno nasilje nad detetom policiji ili lokalnoj službi za zaštitu dece, dok je 59% njih izjavila da u tome ništa ne bi moglo da ih spreči da prijave. 24% je izrazilo zabrinutost da bi prijavljivanje moglo da nanese veću štetu detetu od samog nasilnog događaja, a 10.2% da bi prijavljivanje moglo da dovede do raspada porodice. Statistike u SAD pokazuju da više od 50% seksualnog zlostavljanja dece nikada nije prijavljeno.³⁹ Prema reprezentativnim podacima Incest Trauma Centra – Beograd na osnovu prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece sa područja Srbije u periodu 2009-2014. god., prijavu seksualnog nasilja su najčešće izvršili: u 54.34% sama osoba koja je preživela i majka deteta u 30.60%. Osobe van porodice su seksualno nasilje nad detetom prijavile u 5.33%.⁴⁰

Stavovi u vezi sa efektima seksualnog nasilja znatno variraju u zavisnosti od zemlje u kojoj je istraživanje sprovedeno. Istraživanje UNICEF-a iz 2014. god. pokazalo su da 85% ispitanika/ca smatra da seksualno zlostavljanje u emocionalnom pogledu čini dugoročnu štetu po detetu.²⁵ U literaturi se navode podaci da na oporavak dece utiču: pol deteta, uzrast, trajanje i učestalost seksualnog nasilja, odnos bliskosti s počinjocem, koje nasilne seksualne radnje su korišćene, da li je postojalo obelodanjivanje nasilja i koja je bila reakcija okruženja (detetu se verovalo ili ne, naročitu težinu nosi prva reakcija), da li je dete primilo odgovarajuću psihološku pomoć i kakav je bio sudski ishod ukoliko je nasilje prijavljeno.^{13, 22} **Praksa Incest Trauma Centra – Beograd pružanja psihološke asistencije deci i odraslima koji su preživeli seksualno nasilje pokazuje da je oporavak moguć.** Podaci iz Nacionalne studije pokazuju da roditelji manje veruju od mladih da je oporavak deteta koji je preživilo seksualno nasilje moguć.

Počinjoca/počiniteljku seksualnog nasilja nad decom, prema podacima navedenim u literaturi, nije jednostavno prepoznati. Stereotipi su veoma rasprostranjeni, tako da se stavovi i dece i odraslih uglavnom baziraju na činjenici da svi nasilnici/e “liče jedni na druge” i da imaju karakteristike odnosno odgovaraju “profilu” seksualnog nasilnika/ce.

Istina je, međutim, da ih je teško prepoznati u svojoj okolini upravo zato što su to “obične osobe” koje se ne razlikuju od drugih i potiču iz svih socioekonomskih sredina.^{41, 42}

U Nacionalnoj studiji, 41.1% roditelja smatraju da je počinjoca / počiniteljku seksualnog nasilja teško prepoznati, dok samo 27.2% dece deli njihovo mišljenje. Zato, stiče se utisak da kod dece ipak postoji predrasuda da počinjoci / počiniteljke seksualnog nasilja nad decom poseduju karakteristike po kojima se mogu prepoznati.

Poverenje u iskaz deteta

Podaci iz literature govore da treba verovati detetu kada obelodanjuje preživljeno seksualno nasilje. Malo dete nije u stanju da izmisli priču o seksualnom zlostavljanju, pošto ono ne postoji u njegovom / njenom prethodnom iskustvu, tako da ne zaslužuje nepoverenje i okrivljavanje za seksualni kontakt sa odrasлом osobom. Iskaz deteta o seksualnom zlostavljanju je veoma vredan i kredibilan, a godine deteta ne utiču na verodostojnost njenog / njegovog iskaza. Postoje i rodne razlike u vezi ovog pitanja, jer prema podacima iz istraživanja žene više veruju detetu u poređenju sa muškarcima.^{43, 44, 45}

Rezultati u Nacionalnoj studiji pokazuju da je ovaj stav i roditelja i dece u skladu sa postojećim istraživanjima u svetu. Stav roditelja je u 67.4% da detetu treba verovati i 58.2% dece se takođe slaže sa ovim stavom.

Stavovi za i protiv interesa deteta

Procenom stavova roditelja i dece koji su ispitivani u okviru Nacionalne studije dobijene su početne informacije o stavovima u našoj sredini.

Rezultati su omogućili da se izdvoje stavovi koji su u interesu deteta i stavovi koje treba i važno ih je menjati i kod roditelja i dece.

Izdvojeni stavovi u interesu deteta su sledeći: "Dete koje je seksualno zlostavljano, samo je krivo za to" "Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete", "Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/ njim", "U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo", "Osobe koje seksualno zlostavljuju decu su najčešće muškog pola", "Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka" i "O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštiti se".

Stavovi koji su identifikovani da nisu u interesu deteta i treba ih menjati: "Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja", "Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljaо dete", „Najčešće seksualno zlostavlјana deca su ona koja žive u domu ili na ulici", "Dete sa smetnjama u razvoju/ dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljaо", „Osobe koje seksualno zlostavljuju decu su mentalno zdrave" i „Oporavak deteta koje je seksualno zlostavlјano je moguć".

Posebno treba izdvojiti stavove o prijavljivanju i procesuiranju seksualnog nasilja koji se na osnovu statističkih rezultata mogu podvesti pod stavove koji su u interesu deteta ("Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavlјano, uvek treba prijaviti policiji" i „Osobe koje seksualno zlostavljuju decu treba da idu u zatvor"). Međutim, ovi rezultati se mogu razumeti kao **deklarativni** nakon poređenja sa rezultatima dobijenim iz intervjua putem upitnika.

Naučno zasnovana argumentacija za reagovanje i usklađenost sa normativima

Nacionalna studija se ne ograničava samo na generisanje novih znanja i informacija, već ima jasno definisanu namenu. Usmerena je posebno ka donosiocima odluka u oblasti obrazovanja, kao i u svim drugim resorima, kojima pruža naučno zasnovanu argumentaciju za reagovanje.

Uporište se nalazi u nizu međunarodnih i nacionalnih dokumenata.

Dobijeni rezultati o stavovima, iako iz dela Nacionalne studije koji se smatra preliminarnim, pružaju dragocene informacije za formulisanje predloga i preduzimanje aktivnosti, što je i bio primarni cilj.

ZAKLJUČAK

Procena stavova roditelja i dece o seksualnom nasilju nad decom, sprovedena u okviru Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, prva je u ovoj oblasti kod nas. Rađena je kao preliminarno istraživanje i dobijeni rezultati su ispunili postavljeni cilj. Ovaj segment Nacionalne studije je početak sagledavanja mogućnosti, za započinjanje procesa pripreme sveobuhvatne studije o stavovima prema seksualnom nasilju nad decom u Srbiji. Ujedno dobijeni rezultati otvaraju put ka definisanju preporuka za delovanje i definisanje konkretnih aktivnosti.

Pregled rezultata sličnih istraživanja prikazanih u literaturi ne pokazuje bitnu razliku od najvećeg broja rezultata koji su dobijeni u okviru Nacionalne studije.

Procena stavova roditelja i dece o seksualnom zlostavljanju dece je sprovedena u 94 škole u 51 gradu Srbije, u 58 osnovnih škola i 36 srednjih škola. Ciljana populacija bili su roditelji dece koja su na redovnom školovanju uzrasta od 10 do 14 godina, koji su dali svoj usmeni pristanak i deca uzrasta od 15 do 18 godina koja su na redovnom školovanju u srednjim školama, a dala su svoj pisani pristanak. Uključila je 1571 ispitanika/cu, od toga su 66.1% deca, a 33.9% roditelji. Uzorak roditelja bio je prigodan po karakteru.

Procena stavova o seksualnom nasilju nad decom nedvosmisleno je ukazala na rodnu dimenziju seksualnog nasilja nad decom, što i rezultati iz literature potvrđuju. **Prvenstveni faktor rizika da se dogodi seksualno nasilje je pol.**

Postoji statistički visoko značajna razlika za većinu iskaza na Skali stavova u korist roditelja. Razlike su evidentnije kada se iskazi analiziraju u odnosu na bodovni sistem poželjnosti stava koji je definisao Tim Nacionalne studije. Dobijena je visoko statistički značajna razlika u prosečnom skoru svih stavova između grupe roditelja (3.98) i grupe dece (3.71). Za većinu iskaza, ta razlika je u korist roditelja.

Nije dobijena statistički značajna razlika u prosečnim skorovima na skali poželjnosti stavova za iskaze „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave“ i „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor“.

Procena stavova pružila je mogućnost da se prema dobijenim rezultatima definišu stavovi koji su u interesu deteta i stavovi koji nisu, odnosno stavovi koje je važno menjati, a najčešće su vezani za rodne stereotipe i patrijarhalne obrasce.

Identifikovani su sledeći stavovi u interesu deteta: „Dete koje je seksualno zlostavljano, samo je krivo za to“, „Seks između odrasle osobe i deteta nema posledica po dete“, „Ako je dete seksualno zrelo, u redu je da odrasla osoba ima seks sa njom/njim“, „U slučajevima seksualnog nasilja nad detetom, dete nikada nije krivo“, „Osobe koje zlostavljaju decu su najčešće muškog pola“, „Devojčice su češće žrtve seksualnog nasilja od dečaka“ i „O temi seksualnog zlostavljanja dece treba učiti od vrtića do fakulteta da dete prepozna nasilje i zaštititi se“.

Stavovi koji ne prate interes deteta i važno ih je menjati su: „Devojčice koje se oblače izazovno, najčešće su žrtve seksualnog nasilja“, „Nikada neko blizak detetu ili član porodice ne bi seksualno zlostavljaо dete“, „Najčešće seksualno zlostavlјana deca su ona koja žive u domu ili na ulici“, „Dete sa smetnjama u razvoju/dete sa invaliditetom niko ne bi zlostavljaо“, „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu su mentalno zdrave“, „Oporavak deteta koje je seksualno zlostavljano je moguć“.

Uočava se da postoji spremnost za prijavljivanje i procesuiranje seksualnog nasilja nad detetom kod nadležnih službi, u okviru stavova „Kad sumnjate ili znate da je dete seksualno zlostavljano, uvek treba prijaviti policiji“ i „Osobe koje seksualno zlostavljaju decu treba da idu u zatvor“. Istovremeno, važno je uočiti da glavni deo intervjuja putem upitnika za decu i mlade neumitno opominje da je samo 7.1% osoba koje su saznale za seksualno nasilje nad detetom, krivično delo i prijavilo. Stoga, u iskazanim stavovima se spremnost za prijavljivanje javlja kao deklarativna.

Dobro poznavanje stavova o seksualnom zlostavljanju dece doprinosi da se detetu koje je preživilo seksualno nasilje pruži adekvatna pomoć, uzimajući u obzir složenost konteksta u kojem se ovaj društveni problem odigrava.

Buduća istraživanja o stavovima o seksualnom nasilju nad decom široko su preporučena od strane gotovo svih autora/ki aktivnih u ovoj oblasti i važno je da pruže dragoceni doprinos:

- Razvoju posebnih državnih strategija za prevenciju i zaštitu dece od seksualnog nasilja
- Ranom prepoznavanju seksualnog zlostavljanja dece
- Promovisanju primarne prevencije seksualnog nasilja nad decom u cilju promene navika, ponašanja i postojećih društvenih stereotipa
- Posebno u obrazovanju, uvođenju tematskih sadržaja o seksualnom nasilju nad decom u redovne nastavne programe nacionalnog kurikuluma u predškolskim i školskim ustanovama i udžbenicima
- Usvajanju postupaka prijateljskog zastupanja dece u okviru procesuiranja počinitelja / počiniteljki seksualnog nasilja nad decom
- Definisanju indikatora za procenu i praćenje rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad decom
- Evaluaciji društvenih stavova od značaja za razumevanje pojave.

Dobijeni rezultati pružaju Timu Nacionalne studije dragocene informacije za formulisanje predloga Nacionalne strategije za prevenciju seksualnog zlostavljanja dece i preuzimanje konkretnih aktivnosti u oblasti i prevencije i intervencije, što je i bio primarni cilj.

Rad na proceni stavova neophodno je nastaviti u narednom periodu.

Literatura:

1. Eagly, A. H. et al. (1998). Attitude, Structure and Function. In *Handbook of Social Psychology*, ed. Gilbert, D.T., Fisk S.T. & G. Lindsey, G., 269–322;
2. Wood, W. (2000). Attitude Change: Persuasion and Social Influence. *Annual Review of Psychology* (51):539–570;
3. Rogers, E.M. (1997). A History of Communication Study;
4. Brier, J. (1992). Attitudes toward Sexual Abuse: Sex Differences and Construct Validity. *Journal of Research in Personality* (26):398-406;
5. Maio, G. H. (2010). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*: Sage Social Psychology Program, SAGE;
6. Holugin, G. et al. (2003). The “sexually abused child”: Potential mechanisms of adverse influences of such a label. Faculty Publications, Department of Psychology, Paper 27. www.digitalcommons.unl.edu/psychfacpub/27;
7. Olson, James M. et al. (1993). Attitudes and Attitude Change. *Annual Review of Psychology* (44):117;
8. Buhrmester, M.D. et al. (2011). Implicit self-esteem: nature, measurement, and a new way forward. *Journal of personality and social psychology*, 100(2):365;
9. Bornstein, B.H. et al. (2007). Child abuse in the eyes of the beholder: Lay perceptions of child sexual and physical abuse. *Child Abuse & Negl.* (31):375–391;
10. Feiring, C. et al. (2007). Childhood sexual abuse and abuse-specific attributions of blame over 6 years following discovery. *Child Abuse & Negl.* 31(11–12):1169–1186;
11. Tennfjord, O.S. (2006). Prediction of attitudes towards child sexual abuse among three different Norwegian samples. *Journal of Sexual Aggression* 12(3):245–263;
12. Afolabi, A.B. et al. (2014). Attitude towards Child Abuse: Identified Predictors in Some Health Care Centre in Lagos State. *Research on Humanities and Social Sciences* 4(5);
13. Maynard, C. (1997). Undergraduate student’s perceptions of child sexual abuse: Effects on age, sex and gender role attitudes. *Child Abuse & Negl.* Vol. 21;
14. Finkelhor, D. (2009). The prevention of childhood sexual abuse. *Future Child*. (19):169–194;
15. Finkelhor, D. (1994): The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Negl.* 18(4):409–417;
16. Kendall-Tackett, K.A. et al. (1991). Factors that influence professionals’ perceptions of behavioural indicators of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence* (6):385–395;
17. Demo, H.D. et al. (1996). Family structure, family process, and adolescent well-being. *Journal of Research on Adolescence* (6):457–488;
18. <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/pubs/cm07/index.htm> ;
19. Deaux, K.K. et al. (1987): Putting gender into context: An integrative model of gender-related behavior. *Psychology Review* (94):369–389;
20. Levesque, RJR. (1999). *Sexual abuse of children: a human rights perspective*. Bloomington, IN, Indiana University Press;
21. MacIntyre, D. et al. (1999). The epidemiology of child sexual abuse. *Journal of Child Centred Practice* 57–86;
22. Finkelhor, D. (1986). A sourcebook on child sexual abuse. London UK, SAGE;
23. Koss, M.P. et al. (1982). Sexual Experiences Survey: A research instrument investigating sexual aggression and victimization. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* (50):455-457;
24. Long, P. J. et al. (1991). Children sexually abused by multiple perpetrators. *Journal of Interpersonal Violence* (6):147–159;
25. (2014) Hidden in plain sight: A statistical analysis of violence against children UNICEF, Global database;
26. Lyons, Ch. J. (2006). Stigma or Sympathy? Attributions of Fault to Hate Crime Victims and Offenders. *Social Psychology Quarterly* 69(1)39-59;
27. Özgülüük S.B. et al. (2010). Prediction of attitudes towards child abuse by gender, age, income and education. *Procedia Social and Behavioural Sciences*, Vol. 5;
28. Chen, Q.J. et al. (2007). Prevention of child sexual abuse in China: Knowledge, attitudes and communication practices of parents of elementary school children. *Child Abuse & Negl.* (31):747–755;
29. Kar, H. et al. (2010). Sexual Assault in Childhood and Adolescence; A Survey Study. *European Journal of Social Sciences* 13(4);
30. Bell, S.T. et al. (1994). Understanding Attributions of Blame in Stranger Rape and Date Rape Situations An Examination of Gender, Race, Identification, and Students’ Social Perceptions of RapeVictims. *Journal of Applied Social Psychology* p.1719–1734;
31. (2011) Child Sexual Abuse. Medline Plus;
32. (2011) Child Sexual Abuse Fact Sheet. NCTSN;

33. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 1994.-2009. godine. www.incesttraumacentar.org.rs/Statistika;
34. Mencap (2002). New bill to challenge sex abuse. www.mencap.org.uk/html/news/sex_abuse_queens_speech.htm;
35. McCreary Centre Society (1993). Sexual abuse and young people with disabilities project: Summary report. Vancouver: McCreary Centre Society;
36. www.onewithcourage.org;
37. Bagley, C. et al. (2000). Criminality and violence in intra- and extra-familial child sex abusers in a 2-year cohort of convicted perpetrators. *Child Abuse Review* 9(4):264–274;
38. Beck, K. A. et al. (1994). Knowledge, Compliance and Attitudes of Teachers Toward Mandatory Child Abuse Reporting. *Canadian Journal of Education* 19(1):15-29;
39. Zellman, G. L., & Antler, S. (1990). Mandated reporters and CPS: A study in frustration. *Public Welfare* 48(1):30–37;
40. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu 2009.-2014. godine. www.incesttraumacentar.org.rs/Statistika;
41. Hanson, R.K. & Morton-Bourgon, K.E. (2009). The Accuracy of Recidivism Risk Assessments for Sexual Offenders: A Meta-Analysis of 118 Prediction Studies. *Psychological Assessment*, Vol. 21;
42. Randolph, M.E. & Mosack, K.E. (2006). Factors Mediating the Effects of Childhood Sexual Abuse on Risky Sexual Behaviour Among College Women. *Journal of Psychology & Human Sexuality* Vol. 18;
43. Bottoms, B. L. (1992). Individual Differences in Perceptions of Child Sexual Assault;
44. McCauly, M.R. et al. (2001). When will a child be believed? The impact of the victim's age and juror's gender on children's credibility and verdict in a sexual-abuse case. *Child Abuse & Negl.* Vol. 25;
45. Morison, S. et al. (1992). Juror and expert knowledge of child sexual abuse. *Child Abuse and Negl.* (16):595–613;
46. www.cbc.ca/news/health/sext-ing-pornography-findings-in-youth-survey-a-new-warning;
47. Kavanagh, S.J. (1997): Protecting Children in Cyberspace. Springfield, VA: Behavioral Psychotherapy Center 58-59;
48. www.srednja.hr/.../Hrvatska/Kako-i-gdje-tinejdzeri-uce-o-seksu;

POGLAVLJE 5

PREPORUKE U SFERI OBRAZOVANJA

Incest Trauma Centar – Beograd, u svojstvu zvaničnog nosioca Kampanje Saveta Evrope za Republiku Srbiju, koja nosi naziv "1 OD 5", pruža Preporuke na osnovu rezultata Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, realizovane u proleće 2015. godine. Preporuke imaju za cilj da se hitno postigne da nadležna državna tela u stvarnom životu - prevashodno Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije - tretiraju seksualno zlostavljanje dece kao prioritetni društveni problem.

Prema potpisanim Sporazumu između Saveta Evrope u Strazburu i Incest Trauma Centra – Beograd, naše rukovođenje Kampanjom Saveta Evrope protiv seksualnog zlostavljanja dece i sve naše aktivnosti zasnovane su na Lanzarot Konvenciji i predstavljaju njenu praktičnu primenu. Naziv Kampanje, "1 OD 5" ("JEDNO OD PETORO"), dat je u skladu sa zvaničnim podatkom Saveta Evrope da je jedno od petoro dece u Evropi preživelo seksualno nasilje. Incest Trauma Centar – Beograd, ženska nevladina specijalizovana služba za društveni problem seksualnog nasilja sa 21 godinom iskustva u radu – najstarija ove vrste u Srbiji - imenovana je 2012. godine za zvaničnog nosioca u punom trajanju Kampanje. "1 OD 5" je finansijski prevashodno podržana od strane Delegacije Evropske unije u Srbiji.

Kampanja "1 od 5" ima svoje tri dimenzije: a) Podizanje svesti javnosti o temi seksualnog nasilja nad decom b) Uticaj na zakonodavstvo i obrazovanje i c) Parlamentarna dimenzija. Zajedno sa savezničkim institucijama i organizacijama nastavljamo intenzivno rad u okviru svih triju dimenzija Kampanje, a u cilju sprovođenja Preporuka proizašlih iz rezultata Nacionalne studije.

Za svaku od navedenih Preporuka, Incest Trauma Centar – Beograd, kao zvaničan nosilac, vlasnik i naručilac Nacionalne studije, spremam je da pruži kreatorima politika i donosiocima odluka puno učešće u njihovoj implementaciji koristeći sopstvene resurse i, tokom 21 godine rada, uspostavljenu infrastrukturu:

1. Neophodno je da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije razvije prvu dugoročnu Nacionalnu strategiju prevencije seksualnog nasilja nad decom u okviru obrazovno-vaspitnog sistema. Nacionalna strategija treba da isprati specifičnosti za našu zemlju, služeći se rezultatima Nacionalne studije.

Posebne segmente predstavljaju: a) angažovanje u razvijanju i primeni mehanizama za rano otkrivanje seksualnog nasilja u okviru obrazovnog sistema, kao i b) usvajanje postupaka prijateljskog zastupanja dece u procesuiranju počinilaca / počiniteljki seksualnog nasilja nad decom - čime se postiže i interresorno povezivanje u prevenciji i zaštiti dece od seksualnog nasilja.

2. Ne postoji efikasnija prevencija seksualnog zlostavljanja dece od integrisanja tematskih sadržaja iz oblasti prevencije kao i prepoznavanja seksualnog nasilja i zaštite dece koja su preživela seksualno nasilje, u programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja i redovne nastavne programe nacionalnog kurikuluma školskih ustanova, kao i redovnih relevantnih udžbenika i drugih materijala koji se koriste u obrazovno-vaspitnom sistemu. Zbog toga, potrebno je da se Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja još aktivnije angažuje u ispunjavanju međunarodno preuzetih obaveza u okviru Lanzarot Konvencije, kao i obaveza propisanih postojećim nacionalnim regulativama, od kojih svaka sadrži ovo usmerenje.

3. Potrebno je izvođenje sveobuhvatne Studije o stavovima prema seksualnom zlostavljanju dece. Rezultati će se koristiti u cilju praktikovanja i promovisanja primarne prevencije seksualnog nasilja nad decom, i u cilju promene navika, ponašanja i postojećih društvenih stereotipa.

SPROVOĐENJE PREPORUKA OZNAČAVA POŠTOVANJE I PRAKTIČNU PRIMENU MEĐUNARODNIH KONVENCIJA I DOMAĆIH ZAKONSKIH REŠENJA

Republika Srbija je svojim potpisom ili ratifikacijom uvela obveznost poštovanja i implementacije svakog pravnog dokumenta navedenog u nastavku. Ovde namenski fokusirano i posebno prikazujemo izvode koji regulišu uvođenje i sprovođenje mera prevencije seksualnog nasilja u sferi obrazovanja.

Obzirom da pravilna realizacija preventivnih mera uvek podstiče obelodanjivanje seksualnog nasilja, uključene su i osnovne napomene u vezi sa zakonskom obavezom prijavljivanja seksualnog nasilja bez koje nema zaustavljanja nasilja.

Svaki od niže navedenih dokumenata sadrži više nego značajne smernice za sve odgovorne za prevenciju i zaštitu dece od seksualnog nasilja, a Nacionalna studija je značajan izvor podataka iz kojih se može izvući niz preporuka za svaki od nadležnih resora.

Naglašavamo da ovim nije iscrpljen korpus regulativa, međunarodnih i domaćih, koje ukazuju na obaveznost postupanja u interesu deteta koje je preživelo seksualno nasilje.

LANZAROT KONVENCIJA

Lanzarot Konvencija (Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja) je doneta 2007. god., Republika Srbija je ratifikovala 2010. god.

POGLAVLJE II – PREVENTIVNE MERE

Član 5. Zapošljavanje, edukacija i podizanje svesti lica koja rade sa decom

1. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere za podsticanje svesti o zaštiti i pravima dece među licima koja imaju redovan kontakt sa decom u obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj zaštiti, pravosudnom i policijskom sektoru i u oblasti koje se odnose na sport, kulturu i aktivnosti u slobodno vreme.
2. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere da lica iz paragrafa 1 steknu adekvatno znanje o seksualnom iskorišćavanju i seksualnoj zloupotrebi dece, o načinu njihove identifikacije i mogućnosti spomenutoj u Članu 12., Stav 1: Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, kako bi se obezbedilo da pristup tim zanimanjima, čije obavljanje posla podrazumeva redovan kontakt sa decom imaju kandidati koji nisu osuđivani za dela seksualnog iskorišćavanja ili seksualne zloupotrebe dece.

Član 6. Obrazovanje za decu

Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere kako bi se obezbedilo da deca, tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe, kao i o načinima na koje mogu da se zaštite, prilagođene njihovom uzrastu. Ova informacija, pripremljena u saradnji sa roditeljima kada je to moguće, prezentovaće se u okviru opšteg konteksta informacija o seksualnosti i posvetiće se posebna pažnja situacijama rizika, naročito rizika koji su uključeni u korišćenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Član 8. Mere za opštu javnost

1. Članica potpisnica će raditi na unapređenju i vođenju kampanja za podizanje svesti u opštoj javnosti sa informacijama o fenomenu seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe dece i preventivnim merama koje se mogu preduzeti.
2. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere na sprečavanju i zabrani rasturanja materijala kojim se propagiraju krivična dela utvrđena u skladu sa ovom Konvencijom.

Član 9. Učešće dece, privatni sektor, mediji i civilno društvo

1. Članica potpisnica će podsticati učešće dece, prema njihovom uzrastu, u razvoju i implementaciji državne politike, programa ili drugih inicijativa koje se odnose na borbu protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe dece.
2. Članica potpisnica će podsticati medije da daju odgovarajuće informacije koje se odnose na sve vidove

seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe dece, uz dužno poštovanje nezavisnosti medija i slobode štampe.

Član 12.

2. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske ili druge mere kako bi se obezbedilo da pravila tajnosti, nametnuta internim zakonom određenim profesionalnim licima koja su pozvana da rade u kontaktu sa decom, ne predstavljaju prepreku za mogućnost da ti profesionalci podnose izveštaje službama odgovornim za zaštitu dece o svakoj situaciji kada imaju osnove da veruju da je dete žrtva seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe.

POGLAVLJE IV – ZAŠТИTNE MERE I PRUŽANJE POMOĆI

Član 12. Izveštavanje sumnje u seksualno iskorišćavanje ili seksualne zloupotrebe

3. Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske ili druge mere kako bi podstakla svako lice koje zna ili sumnja, u dobroj nameri, u seksualno iskorišćavanje ili seksualnu zloupotrebu dece, da prijavi te činjenice nadležnim službama.

ISTANBULSKA KONVENCIJA

Istanbulska Konvencija (Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici) je doneta 2011. god., a Republika Srbija ju je ratifikovala 2013. god.

POGLAVLJE II – INTEGRISANJE POLITIKA I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Član 11. Prikupljanje podataka i istraživanje

1b.) Podržavati istraživanja na terenu svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom radi proučavanja osnovnih uzroka i posledica, učestalosti i stope osude, kao i efikasnosti mera koje se preduzimaju u primeni ove Konvencije.

2. Članice će nastojati da sprovode ankete među stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima radi procene prevalence i trendova svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

POGLAVLJE III – PREVENCIJA

Član 13. Podizanje svesti

1. Članice će promovisati odnosno sprovoditi, redovno i na svim nivoima kampanje, programe podizanja svesti, uključujući i saradnju sa državnim institucijama za ljudska prava i telima za rodnu ravnopravnost, civilnim društvom i nevladinim, **posebno ženskim organizacijama**, prema potrebi, a u cilju podizanja svesti i razumevanja u široj javnosti različitih manifestacija svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, njihovih posledica po decu i potrebe da se takvo nasilje spreči.

Član 14. Obrazovanje

1. Članice će preduzeti, prema potrebi, neophodne korake za uvođenje nastavnog materijala o pitanjima poput jednakosti žena i muškaraca, nestereotipnih rodnih uloga, uzajamnog poštovanja, rodno zasnovanog nasilja nad ženama i prava na lični integritet prilagođenog sposobnostima učenika u zvanične nastavne planove na svim nivoima obrazovanja.

2. Članice će preduzeti sve neophodne korake da bi promovisale načela iz Stava 1. u neformalnim obrazovnim ustanovama, kao i u sportu, kulturnim i rekreativnim ustanovama i u sredstvima javnog informisanja.

STRATEGIJA PREVENCije I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE (REPUBLika SRBIJA, 2013-2018. GOD.)

Zabrana diskriminacije prema deci i maloletnim licima rešena je: Porodičnim zakonom (2005. god.), Zakonom o osnovnom sistemu obrazovanja i vaspitanja (2013. god.), Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (2009. god.), Zakonom o ravnopravnosti polova (2009. god.) i Zakonom o mladima (2011. god.).

AKCIONI PLAN ZA PRIMENU STRATEGIJE PREVENCije I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE (REPUBLika SRBIJA (2014-2018. GOD.)

IV – POSEBNE OBLASTI

4.1. Obrazovanje i profesionalna edukacija

Cilj: Značajno smanjenje i eliminisanje slučajeva diskriminacije u sistemu obrazovanja na nivou preduniverzitetskog i univerzitetskog obrazovanja i sprovedena edukacija zaposlenih u javnom sektoru radi sprečavanja slučajeva diskriminacije pri/u opštenju pripadnika osetljivih društvenih grupa sa organima javne vlasti

4.1.1 Uvesti u obrazovni sistem različite sadržaje i oblike rada koji promovišu antidiskriminaciono ponašanje i vrednosti i razvijaju kompetencije za život u demokratskom društvu

NACIONALNA STRATEGIJA ZA MLADE REPUBLIKE SRBIJE (2015-2025. GOD.)

4.5 BEZBEDNOST MLADIH

Specifični cilj 1

- Razvijati i podržati aktivnosti za prevenciju i suzbijanje rodno zasnovanog, seksualnog i partnerskog nasilja nad mladim ženama.
- Podržati istraživanja koja obrađuju rodnu uslovljenost rizika i pretnji, kao i specifične rizike za mlađe žene i muškarce.

Specifični cilj 2

- Unapređivati programe poštovanja ljudskih i manjinskih prava, rodne ravnopravnosti, prihvatanja različitosti i razvijanje tolerancije.
- Podržati istraživanja, aktivnosti i programe koji obuhvataju najčešće stereotipe i predrasude u društvu.

AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE NACIONALNE STRATEGIJE ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA ŽENA I UNAPREĐIVANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U REPUBLICI SRBIJI (2010-2015. GOD.)

Poseban cilj 5: Prevencija i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite žrtava

5.2.2.2 Obezbeđivanje odgovarajućih prosvetnih kadrova za uvođenje edukacije o nedopustivosti nasilja u obrazovni sistem

5.4.2 Uvođenje znanja o problemu nasilja nad ženama u obrazovne programe na svim nivoima

Obuke kadrova koji se školuju za prosvetna zvanja na svim nivoima obrazovanja, kao i uz stalno

stručno usavršavanje u oblasti rodno zasnovanog nasilja nad ženama, rodne ravnopravnosti, nenasilne komunikacije i (ženskih) ljudskih prava

5.4.2.1 Uvođenje obavezne edukacije o nedopustivosti nasilja i kurseva za nenasilnu komunikaciju u formalni obrazovni sistem kroz sve nivoe školovanja radi pravilnog formiranja stavova kod dece i mlađih

5.4.2.2 Uvođenje programa o ljudskim pravima, pravima dece i ravnopravnosti polova u sve nivoe vaspitno-obrazovnog rada, kao i specifične informacije o osobama i institucijama koje pružaju pomoći žrtvama nasilja

ZAKONSKA OBAVEZNOST PROPISANA DOKUMENTIMA MINISTARSTVA PROSVETE, NAUKE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE (usvojeni 2007-2010. god.)

Zakonski obavezujuća dokumenta su: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV; 2013. god.), Posebni protokol Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2007. god.), Priručnik za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2009. god.) i Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (2010. god.).

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je prevenciju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja propisalo Pravilnikom o stalnom stručnom usavršavanju i napredovanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za jedan od prioriteta u ostvarivanju obrazovno-vaspitnog rada i odredilo da se ona planira razvojnim planom i sastavni je deo godišnjeg plana rada.

Takođe, prioritetne oblasti vezane za stručno usavršavanje zaposlenih u obrazovanju, od značaja za sprovođenje Preporuka Nacionalne studije, su: prevencija nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, prevencija diskriminacije i inkluzija dece;

Priručnikom za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2009. god; str. 21-22 pogledati u originalu na sledećoj strani) stoji navedeno 11 predmeta u redovnoj nastavi osnovnih i srednjih škola za koje je predviđeno da se koriste za prevenciju nasilja:

"Srpski (maternji) jezik i strani jezici, Svet oko nas, Fizičko vaspitanje i školski sport, Građansko vaspitanje, Verska nastava, Geografija, Istorija, Biologija, Filozofija i sociologija, Ustav i državno uređenje i Psihologija. Navedeni su samo pojedini primeri predmeta, s tim da se u svakom sadržaju može naći prostor za preventivne aktivnosti".

Do danas, ovaj proces nije započet na sistemski način i neophodno je da bude predmet najskorijeg budućeg napora od strane resornog ministarstva.

ZAKLJUČAK

Sprovođenjem Preporuka proizašlih iz Nacionalne studije, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije će pokazati spremnost da u stvarnom životu dece, mlađih, roditelja i (pred)školskog osoblja, praktično ispunjava već preuzete obaveze Republike Srbije u okviru potpisanih ili ratifikovanih odgovarajućih međunarodnih konvencija i nacionalnih regulativa. Rezultati i Preporuke Nacionalne studije stoje na raspolaganju za upotrebu svim društvenim akterima odgovornim za prevenciju i zaštitu dece od seksualnog nasilja.

Да би установа била успешна у превенцији насиља, потребно је да све активности и програми који се у њој реализују буду међусобно усклађени и усмерени на квалитет и стварање погодне атмосфере за учење и рад. У Прилогу бр. 10 су предлози идеја и активности које се могу укључити у програм заштите деце од насиља. Предлози се односе на све облике рада: на васпитно-образовни рад, редовну наставу и ваннаставне активности, посебне програме и сл.

Примери предмета и наставних садржаји који се могу користити за превенцију насиља:

- **Српски (матерњи) језик и страни језици:** обрада различитих текстова и књижевних дела предвиђених програмом може бити оквир за анализу узрока и последица различитих видова насиља (један од постављених циљева може бити уочавање односа моћи, сагледавање последица злоупотребе, замишљање могућих другачијих исхода и сл.).
- **Свет око нас:** односи у породици, права и обавезе чланова породице, развијање одговорног односа према друговима, заједници, окружењу и школским обавезама, поштовање одраслих, прихватање и уважавање различитих култура, планирање сопственог рада и напредовања, могући конструктивни начини реаговања на ускраћивања.
- **Физичко васпитање и школски спорт:** уважавање разлика у физичким способностима и изгледу, јачање самопоуздања, развијање тимског духа, развијање спортског понашања такмичара, посматрача/навијача и тренера, пружање подршке саиграчима, спортско прихватање неуспеха и развој самоконтроле, поштовање фер-плеј игре, преузимање иницијативности и одговорности, стицање знања за препознавање ризика од спортских повреда и указивања прве помоћи.
- **Грађанско васпитање:** прихватање карактеристика грађанског друштва, права и обавеза грађана, права и обавеза деце, развој друштвено-одговорног понашања, усвајање норми и прихватање последица њиховог кршења, развој свести о равноправности, заједништву.
- **Верска настава:** развијање толеранције, прихватање различитости, различитих вера, обичаја и др.
- **Географија:** прихватање и уважавање различитости учењем о различitim културама и обичајима; развијање саосећања и бриге о другима на основу примера хуманитарне помоћи угроженим подручјима – недостатак хране, воде, земљотреси, поплаве, временске непогоде, последице ратова, избеглички кампови и хуманитарне катастрофе, улагање у развој неразвијених подручја; људска и мањинска права у различитим државама; развијање способности правилног расуђивања расветљавањем мотивације и путева трговине људима и децом; родна равноправност; развијање еколошке свести и безбедносне културе у смислу заштите животне средине; упознавање са обичајима и различитим културама, развијање поштовања етничког идентитета и припадности.
- **Историја:** развој осећања сопственог идентитета, саосећања и бриге за друге анализом историјских догађаја, различитим виђењима истог догађаја, дебатовањем, анализирањем војне и дипломатске вештине...; упознавање са људским правима и вредностима и начинима остваривања права, анализом развоја дечјих и људских права, историје развоја слобода

и права појединих угрожених група (жене, деца, новинари, особе са инвалидитетом); анализом образовања у различитим временским периодима и утицај на просперитет; упознавањем са значајем националних историјских споменика и споменика културе и сл.

- **Биологија:** стицање знања о психоактивним супстанцима које изазивају болести зависности, њиховим утицајима на организам и социјалне односе појединца, формирање и развијање ставова, вештина и знања која ће бити препрека негативном утицају вршњака у погледу коришћења ових супстанци: упознавање са појмовима и значајем емоционалне и социјалне интелигенције; развијање еколошке свести, потребе превентивног деловања или интервенисања у ситуацијама које угрожавају живот или нормално функционисање појединца, изучавање техника указивања прве помоћи, развијање одговорног односа према животињама...
- **Филозофија и социологија:** развој васпитног деловања одраслих, развој васпитних образца и модела, врсте дисциплиновања некад и сад, врсте ауторитета и однос према ауторитетима, друштво ауторитета и заједница знања, солидарност и хуманитарни рад у заједници, односи у групи и управљање групом и сл.
- **Устав и државно уређење:** развој демократије кроз историју, владавина права наспрам владавине закона, држава као заштитник права грађана, антидискриминационе политике и сл.
- **Психологија:** развој моралности, дебате о различитостима, предрасудама и стереотипном мишљењу, изазовиadolесцентске кризе, управљање понашањем и контрола емоционалног испољавања, вештине комуникације, вршњачка и партнерска комуникација, вештине саосећајног и активног слушања, JA/TI говор...

 Наведени су само поједини примери предмета, с тим да се у сваком садржају може наћи простор за превентивне активности.

У **домовима ученика** васпитни циљеви се остварују успостављањем подстицајне средине и активним укључивањем деце/младих у живот и рад установе. За превенцију насиља важно је познавање сваког ученика и вршњачке заједнице, уважавање индивидуалних разлика, сарадња са школом, родитељима и локалном заједницом, али и уважавање чињенице да ученици одрастају ван породичног окружења и често у различитом културолошком контексту.

Слободне и ваннаставне активности треба да буду у складу са потребама и интересовањима деце (занимљиве, забавне и привлачне), усмерене ка конструктивном и стваралачком развоју, да доприносе квалитетном коришћењу слободног времена и ван установе. Информације о овим активностима би требало да буду доступне током целе године (огласна табла, сајт установе..). „Продукти“ треба да буду видљиви (изложбе, концерти, књижевне вечери, акције, такмичења, утакмице, представе). Кад год је могуће, укључити родитеље и локалну заједницу у планирање и реализацију различитих активности. У Прилогу број 8 налази се листа идеја, акција, модела превентивног деловања.

Потребно је планирати ваннаставне активности у које ће се укључити што већи број деце, посебно из осетљивих и ризичних група (деца са тешкоћама у развоју и учењу, из социјално депривираних средина и др.).

Literatura

1. Lanzarot Konvencija - Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe (2007)
2. Istanbulska Konvencija - Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011)
3. Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije Republike Srbije (2013-2018)
4. Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije Republike Srbije (2014-2018)
5. Nacionalna strategija za mlade Republike Srbije (2015-2025)
6. Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji (2010-2015)
7. Posebni protokol o zaštiti dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama; Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (2007);
8. Priručnik za primenu Posebnog protokola o zaštiti dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama; Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (2009);
9. Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje; Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (2010);

PRILOZI

PRILOG 1

Lanzarot Konvencija Saveta Evrope (2007. god.)

Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

(Usvojio Komitet ministara u julu 2007. godine na 1002. sjednici zamjenika ministara)

Države članice Vijeća Evrope i potpisnice ovoga dokumenta,

Smatrajući da je cilj Vijeća Evrope da se ostvari veće jedinstvo među državama članicama;

Smatrajući da svako dijete ima pravo na takve mjere zaštite kod svojih roditelja, društva i države, potrebne njegovom ili njenom statusu maloljetnika;

Opažajući da seksualno iskorištavanje djece, posebno dječja pornografija i prostitucija, i svi oblici seksualne zloupotrebe djece, uključujući djela koja se čine u inozemstvu, djeluju destruktivno po zdravlje djece i psihosocijalni razvoj;

Opažajući da je seksualno iskorištavanje i seksualna zloupotreba djece narasla do zabrinjavajućih srazmjera, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, posebno u pogledu sve većeg korištenja, i od strane djece i od počinilaca, informatičkih i komunikacijskih tehnologija (ICT-a), te da sprečavanje i suzbijanje takvog seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece zahtijeva međunarodnu suradnju;

Smatrajući da su dobrobit i najbolji interes djece temeljne vrijednosti koje dijele sve države članice i da se moraju unaprijediti bez ikakve diskriminacije;

Pozivajući se na Akcioni plan usvojen na Trećem samitu šefova država i vlada Vijeća Evrope (Varšava, 16.-17. maj 2005.) na kojem je upućen poziv za razradu mjera na zaustavljanju seksualnog iskorištavanja djece;

Pozivajući se posebno na Preporuku, br. R(91)11, Komiteta ministara koja se odnosi na seksualno iskorištavanje, pornografiju i prostituciju, i trgovinu, djece i starijih maloljetnika, Preporuku Rec(2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja, i Konvenciju o kompjuterskom kriminalu (ETSNo. 185), naročito njen član 9., kao i Konvenciju Vijeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima (ETSNo.197);

Imajući u vidu Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950, ETS No. 5), revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1996, ETS br. 163), i Evropsku konvenciju o ostvarivanju prava djece (1996, ETS br. 160);

Imajući, također, u vidu Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, posebno njen član 34, Opcioni protokol o prodaji djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju, Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine osobama, naročito ženama i djecom, dopunjujući Konvenciju Ujedinjenih naroda o transnacionalnom organizovanom kriminalu, kao i Konvenciju Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na zabranu i poduzimanje trenutne akcije na eliminaciji najgorih oblika dječijeg rada;

Imajući na umu Okvirnu odluku Vijeća Evropske unije o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije (2004/68/JHA), Okvirnu odluku Vijeća Evropske unije o položaju žrtava u krivičnim postupcima (2001/220/JHA), i Okvirnu odluku Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2002/629/JHA);

Posvećujući dužnu pažnju relevantnim međunarodnim instrumentima i programima iz ovog područja, posebno Štokholmskoj deklaraciji i agendi za akciju, usvojenu na I Svjetskom kongresu protiv komercijalizacije seksualnog iskorištavanja djece (27.-31. augusta 1996. godine), Deklaraciji o globalnoj privrženosti iz Jokohame, usvojenoj na II Kongresu protiv komercijalizacije seksualnog iskorištavanja djece (17.-20. decembra 2001. godine), Deklaraciju o privrženosti i planu akcije iz Budimpešte, usvojene na pripremnoj konferenciji u Budimpešti za II Svjetski kongres protiv komercijalizacije seksualnog iskorištavanja djece (20.-21. novembra 2001. godine), Rezoluciji S-27/2 "Svijet pogodan za djecu" Generalne skupštine Ujedinjenih naroda i trogodišnjem programu "Gradimo Evropu za i sa djecom", usvojenom nakon Trećeg samita i pokrenut na konferenciji u Monaku (4.-5. aprila 2006. godine);

Odlučni da učinkovito doprinesemo zajedničkom cilju zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, ma gdje da se počinioci nalazili, i pružanje pomoći žrtvama;

Uzimajući u obzir potrebu da se izradi sveobuhvatni međunarodni instrument koji stavlja u fokus preventivne, zaštitne i krivične aspekte borbe protiv svih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece i uspostavljanje specifičnog monitoring mehanizma

Dogovorili su se o sljedećem:

Poglavlje I - Svrha, načela nediskriminacije i definicije

Član 1 - Svrha

1. Svrha ove Konvencije je:

- a. spriječiti i suzbijati seksualno iskorištavanje i seksualnu zloupotrebu djece;
- b. zaštititi prava djece žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe;
- c. unaprijediti nacionalnu i međunarodnu saradnju protiv seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece.

2. Da bi se osigurala učinkovita implementacija njenih odredaba od strane potpisnika, ovom Konvencijom se uspostavlja poseban monitoring mehanizam.

Član 2 - Načelo nediskriminacije

Implementacija odredaba ove Konvencije od strane potpisnika, posebno uživanje mjera za zaštitu prava žrtava, osigurat će se bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, rođenje, seksualna orijentacija, zdravstveno stanje, invalidnost ili drugi status.

Član 3 - Definicije

U svrhu ove Konvencije:

- a) "dijete" će značiti svako lice starosne dobi ispod 18 godina;
- b) "seksualno iskorištavanje i seksualna zloupotreba djece" uključuje ponašanje navedeno u članovima od 18 do 23 ove Konvencije;
- c) "žrtva" znači svako dijete podvrgnuto seksualnom iskorištavanju i seksualnoj zloupotrebi.

Poglavlje II - Preventivne mjere

Član 4 - Načela

Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere za sprečavanje svih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece i zaštite djece.

Član 5 - Zapošljavanje, edukacija i podizanje svijesti osoba koje rade sa djecom

1. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere za poticanje svijesti o zaštiti i pravima djece među osobama koje imaju redovan kontakt sa djecom u obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj zaštiti, pravosudnom i policijskom sektoru, i u oblasti koje se odnose na sport, kulturu i aktivnosti u slobodno vrijeme.

2. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da osobe iz paragrafa 1 steknu adekvatno znanje o seksualnom iskorištavanju i seksualnoj zloupotrebi djece, o načinu kako ih identifikovati i mogućnosti pomenutoj u članu 12, paragraf 1.

3. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, kako bi se osiguralo da pristup tim zanimanjima, čije obavljanje posla podrazumijeva redovan kontakt sa djecom, imaju kandidati koji nisu osuđivani za djela seksualnog iskorištavanja ili seksualne zloupotrebe djece.

Član 6 - Obrazovanje za djecu

Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da djeca, tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, kao i o sredstvima kako da se zaštite, prilagođenim njihovom uzrastu.

Ova informacija, pripremljena u saradnji sa roditeljima, kada je to moguće, prezentirat će se u okviru općeg kontektsa informacija o seksualnosti i posvetit će se posebna pažnja situacijama rizika, naročito riziku koji su uključeni u korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Član 7 - Programi i mjere preventivne intervencije

Članica potpisnica će osigurati da osobe za koje postoji bojazan da bi mogle počiniti bilo koje krivično djelo, utvrđeno u skladu sa ovom Konvencijom, mogu imati pristup, kada je to prikladno, efikasnim programima i mjerama namijenjenim procjeni i sprečavanju rizika od činjenja krivičnog djela.

Član 8 - Mjere za opću javnost

1. Članica potpisnica će raditi na unapređenju i vođenju kampanja za podizanje svijesti u općoj javnosti sa informacijama o fenomenu seksulanog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece i preventivnim mjerama koje se mogu poduzeti;
2. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere na sprečavanju i zabrani rasturanja materijala kojim se propagiraju krivična djela utvrđena u skladu sa ovom Konvencijom.

Član 9 - Učešće djece, privatni sektor, mediji i civilno društvo

1. Članica potpisnica će poticati učešće djece, prema njihovom uzrastu, u razvoju i implementaciji državne politike, programa ili drugih inicijativa koje se odnose na borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece.
2. Članica potpisnica će poticati privatni sektor, a posebno informacijski i komunikacijski sektor, turizam i prometnu privredu, i bankarske i finansijske sektore, kao i civilna društva, da učestvuju u razradi i implementaciji politika radi sprečavanja seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece i implementiranja internih normi putem samoregulacije ili koregulacije.
3. Članica potpisnica će poticati medije da daju odgovarajuće informacije koje se odnose na sve vidove seksualnog iskorištavanja i zloupotrebi djece, uz dužno poštivanje nezavisnosti medija i slobode štampe.
4. Članica potpisnica će poticati finansijske, uključujući, kada je primjerno, stvaranjem fondova, projekte i programe koje će obavljati civilno društvo u cilju sprečavanja i zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe.

Poglavlje III - Specializirani organi i koordinirajuća tijela

Član 10 - Nacionalne mjere koordinacije i saradnje

1. Članica potpisnica će poduzeti potrebne mjere kako bi se osigurala koordinacija na nacionalnom i lokalnom nivou između različitih agencija zaduženih za zaštitu, sprečavanje i borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, osobito u sektoru obrazovanja, zdravstvenom sektoru, socijalnim službama, policijskim i pravosudnim organima.
2. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere za uspostavljanje i imenovanje:
 - a) nezavisnih nadležnih nacionalnih ili lokalnih institucija za unapređenje i zaštitu prava djeteta, osiguravši da su oni opskrbljeni sa posebnim sredstvima i odgovornostima;
 - b) mehanizama za prikupljanje podataka ili fokusnih tačaka, na nacionalnim ili lokalnim nivoima i u saradnji sa civilnim društvom, u svrhu osmatranja i procjene fenomena seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, uz dužno poštivanje zahtjeva za zaštitom ličnih podataka osobe.
3. Članica potpisnica će poticati saradnju između kompetentnih državnih organa, civilnog društva i privatnog sektora kako bi se bolje sprječilo i borilo protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece.

Poglavlje IV - Zaštitne mjere i pružanje pomoći žrtvama

Član 11 – Principi

1. Članica potpisnica će uspostaviti učinkovite socijalne programe i pokrenuti multidisciplinarne strukture da se

osigura potrebna potpora žrtvama, njihovoj bliskoj rodbini i svakom licu koje je zaduženo za vođenje brige o njima.

2. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi se osiguralo da u slučajevima kada je starosna dob žrtve neizvjesna, a postoje razlozi da se vjeruje da je žrtva dijete, mjere zaštite i pružanja pomoći će se primjeniti na njega ili nju do verifikacije starosne dobi žrtve.

Član 12 - Izvještavanje sumnje u seksualno iskorištavanja ili seksualne zloupotrebe

1. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi se osiguralo da se pravila tajnosti, nametnuta internim zakonom na određene profesionalne osobe koje su pozvane da rade u kontaktu sa djecom, ne predstavlja prepreku za mogućnost da ti profesionalci podnose izvještaje službama odgovornim za zaštitu djece, o svakoj situaciji kada imaju razumne osnove da vjeruju da je dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe.

2. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi podstakla svaku osobu koja zna ili sumnja, u dobroj namjeri, u seksualno iskorištavanje ili seksualnu zloupotrebu djece, da prijavi te činjenice nadležnim službama.

Član 13 - Linije za pružanje pomoći (Helplines)

Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi ohrabrla i pružila podršku uspostavljanju informacione službe, kao što su telefonske ili internetske linije za pružanje pomoći, davanje savjeta pozivateljima, čak u tajnosti ili uz dužno poštivanje njihove anonimnosti.

Član 14 - Pružanje pomoći žrtvama

1. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi se pružila pomoći žrtvama, kratkoročno i dugoročno, u fizičkom i psihosocijalnom oporavku. Poduzete mjere, u skladu sa ovim paragafom, moraju uzeti u obzir gledišta, potrebe i želje djeteta.

2. Članica potpisnica će poduzeti mjere, prema uvjetima koje propisuje njen lokalni zakon, za saradnju sa nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama ili drugim elementima civilnog društva koji su angažovani na pružanju pomoći žrtvama.

3. Kada roditelji ili osobe, koje vode brigu o djetetu, učestvuju u njegovom ili njenom seksualnom iskorištavanju ili seksualnoj zloupotreti, postupci intervencije, poduzeti primjenom člana 11, paragraf 1, moraju uključiti:

- mogućnost odstranjivanja navodnog počinitelja;
- mogućnost odstranjivanja žrtve iz njenog ili njegovog porodičnog ambijenta. Uvjeti i trajanje takvog odstranjenja utvrđit će se u skladu sa najboljim interesima djeteta.

4. Članica potpisnica će poduzeti potrebne zakonske ili druge mjere kako bi se osiguralo da osobe, koje su bliske žrtvi, mogu koristiti, kada je to prikladno, terapeutsku pomoći, naročito hitnu psihološku njegu.

Poglavlje V - Interventni programi i mjere

Član 15 - Opća načela

1. Članica potpisnica će osigurati ili unaprijediti, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, učinkovite interventne programe i mjere za osobe iz člana 16, parografi 1 i 2, u pogledu sprečavanja i minimiziranja rizika od ponavljanja krivičnog djela seksualne naravi protiv djeteta. Takvi programi ili mjere moraju biti dostupni u svako vrijeme tokom sudskega postupka, unutar ili izvan pritvora, u skladu sa uvjetima propisanim zakonom.

2. Članica potpisnica će osigurati ili unaprijediti, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, razvoj partnerstva ili drugih oblika saradnje među nadležnim organima, posebno zdravstvene službe i socijalne službe, i pravosudnih organa i drugih tijela odgovornih za praćenje osoba navedenih u članu 16, parografi 1 i 2.

3. Članica potpisnica će osigurati ili promovirati, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, procjenu opasnosti i mogući rizik od ponavljanja krivičnog djela uspostavljenog prema ovoj Konvenciji, od strane lica navedenog u članu 16, parografi 1 i 2, u cilju određivanja odgovarajućih programa i mera.

4. Članica potpisnica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati procjenu učinkovitosti implementiranih programa i mjera.

Član 16 - Recipijenti interventnih programa i mjera

1. Članica potpisnica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati da lice koje je predmet krivičnog postupka, zbog bilo kojeg krivičnog djela predviđenog ovom Konvencijom, može imati pristup programima i mjerama navedenim u članu 15, paragraf 1, pod uvjetima koji nisu ni štetni niti u suprotnosti sa pravima na odbranu i zahtjevima za objektivno i nepristrasno suđenje, a naročito uz dužno poštovanje pravila koja reguliraju načelo pretpostavke nevinosti.

2. Članica potpisnica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati da osobe osuđene za krivična djela, uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom, mogu imati pristup programima i mjerama pomenutim u članu 15, paragraf 1.

3. Članica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati da se interventni programi i mjere razvijaju ili prilagođavaju kako bi ispunili razvojne potrebe djece koja su predmet seksualnog napastovanja, uključujući one koji su ispod starosne dobi koja podlježe krivičnoj odgovornosti, sa ciljem da se reaguje na njihove seksualne bihevioralne probleme.

Član 17 - Informacije i pristanak

1. Članica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati da osobe navedene u članu 16, kome su predložene interventni programi i mjere, budu potpuno informirane o razlozima za davanje prijedloga i pristanka za program ili mjeru uz potpuno poznavanje činjenica.

2. Članica će, u skladu sa svojim lokalnim zakonom, osigurati da osobe, kojima su predloženi interventni programi i mjere, mogu ih odbiti i da su, u slučaju osuđenih osoba, svjesni mogućih posljedica koje bi odbijanjem mogli imati.

Poglavlje VI – Materijalni krivični zakon

Član 18 - Seksualno zlostavljanje

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da se sljedeće namjerno ponašanje krivično procesuira:

- a) seksualni odnos sa djetetom koje prema relevantnoj regulativi ili državnom zakonu nije steklo zakonsku dob za seksualnu aktivnost;
- b) stupanje u seksualne odnose sa djetetom je urađeno:
 - pod prisilom, korištenjem sile ili prijetnje ili
 - zloupotreba je učinjena od strane osobe kojoj dijete vjeruje, autoriteta ili ima utjecaj nad djetetom, uključujući i one unutar porodice;
 - zloupotreba je napravljena nad djetetom koje se nalazi u posebno osjetljivoj situaciji, s posebnim naglaskom na mentalne i fizičke nesposobnosti ili zavisnu poziciju.

2. U svrhu gore navedenog paragrafa 1, članica treba odrediti dobnu granicu ispod koje je zabranjeno imati seksualne odnose sa djetetom.

3. Propisi iz paragrafa 1 a) nemaju namjeru da reguliraju dobrovoljne seksualne odnose između maloljetnika.

Član 19 - Krivična djela koja se odnose na dječiju prostituciju

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da se sljedeće namjerno ponašanje krivično procesuira:

- a) zapošljavanje djeteta u prostitutku ili uzrokujući dječiju prostitutku ;
- b) prisiljavanje djeteta na prostitutku ili stjecanje dobiti ili na drugi način iskorištavanje djeteta za takve svrhe;
- c) primanje naknade od dječije prostitutke.

2. U svrhu ovog člana, termin „dječja prostitutika“ treba da znači korištenje djeteta za seksualne aktivnosti

gdje novac ili bilo koji drugi oblik naknade ili razmatranja je dat ili je dano obećanje za plaćanje, bez obzira na to da li je ovo naknada, obećanje ili razmatranje dano djetetu ili trećoj osobi.

Član 20 – Krivična djela koja se odnose na dječiju pornografiju

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da se sljedeće namjerno ponašanje krivično procesuira:
 - a) izrada dječije pornografije;
 - b) nuđenje ili pravljenje dostupnim dječije pornografije;
 - c) distribucija ili prenošenje dječije pornografije;
 - d) nabavljanje dječije pornografije za sebe ili za drugu osobu;
 - e) posjedovanje dječije pornografije;
 - f) svjestan pristup putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija dječijoj pornografiji.
2. U svrhu ovog člana, „dječija pornografija“ će značiti svaki materijal koji vizuelno opisuje dijete angažovano u stvarno ili simulirano seksualno jasno ponašanje, ili opis dječijih i seksualnih organa čija je primarna svrha seks.
3. Članica može zadržati pravo da ne primjenjuje, u cijelosti ili djelomično, paragraf 1a i e na proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala:
 - koji se isključivo sastoji od simuliranih predstavljanja ili realističnih slika nepostojećeg djeteta;
 - koji uključuje djecu koja su dostigla starosnu dob navedenu u članu 18, paragraf 2, kada su ove slike proizvedene i nalaze se u njihovom posjedu uz njihov pristanak, isključivo za sopstvenu privatnu upotrebu.
4. Članica može zadržati pravo da ne primjenjuje, u cijelosti ili djelomično, paragraf 1f.

Član 21 - Krivična djela koja se odnose na učestvovanje djeteta u pornografskim predstavama

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da se sljedeće namjerno ponašanje krivično procesuira:
 - a) zapošljavanje djeteta da učestvuje u pornografskim predstavama ili uzrokujući da dijete učestvuje u takvim predstavama;
 - b) prisiljavanje djeteta da učestvuje u pornografskim predstavama, ili stjecanje dobiti, ili na drugi način iskorištavanje djeteta za takve svrhe;
 - c) namjerno prisustvovanje pornografskim predstavama koje uključuju učešće djece.
2. Članica može zadržati pravo da ograniči primjenu paragrafa 1C na slučajeve kada su djeca zaposlena ili prisiljena u skladu sa paragrafom 1a ili b.

Član 22 - Korupcija djeteta

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da krivično procesuira namjerno dovođenje, u seksualnu svrhu, djeteta koje nije dostiglo starosnu dob postavljenu primjenom člana 18, paragraf 2, u situaciju da bude svjedok seksualne zloupotrebe ili seksualnih aktivnosti, čak i ako ne mora biti učesnik.

Član 23 - Privlačenje djece za seksualne ciljeve

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da krivično procesuira namjeren prijedlog, putem informacionih i komunikacionih tehnologija, odrasle osobe da se sastane sa djetetom koje nije dostiglo starosnu dob postavljenu primjenom člana 18, paragraf 2, u svrhu činjenja bilo kojeg krivičnog djela postavljenog u skladu sa članom 18, paragraf 1a, ili člana 20, paragraf 1a, protiv njega ili nje, kada je ovakav prijedlog praćen materijalnim aktima koja dovode do takvog susreta.

Član 24 - Pomaganje ili poticanje i pokušaj

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da se uspostavi kao krivično djelo, kada je namjerno počinjeno, pomagano ili poticano, činjenje svakog krivičnog djela uspostavljenog u skladu sa ovom Konvencijom.
2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da upostavi kao krivično djelo, kada je namjerno počinjen, pokušaj da se počini krivično djelo uspostavljeno u skladu sa ovom Konvencijom.

3. Članica može zadržati pravo da ne primjenjuje, u cijelosti ili djelomično, paragraf 2, na krivična djela uspostavljena u skladu sa članom 20, paragraf 1b, d, e i f, član 21, paragraf 1c, član 22 i član 23.

Član 25 - Nadležnost

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da uspostavi nadležnost nad krivičnim djelima uspostavljenim u skladu sa ovom Konvencijom, kada se krivično djelo počini:

- a) na njenoj teritoriji;
- b) na palubi broda koji nosi zastavu te strane;
- c) u avionu registrovanom po zakonima te strane;
- d) od strane jednog od njenih državljana ili
- e) od strane osobe koja ima stalni boravak na njenoj teritoriji.

2. Članica će se potruditi da poduzme potrebne zakonske i druge mjere na uspostavljanju nadležnosti nad svakim krivičnim djelom uspostavljenim u skladu sa ovom Konvencijom, kada je krivično djelo počinjeno protiv jednog od njenih državljana ili osobe koja ima stalno mjesto boravka na njenoj teritoriji.

3. Članica može, u vrijeme stavljanja potpisa, ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupu, izjavom upućenoj Generalnom sekretaru Vijeća Evrope, izjaviti da zadržava pravo da ne primjenjuje, ili primjenjuje samo specifične slučajeve, ili uvjete pravila postavljenih u paragrfu e ovog člana u svojoj jurisdikciji.

4. Radi krivičnog gonjenja zbog krivičnih radnji uspostavljenih u skladu sa članovima 18, 19, 20, paragraf 1a, i 21, paragraf 1a i b ove Konvencije, članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da njeni jurisdikcija, u pogledu paragrafa 1d, nije podređena uvjetu da se ta djela krivično procesuiraju u mjestu gdje su počinjena.

5. Članica može, u vrijeme stavljanja potpisa, ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupu, izjavom upućenoj Generalnom sekretaru Vijeća Evrope, izjaviti da zadržava pravo da ograniči primjenu paragrafa 4 ovog člana, u pogledu krivičnih djela uspostavljenih u skladu sa članom 18, paragraf 1b, druga i treća alineja, na slučajeve kada njen državljanin ima stalni boravak na njenoj teritoriji.

6. Radi krivičnog gonjenja zbog krivičnih radnji uspostavljenih u skladu sa članovima 18, 19, 20, paragraf 1a, i 21 ove Konvencije, članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura da njena nadležnost, u pogledu paragrafa 1d i e, nije subordinirana uvjetu da se krivično gonjenje može pokrenuti samo nakon prijave žrtve ili prijave države u mjestu gdje je počinjeno krivično djelo.

7. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da uspostavi nadležnost nad krivičnim djelima uspostavljenim u skladu sa ovom Konvencijom, u slučajevima kada je navodni počinilac prisutan na njenoj teritoriji i ne izručuje ga drugoj strani, isključivo na temelju njegovog državljanstva.

8. Kada više članica polaže pravo na nadležnost nad navodnim krivičnim djelom uspostavljenim u skladu sa ovom Konvencijom, strane učesnice će se, kada je to prikladno, konsultirati u pogledu utvrđivanja najprikladnije jurisdikcije za krivično gonjenje.

9. Bez prejudiciranja općih normi međunarodnog prava, ova Konvencija ne isključuje nijednu krivičnu nadležnost koju ostvaruje jedna članica u skladu sa lokalnim zakonom.

Član 26 - Korporativna odgovornost

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da se pravno lice može smatrati odgovornim za krivična djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom, počinjena radi koristi od strane bilo kojeg fizičkog lica koje djeluje bilo pojedinačno ili kao dio organa pravnog lica i ima vodeći položaj unutar pravnog lica, na osnovu:

- a) ovlasti predstavljanja pravnog lica;
- b) ovlasti za donošenje odluka u ime i za račun pravnog lica;
- c) ovlasti vršenja kontrole unutar pravnog lica.

2. Osim slučajeva već navedenih u paragrafu 1, članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da se pravno lice može smatrati odgovornim kada je nedostatak nadzora ili kontrole od strane fizičkog lica, pomenutog u paragrafu 1, omogućilo činjenje krivičnog djela uspostavljenog u skladu sa ovom Konvencijom, radi pridobivanja koristi tom pravnom licu od strane fizičkog lica koje djeluje pod njegovim

autoritetom.

3. Zavisno od zakonskih načela strane, odgovornost pravnog lica može biti krivična, građanska ili upravna.

4. Takva odgovornost će bez prejudiciranja biti krivična odgovornost fizičkog lica koje je počinilo krivično djelo.

Član 27 - Sankcije i mjere

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da krivična djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom budu kažnjena učinkovitim, srazmernim i odgovarajućim sankcijama, uzimajući u obzir njihovu težinu. Ove sankcije će uključivati kazne koje se odnose na lišavanje slobode što može pokrenuti ekstradiciju.

2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da se pravno lice, koje se smatra odgovornim u skladu sa članom 26, podvrgne učinkovitim, srazmernim i odgovarajućim sankcijama koje će uključivati novčane krivične ili nekrivične kazne, a mogu biti uključene i druge mjere, posebno:

- a) isključenje iz prava na javne beneficije ili pomoći;
- b) privremena ili stalna diskvalifikacija obavljanja komercijalnih aktivnosti;
- c) stavljanje pod sudski nadzor;
- d) sudski nalog za likvidaciju.

3. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da:

- a) predviđa oduzimanje ili konfiskaciju:

- roba, dokumentacije i drugih instrumenata koji su korišteni za činjenje krivičnog djela ili olakšavanje njihovog činjenja, kako je uspostavljeno u skladu sa ovom Konvencijom;
- zaradu stečenu iz takvih krivičnih djela ili njihovu vrijednost;

- b) omogućiti privremeno ili stalno zatvaranje svake ustanove koja je vršila krivična djela, uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom, bez prejudiciranja prava bona fide trećih članica ili zabrana počinitelju, privremena ili stalna, da vrši profesionalnu ili dobrovoljnu aktivnost koja uključuje kontakt sa djecom tokom kojih je počinjeno krivično djelo.

4. Članica može usvojiti druge mjere u odnosu na počinitelje, kao što je povlačenje roditeljskih prava ili monitoring ili nadgledanje osuđenih lica.

5. Članica može uspostaviti da zarade, stečene krivičnim djelom, ili imovina konfiskovana u skladu sa ovim članom, može biti dodijeljena specijalnom fondu kako bi se finansirali programi prevencije i pružanja pomoći žrtvama bilo kojeg krivičnog djela uspostavljenog u skladu sa ovom Konvencijom.

Član 28 - Otežavajuće okolnosti

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da se sljedeće okolnosti, u mjeri u kojoj oni ne čine dio sastavnih dijelova krivičnog djela, mogu, u skladu sa relevantnim odredbama lokalnog zakona, uzeti u obzir kao otežavajuće okolnosti kod utvrđivanja sankcija u odnosu na krivična djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom:

- a. kada je krivično djelo nanijelo ozbiljnu štetu fizičkom ili mentalnom zdravlju žrtve;
- b. kada je krivičnom djelu prethodilo ili je praćeno djelima mučenja i ozbiljnog nasilja;
- c. kada je krivično djelo počinjeno protiv posebno osjetljive žrtve;
- d. kada je krivično djelo počinio član porodice, osoba koja stanuje sa djetetom ili osoba koja je zloupotrijebila svoj autoritet;
- e. kada je krivično djelo počinilo nekoliko ljudi koji su djelovali zajedno;
- f. kada je krivično djelo počinjeno u okviru kriminalne organizacije;
- g. kada je počinitelj već ranije osuđivan za krivična djela iste naravi.

Član 29 - Ranija osuđivanja

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da predviđa mogućnost uzmanja u obzir konačne kazne koju je izrekla druga članica, u odnosu na prekršaje uspostavljene u skladu sa ovom Konvencijom prilikom utvrđivanja sankcija.

Poglavlje VII - Istraga, krivično gonjenje i proceduralno pravo

Član 30 - Načela

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da se istrage i krivični postupci vode u najboljem interesu i poštujući prava djeteta.
2. Članica će usvojiti zaštitni pristup prema žrtvama, osiguravši da istrage i krivični postupci ne pogoršaju traume koje je dijete doživjelo i da iza odgovora krivične pravde uslijedi pomoć, kada je to prikladno.
3. Članica će osigurati da se istrage i krivični postupci tretiraju kao prioritet i da se vrše bez neopravdanog odlaganja.
4. Članica će osigurati da mjere, primjenljive pod ovim poglavljem, ne prejudiciraju prava na odbranu i zahtjeve za objektivnim i nepristrasnim suđenjem, u skladu sa članom 6 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.
5. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere, u skladu sa temeljnim načelima svog lokalnog zakona:
 - osigurati učinkovitu istragu i krivično gonjenje za djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom, dopustivši, kada je prikladno, mogućnost tajnih operacija;
 - omogućiti jedinicama ili istražnim službama da identifikuju žrtve krivičnih radnji uspostavljenih u skladu sa članom 20, posebno da analiziraju dječiji pornografski materijal, kao što su fotografije i audiovizuelni snimci poslani ili stavljeni na raspolaganje putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Član 31 - Opće mjere zaštite

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da zaštiti prava i interese žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka, u svim fazama istrage i krivičnog postupka, a naročito:
 - a) dajući im obavještenje o njihovim pravima i uslugama koje im stoje na raspolaganju i, osim ako ne žele da prime takve informacije, praćenje njihovih žalbi, optužbi, općeg napretka istrage ili postupka, njihove uloge kao i ishod njihovih predmeta;
 - b) osiguravši, makar u slučajevima kada se žrtve i njihove porodice mogu naći u opasnosti, da mogu biti obaviješteni, ako je potrebno, kada lice koje se krivično goni ili je osuđeno izlazi na privremenu ili konačnu slobodu;
 - c) omogućiti im, u skladu sa proceduralnim pravilima lokalnog zakona, da budu saslušani, da daju dokaze i vrše izbor načina kako prezentirati svoja viđenja, potrebe i želje, direktno ili preko posrednika, te da ona budu razmatrana;
 - d) osigurati im odgovarajuće službe za podršku kako bi njihova prava i interesi bili valjano izloženi i uzeti u obzir;
 - e) štiti njihovu privatnost, njihov identitet i njihov ugled, i uzimajući u obzir mjere koje su u skladu sa lokalnim zakonom, spriječiti javno rasturanje informacija koje bi mogle dovesti do njihove identifikacije;
 - f) osigurati njihovu sigurnost, kao i njihove porodice i njihovih svjedoka, od zastrašivanja, osvete i ponovne viktimizacije;
 - g) osigurati da se izbjegava kontakt izmedju žrtava i počinitelja u sudu i prostorijama policije, osim ako nadležni organi ne naredi drugačije, u najboljem interesu djeteta, ili kada istraga ili sudski postupci traže uspostavljanje takvog kontakta.
2. Članica će osigurati da žrtve imaju pristup, počevši od njihovog prvog kontakta, sa nadležnim organima, informacijama o relevantnim sudskim i administrativnim postupcima.
3. Članica će osigurati da žrtve imaju pristup, koji je besplatan ako je zajamčen, pravnoj pomoći, kada je moguće da imaju status strane u krivičnom postupku.
4. Članica će osigurati mogućnost sudskim organima da imenuju specijalnog zastupnika za žrtvu kada, po lokalnom zakonu, on ili ona imaju status strane u krivičnom postupku i kada je nosiocu roditeljske odgovornosti onemogućeno da predstavlja dijete u takvom postupku kao rezultat sukoba interesa između njih i žrtve.

5. Članica će osigurati, zakonskim i drugim mjerama, u skladu sa uvjetima predviđenim lokalnim zakonom, mogućnost da grupe, fondacije, udruženja ili vladine ili nevladine organizacije pruže pomoć i/ili podršku žrtvama uz njihov pristanak tokom krivičnog postupka, a koji se odnosi na krivična djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom.

6. Članica će osigurati da informacija data žrtvi, u skladu sa odredbama ovog člana, bude dostavljena na način koji odgovara njihovoj starosnoj dobi i zrelosti i na jeziku koji oni razumiju.

Član 32 - Pokretanje postupka

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi osigurala da istrage ili krivična gonjenja zbog krivičnih djela, uspostavljenih u skladu sa ovom klauzulom, neće zavisiti od prijave ili optužbe od strane žrtve, i da se postupak može nastaviti čak i ako je žrtva povukla svoje izjave.

Član 33 - Zakon o zastarjevanju

Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura da će zakon o zastarjevanju za pokretanje postupka u pogledu krivičnog djela, uspostavljenog u skladu sa članovima 18, 19, paragraf 1 a i d, biti nastavljen za vrijeme koje je dovoljno da se omogući efikasan početak sudskog procesa, nakon što je žrtva dostigla punoljetstvo i što odgovara ozbiljnosti zločina koji je u pitanju.

Član 34 - Istrage

1. Članica će usvojiti takve mjere koje mogu biti potrebne da se osigura da su lica, jedinice ili službe, zadužene za istragu, specijalizirane u oblasti borbe protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece i da su ta lica edukovana za ovu svrhu. Takve jedinice ili službe će imati odgovarajuća finansijska sredstva.

2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura da neizvjesnost oko stvarne starosne dobi žrtve neće spriječiti pokretanje krivične istrage.

Član 35 - Intervjui sa djetetom

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura:

- da se intervjui sa djecom obavljaju bez neopravdanog odlaganja nakon što su činjenice prijavljene nadležnim organima;
- da se intervjui sa djetetom obave, kada je potrebno, u prostorijama namijenjenim ili prilagođenim za ove svrhe;
- da intervjuje sa djetetom obave profesionalci edukovani za ovu svihu;
- da ista lica, ako je moguće i kada je prikladno, vode sve intervjuje sa djetetom;
- da je broj intervjua ograničen što je moguće više i do mjere potrebne u svrhu krivičnog postupka;
- da djetetu u pratnji može biti njegov ili njen zakonski zastupnik ili, kada je prikladno, odrasla osoba po njenom ili njenom izboru, osim ako nije s razlogom donešena suprotna odluka u pogledu te osobe.

2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura da se svi intervjui sa žrtvom ili, kada je to prikladno, sa svjedocima djeteta, snime na video traku i da se ovi intervjui sa video trake mogu prihvati kao dokaz tokom sudskog postupka, u skladu sa pravilima predviđenim lokalnim zakonom.

3. Kada je starosna dob žrtve neizvjesna i postoje razlozi za vjerovanje da je žrtva dijete, mjere uspostavljene u paragafu 1 i 2 će se primjenjivati do verifikacije njegove ili njene starosne dobi.

Član 36 - Krivični sudski postupak

1. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere, uz dužno poštivanje pravila koja reguliraju autonomiju pravnih profesija, kako bi se osiguralo da je dostupna edukacija o pravima djece i seksualnom iskorištavanju i seksualnoj zloupotrebi djeteta, radi koristi svim licima koja učestvuju u postupku, a posebno sudijama, tužiteljima i advokatima.

2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura, u skladu sa pravilima koje propisuje njen interni zakon:

- da sudija može narediti početak rasprave bez prisustva javnosti;
- da žrtva može biti saslušana u sudnici bez svog prisustva, naročito putem odgovarajuće

komunikacijske tehnologije.

Poglavlje VIII - Evidentiranje i pohranjivanje podataka

Član 37 - Evidentiranje i pohranjivanje nacionalnih podataka o osuđenim počiniteljima seksualnog djela

1. U svrhu sprečavanja i krivičnog gonjenja za krivična djela, uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom, članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da prikuplja i pohranjuje, u skladu sa relevantnim odredbama o zaštiti ličnih podataka i drugim odgovarajućim pravilima i garancijama koje propisuje domaći zakon, podatke koje se odnose na identitet i genetski profil (DNK) lica osuđenih za krivična djela, uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom.
2. Članica će, u vrijeme potpisivanja ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupanju, obavijestiti Generalnog sekretara Vijeća Evrope o imenu i adresi jednog nacionalnog autoriteta zaduženog za svrhe iz paragrafa 1.
3. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da se informacije iz paragrafa 1 mogu prenijeti nadležnom organu druge strane, u skladu sa uvjetima uspostavljenim u lokalnom zakonu i relevantnim međunarodnim instrumentima.

Poglavlje IX - Međunarodna suradnja

Član 38 - Opća načela i mjere za međunarodnu saradnju

1. Strane će sarađivati jedna s drugom, u skladu sa odredbama ove Konvencije, i putem primjene relevantnih primjenljivih međunarodnih i regionalnih instrumenata, aranžmana dogovorenih na osnovu istovrsnog ili recipročnog zakona i lokalnih zakona, u što je moguće većoj mjeri, u svrhu:
 - a) sprečavanja i suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece; b) zaštite i pružanja pomoći žrtvama;
 - c) istrage ili sudskog postupka koji se odnosi na krivična djela uspostavljena u skladu sa ovom Konvencijom.
2. Članica će poduzeti potrebne zakonske i druge mjere da osigura da žrtva krivičnog djela uspostavljenog u skladu sa ovom Konvencijom, na teritoriji jedne strane, a koja nije mjesto boravka, može podnijeti žalbu pred nadležnim organima države mesta boravka.
3. Ako članica, koja pruža uzajamnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima, ili vrši ekstradiciju pod uvjetom da postoji sporazum, primi zamolnicu za pravnu pomoć ili ekstradiciju od jedne strane sa kojom nema zaključen takav sporazum, ona može smatrati ovu Konvenciju zakonskim temeljom za uzajamnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima ili ekstradiciji u pogledu krivičnih djela uspostavljenih u skladu sa ovom Konvencijom.
4. Članica će učiniti napore na integriranju, gdje je to prikladno, sprečavanja i borbe protiv seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, programa pomoći za razvoj namjenjenih za korist trećih država.

Poglavlje X - Monitoring mehanizmi

Član 39 - Komitet članica

1. Komitet članica se sastoji od predstavnika članica Konvencije.
2. Generalni sekretar Vijeća Evrope će zakazati sastanak Komiteta članica. Prvi sastanak će se održati u periodu od godinu dana nakon stupanja na snagu ove Konvencije za desetog potpisnika koji je ratificirao. Kasnije će se sastajati kad god najmanje jedna trećina članica ili Generalni sekretar to zatraže.
3. Komitet članica će usvojiti sopstveni Pravilnik.

Član 40 - Ostali predstavnici

1. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Komesar za ljudska prava, Evropski komitet za probleme kriminala (CDPC), kao i drugi relevantni međuvladini komiteti Vijeća Evrope, imenovat će svaka po jednog predstavnika u Komitet članica.
2. Komitet ministara može pozvati druga tijela Vijeća Evrope da imenuju predstavnika u Komitet članica

nakon što se s njima obave konsultacije.

3. Predstavnici civilnih društava, a posebno nevladine organizacije, mogu pristupiti kao posmatrači Komitetu članica, nakon procedure obavljene prema relevantnim pravilima Vijeća Evrope.
4. Predstavnici imenovani na osnovu gore navedenog paragrafa 1 do 3 će učestvovati na sastancima Komiteta članica bez prava glasa.

Član 41 - Funkcije Komiteta članica

1. Komitet članica će nadgledati implementaciju ove Konvencije. Pravilnik Komiteta članica će odrediti proceduru za procjenu implementacije ove Konvencije.
2. Komitet članica će olakšati prikupljanje, analizu i razmjenu informacija, iskustva i dobre prakse među državama kako bi poboljšali svoju sposobnost za sprečavanje i suzbijanje seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece.
3. Komitet članica će također, kada je prikladno:
 - a. Olakšati ili poboljšati učinkovito korištenje i implementaciju ove Konvencije, uključujući i utvrđivanje svih problema i posljedica, bilo koje izjave ili zadržavanja prava datih na osnovu ove Konvencije;
 - b. Davati mišljenje o svakom pitanju koje se odnosi na primjenu ove Konvencije i olakšati razmjenu informacija o značajnim pravnim, političkim i tehnološkim razvojima.
4. Komitetu članica će pružati pomoć Sekretarijat Vijeća Evrope u vršenju njegovih funkcija u skladu sa ovim članom.
5. Evropski komitet za probleme kriminala (CDPC) će periodično biti obavještavan u pogledu aktivnosti navedenih u paragrafu 1, 2 i 3 ovog člana.

Poglavlje XI - Odnosi sa drugim međunarodnim instrumentima

Član 42 - Odnos sa Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i njegov Opcioni protokol i prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji

Ova Konvencija neće utjecati na prava i obaveze koje proizilaze iz odredaba Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i njegovog Opcionog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, i ima namjeru da pojača zaštitu koju one pružaju i razvije i dopuni standarde sadržane u njima.

Član 43 - Odnos prema drugim međunarodnim instrumentima

1. Ova Konvencija neće utjecati na prava i obaveze izvedene iz drugih međunarodnih instrumenata čije su članice ove Konvencije članice ili će postati članice, a koji sadrže odredbe o stvarima koje uređuje ova Konvencija i koje osiguravaju veću zaštitu i pomoć djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe.
2. Članice Konvencije mogu zaključiti bilateralne ili multilateralne sporazume jedna s drugom o stvarima kojim se bavi ova Konvencija, u svrhu dopune ili jačanja njenih odredaba ili olakšanja primjene načela sadržanih u njoj.
3. Članice koje su članice Evropske unije će, u svojim uzajamnim odnosima, primjenjivati pravila Zajednice i Evropske unije, u mjeri u kojoj postoje pravila Zajednice ili Evropske unije koja uređuju poseban predmet na koji se odnose i koja su primjenjiva na specifičan slučaj, bez prejudiciranja cilja i svrhe ove Konvencije i bez prejudiciranja njene potpune primjene kod drugih članica.

Poglavlje XII - Amandmani na Konvenciju

Član 44 - Izmjene i dopune

1. Svaki prijedlog za izmjenu i dopunu ove Konvencije koji dostavi jedna članica uručit će se Generalnom sekretaru Vijeća Evrope i on će ga proslijediti državama članicama Vijeća Evrope, potpisnicama, svakoj državi članici, i Evropskom komitetu, svakoj državi koja je pozvana da potpiše ovu Konvenciju u skladu sa odredbama člana 45, paragraf 1, i svakoj državi koja je pozvana da pristupi ovoj Konvenciji, u skladu sa odredbama člana 46, paragraf 1.

2. Svaka izmjena i dopuna koju predloži jedna članica će se dostaviti Evropskom komitetu za probleme kriminala (CDPC), koji će dostaviti Komitetu ministara svoje mišljenje o tom predloženom amandmanu.
3. Komitet ministara će razmatrati predloženi amandman i mišljenje dostavljeno od CDPC-a i, nakon obavljenih konsultacija sa državama nepotpisnicama ove Konvencije, amandman se može usvojiti.
4. Tekst amandmana kojeg Komitet ministara usvoji u skladu sa paragrafom 3 ovog člana se prosljeđuje stranama potpisnicama na prihvatanje.
5. Svaka izmjena i dopuna, usvojena u skladu sa paragrafom 3 ovog člana, stupa na snagu prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda od mjesec dana od datuma kada su sve strane obavijestile Generalnog sekretara da je prihvataju.

Poglavlje XIII - Završne klauzule

Član 45 - Potpisivanje i stupanje na snagu

1. Ova Konvencija će biti otvorena za potpisivanje od strane država članica Vijeća Evrope, država nečlanica koje su učestvovale u njenoj razradi, kao i Evropske zajednice.
2. Ova Konvencija podliježe ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja se deponiju kod Generalnog sekretara Vijeća Evrope.
3. Ova Konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda od tri mjeseca poslije datuma kada je pet potpisnika, uključujući najmanje tri države članice Vijeća Evrope, dale svoj pristanak kojim se obavezuju Konvencijom u skladu sa odredbama prethodnog paragrafa.
4. Vezano za bilo koju državu navedenu u paragrafu 1 ili Evropsku zajednicu, koja je naknadno dala svoj pristanak za obavezivanje, Konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda od tri mjeseca kada su deponovali svoj instrument o ratifikaciji, prihvatanju i odobravanju.

Član 46 - Prijstupanje Konvenciji

1. Nakon stupanja ove Konvencije na snagu, Komitet ministara Vijeća Evrope može, nakon obavljenih konsultacija članica ove Konvencije i dobivanja njihovog jednoglasnog pristanka, pozvati svaku državu nečlanicu Vijeća Evrope, koja nije učestvovala u razradi Konvencije, da pristupi ovoj Konvenciji, odlukom donesenom većinskim glasanjem kako je predviđeno u članu 20d Statuta Vijeća Evrope, i jednoglasnim glasanjem predstavnika država potpisnica koje imaju pravo da prisustvuju Komitetu ministara.
2. U pogledu svake države pristupnice, Konvencija neće stupiti na snagu prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda od tri mjeseca od datuma deponovanja instrumenta o prijstupu kod Generalnog sekretara Vijeća Evrope.

Član 47 - Teritorijalna primjena

1. Svaka država ili Evropska zajednica može u vrijeme stavljanja potpisa ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili prijstupu, odrediti teritorij ili teritorije na koje će se ova Konvencija primjenjivati.
2. Svaka strana može naknadno, izjavom datom Generalnom sekretaru Vijeća Evrope, proširiti primjenu ove Konvencije na drugi teritorij naveden u deklaraciji i za čije međunarodne odnose snosi odgovornost ili u čije ime je ovlaštena da se obaveže. U pogledu takve teritorije, Konvencija stupa na snagu prvog dana u mjesecu nakon isteka perioda od tri mjeseca od datuma prijema takve izjave od strane Generalnog sekretara.
3. Svaka izjava data na osnovu dva prethodna paragrafa može, u pogledu svake teritorije navedene u takvoj izjavi, biti povučena dostavljanjem obavijesti Generalnom sekretaru Vijeća Evrope. Povlačenje stupa na snagu prvog dana u mjesecu po isteku perioda od tri mjeseca nakon datuma prijema takve obavijesti od strane Generalnog sekretara.

Član 48 - Rezerva

1. Ne može se izjaviti nikakva rezerva u pogledu bilo koje odredbe ove Konvencije, osim rezerva koje su isključivo postavljene. Svaka rezerva se može povući u svako vrijeme.

Član 49 - Otkazivanje

1. Članica može, u svako vrijeme, odstupiti od ove Konvencije notifikacijom upućenoj Generalnom sekretaru Vijeća Evrope. Tako otkazivanje stupa na snagu prvog dana u mjesecu po isteku perioda od tri mjeseca od datuma prijema notifikacije od strane Generalnog sekretara.

Član 50 - Notifikacija

Generalni sekretar Vijeća Evrope će obavijestiti države članice Vijeća Evrope, svaku državu potpisnicu, svaku državu članicu, Evropsku zajednicu, svaku državu pozvanu da potpiše ovu Konvenciju, u skladu sa odredbama člana 45, i svaku državu pozvanu da pristupi ovoj Konvenciji, u skladu sa odredbama člana 46, o:

- a) svakom potpisu;
- b) deponovanju instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupanju;
- c) datumu stupanja na snagu ove Konvencije u skladu sa članovima 45 i 46;
- d) svakom amandmanu usvojenom u skladu sa članom 44 i datumu stupanja na snagu takvog amandmana;
- e) svakom otkazivanju datom u skladu sa odredbama člana 49;
- f) svakom drugom aktu, notifikaciji ili komunikaciji koja se odnosi na ovu Konvenciju;
- g) svakoj rezervi datoј na osnovu člana 48.

Kao potvrda ovome, niže potpisani, propisno ovlašteni, stavili su potpis na ovu Konvenciju.

Sačinjena u XXX, dana [datum], na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako autentična, u jednom primjerku koji će ostati deponovan u arhivama Vijeća Evrope. Generalni sekretar Vijeća Evrope će dostaviti ovjerene primjerke svakoj državi članici Vijeća Evrope, državama nečlanicama koje su učestvovali u razradi ove Konvencije, Evropskoj zajednici i svakoj državi pozvanoj da pristupi ovoj Konvenciji.

Ja, niže potpisani Hasan Rončević, stalni sudski tumač za engleski jezik pri sudu u Sarajevu, imenovan rješenjem Ministarstva za pravosuđe i upravu BiH, POTVRĐUJEM DA je gore navedeni prevod teksta vjeran svom originalu sastavljenom na engeskom jeziku.

Sarajevo, 18. septembar 2007.

**Hasan Rončević
Zagrebačka 77/11, Sarajevo
Fax/Tel: 523-490
Mob: 061/100-359**

PRILOG 2

INCEST TRAUMA CENTAR - BEOGRAD

Adresa: Mačvanska 8
11000 Beograd, Republika Srbija
Tel./fax + 381 11 386 13 32
e-mail: itcentar@cunet.rs
website: www.incesttraumacentar.org.rs

OSNOVNA INFORMACIJA O REZULTATIMA INCEST TRAUMA CENTRA - BEOGRAD

Incest Trauma Centar - Beograd (ITC; zvanično registrovan 1994. god.) je ženska nevladina organizacija, specijalizovana služba za društveni problem seksualnog nasilja. Originalne profesije osoblja iz sfere zdravlja, odnosno mentalnog zdravlja. Detaljnije o radu ITC-a na www.incesttraumacentar.org.rs. Pružamo psihološku asistenciju deci i odraslima koji su preživeli seksualno nasilje i osobama kojima su im od podrške (7 prijavljenih slučajeva nedeljno; jedini reprezentativni statistički podaci u zemlji o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece za period 1994-2014., publikovani godišnje, uvršteni u više nacionalnih strategija i izveštaja za Republiku Srbiju). Istovremeno, radimo kao Trening-Centar i, nakon 21-e godine našeg rada, naše različite programe obučavanja je pohađalo 8874 zaposlenih iz 832 državne i nevladine organizacije (4/5 iz državnih). Svi edukativni i preventivni programi ITC-a su osmišljeni i realizovani na osnovu direktnog svakodnevnog praktičnog rada našeg tima u kontekstu nasilja nad ženama i decom. Npr. u ovom trenutku radimo kao trenerice u šest edukativnih programa akreditovanih od strane Ministarstva prosvete i nauke RS i Ministarstva zdravlja RS (Jedna ilustracija: U periodu 2005-2011. god. u partnerstvu sa Ministarstvom pravde RS za zaposlene u 4 zatvorske ustanove na području Srbije koje rade sa ženama i maloletnjim licima kao učiniocima različitih krivičnih dela – izvele ed. programe osnovnog i naprednog nivoa (42 + 58 ef. radnih sati)). U okviru našeg identiteta Centra za prevenciju seksualnog nasilja, 8713 dece i adolescenata je pohađalo naš 10-onedeljni program prevencije „Zdravi izbori za decu“. (Pored toga, u okviru ITC-a, naš Vršnjački tim protiv seksualnog nasilja vodi naš Vršnjački klub protiv seksualnog nasilja; Vršnjački tim čine deca uzrasta 12 do 18 godina i ima stalnu pomoć našeg Volonterskog tima koji u najvećoj meri čine mladi uzrasta 19 do 25 godina).

U junu 2001. god., ITC je osnovao i do danas koordiniše Mrežu poverenja protiv nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti (interventni tim obučenih praktičarki/a iz 15 VO i NVO koji u svom redovnom poslu na svakodnevnoj osnovi pružaju asistenciju žrtvama nasilja). Posedujemo iskustvo u javnim kampanjama i lobiranju (npr. u periodu 2007-2011., realizovale smo kampanju koja je postigla nacionalnu pokrivenost, pod nazivom «Ja koju/kojeg niko ne poznaje» i kao jedan od svojih specifičnih ciljeva ima i danas uvođenje teme seksualnog nasilja u školski nastavni plan i program i relevantne udžbenike; zatim, Kampanja „1 OD 5“ u periodu 2012-2015.). Beležimo 1167 pojavljivanja u medijima.

U skladu sa strateškim planom ITC-a za period 2015-2020. god. (crvena linija započeta 2009.), naš osnovni identitet se tiče Centra za prevenciju seksualnog nasilja i s tim u vezi, neki od rezultata su: A) Državna nagrada „za poseban doprinos podizanju svesti javnosti o neprihvatljivosti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja“ (Ministarstvo za socijalnu politiku RS, 2010.) B) Finalistkinje za 2011. godinu i dobitnice za 2012. godinu nagrade „PRIZNANJE“ Društva Srbije za odnose s javnošću u kategoriji „Komunikacija u neprofitnom sektoru“; napomena: ITC je jedini takmičar koji je obe godine samostalno osmislio i realizovao svoju kampanju, bez učešća marketinške agencije; C) Imenovanje od strane Saveta Evrope u Strazburu za zvaničnog nosioca Kampanje protiv seksualnog nasilja nad decom za Republiku Srbiju, Kampanja pod nazivom „1 OD 5“ po osnovu Lanzarot Konvencije (prema potpisanim sporazumu smo nosilac u celokupnom trajanju Kampanje 2012-2015.) D) Oficijelni song „Prekinimo čutanje!“ koji pripada u obe naše kampanje „Ja koju/kojeg niko ne poznaje“ i „1 OD 5“ je u 2012. godini proglašen za oficijelni song Kampanje „1 OD 5“ na nivou Saveta Evrope i predale smo ga na korišćenje državama-članicama. E) U aprilu 2013., Parlament Republike Srbije je usvojio Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd ZA ukidanje zastarevanja seksualnih delikata počinjenih prema deci, čime je, nakon Velike Britanije, Srbija postala druga zemlja u Evropi gde zakonodavac prepoznaće dugotrajne efekte seksualne traume (za razliku od dosadašnje regulative koja je nametala da počinilac može biti procesuiran samo šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog nasilja nad

detetom) i omogućava osobi koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu da onda kada ima psihičku snagu i društvenu moć za ravnopravnije učešće u krivičnom postupku – to i učini. ITC je podneo zvanično svoju Inicijativu i intenzivnim radom doprineo ovoj istorijskoj promeni zakona F) U 2014., profesionalno osoblje Incest Trauma Centra – Beograd je napisalo, i sa nastavnim osobljem-saradnicama, obezbedilo niz resursa za učenje o temi seksualnog nasilja u učionici, a za upotrebu u redovnoj nastavi kao sastavni deo nacionalnog (pred)školskog plana i programa i ponuđene udžbeničke literature (uključujući otvaranje našeg Vršnjačkog kluba protiv seksualnog nasilja, prvog ove vrste u Srbiji). G) U 2015., Incest Trauma Centar – Beograd je - u svojstvu nosioca, vlasnika i naručioca - realizovao prvu Nacionalnu studiju o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji (u 97 osnovnih i srednjih škola), u saradnji sa Ministarstvom prosvete Srbije i Centrom za promociju zdravlja žena, uz finansijsku podršku Delegacije Evropske Unije u Srbiji. U jesen iste godine, predstavljamo rezultate Nacionalne studije u Parlamentu Srbije u partnerstvu sa Ženskom parlamentarnom mrežom, a u gradovima Srbije zajedno sa Ministarstvom prosvete Srbije vodimo i proces Javne rasprave u cilju izrade Nacrta Nacionalne strategije za prevenciju seksualnog nasilja nad decom, primenljivu u oblasti obrazovanja. Na Evropski dan protiv seksualnog zlostavljanja dece, 18. novembar, Nacrt će biti predstavljen u Parlamentu Srbije.

Septembar 2015.

PRILOG 3

SAŽETAK STATISTIČKIH PODATAKA INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD KOJI SE TIČU PRIJAVLJENIH SLUČAJEVA SEKSUALNOG NASILJA PREŽIVLJENOG U DETINJSTVU SA TERRITORIJE SRBIJE U PERIODU 1994-2009. GODINE*

- uvršteno u Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije u junu 2011. -

Baza podataka Incest Trauma Centra – Beograd pokazuje da su od petoro dece koja su seksualno zlostavljana četvoro ženskog pola i jedno muškog pola. Polna struktura počinilaca seksualnog zlostavljanja dece: u 91.84% u pitanju su osobe muškog pola i 8.16% ženskog pola. U 39.79% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac (najčešći vid incesta je otac-kćerka), dok je u 53.07% počinilac figura oca (zbirno, redosledom učestalosti: otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 17.52% počinilac je osoba van porodice poznata detetu (porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor), dok su 6.83% činili maloletni počinioци seksualnog nasilja (prevashodno zlostavljanje unutar porodice a zatim unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju). U periodu 1994-2004., u 1.75% počinilac je bio N.N. osoba (nepoznata detetu), a u periodu 2005-2009. 100% počinilaca su bile osobe poznate detetu. Korišćene su sledeće nasilne seksualne radnje: opsceni telefonski pozivi, pokazivanje inače pokrivenih delova tela, voajerizam, milovanje, snimanje pornografskih fotografija, pokušaj da se obavi seksualni odnos, silovanje, incest i dečija prostitucija. Lako je najčešće zlostavljanje vršeno prema jednom detetu od strane jednog počionioца i jedan počinilac je najčešće zlostavljao jedno dete, neophodno je obratiti pažnju na to da je jedno dete bilo zlostavljano od strane 2 i više počinilaca u 14.11% i da je jedan počinilac zlostavljao dvoje dece u 7.39% i troje i više dece (serije) u 11.96%. Uzrast prvog incidenta seksualnog nasilja je u proseku 8 godina i 1 mesec. Trajanje je zabeleženo kao višemesečno u 28.76% i višegodišnje 71.24%. Višegodišnje zlostavljanje je u proseku iznosilo iznad pet godina. Fizička prinuda je korišćena u 18.10% i to prema adolescentima. U 42.57% prijavljivanje je izvršeno iz akutne situacije (seksualno nasilje u toku). Period između prvog incidenta zlostavljanje i prijavljivanja iznosi 9 godina i 3 meseca. Prijavu seksualnog nasilja su najčešće izvršili: u 38.43% sama osoba koja je preživela i majka deteta u 28.62%. Osobe van porodice su seksualno nasilje nad detetom prijavile u 4.27%. Obraćanje državnim ustanovama pre dolaska u Incest Trauma Centar - Beograd je zabeleženo u 51.88% i to su, prema redosledu učestalosti, ustanove: CSR, policija, zdravstvo, tužilaštvo i dr.

* Uzorak je reprezentativan i zasnovan na proseku od 9 prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nedeljno. Uzrast osoba koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu se kreće od 6 meseci do 49 godina. Navedeni podaci predstavljaju prosek u naznačenom periodu za redovno praćene parametre. Podaci su objavljivani na godišnjoj osnovi. Pogledati www.incesttraumacentar.org.rs

Dr Ljiljana Bogavac

Beograd, novembar 2009. godine
zamenica direktorke

PRILOG 4

SAOPŠTENJE INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD POVODOM SVETSKOG DANA PREVENCIJE ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DECE (19. NOVEMBAR)

Povodom 19. novembra kada obeležavamo Svetski dan prevencije zlostavljanja i zanemarivanja dece, Incest Trauma Centar – Beograd želi da obavesti javnost da je od sada rad na prevenciji seksualnog nasilja naš trajni strateški fokus. Da podsetimo, za period 2009-2015., sprečavanje seksualnog nasilja smo definisale kao prioritetni identitet Incest Trauma Centra – Beograd, dok od sada oblast prevencije čiji je sastavni deo edukacija - postaje naše trajno osnovno angažovanje. **Ovim najavljujemo dodatno razvijanje naših identiteta Centra za prevenciju seksualnog nasilja i Trening Centra.**

Istovremeno, delatnost iz našeg identiteta Kriznog centra se ubuduće realizuje kroz: 1. Rešavanje slučajeva seksualnog nasilja prijavljenih u okviru naših preventivnih programa koji nose opšti naziv „Zdravi izbori za decu”, i 2. Pripremu dece i žena koje su preživele nasilje za kvalitetno učešće u krivičnom postupku 3. Edukativne grupe samopomoći za adolescentkinje i žene koje su preživele seksualno nasilje 4. Edukativne grupe samopomoći za osobe od podrške deci i odraslim osobama koje su preživele seksualno nasilje 5. Usluge stručnih konsultacija iz oblasti emocionalnog, fizičkog i seksualnog zlostavljanja dece i žena namenjene zaposlenima u drugim ustanovama i organizacijama koje rade na rešavanju ovih slučajeva.

Podsećamo: Incest Trauma Centar - Beograd je u februaru 2012. imenovan, za Republiku Srbiju, za zvaničnog nosioca Kampanje Saveta Evrope koja nosi naziv "1 OD 5". Reč je o potpisanim Sporazumu između Saveta Evrope u Strazburu i Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiče našeg vođenja Kampanje Saveta Evrope protiv seksualnog zlostavljanja dece, zasnovane na Lanzarot Konvenciji. Naziv Kampanje, "1 OD 5" ("JEDNO OD PETORO"), dat je u skladu sa zvaničnim podatkom Saveta Evrope da je jedno od petoro dece u Evropi preživelo seksualno nasilje. Incest Trauma Centar – Beograd, ženska nevladina specijalizovana služba za društveni problem seksualnog nasilja sa 21 godinom iskustva u radu – najstarija ove vrste u Srbiji - imenovan je za zvaničnog nosioca u punom trajanju Kampanje.

Kampanja "1 od 5" ima svoje **tri dimenzije:** a) podizanje svesti javnosti o temi seksualnog nasilja nad decom b) uticaj na zakonodavstvo i obrazovanje i c) parlamentarna dimenzija. Zadatak Incest Trauma Centra - Beograd je razvijanje svih triju dimenzija - zajedno sa izabranim saradničkim ustanovama/organizacijama i izabranim pojedincima - kao i koordinacija svih dimenzija.

U Srbiji ne postoji podatak o tome koliko je dece preživelo seksualno nasilje. Još uvek nije urađena Nacionalna studija kojom bi javnost bila obaveštена o "sivoj brojci".

Zaključno sa septembrom 2009. godine kada je urađen prethodni 15-ogodišnji presek statističkih podataka Incest Trauma Centra - Beograd, uzorak koji je ušao u obradu je bio zasnovan na 9 prijavljenih slučajeva seksualnog zlostavljanja dece nedeljno čiji su celokupni parametri dubinski poznati. Ovi statistički podaci su **uvršteni u Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije u junu 2011. godine.**

VAŽNO! Tokom poslednjih 5 godina, naša služba je radila fokusirano na prevenciji seksualnog nasilja i s tim u vezi u okviru svog Kriznog centra ograničila broj slučajeva koji smo primile u rad i koji su ušli kasnije u uzorak koji se obrađuje. Uzorak u periodu 2009-2014. god. je zasnovan na 7 prijavljenih slučajeva nedeljno čiji su celokupni parametri dubinski poznati i oni su ušli u obradu. TO NE ZNAČI DA JE BROJ PRIJAVLJENIH SLUČAJEVA U OPADANJU. Istovremeno, ovaj broj ne predstavlja ukupan broj primljenih prijava, kao ni pruženih stručnih konsultacija drugim ustanovama u organizacijama u čijim slučajevima smo učestvovale u rešavanju. Ovaj broj takođe ne odražava ukupan broj prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nad decom u Republici Srbiji. Taj podatak bi bio postignut po uspostavljanju koordinisane evidencije prijavljenih slučajeva različitim službama u zemlji koje su odgovorne za zaštitu deteta od seksualnog nasilja.

**SAŽETAK STATISTIČKIH PODATAKA INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD
KOJI SE TIČU PRIJAVLJENIH SLUČAJEVA SEKSUALNOG NASILJA
PREŽIVLJENOG U DETINJSTVU
SA TERITORIJE SRBIJE U PERIODU 2009-2014. GODINE**

* Uzorak je reprezentativan i zasnovan na proseku od 7 prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nedeljno. Uzrast osoba koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu se kreće od 2 godine i 5 meseci do 63 godine. Navedeni podaci predstavljaju prosek u naznačenom periodu za redovno praćene parametre.

** Za period 1994-2009. god. Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije uvršten je u Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije u junu 2011. god. Pogledati www.incesttraumacentar.org.rs

Baza podataka Incest Trauma Centra – Beograd pokazuje da su od petoro dece koja su seksualno zlostavljana četvoro ženskog pola i jedno muškog pola. Dečaci su preživeli seksualno nasilje u 16.78%. Polna struktura počinilaca seksualnog zlostavljanja dece: u 90.19% u pitanju su osobe muškog pola i 9.81% ženskog pola. U 42.15% počinilac seksualnog nasilja nad detetom je biološki otac (najčešći vid incesta je otac-kćerka), dok je u 50.64% počinilac figura oca (zbirno, redosledom učestalosti: otac, očuh, hranitelj, usvojitelj). U 21.61% počinilac je osoba van porodice poznata detetu (porodični prijatelj, komšija, „privatni“ profesor), dok su 10.02% činili maloletni počinioци seksualnog nasilja (prevashodno vršili zlostavljanje unutar vršnjačke grupe, zatim unutar porodice i unutar ustanova socijalne zaštite gde su deca na trajnom smeštaju). U periodu 2009-2014, 100% počinilaca su bile osobe poznate detetu. Korišćene su sledeće nasilne seksualne radnje: opsceni telefonski pozivi, pokazivanje inače pokrivenih delova tela, voajerizam, milovanje, snimanje pornografskih fotografija, pokušaj da se obavi seksualni odnos, silovanje, incest i dečija prostitucija. Iako je najčešće zlostavljanje vršeno prema jednom detetu od strane jednog počionioца i jedan počinilac je najčešće zlostavljaо jedno dete, neophodno je obratiti pažnju na to da je jedno dete bilo zlostavljanо od strane 3 i više počinilaca u 7.48% i da je jedan počinilac zlostavljaо dvoje dece u 6.17% i troje i više dece (serije) u 9.22%. Uzrast prvog incidenta seksualnog nasilja je u proseku 5 godina i 4 meseca. Trajanje je zabeleženo kao višemesečno u 30.73% i višegodišnje 69.27%. Višegodišnje zlostavljanje je u proseku iznosilo iznad šest godina. Fizička prinuda je korišćena u 23.07% i to prema adolescentima ili u okviru porodica u kojima je figura oca nasilna emocionalno i fizički prema majci. U 57.69% prijavljivanje je izvršeno iz akutne situacije (seksualno nasilje u toku). Period između prvog incidenta zlostavljanje i prijavljivanja iznosi 8 godina i 5 meseci. Prijavu seksualnog nasilja su najčešće izvršili: u 54.34% sama osoba koja je preživela i majka deteta u 30.60%. Majke najčešće prijavljuju za decu mlađu od 12 godina, prijavljuju iz akutne situacije i to ima za rezultat zaustavljanje nasilja. Osobe van porodice su seksualno nasilje nad detetom prijavile u 5.33%. Obraćanje državnim ustanovama pre dolaska u Incest Trauma Centar - Beograd je zabeleženo u 44.35% i to su, prema redosledu učestalosti, ustanove: CSR, policija, tužilaštvo, zdravstvo, i dr. Incest Trauma Centar – Beograd je pružio svoje usluge psihološke asistencije u 84.13% kroz lični kontakt u kratkom ili dugom vremenskom periodu, 7.08% telefonskim putem i 8.79% putem elektronske pošte/skajpa. Usluge su pružene detetu / odrasloj osobi koja je zlostavljanа u detinjstvu, kao i osobi koja je od podrške detetu (nenasilna).

OPŠTA OCENA PETOGODIŠNJE PERIODA BAZIRANA NA OBJAVLJENIM STATISTIČKIM PODACIMA (2009-2014.)

U periodu septembar 2009 – septembar 2014., Incest Trauma Centar – Beograd je zabeležio u proseku 7 prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nad decom nedeljno. U 100% počinilac je bio detetu poznata osoba (jednako za period 2005-2009). U 78.39% počinilac je član porodice, najčešće biološki otac. Devojčice su najčešće mete 83.22%. U 55.65%, naša služba je predstavljala prvo mesto kojem su slučajevi prijavljeni. U 92.11 % slučajeva nije započet krivični postupak. Za slučajeve koji su presuđeni i svi se odnose na decu ispod 12 godina, krivični postupak je u proseku trajao 3 godine i 3 meseca. U proseku, kazna je iznosila 1 godinu i 2 meseca. Uzrast osoba koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu se kreće od 2 godine i 5 meseci do 63 godine. 48.42 % ukupnog broja osoba koje su se obratile našoj službi da prijave seksualno nasilje u ovom petogodišnjem periodu, činile su punoletne osobe koje su preživele seksualno zlostavljanje u detinjstvu. Za 31.41% punoletnih osoba koje su nam se obratile, period između prvog incidenta zlostavljanja i prijavljivanja iznosio je 13 godina i 7 meseci.

61.28% ukupnog broja prijavljenih slučajeva je sa područja Beograda. U odnosu na geografsko područje, obrazovanje, rasu ili ma koju drugu razlicitost, ne može se naglasiti bilo koja specifičnost ili veća rasprostranjenost seksualnog nasilja nad decom. Jednako kao od 1994. godine, isključivo napominjemo da se tajna duže krije u urbanim sredinama i, uslovno rečeno, visoko intelektualnim slojevima – tajna se duže krije, duže se o seksualnom nasilju čuti pre nego što je obelodanjeno, a ne da je rasprostranjenije i ne da se češće dešava.

U periodu septembar 2012 – septembar 2014., 36.26% su činili slučajevi zlostavljanja dece do 10 godina. U proseku, zlostavljanje dece najmlađeg uzrasta je trajalo 3 godine i 2 meseca (gotovo trećina njihovog života i ovo su slučajevi koji su kasnije najčešće bili u krivičnom postupku koji izuzetno dugo traje čime se direktno sprečava da dete nastavi život). Ove slučajeve najčešće karakteriše prethodno prisutno nasilje u partnerskom odnosu gde je majka deteta bila izložena nasilju od strane partnera i u izvesnom trenutku odlučuje da izađe iz partnerske zajednice i zaštiti sebe i dete. Na žalost, u praksi je preživljeno nasilje na strani majke za nju otežavajuća okolnost, na primer, na sudu, jer se u njen iskaz u vezi zlostavljanja deteta manje veruje.

U ovom periodu je nastupio porast prijavljivanja seksualnog zlostavljanja koje se događa u okviru vršnjačke grupe (u pitanju su maloletni počinioci) i ovaj vid zlostavljanja je potpomognut modernim tehnologijama i društvenim mrežama. U 4.15% se radilo o (ponovljenom) grupnom silovanju devojčice od strane vršnjaka koji su joj poznate osobe, a da je zid čutanja izuzetno snažan zbog njenog straha od osude okoline. Da li će obelodaniti zlostavljanje, devojčice najpre procenjuju na osnovu prethodnog poznavanja reakcija okoline upravo putem društvenih mreža, kao i reakcija članova porodice za drugu životnu teškoću u vezi koje im se ranije obraćala. U obe opcije, saopštavaju da očekuju okrivljavanje i to ih sprečava da obelodane odgovornost počinilaca i potraže pomoć, čime ostaju u ranjivom položaju da se viktimizacija ponovi.

Za 6.19% prijavljenih slučajeva zlostavljanja u okviru hraniteljskih i usvojiteljskih porodica, beležimo da se prevashodno radilo o slučajevima gde je jedno dete na hraniteljstvu i da je nedostajalo blagovremeno informisanje hraniteljki da dete ima predistoriju seksualnog nasilja, a o čemu saznaće: A) kad se završi period adaptacije deteta u novoj sredini i ono počne da se oseća kao član(ica) porodice i dovoljno bezbedno da saopšti ili B) hraniteljka uočava znake upozorenja, mahom kroz promene u ponašanju deteta. Tada najčešće, iako u sasvim novoj situaciji, hraniteljke odmah prijavljuju centrima za socijalni rad i traže pomoć. U slučajevima gde je prijavljeno seksualno nasilje među decom koja su na hraniteljstvu u okviru iste porodice, radilo se o zlostavljanju devojčica od strane dečaka i u rešavanju ovih slučajeva, neophodno je jasno i dosledno rešavanje slučajeva od strane centara za socijalni rad. I dalje, u okviru procesa pripreme porodica za hraniteljstvo i usvajanje izostaje: 1. Detaljna procena budućih staratelja da li su sposobni da zlostavljaju decu (instrument matrice procene rizika u redovnoj upotrebi) i 2. Edukovanje budućih staratelja o temi nasilja nad decom i ženama. U socijalnoj zaštiti je neophodno da se stremljenje da se proces deinstitucionalizacije po svaku cenu prikaže kao uspešan model, zameni za odgovorno procenjivanje i praćenje budućih staratelja (hranitelji, usvojitelji). Zaštićeno dete čini model uspešnim.

U ovom petogodišnjem periodu, beležimo da su se odrasle osobe koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu dodatno ohrabrike da saopšte svoje iskustvo i aktivno rade na oporavku, često navodeći da im je u tome kao podsticaj bio dragocen film Incest Trauma Centra – Beograd „*Novo je da sam bila zlostavljana*“ zasnovan na istinitim svedočenjima osam odvažnih žena koje su se ranije obraćale našoj službi. Film smo ustupile na trajno emitovanje RTV B92, redovno se reprizira i koristi se u redovnoj nastavi u srednjim školama u Srbiji. Podsećamo da je 2010. godine, Incest Trauma Centar – Beograd za svoj film primio državnu nagradu „za poseban doprinos podizanju svesti o neprihvatljivosti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja“ od Ministarstva za socijalnu politiku Srbije. U novembru 2014., naše profesionalno osoblje je pozvano na stručnu međunarodnu Konferenciju ICSOR 2014. u Lisabonu, Portugal, da predstavi rezultate na koji način ovaj film poboljšava u Srbiji vidljivost osoba koje su preživele seksualnu traumu i utiče na oporavak.

Činjenicu da nam je prijavljena većina slučajeva (78.39%) gde je počinilac bio član porodice, razumemo kao neprocenjivo poverenje naših klijentkinja i klijenata.

Zakonodavstvo

U aprilu 2013., Parlament Republike Srbije je usvojio Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd ZA ukidanje zastarevanja seksualnih delikata počinjenih prema deci, čime je, nakon Velike Britanije, Srbija postala druga zemlja u Evropi gde zakonodavac prepoznae dugotrajne efekte seksualne traume (za razliku od dotadašnje regulative koja je nametala da počinilac može biti procesuiran samo šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog

nasilja nad detetom) i omogućava osobi koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu da onda kada ima psihičku snagu i društvenu moć za ravnopravnije učešće u krivičnom postupku – to i učini. Incest Trauma Centar – Beograd je podneo zvanično svoju Inicijativu i intenzivnim radom doprineo ovoj istorijskoj promeni zakona. U saradnji sa Ženskom parlamentarnom mrežom, Odborom za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova i Odborom za prava deteta, postignuto je da je mera ukidanja zastarevanja uneta u *Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima*.

Iz svakodnevnog direktnog rada u oblasti seksualnog nasilja, Incest Trauma Centar – Beograd poseduje saznanja koliko je mera ukidanja zastarevanja seksualnih delikata počinjenih prema deci pozitivno primljena od strane samih osoba koje su preživele seksualno nasilje i njihovih najbližih od podrške. Nasuprot tome, izražavamo zabrinutost zbog nedostatka informisanja javnosti o sprovođenju *Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima* (u javnosti poznat kao „Marijin zakon“).

Pohvaljujemo činjenicu da je pred usvajanje Zakona o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, Incest Trauma Centar – Beograd bio konsultovan od strane Parlamenta RS (Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova). Tom prilikom, u javnosti smo objavile naše sugestije koje su i sada na snazi i imaju svoje utemeljenje u praksi:

- **ZAHTEV 1: Neophodnost primene Zakona – važna nadzorna funkcija Parlamenta RS**
- **ZAHTEV 2: Za učinioca krivičnog dela iz oblasti seksualnih delikata nad detetom - Trajna zabrana sticanja javnih funkcija i trajna zabrana zasnivanja radnog odnosa, odnosno obavljanja poziva ili zanimanja koje se odnosi na rad sa maloletnim licima (umesto ‘traju 20 godina’ potrebno da стоји ‘trajno’ – praksa već pokazuje da se ne poštuje ni postojeća regulativa)**

Pravne posledice osude - Član 6. - umesto ‘traju 20 godina’ potrebno da стоји ‘trajno’

“Правне последице осуде из става 1. тач. 3) и 4) овог закона трају 20 година. Време проведено на издржавању казне затвора не урачунава се у време трајања правне последице осуде.”

- **ZAHTEV 3: Za učinioca krivičnog dela iz oblasti seksualnih delikata nad detetom – Značajno oštresa kazna ukoliko prekrši zabranu prestanka vršenja javnih funkcija (pooštiti sada postojeću kaznu затвора од 30 do 60 dana)**

Prekršaji učinioca krivičnog dela - Član 16. - potrebno pooštiti kaznu затвора за stav 1

Казном затвора од 30 до 60 дана казниће се за прекрај учинилац кривичног дела из члана 3. овог закона ако:

1) прекриши правну последицу осуде из члана 6. став 1. овог закона;

- **ZAHTEV 4: Obzirom da su u Srbiji 78.39% počinilaca seksualnog nasilja nad decom članovi porodice, a u cilju usklađivanja sa Lanzarot Konvencijom koja posebno skreće pažnju na mere bezbednosti za žrtvu seksualnog nasilja (u ovoj sugestiji saglasnost i sa Zaštitnikom građana u 2013.):**

- a) „kada postoji opasnost da bi učinilac prema oštećenom mogao ponovo učiniti krivično delo – Meru zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim sud će uvek izreći učiniocu krivičnog dela protiv polne slobode“.
- b) udaljenje iz porodičnog domaćinstva
- c) zabrana pristupa Internetu – Meru bezbednosti zabrana pristupa Internetu sud može izreći učiniocu koji je krivično delo učinio putem Interneta ako postoji opasnost da će zloupotrebo Interneta ponovo učiniti krivično delo.

- **ZAHTEV 5: Obzirom da se ovim Zakonom stavlja pažnja na odgovornost aktera u lancu koji su zaduženi za primenu Zakona i nadzor učinioca krivičnih dela iz oblasti seksualnih delikata nad decom, a koji tokom vršenja svoje delatnosti u cilju primene Zakona potencijalno mogu imati saznanja i uvid u ponovljeno vršenje krivičnih dela od strane učinioca iz oblasti seksualnih delikata nad decom, neophodno je potcrtavanje zakonske obaveze prijavljivanja ovih krivičnih dela. Ozbiljan nedostatak u Srbiji je neprimenjivanje sankcije za neprijavljinje krivičnih dela. Podatak Incest Trauma Centra – Beograd sa kojim je javnost već upoznata upozorava da je samo 5% gradjanki i građana u Srbiji (podatak uključuje i stručnu javnost!) spremno da prijavi seksualno nasilje nad detetom. Neophodno je da Parlament RS izvrši procenu i odluči se za način na koji će uticati da se podigne svest kako opšte tako i profesionalne javnosti da prijave sumnju ili saznanje o seksualnom**

nasilju, da saznaju o sankcionisanju neispunjena ove obaveze i da se sankcija primenjuje.

- Više o Zahtevu 5 i povezanosti zakonske obaveze prijavljivanja i edukovanosti profesionalaca iz različitih resora, pogledati niže pod "Zastupljenost različitih profila odgovornih za zaštitu deteta od seksualnog nasilja u edukativnim programima Incest Trauma Centra – Beograd".

Reforme u obrazovanju

Ne postoji efikasnija prevencija seksualnog nasilja od učenja o ovom društvenom problemu od vrtića do fakulteta. U narednom periodu, Incest Trauma Centar – Beograd će nastaviti angažovanje u okviru naše Inicijative za uvođenje teme seksualnog nasilja u dnevni život vrtića, školski nastavni plan i program osnovnih i srednjih škola i relevantne udžbenike, a u skladu i podržavajući Poseban protokol Ministarstva prosvete za zaštitu dece i učenika od zlostavljanja i zanemarivanja. Ovo je sfera u kojoj je potrebna redovna nadzorna funkcija Parlamenta RS – jer se radi o sistemskom rešenju koje vreme i praćenje u kontinuitetu - kako bi u narednim školskim godinama od vrtića do fakulteta bilo postignuto sistemsko rešenje da kad dete u Srbiji pođe u vrtić, osnovnu i srednju školu redovno uči da prepozna seksualno nasilje i suprostavi mu se. Intenzivno ulažemo rad u ovu KONKRETNU MERU U OBRAZOVARANJU kroz veliki broj preventivnih aktivnosti i uz oficijelno, potpisano savezništvo ukupno 121 državne ustanove i nevladine organizacije (od toga 59 državnih ustanova, među kojima 5 ministarstava). Naša služba na redovnoj osnovi, u skladu sa Posebnim protokolom Ministarstva prosvete Srbije proizvodi resurse za korišćenje u okviru 11 redovnih predmeta u osnovnim i srednjim školama, kao i resurse za korišćenje u vrtićima, obzirom da su deca najmlađeg uzrasta najlakše mete za seksualno zlostavljanje.

U tom smislu, pohvalujemo uspostavljanje Jedinice za prevenciju nasilja u okviru Ministarstva prosvete Srbije (u prvom kvartalu 2012. god.) čijim je dosadašnjim radom prvi put u zemlji tema seksualnog nasilja stavljena na javnu agendu osnovnih i srednjih škola.

Medijsko izveštavanje

Zajedno sa zaposlenima u pravosuđu, novinarke i novinari su profil koji je u najmanjoj meri pohađao edukativne programe Incest Trauma Centra – Beograd. Iz 21-ogodišnjeg iskustva naše službe u oblasti odnosa s javnošću, a u vezi teme seksualnog nasilja, **neophodno je ubuduće na strani medija:**

- DA RAZUMEJU DA SU GLAVNI EDUKATORI U DRUŠTVU O TEMI SEKSUALNOG NASILJA ZAJEDNO SA OBRAZOVNIM USTANOVAMA
- DA UČE o etičkom izveštavanju – što je moguće SAMO AKO UČITE O TRAUMI
- Etički izveštavati znači DA MEDIJ ZAŠТИTI DETE / ODRASLU OSOBU KOJA JE PREŽIVELA SEKSUALNO NASILJE
- Etički izveštavati znači UČITI JAVNOST O TRAUMI, znacima upozorenja, rizicima, pravilnoj prvoj reakciji na obelodanjivanje deteta, izvorima pomoći I OPORAVKU
- DA IZVEŠTAVAJU U KONTINUITETU o temi seksualnog nasilja – STALNO (a NE kad se već dogodilo zlostavljanje)
- DA OBAVESTE JAVNOST O ISHODU krivičnih postupaka (presudi i eventualnoj kazni čije saopštavanje ima i preventivni karakter) – do sada je informisanje javnosti ograničeno na otkrivanje slučajeva
- DA NAUČE JAVNOST DA JE OPORAVAK MOGUĆ (a NE SUPROTNO!)
- Izveštavati:

BEZ otkrivanja identiteta žrtve i njenih najbližih

BEZ otkrivanja i detaljnog navođenja koje nasilne seksualne radnje je počinilac koristio (TO JE POSEBNO SUROVO I PONIŽAVAJUĆE PO ŽRTVU I NJENE NAJBLIŽE OSOBE OD PODRŠKE)

NE eksplorativati u javnosti pojedinačne slučajeve

BEZ SENZACIONALIZMA, JER TO ODBIJA GRAĐAN(K)E DA RAZMIŠLJAJU O TEMI SEKSUALNOG NASILJA I ANGAŽUJU SE PROTIV SEKSUALNOG NASILJA

Obaveza prijavljivanja

U periodu 2009-2014., osobe van porodice su seksualno nasilje nad detetom prijavile u 5.33%. Dakle, ponovljen je isti podatak iz perioda do 2009. godine da je SAMO 5% GRAĐANKI I GRAĐANA U SRBIJI SPREMNO DA PRIJAVI

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DETETA U PORODICI KOJU POZNAJU. NAZNAČENIH 5% OBUHVATA I STRUČNU JAVNOST.

Obraćanje državnim ustanovama pre dolaska u Incest Trauma Centar - Beograd je zabeleženo u 44.35%. Prema redosledu učestalosti, osobe koje su preživele zlostavljanje obraćale su se sledećim ustanovama: CSR, policija, tužilaštvo, zdravstvo, i dr. Nedostaje pozitivna praksa prevashodnog prijavljivanja policiji da bi se seksualno zlostavljanje zaustavilo, izrekla mere bezbednosti za dete i počinilac kaznio. Umesto toga se, prijavljivanjem najpre centru za socijalni rad, pokretanje krivičnog postupka odlaže ili stavlja pod znak pitanja da li će uopšte biti izvršena prijava policiji. Isti nedostatak prakse je na strani zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama, zdravstvenim i drugim ustanovama socijalne zaštite. Neophodno je da svi – i građanke i građani i zaposleni u ustanovama gde su deca poverena na negu i staranje – najpre prijave seksualno nasilje policiji, jer se radi o krivičnom delu.

Podsećamo: Zakonodavac u vezi obaveze prijavljivanja i sankcionisanja neispunjena ove obaveze, nalaže sledeće:

- *Odredbom člana 263. stav 3 Porodičnog zakona („Službeni glasnik Republike Srbije, broj 18/059“) propisano je pravo i dužnost svih dečijih, zdravstvenih i obrazovnih ustanova ili ustanova socijalne zaštite, pravosudnih i drugih državnih organa, udruženja i građana da obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva o razlozima za zaštitu prava deteta. Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 46/06, 49/07) u članu 253 govori da su svi državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove dužni da prijave krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obavešteni ili za njih saznaju na drugi način. Dužnost iz stava 1. ovog člana imaju sva fizička i pravna lica, koja na osnovu zakona poseduju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbeđenjem ljudi imovine, lečenjem i zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloletnih lica, ako su za krivično delo saznala u vezi sa svojom delatnošću.*
- **Neprijavljanje krivičnog dela i učinioca (Član 332.)**
(1) Ko zna da je neko lice učinilo krivično delo za koje se po zakonu može izreći zatvor od trideset do četrdeset godina ili zna samo da je takvo delo učinjeno pa to ne prijavi pre nego što su delo, odnosno učinilac otkriveni, kazniće se zatvorom do dve godine. (2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i službeno ili odgovorno lice koje svesno propusti da prijavi krivično delo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to delo po zakonu može izreći pet godina zatvora ili teža kazna. (3) Službeno ili odgovorno lice koje svesno propusti da prijavi krivično delo svog podređenog koje je on učinio pri vršenju svoje službene, vojne ili radne obaveze, ako se za to delo po zakonu može izreći zatvor od trideset do četrdeset godina, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina. (4) Za neprijavljanje krivičnog dela ili učinioca iz st. 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je učinilac bračni drug ili sa kojim živi u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik, kao i bračni drug nekog od navedenih lica, odnosno lice koje sa nekim od njih živi u trajno vanbračnoj zajednici, kao i branilac, lekar ili verski isповедnik učinioca.

VEZA IZMEĐU ZAKONSKE OBAVEZE PRIJAVLJIVANJA I EDUKOVANOSTI RAZLIČITIH PROFILA ODGOVORNIH ZA ZAŠTITU DETETA

Bez učenja o temi seksualnog nasilja, nema ispunjenja zakonske obaveze prijavljivanja ni pravilne intervencije.

U dvadesetprvoj godini rada, Incest Trauma Centar – Beograd deli svoje iskustvo praktičarki - posebno iz svog identiteta TRENING CENTRA – i realizuje edukativne programe sa temom nasilja nad decom i ženama. Do sada, izvele smo obučavanja osnovnog i naprednog nivoa za **8344 zaposlenih, različitim profilima, iz 789 ustanova/organizacija (od toga 4/5 iz državnih ustanova)**. U ovom trenutku smo trenerice u okviru 5 akreditovanih programa od strane Ministarstva prosvete i Ministarstva zdravlja RS. Pored toga, naš TRENING CENTAR izvodi dodatnih 9 edukativnih programa naprednog nivoa prilagođenih različitim profilima i ustanovama / organizacijama. Za svaku polaznicu/ka je pripremljena lična kopija stručne literature u elektronskoj verziji (više od 700 strana teksta). Od 2013. godine, podignut je i tehnički kapacitet TRENING CENTRA. Po okončanju treninga, Incest Trauma Centar – Beograd izdaje sertifikate učesnicama i učesnicima.

Tabela 1: Zastupljenost u edukativnim programima Incest Trauma Centra – Beograd (1994-2014.) - različiti profili odgovorni za zaštitu deteta od seksualnog nasilja

Sektor/ Period	1994-2009	1994-2009	1994-2014	1994-2014
	%	Broj osoba	%	Broj osoba
Socijalna zaštita	27	1574	23	1968
Zdravstveni sektor	18	1049	15	1221
NVO	14	842	13	1084
Policija	12	699	9	763
Škole i vrtići	10	555	16	1337
Studentska populacija	9	524	11	896
Mediji	3	174	3	251
Osoblje zatvorskih ustanova	2	117	2	121
Tužioci, sudije, advokati	1	61	1	82
Političarke/i	-	-	1	52
Veroučitelji/ce	-	-	2	166
Ostalo	4	233	5	403
UKUPNO	100	5828	100	8344

* Ukupno 8344 zaposlenih iz 789 ustanova / organizacija (87% državnih ustanova ili 7260 osoba).

**Osoblje zatvorskih ustanova iz KPZ za žene u Požarevcu, VPD u Kruševcu, KPD u Valjevu i Bolnice Centralnog zatvora u Beogradu (gde su žene i maloletna lica na izdržavanju kazne), iz jednog u drugi naznačeni vremenski period je nastavilo pohađanje edukativnih programa Incest Trauma Centra – Beograd naprednog nivoa.

U prethodnom petogodišnjem periodu, beležimo ogromnu zainteresovanost zaposlenih u obrazovanju da učestvuju u edukativnim programima Incest Trauma Centra – Beograd. Ova činjenica ohrabruje, znajući da se radi o posebno značajnim figurama u životu deteta, profesionalnim licima koja su prva linija svakodnevnog kontakta sa decom.

Istovremeno, u ovom periodu beležimo akumulaciju prethodnih iskustava u saradnji sa centrima za socijalni rad kroz naše edukativne programe. Akumulacija se ogleda u njihovoј direktnoj primeni stečenih znanja u rešavanju slučajeva seksualnog nasilja nad decom.

Sa zaposlenima u policiji, ostvaruje se uspešna saradnja na polju prevencije.

*Dr Ljiljana Bogavac
zamenica direktorke*

Beograd, 18. novembar 2014.

PRILOG 5

MOJ GLAS ZA OPORAVAK DETETA KOJE JE PREŽIVELO SEKSUALNU TRAUMU

Inicijativa incest Trauma Centra - Beograd ZA ukidanje zastarevanja seksualnih delikata nad decom
Parlamentarna dimenzija kampanje Saveta Evrope "1 OD 5" u Srbiji

Prema važećem zakonu u Republici Srbiji, seksualno nasilje učinjeno prema detetu zastareva šest godina nakon poslednjeg incidenta seksualnog zlostavljanja. U 20-OJ GODINI ISKUSTVA U PRAKTIČNOM RADU SA DECOM I ODRASLIM OSOBAMA KOJE SU PREŽIVELE SEKSUALNO NASILJE, SKREĆEMO PAŽNJU DA JE TAJ ROK NEDOVOLJAN ZA STICANJE PSIHICKE SNAGE I DRUŠTVENE MOĆI NA STRANI ŽRTVE DA BI PROCESUIRALA POČINIOCA. ZATO, POČINILAC NAJČEŠĆE OSTAJE NEKAŽNEN I UGROŽAVA NEKO DRUGO DETE. UKIDANJE ZASTAREVANJA JE, ZAJEDNO SA OŠTROM KAZNENOM POLITIKOM, JEDAN OD NAJEFIKASNIJIH VODOVA SPREČAVANJA SEKSUALNOG NASILJA. Zbog toga, Incest Trauma Centar - Beograd je, pri podnošenju Inicijative Parlamentu Republike Srbije, sastavio argumentaciju za ukidanje zastarevanja koja sledi. Namenjena je pravilnom razumevanju psihološkog aspekta ove teme od strane poslanika/ca i ukazuje na tragove seksualne traume. BOL NE ZASTAREVA. TRAUMA NEMA ROK TRAJANJA.

Inicijativa je Parlamentu Republike Srbije podneta u novembru 2012. godine, nakon oktobarskog govora direktorke Incest Trauma Centra - Beograd u Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope u Strazburu pred parlamentarcima iz 47 zemalja-članica i njenog novembarskog govora pred 40 poslanica Parlamenta Republike Srbije. U oba obraćanja, naglasak je bio na ukidanju zastarevanja seksualnih delikata nad decom. Na tome radimo u okviru parlamentarne dimenzije Kampanje Saveta Evrope "1 OD 5" ciji je INCEST TRAUMA CENTAR - BEOGRAD ZVANIČNI NOSILAC ZA REPUBLIKU SRBIJU u punom trajanju Kampanje do kraja 2014. godine.

Naziv Kampanje, "1 od 5" ("JEDNO OD PETORO"), dat je u skladu sa zvaničnim podatkom Saveta Evrope da je jedno od petoro dece u Evropi preživelo seksualno nasilje.

PSIHOLOŠKI ASPEKT: Zbog čega je NEOPHODNO UKIDANJE ZASTAREVANJA seksualnih delikata nad detetom?

IZ 20-OGODIŠNJEK ISKUSTVA INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD:

ŠTA BI NA U NASLOVU POSTAVLJENO PITANJE ODGOVORILA SAMA OSOBA KOJA JE PREŽIVELA SEKSUALNO NASILJE?

BOL NE ZASTAREVA. SEKSUALNA TRAUMA ne zastareva. Trauma NEMA ROK TRAJANJA.

- Faktori koji utiču na ozbiljnost traume i prognozu oporavka: pol deteta, uzrast, trajanje i učestalost seksualnog nasilja, odnos bliskosti s počiniocem, koje nasilne seksualne radnje su korišćene, da li je postojalo obelodanjivanje nasilja (dete je ispričalo nekome ili ne), koja je bila prva reakcija okruženja deteta na obelodanjivanje (detetu se verovalo ili ne), da li je dete primilo (adekvatnu) psihološku asistenciju i da li je postojao (pozitivan) ishod na sudu.
- Ako pomislite da će se ukidanjem zastarevanja pojavit ogroman broj odraslih osoba koje su preživele seksualno nasilje u detinjstvu i sada žele da terete i procesuiraju počinioса, PODSETITE SE:

a) TEŠKO JE PRIKUPITI VALIDNE DOKAZE. Seksualno nasilje nad detetom je teško dokazivo, čak i kad je prijavljeno dok nasilje traje. Reprezentativni statistički podaci Incest Trauma Centra – Beograd na osnovu prijavljenih slučajeva pokazuju da je trajanje seksualnog nasilja nad detetom u proseku zabeleženo kao višegodišnje u 71.24%. Višegodišnje zlostavljanje je u proseku iznosilo iznad pet godina. U 42.57% prijavljivanje je izvršeno iz akutne situacije (seksualno nasilje u toku). Period izmeu prvog incidenta zlostavljanje i prijavljivanja iznosi 9 godina i 3 meseca. Nakon isteka više godina, izuzetno je teško prikupiti validne dokaze. Toga su svesne i same osobe koje su preživele seksualno nasilje. To ih obeshrabruje.

b) PROCEDURA RETRAUMATIZUJE: Procedura prijavljivanja i tok krivičnog postupka, sve do ishoda na sudu je najčešće retrauamtizirajuće. Procedura nije prijateljski okrenuta detetu, adolescentu ili odrasloj osobi koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu, uključuje višestruko ponavljanje iskaza, u nebezbednom setingu, boravak u sudnici istovremeno sa počiniocem, suočavanje/sučeljavanje, i na žalost, poznato je, u proseku izricanje niskih kazni. Iskustvo deteta, adolescente ili odrasle osobe koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu nije (adekvatno) vrednovano.

Zbog toga, nismo naišle na osobu koja po svaku cenu želi da prolazi kroz ovako težak postupak. Neuporedivo više, na žalost, ako ste preživeli seksualno nasilje, spremni ste da brzo ili čak i pri kraju dugotrajnog postupka – iscrpljeni - odustanete.

c) BREME STEREOTIPA O LAŽNOM PRIJAVLJIVANJU. Istinit iskaz deteta uvek sadrži čulne parametre: boju, miris, ukus, dodir. Samo dete koje je seksualno zlostavljano može da Vam kaže „da je iz tatine piše curilo nešto belo kao mleko ili se rastezalo kao žvaka“ (primeri iskaza dva deteta koja su se obratila našoj službi). Isto tako, zbog needukovanosti i ličnih stavova profesionalaca koji su zapravo glavni akteri krivičnog postupka, ne razume se da eventualno povlačenje izjave ili menjanje izjave od strane deteta – ne znači da zlostavljanje nije postojalo. Povlačenje ili izmena iskaza znače da mi, odrasli, nismo obezbedili sigurno okruženje za dete da može da ostane pri svom prvoibitnom iskazu.

d) BREME STEREOTIPA O TZV. SEKUNDARNOJ DOBITI. Prijaviti da ste seksualno zlostavljeni, kako bi to deca rekla, nije „in“. To nije nešto što Vas čini popularnim u društvu vršnjak(inj)a, nešto što će učiniti da postanete omiljeni drug ili drugarica. Naprotiv, stvarni život pokazuje da obelodanjivanjem svog iskustva seksualnog nasilja upadate u nevolju. Ne veruje Vam se. Većina sumnja „šta Vi imate od toga što sad to iznosite?“ Kod saznanja o nečijim teškim ličnim iskustvima, vršnjaci mogu biti surovi u reagovanju, neprihvatanju drugara, žigosanju, ismevanju, ruganju – često kao uzor imaju svoje roditelje koji takođe nisu senzibilisani da razumeju okolnosti u kojima je osoba živila i preživela seksualno nasilje. Dakle, sekundarnom dobiti se najpre okoristi sam počinilac, na način da mu pomaže naše nepoverenje u iskaz žrtve.

e) SEĆANJA, POTISKIVANJE SEĆANJA I OSEĆANJA. Osnovna želja na strani osobe je da se zlostavljanje nikada nije desilo. Ne želi da se seća, ne želi da ponovo prolazi kroz sve. Sviše je živo, postane neizdržljivo sećati se. Osoba oseća kao da se ponovo sve događa. Osnovna potreba je da zaboravi. Potiskivanje sećanja i disocijacija (mentalno iskljucivanje kada je u pitanju samrtni strah, neizdržljiv bol) su zdravi mehanizmi preživljavanja kod traumatizovane osobe kojima ona sebe brani od sećanja, slika i doživljaja iskustva koje je za nju i njen kapacitet sviše teško. Dakle, ulaženje u procesuiranje počinjoca nakon dugog niza godina je oživljavanje iskustva i osoba to doživljava kao preteći proces. I uz snažan kapacitet, individualno je koliko će sećanja pružiti validan iskaz (profesionalci kao glavni akteri postupka očekuju da čuju fluidan, hronološki jasno poređan iskaz, sa mnoštvom činjenica i detalja, i dr.).

Neke osobe, upravo zbog preplavljenosti osećanjima, neće nikada moći da stignu na sud da postignu kaznu za onoga ko ih je povredio.

f) STRAH OD POČINIOCA. Bez obzira koliko vremena protekne od kada je prestalo zlostavljanje, jedno od osnovnih i dominantnih osećanja je strah od počinjoca. Osoba trajno oseća kao da počinilac i sada, posle niza godina, ima moć nad njom.

Strah se tiče toga da se seksualno nasilje može ponoviti. Ovo je izraženo naročito u slučaju da preduzme korake prema institucijama, uvećava se rizik da će joj se počinilac osvetiti zbog toga. Najčešće, to je deo poruka, zastrašivanja koje je osoba primala od počinjoca dok je nasilje trajalo. Dakle, radi se o opravdanom strahu. I tokom nasilja, dete nauči od počinjoca da će njemu uvek preverovati nego samom detetu. Na žalost, počinilac je najčešće u pravu, jer je odraslima teško da daju za pravo detetu kada je naspram reč drugog odraslog (u ovom slučaju, počinjoca).

g) SAMA OSOBA SEBE SMATRA KRIVOM. Zašto bi onda krivila, procesuirala počinjoca? Tokom seksualnog nasilja, dete uči od počinjoca da je ono krivo, zasluzilo da bude zlostavljan, da je izazivalo, nije se suprotstavljalo, da je čutanje i nesaopštavanje nekome označavalo saučesništvo, saglasnost, dobrovoljnost.

Naravno, to je deo taktika kojima se služi počinilac da bi zadržao tajnost i mogao da nastavi sa nasiljem. Međutim, sve navedene poruke dete uči kao poruke bukvalnog i apsolutnog značenja. Dakle, da je tačno tako kako počinilac govori. Ovu matricu je veoma teško promeniti u odrasлом dobu, osećanje krivice i preuzimanja odgovornosti umesto počinjoca blokira prepoznavanje ko je zaista odgovoran za vršenje nasilja. Umesto ukazivanja na odgovornost počinjoca, osoba koja je preživela seksualno nasilje u detinjstvu će ljutnju i bes najpre, dugotrajno, često i trajno, usmeriti prema sebi kroz niz samodestruktivnih ponašanja kao što su npr. samopovređivanje, korišćenje psihoaktivnih supstanci, poremećaji ishrane, pokušaj suicida, suicid.

h) BREME STIDA NA STRANI OSOBE. „Zašto baš ja?“ „Ne želim da bilo ko zna.“ „Ne želim da neko sazna.“ „Šta će misliti o meni?“ „Mogu toliko toga da izgubim.“ Izaći na ma koji način u javnost u vezi sopstvene seksualne traume je preuzimanje visokog rizika, izlaganje sebe, bez garancije da će iskustvo biti priznato i vrednovano u interesu osobe. Oporavak je prioritetni interes osobe.

i) SAMOPOŠTOVANJE I SAMOPOUZDANJE. Usled seksualnog nasilja, sopstvena vrednost i predstava o samoj / samom sebi pretrpe trajnu štetu. Kada posle niza godina od kada je nasilje prestalo, želite da sebi pokažete da imate psihičku snagu da procesuirate počinjoca, važno je da Vam zakon pruži tu društvenu moć da zastare nema. U suprotnom, vrlo je teško poverovati sebi da je seksualnog zlostavljanja ikada bilo. Jer, država, zakon, većina oko Vas - poriču. Radi se o ilustraciji u smislu „pa, ti si to samo sanjao/la“ – tipično kako počinjoci govore detetu. Važno je ne pomoći ovoj repeticiji, ovog puta institucionalizovanoj.

j) POVERENJE JE KLJUČNO. Seksualno nasilje u detinjstvu narušava tek izgrađeno ili ne dopušta da se uopšte izgradi poverenje u bliske osobe. Spremnost za procesuiranje počinjoca označava poverenje u institucije i to je često izuzetno visok cilj za osobu. Do nedostižan. Za procesuiranje je potrebno savezništvo drugih, najčešće članova porodice. I to iziskuje pružanje ogromnog poverenja. Kako pružiti poverenje kad ste kao dete naučili da drugi odrasli nisu pomogli?

PREVAZILAŽENJE DO SADA (a-j) NAVEDENIH BARIJERA UKAZUJE KOLIKO OSOBA VIDI POZITIVAN ISHOD NA SUDU NEOPHODNIM ZA SOPSTVENI PROCES OPORAVKA.

AKO SE DVOUMITE IZMEĐU ZAKONSKE PROMENE UKIDANJA ZASTAREVANJA I EVENTUALNOG USTANOVLJAVANJA ROKA ZASTARE KOJI BI POČEO DA TEČE OD NAVRŠENE OSAMNAESTE GODINE

Molimo da uzmete u obzir sledeće:

- Da biste procesuirali počinioca koji Vas je seksualno zlostavljao, neophodno je da je prekinuta Vaša ekonomski zavisnost od njega. Neophodno je imati u vidu da je u Srbiji u 81% slučajeva počinilac član porodice. Dakle, u većini slučajeva postoji neposredna ekonomski zavisnost. Usled teške ekonomski situacije, u našoj zemlji, mlađi se relativno kasno ekonomski osamostaljuju. Zbog toga je neprocenjiva odgovornost i izuzetno osetljiva procena na kom uzrastu, realno, u stvarnom životu, možemo govoriti o ekonomskoj nezavisnosti osobe koja je preživela seksualno nasilje. Govorimo o ekonomskoj nezavisnosti koja se usmerava u cilju dugotrajnog dokazivanja krivičnog dela iz oblasti seksualnih delikata čime se rapidno troše postojeći materijalni resursi same osobe. Uvođenje ma kog nerealnog (u odnosu na stvarni život) roka zastare dovodi ponovo do onemogućavanja prijavljivanja i procesuiranja i time nema suštinske zakonske promene.
- Tragovi / efekti / posledice seksualnog nasilja se reflektuju na život osobe, nekada i u celom trajanju života. Tragovi teško „zastarevaju“.

dr Ljiljana Bogavac

zamenica direktorce, glavna terapeutkinja za rad sa seksualno zlostavljanom decom u Incest Trauma Centru – Beograd, svedok-ekspert na sudu za slučajeve prijavljene našoj službi, a koji odlaze u krivični postupak

Beograd, 22. novembar 2012.

PRILOG 6

INCEST TRAUMA CENTAR - BEOGRAD

Adresa: Mačvanska 8
11000 Beograd, Republika Srbija
Tel./fax + 381 11 386 13 32
e-mail: itcentar@eunet.rs
website: www.incesttraumacentar.org.rs

PRILOG INCEST TRAUMA CENTRA – BEOGRAD*

u svojstvu članice Radne grupe Odbora za prava deteta
Narodne skupštine Republike Srbije za kontrolu sprovođenja Porodičnog zakona
u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici

U skladu sa dogovorom postignutim na prvoj sednici Radne grupe Odbora za prava deteta Narodne skupštine Republike Srbije za kontrolu sprovođenja Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici, održanoj 12. februara 2015., Incest Trauma Centar – Beograd dostavlja sledeći pregled:

Uvođenje posebnog spora radi zaštite od nasilja u porodici predstavlja pomak u zakonodavnem okviru. Zatim, odredba da sud – kao i u nekim drugim porodičnopravnim sporovima – nije vezan tužbenim zahtevom i može odrediti i meru koja nije tužbom tražena, predstavlja značajan mehanizam da državni organ obezbedi najbolju moguću zaštitu žrtvi na osnovu ocene date u celovito sprovedenim postupku. Ova norma obezbeđuje da izbor zaštitne mere ne bude ograničen tužbenim zahtevima, koji usled straha žrtve ili, zbog opterećenosti ličnim stavovima, te nespremnosti i/ili neiskustva njenog zakonskog zastupnika, može da bude neadekvatan ili neodgovarajući težini nasilja.

Određivanje mera zaštite: Primeri da sudovi lakše i brže odlučuju o izricanju mera zaštite, uključujući i meru iseljenja koja je više godina od početka primene zakona bila retko izricana – još uvek nisu ustaljena praksa. I dalje je na snazi da, zbog toga što su dve mere koje se direktno tiču bezbednosti žrtve (zabranu prilaska i iseljenja nasilnika bez obzira da li je on vlasnik stana ili ne) unešene u Porodični zakon a ne u Krivični – u svesti opšte i stručne javnosti se obaveznost postupanja po Porodičnom zakonu doživljava manje ozbiljnom nego kad bi ove mere stajale u KZ.

Sudski postupci radi zaštite od nasilja i dalje su dugotrajni, što dodatno iscrpljuje žrtvu. To je jedna od najvećih teškoća u primeni Porodičnog zakona. Dugotrajnost postupaka retraumatizuje dete, koje po pravilu tokom dugotrajnog postupka nastavlja da živi sa roditeljem ili srodnikom/com koji je izvršio nasilje, zbog čega je izloženo dodatnom nasilju, emocionalnoj manipulaciji i zastrašivanju kako bi promenilo svoj iskaz ukoliko ga je dalo, odnosno dalo po nasilnika poželjne iskaze u sudskom postupku.

Problem je i neprepoznavanje specifičnog položaja dece koja su prisutna kad se odvija nasilje u porodici nad roditeljem ili bliskom osobom (najčešće majkom). Ni sudovi, ni organi starateljstva decu koja su prisutna kada traje incident nasilja u porodici (pod tim mislimo ne samo na neposredno opažanje, već i na opažanje povreda, izmenjenog ponašanja žrtve fizičkog nasilja, odnosno saznanja o nasilju nad roditeljem ili bliskom osobom) ne daju status žrtve nasilja u porodici, već ih vide kao svedoke ili „indirektne“ žrtve. Podsećamo da je Zaštitnik građana u više preporuka organima starateljstva ukazivao da je dete koje je prisutno dok se nasilje u porodici odvija uvek i bez izuzetka žrtva zlostavljanja i zanemarivanja i kao takva nosilac prava na sve mere zaštite koje pravni sistem nudi. Na takav pristup organe obavezuje i Opšti protokol o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja koji kao emocionalno nasilje svrstava i „izlaganje deteta traumatskim događajima (npr. porodičnom nasilju)“.

*Incest Trauma Centar – Beograd je specijalizovana služba u oblasti seksualnog nasilja i, po ugovoru sa Savetom Evrope u Strazburu, za Republiku Srbiju zvaničan nosilac Kampanje Saveta Evrope „1 OD 5“ u njenom punom trajanju 2012-2015. god. Teče 22. godina rada naše službe. Između ostalih rezultata, u aprilu 2013., Narodna skupština RS je usvojila Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd za ukidanje zastarevanja seksualnih delikata nad decom.

Na žalost, ima primera potpune inertnosti pravosudnih organa u čijim su rukama najjača sredstva zaštite dece od nasilja.

Primer:

Dete staro 13 godina zatečeno je van mesta prebivališta. Nadležni organ starateljstva koji je zbrinuo dete saznao je da je dete seksualno zlostavlja brat, uz saglasnost oca. Dete je smešteno u prihvatište, a ovaj centar za socijalni rad podneo je tužbu radi zaštite od nasilja nadležnom судu i krivičnu prijavu nadležnom tužilaštvu. O preuzetim merama Centar je obavestio organ starateljstva u mestu prebivališta deteta. Taj organ je, međutim, dete preuzeo i vratio u porodicu zlostavljača.

Nakon ponovljenog nasilja, dete je napisalo oproštajno pismo koje je pronašla policija i tek nakon te intervencije, dete je odvedeno u zdravstvenu ustanovu nakon čega je ponovo zbrinuto najpre u prihvatištu, a potom u hraniteljskoj porodici. Za sve to vreme, ni tužilaštvu ni sud nisu preuzimali nikakve radnje iz svoje nadležnosti.

MAPIRANJE ISKUSTAVA RELEVANTNIH USTANOVA / ORGANIZACIJA

U sačinjavanju ovog pregleda, a u cilju što kvalitetnijeg nivoa prikupljenih informacija na osnovu prakse u sprovođenju Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici, te sagledavanja mogućnosti za poboljšanje zakonskih rešenja, Incest Trauma Centar – Beograd je konsultovao institucije/ organizacije čiji rad u ovoj oblasti poznaje i sa kojima ima iskustvo u saradnji.

Zamoljene su sledeće (izvod iz dopisa): „... *U ovom periodu, Radna grupa nastoji da identifikuje kako se vrši u praksi sprovođenje Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici, a u cilju poboljšanja zakonskih rešenja. Poznavajući Vaše iskustvo i rad vaše ustanove/organizacije kao značajne u ovoj oblasti, Incest Trauma Centar – Beograd Vas poziva da nam dostavite kratak pregled Vaših osnovnih zapažanja zasnovanih na praktičnom iskustvu u radu.*

Molimo da Vaš pisani prilog ne bude duži od dve pisane stranice i da uključi sledeće:

- A) Šta prepoznajete kao pozitivno iskustvo u sprovođenju Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici?
- B) Šta prepoznajete kao osnovne prepreke i teškoće u sprovođenju Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici?
- V) Po izboru: Mogućnost kratkog navođenja 1-2 slučaja iz prakse kao ilustracije gore navedenog (A i/ili B), bez ma kojih identifikacionih podataka koji bi ugrozili poverljivost slučaja.

Molimo Vas da svoj pisani prilog dostavite najkasnije do srede, 25. februara 2015. u 15 časova na itcentar@EUnet.rs ...”

NAPOMENA:

U okviru ovog dokumenta, na sledećoj stranici, u celosti navodimo odgovore koji u punoj meri odražavaju i podudaraju se sa 21 godinom dugim iskustvom Incest Trauma Centra – Beograd u direktnom radu sa decom koja su preživela nasilje.

Druge odgovore sa jednako značajnim informacijama, pronaći ćete u prilogu, i napominjemo da je važnost svih pisanih doprinosova koje smo primile upravo u tome što se uočava raznovrsnost ugla iz kojeg se praktikuje Porodični zakon u zadatoj oblasti, time i različita iskustva (Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku Republike Srbije, Republičko javno tužilaštvu, Nacionalna dečija linija (NADEL) i Udruženje stručnjaka za podršku deci i porodici „FICE Srbija”).

Ustanove/organizacije koje smo takođe zamolile da, po osnovu svog iskustva u primeni Porodičnog zakona, pruže pisani doprinos, a čiji odgovor nije stigao u naznačenom roku: Ministarstvo unutrašnjih poslova RS (Kabinet i UKP), Jedinica za prevenciju nasilja Ministarstva prosvete i nauke RS, Gradski centar za socijalni rad u Beogradu i pripadajuće Savetovalište za brak i porodicu, NVO „Familija“).

Zaštitnik građana se izjasnio da kao nezavisno regulatorno telo nije u mogućnosti da odgovori na ovaj dopis, već da isključivo koristi svoja zakonska ovlašćenja u svojstvu direktnog predлагаča zakonskih promena.

U prilogu ćete pronaći i „Saopštenje Incest Trauma Centra – Beograd povodom Svetskog dana prevencije

zlostavljanja i zanemarivanja dece" izdato 19. novembra 2014, a tiče se našeg izveštaja u oblasti seksualnog nasilja nad decom u Republici Srbiji za protekli petogodišnji period (2009-2014).

VAŽNO!!! U TOKU JE REALIZACIJA PRVE NACIONALNE STUDIJE O DRUŠTVENOM PROBLEMU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE U SRBIJI ČIJI JE NOSILAC, AUTOR I NARUČILAC INCEST TRAUMA CENTAR – BEOGRAD, U PARTNERSTVU SA MINISTARSTVOM PROSVETE I NAUKE RS. OČEKUJEMO DA REZULTATI OVE STUDIJE BUDU TAKOĐE ZNAČAJAN IZVOR PODATAKA I OSNOV PREPORUKA ZA DUGOROČNU DRŽAVNU STRATEGIJU PREVENCIJE SEKSUALNOG NASILJA NAD DECOM U SRBIJI.

1. ODGOVOR G-ĐE NEVENE PETRUŠIĆ, PROFESORKE PRAVA (odgovor prenet u celosti)

A) Šta prepoznajete kao pozitivno iskustvo u sprovođenju Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici?

Sudije i tužioci imaju manji nivo tolerancije prema nasilju u porodici čije su žrtve deca. To doprinosi da sa većom pažnjom pristupaju radu na ovim slučajevima, da češće koriste oficijelna ovlašćenja, tako da su postupci za porodičnopravnu zaštitu dece od nasilja u porodici efikasniji u odnosu na postupke koji se vode radi zaštite odraslih članova porodice.

B) Šta prepoznajete kao osnovne prepreke i teškoće u sprovođenju Porodičnog zakona u delu koji se odnosi na zaštitu dece od nasilja u porodici?

- U praksi se iseljenje izvršioca nasilja kao mera zaštite izuzetno retko određuje. Osnovni nedostatak je što se u postupku u kojem se izriču mere zaštite od nasilja u porodici ne uređuje način održavanja ličnog kontakta izvršioca nasilja sa decom. Iako je sud ovlašćen da po službenoj dužnosti odredi meru zaštite, to se u praksi retko čini. Posledica toga je da je, na primer, u slučaju izricanja mere zabrane približavanja, majka deteta i dalje izložena uzinemiravanju, jer izvršilac nasilja, pozivajući se na pravo da dete vidja, to koristi kako bi nastavio sa šikaniranjem majke deteta.

PREDLOG REŠENJA:

1. Ovaj problem se može prevazići unošenjem u Porodični zakon pravila o dužnosti suda da u svakom postupku za zaštitu od nasilja u porodici u kojem žrtva i počinilac imaju zajedničko dete nad kojim roditelji vrše roditeljsko pravo, sud po službenoj dužnosti reguliše način vršenja roditeljskog prava.

2. Poželjna je dodatna edukacija sudija za razumevanje savremenog koncepta roditeljstva, uzroka i posledica nasilja u porodici, kao i za oblast prava deteta.

- U osnovnom postupku za zaštitu od nasilja u porodici odraslog člana porodice (najčešće majke), sudovi propuštaju da utvrde i činjenice koje se tiču nasilja nad decom, iako imaju zakonsku mogućnost da po službenoj dužnosti odrede i mere zaštite u odnosu na decu.

PREDLOG REŠENJA:

1. Ovaj problem se može prevazići odgovarajućom dopunom Porodičnog zakona.

- Sudovi često propuštaju da detetu omoguće da slobodno izrazi svoje mišljenje, čime krše ovo elementarno pravo deteta, koje je garantovano Konvencijom o pravima deteta i regulisano samim Porodičnim zakonom.

PREDLOG REŠENJA:

1. Ovaj problem se može prevazići dopunama Porodičnog zakona koji bi na detaljniji način regulisale dužnosti suda u pogledu ostvarivanja prava deteta na slobodno izražavanje mišljenja, u situacijama kada se detetu pruža mogućnost da pred sudom neposredno izrazi mišljenje, tako i onda kada se sa mišljenjem deteta sudija upoznaje posredstvom drugih lica (školskog psihologa, kolizionog zastupnika i dr.). Potrebno je da se operacionalizuje odredba iz čl. 65. st. 6. Porodičnog zakona.

2. Poželjna je dodatna edukacija sudija za oblast prava deteta.

- Postoje teškoće i u prepoznavanju sukoba interesa izmedju deteta i roditelja koji u sudskom postupku dete zastupa. Zato sudovi retko detetu postavljaju posebnog (kolizionog) zastupnika, iako zakon takvu mogućnost pruža.

PREDLOG REŠENJA:

1. Potrebno je zakonom dati sudijama instruktivna uputstva za prepoznavanje sukoba interesa.
 2. Potrebno je obezbediti sredstva za plaćanje advokata koje sudije postavljaju za posebne zastupnike, jer se naknada za rad ovim advokatima plaćaju iz sredstava suda.
 3. Poželjna je dodatna edukacija sudija za oblast prava deteta.
- U sudskom postupku za zaštitu deteta od nasilja u porodici dete se često svodi na "objekt" postupanja.

PREDLOG REŠENJA:

1. Dopuniti Porodični zakon odredbom kojom bi se propisalo da dete u svakom postupku u kojem se odlučuje o njegovim pravima i interesima ima položaj stranke u postupku.
2. Poželjna je dodatna edukacija sudija za oblast prava deteta.

2. ODGOVOR STRUČNOG TIMA ZA ZAŠTITU DECE OD ZLOSTAVLJANJA, ZLOUPOTREBE I ZANEMARIVANJA, CENTRA ZA SOCIJALNI RAD NOVI SAD (odgovor prenet u celosti)

Položaj deteta, žrtve nasilja i stručnih radnika Organa starateljstva u tužilačkim istražnim i sudskim postupcima je često diskriminišući, što je lako ilustrovati nepoštovanjem načela hitnosti, isključenje javnosti, tajnost podataka iz sudskih spisa

- Načelo hitnosti – postupci traju i više godina, a ispitivanje deteta u skrin sobi se zahteva i nakon više godina od počinjenog zlostavljanja deteta

PREDLOG REŠENJA:

1. Postupcima zlostavljanja maloletnika treba dati prioritet, a veštačenje sinhronizovati sa ostalim istražnim radnjama u što kraćem roku, ne duže od 2 meseca od prijema prijave.
- Načelo isključenja javnosti – u prepunoj sudnici /i, po 15 ili 20 odraslih ljudi/ bez predstavljanja prisutnih, prisustvuje sudskom postupku, a često i ispitivanju deteta u samoj sudnici

PREDLOG REŠENJA:

1. Potrebno je isključiti iz sudnice sva lica koja nisu u direktnoj vezi sa postupkom, studente, praktikante i sl.
- Tajnost podataka iz sudskih spisa – veoma često i nakon upozorenja od strane stručnih radnika Organa starateljstva, u prisustvu počinjocu nasilja nad detetom kao i u postupku nasilja u porodici, javno se uzimaju njihovi lični podaci za zapisnik

PREDLOG REŠENJA:

1. Lične podatke svedoka-str. saradnika treba svesti na minimum i dati prioritet pojmu „službeno lice“ odn. „predstavnik organa starateljstva“
2. Podatke o oštećenom treba maksimalno selektovati, posebno kada je duži protok vremena u kojem se vodi sudski postupak, odn. izbeći ih, ili se služiti pojmom "podaci poznati organu starateljstva" ili „nisu od značaja za kvalifikovano krivično delo“

Primeri:

1. Devojka, višestruko silovana, zasnovala vanbračnu zajednicu, majka dvoje mlt. dece, živi sa suprugom, malom decom, svekrvom i svekrom u porodičnoj kući muževe porodice u drugom gradu, u prisustvu počinjocu daje adresu stanovanja, ime i prezime supruga i njegovih roditelja.
2. Suočavanje deteta sa počinjocem nasilja nad detetom – Na insistiranje sudije, iako su stručni radnici pokušali da to spreče, otac, dugogodišnji zlostavljač svog deteta, prisustvuje, u prostoriji sa sudijom, odbranom..., praćenju forenzičkog intervjeta sa detetom od strane stručnog radnika u skrin sobi. Nezadovoljan svojom pozicijom „uleće“ u skrin sobu, verbalno se obračunava sa stručnim radnikom i svim stručnim radnicima, koji su se našli u blizini.

Pred svima psihički zlostavlja svog sina i izlaže ga strašnim traumama.

3. Ili primer devojčice koja se onesvesti dok je sudija u sudnici ispituje u prisustvu očuha, koji ju je seksualno zlostavljao.

PREDLOG REŠENJA:

1. ZKP treba uskladiti sa Protokolom o zaštiti...u delu koji se odnosi na obavezu obaveštavanja počinioca o ispitivanju deteta i njegovom pravu da istom prisustvuje.

2. Vođenje postupka bez prisustva maloletnog oštećenog, bez obzira na njegov uzrast. U slučaju potrebe za ispitivanjem maloletnika u prostorijama suda, potrebno je isto organizovati u posebno obezbeđeno vreme (nekog drugog dana) i ne u prisustvu počinioca.

Imajući u vidu da je u cilju postizanja efikasnije zaštite dece žrtava nasilja u istražnim i sudskim postupcima neophodna dobra i konstantna saradnja između tužilaca, specijalizovanih za postupanje sa posebno ranjivom kategorijom i stručnim radnicima Organu starateljstva, specijalizovanim za rad sa ovom kategorijom, potrebno je, pored ZKP i pored ostalih zakona, primenjivati i Porodični zakon. To svakako zahteva dalje stručno usavršavanje u ovako specifičnim postupcima.

Primer:

Evidentno nasilje oca dece nad majkom dece i decom (šest godina i jedna godina starosti) gde je mlađe dete dijabetičar na insulinu. Odmah po priјemu Zapisnika policijskog inspektora, tužilaštvo u roku od mesec dana odbacuje prijavu kao neosnovanu, bez prethodno pribavljenog obaveštenja i stručnog mišljenja Organu starateljstva.

PREDLOG REŠENJA:

1. Osnivanje Porodičnog suda i obavezno licenciranje sudija, tužioca i advokata za oblast porodičnih odnosa. Uvesti obaveznu i kontinuiranu edukaciju, a naročito iz oblasti seksualnog zlostavljanja dece i mladih.

Stručni radnici Organu starateljstva se i dalje tretiraju kao stranka u postupku, često izloženi postavljanju pitanja od strane počinioca krivičnog dela, za njih nije obezbeđeno mesto u sudnici, pa ponekad sede i pored samog počinioca, bivaju isključeni iz celokupnog toka glavnog pretresa, kao svi ostali svedoci.

Bitno je napomenuti da advokati u postupcima, bilo da su angažovani od strane počinioca ili po službenoj dužnosti, uglavnom nemaju adekvatna znanja i edukacije za zaštitu prava i interesa dece žrtava nasilja. Njihov odnos prema stručnim radnicima Organu starateljstva je neprihvatljiv, provokativan, potcenjivački, pa i šikanirajući. Sudije su najčešće svojim nereagovanjem u pravcu zaštite stručnog radnika CSR, saglasne sa ovakvim postupkom advokata i položajem stručnih radnika u postupku.

PREDLOG REŠENJA:

1. Porodični zakon jasno propisuje ulogu Organu starateljstva i u čl. 270 i 276 kaže da je uloga Organu starateljstva uloga specifičnog veštaka ili uloga pomoćnog istražnog organa, a ne „svedoka“.

Evidentno je nepoštovanje Posebnog protokola o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja i Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, a kao rezultat su česti odbačaji prijave, neuvažavanje najboljeg interesa deteta, kršenje načela hitnosti i ostalih načela.

Poseban problem u zaštiti prava i interesa dece žrtava nasilja u tužilačko sudskim postupcima su Nalazi i Mišljenja veštaka, koji su „preplavljeni“ teoretskim segmentima, često bez kontakta sa detetom, a skoro nikada sa stručnim radnicima Organu starateljstva. Nije mali broj odbačaja prijava nakon dostavljanja njihovog mišljenja, sve na štetu deteta, jer odmah nakon toga slede kontakti „nedužnog“ počinioca, ukoliko su u pitanju roditelji deteta. Njihovi zahtevi su primarno usmereni društvenoj zajednici sa ciljem da obelodane „istinu o sebi kao nevino optuženom“.

PREDLOG REŠENJA:

1. Bez obzira da li je u sudskom postupku potvrđena osnovanost sumnje o zlostavljanju nekog maloletnog lica, neophodno je dati veći značaj izveštajima organa starateljstva koji se sačinjavaju u drugim postupcima, a u interesu su deteta: npr. regulisanju modela viđanja sa roditeljem, merama zaštite od nasilja u porodici, vršenju roditeljskog prava. Bezbednosna mera kontrolisanih kontakata je u ovom slučaju neizostavna.

Mere zaštite od nasilja – Dešava se da sud ne doneše odluku ni u roku od šest meseci pa ni do kraja drugih sudske postupaka koji se odnose na istu porodicu (krivičnog postupka zbog nasilja, razvoda braka roditelja, poveravanja dece i dr.)

Ipak Mere zaštite od nasilja su u globalu pozitivan primer rada pravosudnih organa. U vreme postojanja „porodičnog suda“, mere zaštite od nasilja su bile brze, efikasne i velika zaštita žrtvama nasilja. Posebno treba napomenuti iseljenje nasilnika iz porodičnog stana ili kuće, što je veliki uspeh svih učesnika u postupku, posebno imajući u vidu naš životni prostor i kulturološki milje.

PREDLOG REŠENJA:

1. Radi praćenja realizacije mera zaštite od nasilja u porodici je potrebno formirati posebno telo i adekvatnom brzinom reagovati na kršenje izrečenih mera.

3. ODGOVOR KOMITETA PRAVNIKA ZA LJUDSKA PRAVA (YUCOM) (odgovor prenet u celosti)

I.

Ono što možemo da primetimo je različito postupanje sudova u praksi, kada je u pitanju primena Porodičnog zakona.

1.

Kao jedna od prepreka pojavio se slučaj (ali samo kod jednog manjeg broja sudija) da prilikom podnošenja tužbe za razvod braka kada je u pitanju porodično nasilje, u situacijama kada se pored razvoda traži i mera zaštite od nasilja, da takve tužbe vraćaju ženama žrtvama nasilja na uređenje, tačnije sa nalogom da razdvoje 2 tužbe posebno, za razvod i za zaštitu od nasilja - što je nepotrebno, budući da se žene žrtve nasilja i onako jedva odlučuju na pokretanje bilo kakvog postupka, a i ovakvim postupanjem sudova izlažu se nepotrebnim udvostrućenim troškovima i iscrpljuju se.

Kako odredba čl. 287. PZ predviđa odstupanje od načela dispozicije, što znači da sud nije vezan granicama tužbenog zahteva za zaštitu od nasilja u porodici, i može odrediti i meru zaštite koja nije tražena ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita, važno je da se ovo načelo tumači ekstenzivnije, upravo i u postupcima razvoda braka gde ima elemenata nasilja u porodici.

PREDLOG REŠENJA:

1. Uneti posebnu odredbu ili samo dodati stav na postojeće odredbe da se o zaštiti od nasilja u porodici, tj. o merama zaštite može raspravljati i u postupku po tužbi za razvod braka, a da se ostavi sudiji mogućnost da postupke razdvoji ukoliko okolnosti slučaja ukazuju da će se efikasnije doneti odluka i da je to u interesu stranaka, s tim da bi isti sudija bio zadužen za oba postupka.

(Do sada je praksa bila, da u slučajevima i kada se postupci razdvajaju, različite sudije postupaju u ta 2 postupka, a između istih stranaka).

2.

U PZ predviđeno je da tužbu za zaštitu od nasilja i određivanje mere zaštite, kao i za produženje mere zaštite, mogu podneti i član porodice žrtve nasilja, i javni tužilac i organ starateljstva.

Za sada, osim žrtava nasilja, nismo imali ni jedan slučaj u praksi da je postupak pokrenuo javni tužilac ili organ starateljstva.

Napomena: Ovo je naše iskustvo, ali u praksi postoje slučajevi kada je postupak pokrenut i od ostalih lica koje propisuje PZ, tako da ovde ne treba ništa dodavati ili menjati.

3.

U Porodičnom zakonu odredbe čl. 285. jasno propisuju naročitu hitnost postupka, ali se to u većini slučajeva u praksi ne poštuje. Predviđeno je da se prvo ročište po tužbi zakaže i održi u roku od 8 dana od prijema tužbe u sudu, ali nemamo ni jedan primer da je ovaj rok ispoštovan. Praksa je sudova da prođe i po više od mesec dana pre nego što se zakaže ročište.

Napomena: Ovde ne treba menjati zakon, ovaj član je dobar, jasno je propisana hitnost, ali je **suština naterati sud da postupa po zakonu** (uglavnom smo to postizali urgencijama i pritužbama predsedniku suda i sl. do sada).

4.

Jedan od velikih problema je nedovoljna međusobna koordinacija svih činilaca u krugu zaštite od nasilja, ili čak i izostanak međusektorske saradnje, ili neblagovremena reakcija nadležnih institucija, odnosno nedostatak razmene informacija u cilju blagovremenog delovanja.

Napomena: Ovo je već uređeno Protokolima, ali ih se ne pridržavaju svi, ne može da se **obaveza međusobne koordinacije i saradnje** propiše PZ-om, mada bi to bilo idealno.

5.

Centri za socijalni rad su unapredili svoje postupanje, ali još uvek njihova uloga nije onoliko velika koliko bi mogla da bude s obzirom na ovlašćenja koja su im propisima data (i dalje se primećuje različito postupanje organa starateljstva po različitim opštinama).

Protokoli o postupanju i zaštiti od nasilja koje imaju škole, Centri za socijalni rad, policija i sl. dobri su, ali se ne poštuju odnosno ne primenjuju se.

Poseban problem su škole, koje ne znaju koje su im sve obaveze i koja ovlašćenja. Ne prepoznaće se važnost uloge školskog psihologa, jer vrlo često izostaje saradnja školskog psihologa uprkos tome što ima široka ovlašćenja. **Neophodno je umrežavanje škola i pedagoških službi kao i da počnu da učestvuju t.j. da obaveštavaju Centre za socijalni rad i policiju, jer sad to ne rade.** Uloga školskog psihologa mora da se ojača, a to mora da se uredi koordinisanom saradjnjom Ministarstva pravde i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

PREDLOG REŠENJA:

1. Uneti u PZ poseban član/odredbu o školskom psihologu, navesti koja ovlašćenja ima i koje obaveze kada je nasilje nad decom u pitanju (ne samo da se opširno stavi da obaveštava nadležne institucije i da saradjuje sa njima, već takšativno).

Uloga školskog psihologa predviđena npr. Pravilnikom o programu svih oblika rada stručnih saradnika ili Pravilnicima o postupanju dosta je uopšteno napisana. **Trebalo bi konkretno navesti obaveze kad je u pitanju ne samo nasilje u školi, već i nasilje u porodici, jer je važno da dete kao žrtvu nasilja u porodici prepoznaju nastavnik i školski psiholog, a koji dalje obaveštavaju sve ostale nadležne institucije.**

6.

Porodični zakon u članu 198. stav 3. propisuje da mere zaštite od nasilja u porodici traju do godinu dana. Iako član 199. propisuje da se mere zaštite od nasilja u porodici mogu produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena, s obzirom na lošu praksu kod proveravanja i produžavanja tih mera, rok od godinu dana je zaista kratak. Procena neophodnosti mera zaštite na godišnjem nivou dodatno opterećuje žrtve nasilja i ne uliva im nikakvu sigurnost niti im daje dovoljno vremena da se povrate i organizuju svoj život.

PREDLOG REŠENJA:

1. Produžiti trajanje mere zaštite do 2 godine.

7.

U članu 263. Propisuje se da tužbu za zaštitu prava deteta mogu podneti: dete, roditelji deteta, javni tužilac i organ starateljstva čime se isključuju svi drugi srodnici koji su možda u mogućnosti da vide i primete nasilje koje roditelj/i vrše prema detetu i da mu konkretno pomognu podnošenjem tužbe, a ne da samo imaju mogućnost da obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva o razlozima za zaštitu dece (stav 3. ovog člana). Ovim bi se omogućila veća efikasnost u zaštiti.

PREDLOG REŠENJA:

1. **Trebalo bi proširiti krug lica koja mogu podneti tužbu za zaštitu prava deteta.**

8.

U razgovoru sa sudijama koji sude u porodičnim spcializovanim većima, beleže se sve češće situacije, da u postupcima za zaštitu prava dece, centri za socijalni rad kroz svoje Nalaze i mišljenja daju sugestije sudu da

"ima indicija" ili "postoji sumnja" da roditelj/i upotrebljavaju narkotike, da se alkoholišu, ili da postoje sumnje na posebne psihičke smetnje ili bolesti, a da sudije to ne mogu nikako da provere ili upotrebe u tom postupku da zaštite interesete dece.

PREDLOG REŠENJA:

1. Da se unese u zakon poseban član da sud u postupku zaštite prava deteta ima ovlašćenje da pod pretnjom novčanog kažnjavanja naloži stranci kod koje postoji sumnja na upotrebu narkotika, alkohola, psihičkih smetnji, bolesti i sl, pregled u zdravstvenoj ustanovi.

U skladu sa tim, uneti i član da sud i u ovim postupcima (u parničnom), ako utvrdi da je osnovano, može kao i krivični sud takođe da izrekne meru obaveznog lečenja u svim tim slučajevima.

II.

Primer koji sledi primer je iz prakse, kada je u pitanju postupanje različitih institucija u lancu zaštite od nasilja, i odnosi se na pravovremenu, ali ne i sveobuhvatnu reakciju Centra za socijalni rad, kao i izostanak bilo kakve uloge školskog psihologa.

Reč je o slučaju maloletne devojčice, koja je po razvodu braka roditelja, ostala kod majke i bake na staranju i vaspitanju. Protiv oca postojale su indicije da se radi ne samo o nasilju u porodici, već i o seksualnom zlostavljanju, mada nikada nikakav postupak nije pokrenut protiv njega iako je i Centar za socijalni rad ovu činjenicu pominkao u svom nalazu i mišljenju. Slučaj je inače započeo prijavom oca Centru za socijalni rad da majka ne vrši adekvatno roditeljsko pravo i da je dete potpuno zanemareno. Iako njegova prijava nije bila motivisana preuzimanjem brige nad mal. detetom već rešavanjem konflikta u međupartnerskom odnosu, Centar za socijalni rad je reagovao odmah, i ustanovljeno je da je mal. dete ne samo zanemareno (nije se kupala po nekoliko dana, gladovala je, nije odlazila redovno u školu, a uglavnom je sama vodila brigu o majci-koja je psihički bolesnik, i o baki koja je u to vreme bila nepokretna), već i da je žrtva psihičkog nasilja i to od strane majke.

Po sprovedenom postupku, utvrđeno je da nijedan od roditelja nema potrebne roditeljske kapacitete, te je dete izmešteno u hraniteljsku porodicu, a CSR je protiv oba roditelja podneo tužbu za delimično lišenje roditeljskog prava.

U ovom primeru jasno se vidi parcijalna uloga Centra za socijalni rad i potpuni izostanak bilo kakve reakcije školskog psihologa.

KRAJ DOKUMENTA – MOLIMO, POGLEDAJTE PRILOGE

Prilog 1: Saopštenje Incest Trauma Centra – Beograd povodom Svetskog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja dece (19. novembar 2014.)

Prilog 2: Dopis Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku RS

Prilog 3: Dopis Republičkog javnog tužilaštva

Prilog 4: Dopis Nacionalne dečije linije (NADEL)

Prilog 5: Dopis Udruženja stručnjaka za podršku deci i porodici „FICE Srbija“

Dušica Popadić
direktorka

Beograd, 03. mart 2015.

Prilog 7

INCEST TRAUMA CENTAR - BEOGRAD

Adresa: Mačvanska 8
11000 Beograd, Republika Srbija
Tel./fax + 381 11 386 13 32
e-mail: itcentar@eunet.rs
website: www.incesttraumacentar.org.rs

KOORDINACIONOM TELU ZA RODNU RAVNOPRAVNOST VLADE REPUBLIKE SRBIJE Potpredsednici Vlade Srbije i predsednici Koordinacionog tela, g-đi Zorani Mihajlović

Poštovana gospodjo Mihajlović,

Incest Trauma Centar – Beograd, u svojstvu zvaničnog nosioca, za Republiku Srbiju, Kampanje Saveta Evrope "1 OD 5", ovim odgovara na Vaš poziv u svojstvu predsednice Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Vlade Republike Srbije - pružajući jednu preporuku za Akcioni plan Koordinacionog tela za 2015. godinu, a zasnovanu na punoj usklađenosti odgovarajućeg ratifikovanog međunarodnog dokumenta i obavezujućih nacionalnih dokumenata u oblasti obrazovanja, sve u cilju sprečavanja seksualnog nasilja. [Pozitivno reagovanje Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost u ovom slučaju je neophodno](#) zbog činjenice da ni pored pune usklađenosti i postojanja obavezujućih domaćih dokumenata, već punih pet (5) godina nije došlo do primene propisanih obavezujućih mera čime je u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju uskraćeno učenje o temi seksualnog nasilja.

Incest Trauma Centar – Beograd je u decembru 2011. godine imenovan za zvaničnog nosioca Kampanje Saveta Evrope za Republiku Srbiju, koja nosi naziv "1 OD 5". Reč je o potpisnom Sporazumu izmedju Saveta Evrope u Strazburu i Incest Trauma Centra - Beograd koji se tiče našeg vođenja Kampanje Saveta Evrope protiv seksualnog zlostavljanja dece, zasnovane na Lanzarote Konvenciji. Naziv Kampanje, "1 OD 5" ("JEDNO OD PETORO"), dat je u skladu sa zvaničnim podatkom Saveta Evrope da je jedno od petoro dece u Evropi preživelo seksualno nasilje. *Incest Trauma Centar – Beograd, nevladina specijalizovana služba za društveni problem seksualnog nasilja u 22-oj godini iskustva u radu – najstarija ove vrste u Srbiji* - imenovan je za zvaničnog nosioca u punom trajanju Kampanje (2012-2015 god.). [U prilogu: Misija i rezultati Incest Trauma Centra – Beograd i Pismo preporuke Saveta Evrope, Strazbur.](#)

Kampanja Saveta Evrope "1 OD 5" ima svoje tri dimenzije i preporuku za Akcioni plan Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost pružamo u okviru dimenzije „*Reforme u zakonodavstvu i obrazovanju*“. PODSEĆAMO da je u okviru ove dimenzije već zabeležen istorijski rezultat za našu zemlju u saradnji Narodne skupštine Republike Srbije i Incest Trauma Centra – Beograd kad je u aprilu 2013. godine Narodna skupština usvojila našu Inicijativu za ukidanje zastarevanja seksualnih delikata nad detetom, čime je Republika Srbija postala, posle Velike Britanije, druga zemlja u Evropi u kojoj zakonodavac prepoznae dugoročne efekte seksualne traume.

U skladu sa Lanzarote Konvencijom Saveta Evrope koju je Republika Srbija ratificovala 2010. godine, Republika Srbija se obavezala i na sprovođenje *Poglavlja II – Preventivne mere*.

Član 4. - Načela

Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere za sprečavanje svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe dece i zaštite dece.

Član 6. – Obrazovanje za decu

Članica potpisnica će preduzeti potrebne zakonske i druge mere kako bi se obezbedilo da deca, tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja, dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe, kao i o sredstvima kako da se zaštite, prilagođenim njihovom uzrastu. ...

PREPORUKA: PROPISATI OBAVEZNOST UVOĐENJA U GODIŠNJI ŠKOLSKI NASTAVNI PLAN I PROGRAM DVE (2) NASTAVNE JEDINICE O DRUŠTVENOM PROBLEMU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DECE U SVAKI OD PREDMETA REDOVNE NASTAVE U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA KOJI JE JASNO PROPISAN PRIRUČNIKOM ZA PRIMENU POSEBNOG PROTOKOLA MINISTARSTVA PROSVETE I NAUKE REPUBLIKE SRBIJE. ZBOG TOGA ŠTO NE POSTOJI EFIKASNIJA PREVENCIJA SEKSUALNOG NASILJA OD UČENJA O OVOM DRUŠTVENOM PROBLEMU, NEOPHODNO JE DA OVA MERA OD 01. SEPTEMBRA 2015. (ŠK. 2015/2016) POČNE DA SE PRIMENJUJE TRAJNO U ŽIVOTU OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA. U CILJU SPROVOĐENJA OVE MERE, INCEST TRAUMA CENTAR – BEOGRAD JE, U SVOJSTVU SPECIJALIZOVANE SLUŽBE, KAO I DO SADA SPREMAN DA STAVI NA RASPOLAGANJE SVOJ KAPACITET I RESURSE MINISTARSTVU PROSVETE I NAUKE REPUBLIKE SRBIJE (primeri priprema nastavnih jedinica autorki Incest Trauma Centra – Beograd za različite uzraste dece i mlađih dostupni na www.incesttraumacentar.org.rs / Rubrika "Inicijativa").

U skladu sa Posebnim protokolom Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije (2007.), Pravilnikom o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje (2010.) i Priručnikom za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama (2009.; str. 21) gde stoji navedeno 11 predmeta u redovnoj nastavi za koje je predviđeno da se koriste za prevenciju nasilja: "Srpski (maternji) jezik i Strani jezici, Svet oko nas, Fizičko vaspitanje i školski sport, Građansko vaspitanje, Verska nastava, Geografija, Istorija, Biologija, Filozofija i sociologija, Ustav i državno uređenje i Psihologija. Navedeni su samo pojedini primeri predmeta, s tim da se u svakom sadržaju može naći prostor za preventivne aktivnosti".

OBEZBEĐENA ŠIROKA JAVNA PODRŠKA PREPORUCI I RESURSI: Posebno Vam ukazujemo na činjenicu da, počev od septembra 2007. godine kada smo započele prvu Nacionalnu kampanju protiv seksualnog zlostavljanja dece pod nazivom "Ja koju / kojeg niko ne poznaje" koja je trajala 4.5 godina (do početka "1 OD 5") - intenzivno ulažemo rad u ovu KONKRETNU MERU U OBRAZOVARANJU u okviru Inicijative Incest Trauma Centra – Beograd za uvođenje teme seksualnog nasilja nad decom u školski nastavni plan i program i relevantne udžbenike kroz veliki broj preventivnih aktivnosti, autorstvo nad nizom pisanih, audio i video resursa u punoj meri dostupnih opštoj i stručnoj javnosti na [www.incesttraumacentar.org.rs/Rubrike "Producija"](http://www.incesttraumacentar.org.rs/Rubrike/Producija). "Od klasične do 3D internet učionice" i "Inicijativa", i uz oficijelno, potpisano savezništvo ukupno 121 državne ustanove i nevladine organizacije (od toga 59 državnih ustanova, među kojima 5 ministarstava). Sva pisma saglasnosti su dostupna na [www.incesttraumacentar.org.rs / Rubrika "Inicijativa"](http://www.incesttraumacentar.org.rs/Rubrika/Inicijativa) i svedoče o širokoj javnoj podršci našoj Preporuci Koordinacionom telu za rodnu ravnopravnost Vlade RS. U prilogu: Lista savezničkih institucija / organizacija i Struktura i tip savezničkih institucija i organizacija.

Na kraju, imamo zadovoljstvo da Vas obavestimo da u ovom trenutku, Incest Trauma Centar – Beograd u saradnji sa Ministarstvom prosvete i nauke Republike Srbije, realizuje prvu Nacionalnu studiju o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, čiji će rezultati biti objavljeni u junu 2015., a za koje prepoznajemo da mogu biti od značaja i za rad Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost.

U prilogu:

1. Misija i rezultati Incest Trauma Centra – Beograd
2. Pismo preporuke Saveta Evrope, Strazbur
3. Lista savezničkih institucija / organizacija koje podržavaju Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd za uvođenje teme seksualnog nasilja u nacionalni školski kurikulum i relevantne udžbenike
4. Struktura i tip savezničkih institucija i organizacija koje podržavaju Inicijativu Incest Trauma Centra – Beograd za uvođenje teme seksualnog nasilja u nacionalni školski kurikulum i relevantne udžbenike

Za sve dodatno, stojimo Vam na raspolaganju.

S poštovanjem,

Dr Ljiljana Bogavac
zamenica direktorce

Beograd, 04. mart 2015.

ENGLISH

NATIONAL STUDY ON THE CHILD SEXUAL ASSAULT ISSUE IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Leader, owner and commissioner of the National Study: Incest Trauma Center – Belgrade

Partners:

1. Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Violence Prevention Unit / Group for the protection against violence and discrimination)
2. Women Health Promotion Center from Belgrade

In the age group of 10 to 18-year-olds, there are 4 children out of every school class in Serbia who have experienced sexual violence and 4 more who know somebody who has experienced it. At this moment, 2 children out of every school class are exposed to sexual violence. Primary school pupils usually disclose their experience to a family member, but generally encounter disbelief. Secondary school pupils tend to confide in a female or male friend, who more readily trust them. Out of the 2/3 of the children who disclose their experience, more than a half of the trusted persons fail to take action. Only 7% of them report the case to the authorities.

June 2015

INTRODUCTION

Before you is a short Preliminary Report of the first National Study on the social problem of child sexual abuse in the Republic of Serbia (hereinafter: National Study). Our motivation to conduct the National Study was that the words and experiences of the child survivor of sexual abuse become documented public words and confirmation that children in our country are also exposed to sexual violence and that they expect us to take urgent measures to counter it. We were strongly motivated by our year-long practical work with child and women survivors of sexual abuse, and in a very special way by the children who did us the honor of disclosing to us their most painful secrets.

The Incest Trauma Center – Belgrade is the official leader, owner and commissioner of the National Study. The National Study is financed by the European Union through the Program of support to the civil society of 2013 and we have realized it in partnership with the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Violence Prevention Unit / group for the protection against violence and discrimination) and the Women Health Promotion Center, Belgrade. Additional financial support was provided by the Australian Embassy in Belgrade, Reconstruction Women's Fund and the Office for Cooperation with Civil Society of the Government of the Republic of Serbia.

The Incest Trauma Center - Belgrade (officially registered in 1994) is a women's non-governmental organization, a specialized agency for the social problem of sexual violence. We have been appointed official partner for Serbia of the Council of Europe Campaign "1 IN 5". This refers to the signed agreement between the Council of Europe in Strasbourg and the Incest Trauma Center – Belgrade concerning our conduct of the Council of Europe Campaign against child sexual abuse, based on the Lanzarote Convention. The name of the Campaign, "1 IN 5" ("ONE IN FIVE"), reflects the official figures issued by the Council of Europe, according to which one out of five children in Europe has survived sexual violence. The Incest Trauma Center - Belgrade, a specialized agency with a 21-year work experience – the longest-standing of this type in Serbia – was appointed official partner throughout the implementation period of the Campaign (2012-2015).

The Campaign "1 IN 5" comprises three dimensions: a) public awareness-raising about the topic of child sexual abuse b) reforms in legislation and education and c) the parliamentary dimension. The National Study is being realized within the dimension "Reforms in legislation and education" and the benefit of its results is interconnected with and transferred onto the other two.

The National Study Team comprises the Incest Trauma Center – Belgrade, the Women Health Promotion Center and the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Group for the protection against violence and discrimination), together with the Ethics Committee and Supervising Committee,

whose members are prominent experts with year-long experience in the area of working with children, young people and in the sphere of education, who were brought together as part of the realization of the National Study. The Team focused their special attention on the ethics component of the National Study. **The Republic of Serbia Ombudsman institution monitored the process of implementation and issued their positive professional assessment regarding the full respect of children's rights in the process.**

National Study Team:

Dušica Popadić, Director of the Incest Trauma Center – Belgrade and Supervisor of the National Study
Dr. Ljiljana Bogavac, Deputy Director of the Incest Trauma Center – Belgrade and President of the Ethics Committee of the National Study

Women Health Promotion Center:

Dr. Stanislava Otašević, Director and Manager of the National Study
Prof Dr. Viktorija Cucić, Lead Researcher
Dr. Loraine J. Bacchus, international consultant (Lecturer, London School of Hygiene & Tropical Medicine / Gender Violence & Health Center (LSHTM, GVHC), in London, Great Britain)
Milan Gajić, main statistics expert of the three-member Statistics Team (all employed full time at the Statistics Institute of the Medical Faculty in Belgrade)

The Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Violence Prevention Unit / Group for protection against violence and discrimination):

Biljana Lajović, specialist in school psychology, coordinator of the Group and member of the Ethics Committee of the National Study
Smiljana Grujić, psychologist
Gordana Medenica

Ethics Committee (the other two members are mentioned above):

Milena Jerotijević, psychologist

Supervising Committee:

Snježana Mrše, Group "Most" from Belgrade and President of the Supervising Committee of the National Study
Livia Joo Horti, Director of the Mental Hygiene Foundation "Exspecto" from Subotica
Marija Krivačić, "Psihokod" from Belgrade

Interviewers' Team: 61 trained persons (59 female and 2 male). Part of our Interviewers' Team were members of our partner organizations: Center for Girls from Niš, "Femenergy" from Pirot, Mental Hygiene Foundation "Exspecto" from Subotica and "Impuls" from Tutin.

The Incest Trauma Center – Belgrade wish to thank all the members of the National Study Team for their dedication and invaluable faith in our joint public voice against child sexual abuse in Serbia.

ABSTRACT

AIMS, REVIEW OF THE BASIC RESULTS AND CONTEXT

The general aim of the National Study was to assess the proportions of the phenomenon of child sexual abuse (CSA) in Serbia by defining its incidence and prevalence in the target group of school children. Thus, we attempted to find out how many children in Serbia survive sexual abuse in the course of their lives (prevalence) and how many children in Serbia have been exposed to sexual abuse over the past year (incidence).

The specific aims referred to:

A) Identification of:

- social environment factors and other factors which can be related to the CSA risk
- the most frequent forms and duration of CSA
- the most frequent profile of CSA offenders
- the incidence and the type of consequences SA has on the child, based on the child's testimony
- the incidence of child appeals for help
- the number of children who have sought help relative to SA
- the type of reactions of the persons from whom the child sought help
- the number of persons who reported CSA after the child appealed to them
- the level of information on CSA issue
- parents' and children's opinions on CSA

B) Providing recommendations in the sphere of prevention and protection of children against sexual abuse, with specific reference to the sphere of education.

REVIEW OF THE BASIC RESULTS – WHAT DID THE NATIONAL STUDY REVEAL?

The National Study was conducted on a representative sample of 2053 children aged between 10 and 18, from 97 schools, 61 primary schools and 36 secondary schools from 51 cities in Serbia. The sample was defined according to the data base of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia. In the course of the entire process, 11 instruments of work were applied, in order to interview pupils from the fourth grade of primary school up to the third grade of secondary school (e.g. information on the National Study, the form of informed consent /acceptance, the questionnaire, the range of attitudes, Certificate of Appreciation). In addition to the basic questionnaire on the experience of CSA (personal or others') – in primary schools, a contribution to the research of attitudes concerning SA was given by the parents whose children participated in the National Study, and in secondary schools, by the young people who also took part in the basic part of the interviews.

The basic questionnaire for children and youth

In the age group of 10 to 18-year-olds, there are 4 children out of every school class in Serbia who have experienced sexual violence and 4 more who know somebody who has experienced it. At this moment, 2 children out of every school class are exposed to sexual violence. Primary school pupils usually disclose their experience to a family member, but generally encounter disbelief. Secondary school pupils tend to confide in a female or male friend, who more readily trust them. Out of the 2/3 of the children who disclose their experience, more than a half of the trusted persons fail to take action. Only 7% of them report the case to the authorities.

It is of utmost importance that, through a series of results, the National Study has clearly verified the gender component, i.e. the ways in which CSA affects girls and boys respectively, and that it has clearly confirmed the proper understanding of CSA as a form of gender based violence targeting predominantly girls. Out of 5 CSA survivors, 4 are girls and 1 is a boy.

The children have survived the following violent acts – An adult or a person more than 2 years older than the child, wanted the child to perform one or more of the following actions or forced her/him to do so:

- To watch them naked, i.e. her/his genitals;
- To strip naked and show them her/his genitals;
- To let the child touch his/her genitals;
- To watch that person masturbate;

- To pet their body or to let them pat her/his body;
- To stand naked (alone or with a female/male partner) before their photo camera, film camera, or mobile phone (or, for secondary school pupils, to stand together with her/his partner);
- To watch pictures, films or magazines with pornographic content together with them;
- Sent her/him letters, notes or text messages with sexual content (by email, Facebook, and other social networks);
- Asked her/him or forced her/him to let them put their fingers or some other object in her/his genitals;
- Resorted to threats, coercion and the like to force her/him into a sexual act during which two sexual organs came into contact;
- Carried out sexual intercourse with her/him using force;
- Given her/him alcohol or some other drug and then forced her/him into sexual intercourse;
- Given other persons alcohol and drugs and incited them to have sexual intercourse with her/him;
- Offered her/him money in exchange for sexual intercourse with them or some other persons;
- Other;

Findings indicate that the most difficult question to answer for most children was the one about the identity of the perpetrator of SA. 62.1% of child survivors of SA decided not to tell who the perpetrator was. This is not surprising, since the Incest Trauma Center - Belgrade practical experience shows a strong presence of the feelings of shame, fear, guilt and low self-esteem. Moreover, on this occasion the children more "readily" indicated what violent sexual acts they had survived. In one half of the cases, CSA was repeated. The place where CSA happened is most often at home, in 32%, with the social networks being yet another source of concern, with 22% percent of the places where children had been exposed to explicit sexual content. Data reveals that acute situation of CSA (ongoing sexual violence) in more frequent with primary school children. Furthermore, the fact that secondary school pupils indicated the school as the place where the CSA actually took place is alarming, and implying that we should develop prevention measures against e.g. date rape and other forms of sexual violence.

The average age when CSA happened is 14 and it took the children an average period of 2 after the even to tell us that they had been traumatized. During the interview and at the very end, the interviewers' team expressed special gratitude to every child who had disclosed her/his own, or a friend's CSA experience.

The National Study powerfully confirms that the children do talk about survived CSA and persistently look for a person they can trust. Related to this is the high degree of concern about the fact that the person the child confides in – most often does not do anything to protect her/him. An equally serious warning is the fact that family members are not the first option for the child, who always knows best whom she/he can tell.

Another important moment is that the children find it hard to talk about the effects of CSA, i.e. in what way they have been scarred by the violence they survived. One third of them decided not to talk about it. Of those who provided the answers, young people indicated anger and rage as the most frequent effects (74.1%), followed by feelings of fear (69.3%), shame and guilt (55.8%) for both children and young people.

The educational character of the National Study is also reflected in the finding that 48% of the children spoke about the topic of CSA for the first time ever during our interview, and on the other hand, this fact reveals the disturbing practice of year-long silence and persistent concealing of the taboo topic during (even throughout) the child's growing up period. Maintaining the taboo, according to the results, are also the parents (51.1% of them did not tackle this topic) and the educational system (10.2% did not address this topic). The children who have spoken about CSA with their parents, in accordance with the patriarchal pattern, mentioned the mother as the main source of information for the child (48.6%), who continues to bear the brunt of responsibility for the child's wellbeing. Following mothers, the grandmothers and sisters were mentioned as educators – therefore, the extended long-standing pattern of women's responsibility. The child they spoke to, according to the results of this Study, has been given full information about the fact that family members and family friends can be offenders of CSA and that, if that happens, they should by all means inform their most trusted person about it. Outside the family, the children spoke about CSA most often with their friends (30.2%), which once again confirms the importance of educating of schoolchildren and peer support.

In order to ensure a responsible, preventive approach, the assistance mechanism in the form of "person for emergency situations", which is activated in case of a child's immediate need for help during or after the interview,

was introduced as part of the regular procedure in the implementation of the National Study. This mechanism was not used at all throughout the interviewing period in schools, because the need did not arise.

At the same time, irrespective of whether a child was going to seek help or not, part of the regular procedure of the National Study is the educational character of the information offered to each and every child during the interview, no matter if she/he reported any CSA experience or not. In the corpus of the information given during the initial introduction, every child found out about the main activity of the Incest Trauma Center – Belgrade, and at the end of the interview, every child was given a Certificate of Appreciation, containing our contact information and encouragement to call us at any time should they, or a friend they know, find themselves in a situation of violence.

The feelings of the children and young people during the interview were conveyed by the fact that 80.4% of them said they had felt relaxed, 13.9% were surprised by the topic and 7.1% felt uneasy. The conclusion is that with the right approach, resulting from education, the topic of SA is not off-limits and it can be comfortably discussed with children in the school context.

Range of attitudes – parents and young people

A total of 1039 young people in secondary schools and 532 parents of primary school children filled in the Range of Attitudes form (total 1571).

The term "correct attitude" (which was later changed into the research term "desirable reply") means that the person who uses it recognizes the existential specificities of a CSA survivor and that her/his attitude reflects alliance in the form of understanding the dynamics of violence, encouragement and taking action with the aim to protect the child. Notably, out of the 23 offered attitudes, in most cases the parents gave desirable responses, i.e. their attitudes were somewhat more correct than those of young people. However, both young people and the parents fall in the trap of blaming the child-victim, stigmatizing girls and vulnerable groups of children living in homes and in the streets, as well as children with disabilities. Responses were given by both groups that "Sex between an adult person and a child does not have any consequences for the child", or that "If a child is sexually mature, it is alright for an adult person to have sex with her/him". Young people are more clearly aware than the parents that CSA offenders are most often of male sex. Parents to a great extent do not recognize girls as the main targets of the CSA offenders. There is a considerable level of preparedness to report CSA to the authorities regarding the attitudes "When you suspect or know that a child has been sexually abused, you should always report to the police" and "Persons who sexually abuse children have to be sent to prison", while at the same time, we remind of the fact that, the main part of the interview for the children and young people directly warns that only 7.1% of persons who have found out about CSA have reported this criminal act to the authorities. Readiness to report seems to be only declarative. Data shows that fewer parents than young people tend to believe that the recovery of a CSA survivor is possible. In very high percentage, young people and parents agree that "The topic of child sexual abuse should be addressed from kindergartens to universities, so that children can recognize violence and protect themselves".

THE CONTEXT

The context in which the National Study unfolded was characterized by the following:

- The majority of the schools presented the aim, the benefits and the procedure of the National Study correctly, and adhered to the procedure completely.
- Within the school system, there is a need for further consciousness raising about the necessity of publicly addressing the topic of child SA and implementation of the National Study in Serbia (44 schools rejected participation, whereby their teaching staff directly prevented child participation and expression (17 in Vojvodina, 12 in Belgrade, 2 in Valjevo, 2 in Čačak, 2 in Kraljevo, 2 in Novi Pazar), in 7 primary schools the initial parents meetings that were held according to the procedure, resulted in 0 parents' consent or up to 5, which was not sufficient for those school environments). We frequently recorded explanations that "such cases have not been recorded in our community m so that there is no need to conduct the National Study here", "We have a school competition taking place in a month", at the very end of the survey period, and "We are beginning to test the first graders", etc.). It is important to mention that the maximum recorded time necessary

for the 3-member interviewers' teams to complete the interviewing process of an entire selected class in each particular school was 6 working hours.

- Complex circumstances on the social plan, e.g. a long period of school strikes and the reactions of the teaching staff to the recent reduction of salaries.
- In a certain number of schools which participated in the Study there was some uncertainty as to how to present the topic to the school staff, the parents and the children. The Incest Trauma Center – Belgrade provided assistance in this respect.
- In a certain number of schools, in spite of the reached agreement in accordance with the training session for school coordinators, and written regulations, there were difficulties in providing conditions for unobstructed activities (entering the rooms during the interviews, rushing the pupils and the interviewers' team, requests to move to another room in the course of the interviews, etc.). Besides, occasionally, the interviewers' team encountered the situation where the children had been told that they were going to take part in a "testing", "you will be interrogated...", "it is going to be hard...", "it is a strange topic" and even that the research was dreadful, etc.

In the schools where Hungarian is the pupil's mother tongue, the interviews were conducted in the Hungarian language.

GENDER ROLES AS A BASE FOR SEXUAL ABUSE TO TAKE PLACE

We learned about girls and boys

Risk factor for CSA to occur: sex (girls targeted)

88.5% GIRLS

11.5% BOYS

Out of 5 CSA survivors, 4 are girls and 1 boy.

GIRLS

- MORE OFTEN survivors
- Survive a larger number of modalities of sexual abuse they experienced (pls. look at the number of forced actions listed above)
- More often survive REPEATED sexual abuse
- A bigger number is exposed to the abuse NOW
- THEY KNOW SIGNIFICANTLY BIGGER NUMBER OF SURVIVORS
- MORE OFTEN TALK TO SOMEONE about their abusive experience
- Only they experienced abuse by teacher, coach, family friend
- FEAR is the most prevalent effect, then anger and rage
- AT HIGHER RISK to be exposed to sexual abuse
- State a larger number of modalities of sexual abuse experienced by other persons (pls. look at the number of forced actions listed above)

BOYS

- Less are exposed to sexual abuse than girls
- At lower risk to be exposed to sexual abuse
- Repetition of sexual abuse occurs more rarely
- Less talk to someone about their abusive experience
- Do not want to speak about effect of sexual abuse (how it affected their life)
- More often do not want to talk about offender

RECOMMENDATIONS IN THE SPHERE OF EDUCATION

For each of the following recommendations, the Incest Trauma Center – Belgrade is ready to take full participation in their preparation and implementation, relying on our own resources and the infrastructure developed over the 21 years of activities:

1. It is requisite that the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia build the **first long-term National Strategy for the prevention of child sexual abuse**. The National Strategy should take into consideration the features that are specific for our country, relying on the results of the National Study. The following represent separate segments: a) engagement in the development and application within the system of education of mechanisms for early detection of sexual abuse, as well as b) adoption of the procedure of child-friendly advocacy during the processing of the CSA offenders – which also leads to intersectoral cooperation in the prevention of CSA and protection of children against it.
2. There is no prevention of child sexual abuse that could be more efficient than integrating topics from the sphere of prevention, and those of recognizing sexual violence and protection of child sexual assault survivors, into the regular syllabi of the national curricula of pre-school institutions and schools, including the relevant textbooks. Therefore, it is necessary that the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia intensify their engagement in fulfilling their international commitments deriving from the Council of Europe Lanzarote Convention, as well as from the obligations laid down by the existing national regulations, which invariably contain this orientation.
3. **It is necessary to carry out a comprehensive Study on attitudes towards child sexual abuse.** The obtained results will be used so as to practice and promote primary prevention of sexual violence against children in order to bring about a change of customs, patterns of behavior and existing social stereotypes.

Belgrade, June 09, 2015

BASIC INFORMATION ON THE RESULTS OF THE INCEST TRAUMA CENTER - BELGRADE

The Incest Trauma Center – Belgrade (ITC; officially registered in 1994) is a women's non-governmental organization, a service specialized in the Sexual Assault issue. The professionals were originally trained in the sphere of health and mental health. More details about the activities of the ITC can be downloaded at www.incesttraumacentar.org.rs. We provide psychological assistance to child and adult survivors of sexual violence and their supportive persons (7 reported cases per week; the only representative statistical data on the national level on the social problem of sexual abuse of children for the period 1994-2014, which was published annually, has been incorporated in several national strategies and reports for the Republic of Serbia). At the same time, we work as a Training Center and after 21 years of ITC activities, our diverse training programs have been attended by 8,874 from 832 GOs and NGOs (4/5 from GOs). All the ITC educational and preventative programs have been conceived and realized on the grounds of our team's direct daily practical activities in the context of violence against women and children. (Illustration: over the period 2005-2011, in partnership with the Ministry of Justice of RS, for the personnel of 4 penitentiary institutions in the territory of Serbia working with women and minor perpetrators of criminal offences. Educational programs of basic and advanced level (42 + 58 effective hours of work). Within our identity of the Sexual Assault Prevention Center, 8,713 children and adolescents completed our 10 weeks long „Healthy Choices for Kids“ Prevention Program for teachers, parents and kids. Besides, within ITC, the Sexual Assault Prevention Peer Team runs our Sexual Assault Prevention Club (schoolers age 12 to 18 run the Club assisted by our Volunteers mainly of age 19 to 25). Within this identity, we ran a several surveys and collected data to identify further lines of operation. To emphasize, since 2014, ITC has been developing Co-management model of decision making process, joint by staff and youth involved and this includes Decision-making youth structures in ITC daily practice and Youth participation in Evaluation.

In June 2001, the ITC started and has to this day been coordinating **The Network of Trust against gender-based violence** (an intervention team of trained practitioners from 15 GOs and NGOs, who in the course of their daily professional activities provide assistance to child and adult survivors to all forms of violence). We are experienced in public campaigns and lobbying (e.g. in the period 2007 - 2011, we were implementing a nationwide campaign against sexual violence entitled "The Me Nobody Knows", one of the specific aims of which is the introduction of the topic of Sexual Assault into the school curricula, syllabi and textbooks; **The Campaign "1 IN 5" in the period 2012-2015**). We note 1167 appearances in media.

In accordance with the ITC Strategic Plan for the period 2015-2020 (started this line of operation in 2009), our main identity is related to the Sexual Assault Prevention Center, and accordingly, some of the results have been: a) State Excellence Award 'for special contribution to awareness-raising concerning the unacceptability of sexual and gender-based violence' (The Ministry of Social Policy of RS, 2010) b) Finalist in 2011 and recipient in 2012 of the award "REWARD" of the National PR Society of Serbia in the category "Communication in the non-profit sector"; note: ITC has been the only competitor that both years created and implemented its Campaign on our own, with no hiring marketing agency; c) Appointment by the Council of Europe in Strasburg as the official national partner in the Campaign against child sexual assault for the Republic of Serbia, the Campaign entitled "ONE in FIVE", based on the Lanzarote Convention (according to the signed agreement, in the course of the entire Campaign, 2012-2015) d) The official song "Stop the Silence!" of ITC Campaign in Serbia has been handed over to the Council of Europe in Strasbourg and it has been designated as the official song of "ONE in FIVE" Campaign on European level to be used by the member-states e) In April 2013, the Parliament of the Republic of Serbia adopted our Initiative FOR the rescinding of the Statute of Limitations concerning sex offences committed against children. In this way, Serbia became second country in Europe, after UK, where the Law recognizes long-term effects of sexual trauma (comparing with earlier regulation when child sexual abuse offender could be prosecuted only six years after the last incident of sexual abuse occurred). Now, the survivor was provided the right to report and start up a criminal procedure when gaining psychic strength and social power necessary to act as a more equal participant in prosecution. ITC officially initiated and worked intensively toward this historical change of legislation f) In 2014, ITC staff wrote up themselves and with associates from schools provided numerous resources for learning on Sexual Assault issue in the classroom within the national (pre-)school curriculum and relevant textbooks (incl. opening 1st Sexual Assault Peer Prevention Center that has been also put at disposal for program activities of the Ministry of Education of Serbia and its Violence Prevention Unit). g) In 2015, ITC has been the leader and author of the **1st National Study in Serbia on Prevalence and Incidence of Childhood Sexual Assault** that we nowadays carry out directly in the field (in 97 schools) in co-operation with the Ministry of Education of Serbia. The Preliminary Report

published in June 2015 and the Final Report expected in September 2015. Meanwhile, we work parallel within the Task-force of the Parliament of Serbia (Child Rights Committee in charge now to propose improvements in Family Law in chapters concerning Child Abuse) as well as co-operate with the Gender Equality Co-ordination Body of the Government of Serbia where we've contributed to the Action Plan 2015 with actions concerning introduction of Child Sexual Assault issue into the national school curriculum for primary and secondary schools. In Autumn 2015, in partnership with the Women's Parliamentary Network, we presented results of the National Study in the Parliament and in 11 towns in Serbia lead the Public Discussion together with the Ministry of Education in order to Draft the National Strategy for Prevention of Child Sexual Assault, applicable in Education. On November 18 (the European Day Against Child Sexual Assault), again with the Women's Parliamentary Network and the Ministry of Education, we present the Draft in the Parliament of Serbia.

September 2015

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

343.85:343.541-053.2(497.11)

364.633-053.2(497.11)

NACIONALNA studija o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji : [finalni izveštaj] / [autorke Ljiljana Bogavac ... et al.]. - Beograd : Incest Trauma Centar, 2015 (Beograd : Intra Net Communication). - 170 str. : ilustr. ; 30 cm

Tiraž 500. - Prilozi: str. 122-160. - Bibliografija uz većinu poglavlja. -
Summary: National Study on the Child Sexual Assault Issue in the Republic of Serbia.

ISBN 978-86-911569-1-6

1. Богавац, Љиљана, 1955- [автор]

a) Сексуална злоупотреба деце - Спречавање - Србија

b) Жртве сексуалног злостављања - Деца - Заштита - Србија

COBISS.SR-ID 218950668

Foto: Igor Mandić

Bojana Stošić, članica Vršnjačkog tima Incest Trauma Centra – Beograd

www.incesttraumacentar.org.rs

EVROPSKA UNIJA

Publikacija je proizvedena uz finansijsku podršku Evropske Unije kroz Program podrške civilnom društву iz 2013. god.